
כל כתבי
יהודה
שטינברג

כל כתבי
יהודה שטֵינברג

כרך שני.

הוצאת האפטרופסים של יורשי המחבר.

קראקא, תרע"א.

בדפוס של יוסף פישר, גראָדגאַסע 62.

LIBRARY
FEB 1 2000
UNIVERSITY OF TORONTO

תכן:

מִתּוֹךְ הַחֶדֶר.

הרבה נצוצים הוציאה שמש האביב מראש־חדש ניסן והלאה על שמעון־משה המלמד להזכירו על ימי הדרור; אלא שכל נצוץ ונצוץ, שנתקבל בחלונו של המלמד, נשבר והתפיצץ לרסיסים, ואבד את הברק המחדש במובו כל ישן, כל־כך היו שמשיות חלונו מכוסות חלודה.

וסוף־סוף הצליח נצוץ אחד להבקיע לו דרך, להכנס מתחת לחטמו, בשעה שהיה יושב כפוף ושקוע בראשו ורובו בפרושי האגדה הפתוחה לפניו.

הסתכל הנצוץ בתוך עיניו; והוא הזדעזע, והרים את ראשו. אז ראה שה„פלג" שלו כבר מתירה לעצמה לפתח את הדלת לכל רחבה, ועל קרקע חדר־המבשל נראות בהרות־בהרות לבנות, תועות הנה והנה מנגה השמש כאותן הבהרות, שהוא מחפש אחריהן בשביל תלמידיו בשעה שהם מתקשים על הפסוק „ומראהו עמק מן העור".

אז הסתכל בפני תלמידיו והבין, שהגיעה העת לזבדם בחדש של דרור וחפש.

ותלמידיו, צאן קדשים, עשרה במספר — הרגישו בדבר זה מכבר; אלא שקסם הלמודים שבין פורים לפסח לקח את לבבם, ולא היתה קשה עליהם כל־כך הישיבה בחדר. ספורי ההגדה ורמזי שירים, בין ש„שני העפרים" הם עפרים כפשוטם, ובין שהם „משה־ואהרן"; בין שה„שולמית" היא מין נקבה בשמלת אשה, ובין שהיא „כנסת־ישראל" — הם נחים ורצויים על הילדים. מרגישים הילדים הבדל גדול בין „גונב איש ומכרו מות יומת" ובין „עזה כמות אהבה".

ומלבד זה, יש כבר בילדים ממדת אבותיהם. מכיון שהם מרגישים, שהרבנית מביטה עליהם בהקפדה, ושמחה היא, שתפטר מן הרצחנים הקטנים — מיד הם נעשים מתמידים גדולים, משכימים לבא ומאחרים לצאת. קרוב הדבר, שאילו עמדו, למשל, הפבריקניים וקבעו את יום העבודה בחמש שעות — אפשר שלא היו העובדים רוצים לצאת מן הפבריקה אפילו בלילה. ומן התורה אתה למד דבר זה. מכיון

שכניעה שנת־ההפש לעבד, הרי יש לך דין: „ואם אמר יאמר העבד"... „לא אצא חפשי", ואז יכול אתה אפילו לרצע את אזנו.

מוציא לו שמעון־משה. את מתבקו מתוך כיסונו, פותחו במחצה, ממלא את נחיריו „ריחה" ואומר:

— נו, רצחנים! הביתה אתם רוצים?

— לא, לא, רבי! מעמיד זבולן הקטן פני־תמים: רוצים אנו ללמד!

— רמאי אתה כאביך,—מביש הרבי את פניו - כלום אינך יודע? „דובר שקרים לא יכון בעיני השם"!

— הביתה, הביתה אנו חפצים! קוראים כלם, כדי להיות זכאים בעיני השם, בעיני הרבי והרבנית ובעיני עצמם — בבת־אחת.

— טוב. אבל קודם שתלכו, חפץ אני לספר לכם עוד מעשיה בנוגע לפרק שבאגדה, שלמדתם היום.

מכיון ששמעו מעשיה, ישבו כלם על מקומם — ישיבת־קבע ובכבד־ראש! רק זבלון הקטן תחב את עיניו ברבי כתאב לשמע, ומתחת ממשמש בידיו לאסף את ספריו והפציו כדי שיהא הראשון ביוצאים.

הסתכלה הרבנית מתוך צרות־עין אגב שכמה על הרבי ועל תלמידיו, העתיקה את העביט המלא טיט לאמצע החדר; את המטה הסיעה מעל מקומה, והעמידה אותה באלכסון, בכונה — כדי להצר להם את המקום ולהכנס בתוך ד' אמותם.

אבל לא אכפת לו לרבי כלל. רגיל הוא תמיד לארבע אמות צרות; ומפני מבטי עיני ה„קלפה" שלו אין הוא ירא עכשו כלל, מפני שהקדימה היום בבקר ושקר לה, שעוד לא גבה את כל ה„שכר־למוד", ובזה סתם את פי המר־שעת לכל היום.

ומתחיל הרבי מספר, אלא שהוא פותח בכעין הקדמה־תחלה:

„ואתם בודאי מתקשים אתם על הפסוק שבהגדה: „הללו את ה' כל גוים, שבחוהו כל האמים, כי גבר עלינו חסדו"!

הילדים לא התקשו כלל על הפסוק, ואפילו לילה אחד לא נדדה שנתם בשבילו; אלא מכיון שהעיר הרבי שיש להתקשות, זקפו את חטמיהם ברבם והסתכלו — מתמיהים.

לכאורה מה ענין זה לזה? צריך עשו להלל את השי"ת, מפני שגבר חסדו על יעקב?!

אבל באמת חסד גדול עושה עמנו הקב"ה; ואתם צאו וראו: בנוהג שבעולם, מלך בשר־ודם, כשחפצים לקלסו, מו־ים אצלם מתוך מיני כלי־זין והרמטיות ו„קננים", שמעמידים רעש גדול. אילו היינו באים גם אנו לקלסו להקב"ה על חסדיו עמנו, כלום היינו מספיקים?! כלום יש לנו מאותם הכלים?!...

ומה עושה הקב"ה? מסית את אדום במואב, מואב באדום; יוצאים הם זה לקראת זה עם כל כליהם; מורים זה־בזה, וזה־בזה. מעמידים רעש מסוף העולם ועד סופו, והקב"ה מקבל את הרעש על חשבון הקלוסים שעם ישראל חיב לו".

מסתכלים הילדים בתמיה: אינם מבינים את התרוץ עוד פחות ממה שהבינו את הקושיא.

.וכבר היה מעשה, שהתקשה נער אחד על הפסוק, עד שעמד עליו מתוך נס:

מעשה שהיה, והפצו שונאי־ישראל, גויים במשמע, להעליל עלינו עלילת־דם.

— מה זה — .עלילת־דם" ?

— פשוט: אומרים עלינו שאנו משימים דם־אדם בתוך מצה־שמורה.

—דָ—ם...! ?! מתגנח ילד אחד מתוך תמיה.

דָ— —ם ?!? במצה דם ! ?!

—דָ. . . !!!

— הוא מקיא! שמואל מקיא!

— ג ר ב ק ק!

— מים, מים! נמא מעט מים!

שוטה! כלום אנו אומרים כך ?! . . . הם אומרים — ומה אכפת לך ? ?

וחיה שם בארץ רחוקה נער נוצרי אחד, יתום מאב, בן שפחת הכומר— שהיה כרוך אחר אמו. אכל וישן בבית הכומר. איזו טענות היו לה לשפחה זו על אותו הכמר, שלפי דעתה חיב היה בפרנסת אותו הנער... זה אמנם אינו לפי השגתכם, ואינו ענין לגוף המעשה. נו, בקצור, יתום!

ובן־יחיד היה לאותו כמר. ושני הנערים היו ישנים בחדר אחד.

ויהודי חשוב היה לאותו הכומר: עשיר אחד, שהיה מלוה לו בריבית.

וחפץ היה הכומר להפטר באחת — מהיתום, מהעשיר המלוה, שיותר שהוא מלוה לו, יותר הוא נושה בו, ואגב־אורחא גם מכל היהודים.

וביום שלפני ערב־פסח, כשבא היהודי העשיר לבית הכמר, ותבע ממנו את חובו — בא לכלל כעס, ופסק לו זמן לאחר שני ימים לעשית עמו חשבון ולתת לו יותר ממה שמגיע לו. — האמין היהודי והלך לו. ישראל הם מאמינים בני מאמינים. — ולאורתא התיעץ הכמר עם אשתו, ובא לידי מסקנא: לשחט את היתום, לאסף את דמו לתוך בקבוק, לכרך את גויתו בשק ולהביא את הכל בסתר במרתפו של אותו העשיר, ובליל־שמורים יתנפל על ביתו; יחפש, יחפש—עד אשר ימצא.

ואז לא די שישיב לו המלוה את השטרות, אלא העדה תמכר את ספרי־תורותיהם ויתנו לו כסף.

והיתום לא יכול לישן באותו הלילה; ושמע כל מה שדבר הכומר עם הכמרית, והתלטל, ומה עשה?

הבריק לו רעיון במחו: מעשה השגחה היה בדבר; והלך והטיל את בן הכמר השקוע בשנתו—לתוך מטתו, והוא שכב על מטת בן הכמר—וגם את המלבושים החליף.

ובלילה נכנסו הכמר והכמרית לתוך החדר במחשך, ועשו מה שעשו.

— שח...?

— שחטו, שחטו! האב שחט, והאם אחזה את המזרק.

— הוי, הוי!!!

ופני אחד הנערים התעוו בהעויה משונה ולבנו כסיד.

— מים! אשה! מים!

הרבנית נחפזה ושפעה על המתעלף מתוך העביט, ותשב אליו רוחו.

המתעלף נשבע שמעתה יעודד את רוחו ולא יתעלף יותר, ובלבד שיגמר הרב את ספורו, חפץ הוא מאד לדעת, מה היה בסופו של דבר?

הנערים שבו למנוחתם, הקפדנות שעל פני הרבנית נתרככה במקצת עוסקת היא לכאורה בטיח ושוע, אבל אזניה פתוחות כלפי השלחן: חפצה גם היא לשמע, מה היה בסופו של דבר.

והמלמד מוסיף לספר:

„והיתום ראה מתוך החשך מה עשו... במה כרכו... במה אספו... והתחלחל וקם בחשאי, ולבש בגדי השחוט, וברח בלילה.

בבקר התפלאו הכמר והכמרית, כשלא מצאו את בנם על מטתו, ולא ידעו אנה נעלם ומרוע לא ישוב?

והיתום נחבא לכל היום, ובלילה גמר בדעתו להכנס לבית המלוה ואולי ינלה לו את הדבר — כדי שיגן עליו.

ישב לו אותו המלוה — „כלנו מסבין" — הוא ואשתו ובנו, כבני־חורין ממש, ועסק בהגדה, וכשהגיעו לפסוק: „הללו את ה' כל גוים... כי גבר עלינו חסדו", התקשה הבן על הפסוק ועמד על אבא בקושיא חמישית: מהיכן יודע עשו להלל ולשבח להשי"ת על חסדיו של יעקב?

ובאותה שעה נכנס היתום מבהל ונפעם, חפץ היה לספר מה שהוא יודע, אבל אינו יודע מהיכן יתחיל.

הראה לו אותו המלוה „ברמיזות אצבע על פיו", כלומר: אינו יכול עכשו להפסיק מתוך ההגדה, ורמז לו מקום לשבת אצל השלחן לפי־שעה.

כסבור היה המלוה, שהביא לו את החוב, שהוא נושה בכמר.

ישב לו היתום אצל בן העשיר, והסתכל בהגדה.

הצטער המלוה ואמר: „אילו היה יתום זה בן־ברית, היה יכול לצרף אותו ולקרא „הודו" בשלשה!

ופתאם נפתחה הדלת ברעש, והכמר והכמרית וכמה שוטרים נכנסו קוממיות.

אבל כשראו הכמר והכמרית את היתום אצל השלחן — הזדעזעו ונרתעו לאחוריהם — מעין „פרחה נשמתם“.

העכו״ם הללו האמינו, שקם המת מתוך המרתף.

יצאו עיניהם... נשתרבבו לשונותיהם... וארכובותיהם דא לדא נקשן. — והיתום מביט עליהם בחלחלה.

ויותר שהוא מביט, יותר פ״חה נשמתם...

עד שנפלו על פניהם והתחילו — גועים בבכיה.

— הוי, יתום! מחל לנו! אוי, מְשְקָה! סלח לנו! אלהיכם גדול ומרובים חסדיו עליכם!

מסתכל בן העשיר באביו, ושואל: „אבא! איזה חסדים?“

— מסתמא הם יודעים, בני! הלא כתוב הדר הוא: הללו את ה׳ כל גויים שבחוהו כל לאומים, כי גבר עלינו חסדו ואמת ה׳ לעולם הללויה.

התאנחו הנערים באנחה כבושה ורסוסה מתוך התפעלות, והשתקעו במחשבות.

„דָ—ם! דָ—ם“! — מרחשות שפתי שמואל בחשאי ובית־בלועו מתגרה להקיא.

— „שחוט... שחו... ט׳ — מזדעזע ראובן ועיניו תועות על פני חבריו.

„הללויה! הללויה׳! — שונה ומשלש המלמד מתוך רגש.

„דם... שחוט. הללויה׳ — מתנועע זבולון על השלחן ומזמזם לעצמו מה שהיא מוציא מתוך פיו, ומתחת הוא ממשמש בידיו לאסוף את ספריו.

התאנחה גם הרבנית על העביט המלא ולחשה לעצמה:

— כל זה היה אמנם טוב ויפה אילו היו עומדים כבר בביתה סל המצות ושק אחד של תפוח־אדמה לפחות.

אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ.

מה היה בסופו של מיקלקע, אלמלא — אנחנו?

ומה היו כל בני־עירנו עושים מראשית השנה ועד אחריתה, אלמלא מיקלקע, שהיה להם?

נח היה להם לחיות בלי „תלמוד־תורה" בעיר, בלי „בקור־חולים", אפילו בלי פרנס הצבור — מאשר בלי מיקלקע!

אביו של מיקלקע היה סנדלר עני, אבל ה„שכור" שבו היה גדול הרבה יותר מן ה„סנדלר"; וכנהוג שבעולמם היה פוקד את אשתו לפרקים תכופים במקל ובאגרוף; והיא היתה משברת כלים בחמתה; והלך לו הוא מרוב צער אל „בעל־התבית"; ושוב מקל, ושוב אגרוף, וחוזר חלילה. דבר מנהג זה אינו סגולה בדוקה לפרנסה, ובשביל כך היה עני. אבל אצלם אין העניות ארסית כל־כך כמו אצלנו.

למיקלקע שלו לא דאג הסנדלר כלל, אף־על־פי שהיה „בן־יחיד". פה מקום להעיר בדרך אגב, שהמלות „בן־יחיד", „יתום", „אלמנה", „גרושה" — וכדומה, אף־על־פי שלכאורה הן מתורגמות לכל לשון — אין להן בתרגומן אותו המושג, שיש להן בעברית. לא על חנם נשארו אצלנו מלות אלו בהז׳רגון שלנו — בצורתן העברית.

למיקלקע לא דאג הסנדלר, אבל גם אילו היה דואג לו, לא היה יכול לעשות בשבילו יותר ממה שעשה מיקלקע לעצמו.

מיקלקע התחבר עם נערים עברים; ולא רק שהיה תמיד שבע, אלא שהביא גם לאביו ולאמו חתיכות „לחם־יהודים".

בשבתות הקיץ היה מסיר את המנורות מעל השלחנות ומקבל פריסת־לחם בשכרו. בשבתות החרף היה מבעיר אש בתנורים ומקבל אגורה ופריסת־לחם. בימות־החול היה הולך לשחוט תרנגולת ומקבל אגורה — שכר־הליכה.

וכבר ידע מיקלקע, שצריך הוא לחכות בבית השויב עד שיתן לו הלז פתקא על השחיטה, משום „מעשה שהיה", וגם את המעשה ידע לספר בדיוק.

ומלוה היה את הנערים אל חדרם; ואת הקטנים היה נושא על שכמו. ובחדר היה יושב ומחכה לנו עד... עד שיצאנו לאכול את ארוחתנו שלקחנו עמנו, והצטרף עם כל אחד מאתנו.

אכלן גדול היה מיקלקע!

אבל מבשר וחלב זה אחר זה — היה נזהר; יודע היה שדבר זה אסור.

ומדבר היה זרנון כמומחה לדבר.

ולא עוד אלא, שלמדנוהו לברך על הלחם. על נטילת־ידים. על הפירות — אפילו „מודה אני" ו„קדיש" היה יודע. ראוי היה מיקלקע להיות „ריש־דוכנא" בחדר של מלמד־דרדקי.

הרבה תקיעות, סטירות וצביטות היה מיקלקע סופג אל קרבו בשעה שישב לפני רבותיו הקטנים, ונכשל בברכות שלמדנוהו; אבל הוא לא כעס עלינו: כלום אינו רואה שכך צריך הדבר להיות? ! גם הרבי הגדול מכה את רבותיו בשעת למודם.

וכשנדלנו ו„ברוך שרייבער" התחיל מלמד אותנו מ'לאכת־הכתיבה חנכנו גם את מיקלקע שלנו בלמוד החדש. קשה היה על מיקלקע הזהירות בלי להוציא את הקלמוס מחוץ לשיטות; וגם לא הבין את חומר הענין: מה איכפת לו לעולם, כשזה, שהם קוראים לו „צדיק", ימשך קצת למעלה מן השיטה... או ה„זין" — למטה?...

אבל לאט־לאט למד מיקלקע את המלאכה, וכבר יכול היה לכתב „ברוך־השם" בבית רבתי, ואפילו: ליתן חצי אָקי י"נ.

ומעשיות היה יודע: של מכירת יוסף, של עשר מכות, של ארץ־ישראל ושל גלות...

וגם את המעשיות, שהיתה אמו מספרת לו לפעמים היה זוכר...

ולא מצא מעולם שום סתירה בין אלו ואלו.

כשגדל מיקלקע קצת, נתעלה במשרה, ויהי לגוי של יום־כפור.

ומנגן היה „עלינו לשבח", ממש כמו החזן בעצמו.

בפורים התחיל נושא „משלח־מנות".

אפילו אצל המצות לפסח מצא לו משרה: לבש סנור לבן מלפניו ומלאחריו, וחטב עצים לתנור לשם מצות מצה.

בימים אלו לא בא חמץ אל פיהו: מתפרנס היה ממצות שנפסלו. למצות היה בעל־תאוה גדול.

לא היה לך זוית אחת בשכונת־היהודים שלא היה מיקלקע בקי בה. על ישראל פרנסתו, לישראל עבודתו.

נקודת־הגובה שבמשרותיו היתה בחג־הסכות:

הרבה סכות בעיר היה בונה בעצמו; סכך היה מביא לכל סוכות העיר.

יפה היה מיקלקע, כשהיה נכנס בעיר רוכב על עגלה עמוסה סכך בגובה עשרים אמה! יפה היה כשהיה עומד על סוכת ישראל, מסככה, קופץ ונכנס אל תוכה לבדקה, אם היא מכוסה כדין! יופי של דאגה ורצינות היה נסוך אז אל פניו. נכר הדבר, שבענין גדול היא שקוע׳ כלו.

סוכות הוא בונה לישראל!

את שכרו היה אמנם מקבל משלם, אבל עוסק היה בדבר לשמה.

„מחסידי אומות העולם יהיה גוי קטן זה!" ככה היינו מאמינים כל הנערים, כשהיינו שומעים אותו מזמר „עלינו לשבח... שלא עשנו"...

אבל...

כל מקום שאתה שומע „אבל" בידוע „שאשמים אנחנו".

האשם היחידי בזה הוא דודי, ששהה שנה אחת באוריסה, וכששב העמיד רעש בעירנו: „השכלה! למוד שפת־הא־ץ! שקאָלעס! כך עושים בני הכ־כים!"

וקשה היה הדבר, עד שהתחיל אחד. אחרי־כן לא הספיקו הספסלים שבבית־הספר הרוסי בשביל נערי ישראל.

ואנו לומדים משמאל לימין.

ומלמדים אנו את תלמידנו הקטן, את מיקלקע.

ומתחלה הוא כועס עלינו: תורה זו, שאתם לומדים למה היא? בשלמא: קדוש וברכות — הם דברים שצריכים למוד! אבל זה?! כלום אין ידוע, „שתרנגול הוא עוף?! ושבמחרשה חורשים אדמה?! ושהחיל רובה?!"

ומלגלג הוא עלינו ואומר: „כלום מה איכפת לכם, שתקראו את הדברים, כמו שהייתם קוראים עד עכשיו: „חבור, חסור, כפל, חלוק?! שנוי שמות למה?! כלום ב„סלאָזשעניע אומנאָזשעניע" — שתי פעמים שנים יותר מארבע?!

אבל הוא לומד וסופג; ושנים עוברות, והוא קורא וסופג; ושנים עוברות, ואנו מביאים מבית־הספר גיוגרפיה חדשה, ומיקלקע מוצא אותה אצלנו, וקורא בה, ומוצא שם דברים מגונים על הזיידים.

ואזיל סימקא ואתא חיורא אצל מיקלקע.

לא מתוך בושה, אלא פשוט — מתוך כעס, ומטיח הוא את הספר לעינינו:

— כלום אמת הוא מה שכתוב כאן?!

ואנו צוחקים עד אזיל סימקא ואתי חיורא.

לא מתוך כעס, חיו, אבל... פשוט... כך!

ואנו לומדים ומלמדים, ומיקלקע לומד וסופג.

ופתאום נכנס בלבו בלמוס של למוד — בבית־ספר.

הוא נעלם פתאום. עירנו נשארה בלי מיקלקע.

ושנים עוברות.

מעשה השגחה! הוי זהיר בגוי קטן! מיחאיל איוואנאָוויטש, מי שהיה מיקלקע סתם, בא לעירנו לשרת במשרת סגן הפריסטאַוו, שגר בעיר הקרובה.

— כל ולך הוא! — מתאוננים בני־העיר.

— והוא שונא ישראל!

— כותב בעתוניהם, שישראל צריכים דם למצות!

— שישראל הם... וישראל הם...

— מסירות של המן!

מרירתי פקעה בי: מיקלקע אומר כך? מיקלקע הבקי כל־כך במנהגי ישראל?! היודע לנגן כל־כך היטב „עלינו לשבח“!

וכשראיתי את מיקלקע עובר בין בתי ישראל בערב־סוכות הורס סוכותיהם מחשש שריפה... ונותן פתח־תקוה כחודו של מחט לפרנסי העיר, שיבואו אל ביתו להראות עמו... לא יכלתי עוד לכבש את כעסי, והלכתי יחד עם פרנסי־הצבור והתחלתי טוען לפניו במרירות:

— מיקלקע! „עלינו לשבח“!... מיקלקע! סוכות אלו, שכל־כך טרחת עליהן, עד שבנית אותן!... עכשו אתה הורסן?! מיקלקע, גוי קטן!

קולי לא נשמע מפני לחשם של פרנסי־הצבור... אבל כשיצאתי נתתי אל לבי וקבלתי תנחומים:

— כלום מיקלקע אשם בדבר?! אבל אשמים אנחנו! כשלמדנו אותו „עלינו לשבח“—הרי שר „עלינו לשבח“! אך כשהתחלנו לומדים „התרנגול — עוף, החיל—רובה“ הרי באנו למה שבאנו. והבאנו את מיקלקע לאותו מקום שהוא נמצא בו!

אבל אשמים אנחנו!

„זְמָן" טוֹב.

לשנה טובה חתמו בשנה זו את שלמה המורה: עוד ביום הראשון אחר ראש־השנה מלאו לו אחת־עשרה שעותיו לאחד־עשר „תלמידי־בית" שנמצאו לו.

ובמוצאי־החג, כשהזמינו אותו לבית אחד האבות לקבל שם „שעה חדשה" — פקפק בדבר; מפני שחשב ומצא, שאין שעותיו מספיקות לו עוד, גם בלא „נוספו" זה כבר לא נשאר לו פנאי לסעודת־היום יותר מרבע שעה — אלא שבדק ומצא, שאין מורה עברי רשאי לזלזל מדעת ב„שעה" הגונה. לפי־שעה אמנם אינו זקוק לה, אבל מי יודע אם לעתיד לא „תלך לעולמה" אחת משעותיו.

והוא קבל את התלמיד החדש בשכר הגון, וקבע לו את השעה התשיעית בלילה. באין ברירה צריך היה אבי התלמיד להסכים על שעה מאוחרת כזו.

שעה זו השאיר שלמה בשביל שמעו'לי ה„בן־יחיד" שלו. עכשיו נדחה בנו מפני בנו של אותו העשיר.

מתחלה היה קצת שמח בדבר: באמת כבר הגיעה השעה, שיקבל שמעו'לי בנו תורה מפי מורה עשיר ממנו, משלמה, בידיעות. בלבו כבר בחר במורה כזה; ובריי לו, שהלז יתחסד עמו ויקבל בשכרו כמה שיתן לו. באופן כזה יהיו גם הוא גם שמעו'לי נשכרים.

אבל כשהגיע הדבר לידי־כך, בחן ומצא, שהוא מעמיד בזה את פרנסתו בסכנה ודאית, מפני שהאבות ידינו בעצמם: „אם שלמה גופו מוסר את בנו לידי מורה פלוני — בידוע, שהוא הגון ממנו!"

בדיעבד הוא אינו רואה שום אסון בדבר, אם יהיה ער עוד שעה אחת ביום וילמד עם בנו מן העשירית ואילך.

אפילו אם יעלה על מטתו בחצות הלילה, נשארו לו עוד חמש שעות לשכיבה.

זוגתו אמנם מחתה בדבר. היא מתחה מתחלה, כשעלה במחשבתו להשתמש מ„נוספו" זה, שהזמין לו השם־יתברך. אח"כ מתחה על שנדחה

שמעו'לי שלה מפני בן אותו העשיר: „לא די לה לאותה שחצנית (אמו של בן עשיר זה) שבבית־המקולין נותנים לה ממשמני־הבשר בהקפה, ואת העצמות נותנים לאשת המורה במזומנים — אלא שגם בתורת בעלה היא לוקחת את החלק ההגון ביותר!"

ואח"כ מחתה כנגד מה, שבעלה התחיל מסגף את עצמו וממעט בשנה.

מוחאנית היא בטבעה, אבל אין עניני־הבית נתחכים על פיה: — יודע שלמה תמיד לפיסה, לפתותה ולהעמיד את הכל על דעתו. הוא מתיעץ עמה על־פי־רוב אחר המעשה.

ואחר־כך נכנסה בה פתאום „קלפה" של עקשנות, למנוע את שלמה מלקום בהשכמה, בשעה החמישית לפני עלות השחר. טענות יש לה כנגדו: הזקנה קופצת עליו; כחותיו מתדלדלים והולכים ויפול ח"ו למשכב; כל הימים היא בבחינת עגונה־חיה, אין לה פנאי אפילו לספר עמו!

אבל גם בזה לא יכול שלמה למלא את רצונה: צריך הוא להשכים וללמוד לעצמו, כדי שיוכל לעמד למבחן ולקבל תעודת־מורה לפחות לשנה הבאה. כלום הוא החייב בזה, שאבותיו לא למדוהו מה שצריך מורה לדעת, והוא אנוס לשום עכשו את לילותיו כימים...

ותעודה אמנם נחוצה לו מאד, בזה מודה גם זוגתו רוזה. רואה היא, שמכיון שיש תעודה בכים וכפתור בכובע —· שוב אין מדקדקין עם אותו המורה על ידיעותיו, על כשרוניתיו ועל מחיר שעותיו.

מפים הוא אותה, שהוא אדרבה, אינו מזקין כלל. שלפי־שעה הוא מסתגף, אבל אחר־כך, כשיזכה בתעודתו, הכל, הכל ישתנה!... והוא מעיר לה דרך־אגב, שכשיזכה בתעודתו, ימלאו לו אך עשרים ושמנה שנים: „צעירים אנחנו עוד!"

מוחה היא ומוחה, עד שהיא מתרצה ומתפיסת.

ואחר־כך, כשהציעו לפניו שלשה שכנים, שתכנסנה לביתו מן שעה עשירית ואילך שלש נערותיהן ללמוד אצלו „כתיבה וקריאה זרגונית" — בדק ומצא, שבין־כך ובין־כך אין שעה זו כשרה להוראה בשביל בנו: שניהם כבר עיפים, והם יושבים ומנמנמים. שעה זו, באמת, אינה שוה כלום. הנערות אמנם אינן משלמות אלא קמעא, אבל שלש קמעות הרי הן מצטרפות לחשבון אחד הגון.

והיא שוב מוחה, ושוב מתפיסת.

עכשיו, כשהוא מקבל את שכרו משני ה„נוספים", שבאו לו מתוך היסח־הדעת, הוא מתבונן פעמים בדבר ובא לידי תמיה: מה היה עושה, אלמלא נזדמנו לו, חס־ושלום, שני ה„נוספים"? הן גם עכשו הוא אינו לובש שיראין, ואינו אוכל מעדנים; ואעפי"כ רואה הוא מראש, שכשיגיעו ימי־הפסח, יהיה אנוס לקחת הרבה מצרכי־ביתו בהקפה על חשבון הזמן הבא.

והוא בא לידי מסקנה, שיש איזה ערך הכרחי בין צרכי־האדם ורוחיו. ההבדל, לפי דעתו, בין העשיר ובין העני אינו אלא, במה שה־אשון רוחיו מת־בים לפי צרכיו, והשני — צרכיו לפי רוחיו.

ושמח הוא בדיעבד על הדבר, אלא שבכל פעם שנזכר בשמעו־לי המבלה עתו לבטלה, תשפך בו מרותו.

מתבי־ש הוא להביט בפני קטן זה. כמדומה לו, שהלז מביט בו בתביעה־שתקנית, בחינת בעל־חוב.

צדקה רווה שלו במחאתה אז, את הכל לוקחים העשירים בכספם, אפילו את האב מעל בנו.

ובשכבו בלילות הקצרים שלו על משכבו, שקוע בצערו, הבריק לו פעם רעיון במחו:

כמה ימי־הוראה בשבוע? — ששה. בחדש? — עשרים וארבעה. בחמשה חדשי־הוראה יש מאה ועשרים שעות להוראה בשביל תלמיד אחד.

חדש ניסן הוא כלו חופש. צא מזה ארבע שבתות ושמנה ימי־חג, נשארים כעשרים יום. אפילו אם אתעסק עם שמעו־לי בחדש ניסן רק עשר שעות ביום, הרי מאתים שעות, כמעט פי־שנים, ממה שיש לתלמיד אחד.

וכשיצרף לזה גם את הכשרונות הנפלאים: הזכרון והתפיסה שחונן בהן שמעו־לי פי־שנים מבני העשירים המפוטמים — הרי יכול הוא להיות מובטח למפרע, ששמעו־לי שלו יצליח בחדש אחד פי־שנים ממה שיצליחו הם בשנה! אפילו רווה הספקנית לא יכלה למצא שגיאה בחשבון זה.

לפי־שעה יושב שמעו־לי בטל. לצאת לבטלה אינו יכול כל ימות־החורף מפני רבוי השלגים וגודל היוקר: שני ה,נוספים׳ לא הספיקו לה לרווה להלביש ולהנעיל את בנה כדי־שעור הגנה מפני השחב והקור.

יושב לו שמעו־לי כל החרף כלו אצל התנור. את ,השעורים׳ שלמד בקיץ העבר כבר שנה ושלש עד כדי בחילת־נפש. שמח היה אילו היה יכול לשכחם. יושב הוא ענום, בודד, בטל, חולם ומתגעגע לשמש, לאדמה יבשה, לעמק רך וירק, לשעה שיכולים לצאת גם במנעלים ובגדים קרועים.

בעצלתים זוחלים להם ימות־החרף — ורווה תופרת, מטליאה, מתקנת, קונה עצים להסקה וקמח לעריבה, פעם במזומנים ופעם בהקפה; בשעות הפנויות היא שוקעת בהרהורים, כלפי הרבש־ע אין לה שום טענות: ה,זמן׳ הוא, בלי עין־הרע, מבורך, אלא שבגבירים היא מתקוטטת שלא־בפניהם; כספם קונה להם הכל: את ה,עולם־הזה׳, את ה,עולם־הבא׳, אפילו את הבעל מאשתו ואת האב מעל בנו!

והילך לו שלמה מן הבקר ועד שעה מאוחרת בלילה מבית לבית, משעה לשעה, או, כמו שהוא רגיל לומר, דרך־בדיחות: מ,גוי אל גוי׳. הפסיעות וההליכה שבין שעה לשעה אינן עולות אצלו בחשבון לעולם: פעם

מבליע הוא אותן בפסיעה גסה, פעם הוא מ:כה אותן מן ה.שעות' ופעם הוא נוגב מרגעי זמן האוכל. הרי הן אצלו כהרף־עין של בין־השמשות בין .זה נכנס' ו.זה יוצא'. אין בן־אדם יכול לעמוד עליו חוץ ממורה עברי.

וכך הולך ונומר עם הנוסף הראשון, ומפטיר בנוסף השני, ומרויח שלש קמעות בבת־אחת.

בהשכמה הוא קם ומכין את עצמו לבחינות:

....חסור... היא מלאכה... שבאמצעותה... עפ"י הסכום הנתון... ואחד מן המצורפים הנתון... יכולים למצא...'

הושש הוא, שטעה בדיוק סדר המלים מכפי שכתוב שם אצל .קיסילוב'.

....והיא ענה: דת שקר יש לכם, כשהיא אוסרת על מאמינה שתית־משקה ואכילת בשר־החזיר'...

כמרומה לו, שגם בפרק־היסטוריה זה הוא מסרס את המלים!

וחפץ הוא לקום, ללכת אל ארון־הספרים, להביא את ספריו ולעיין בהם; אלא שאיזו עצלות נפלה עליו היום תיכף לקומו מעל מטתו.

....השָקְסְנָה היא אפיק של...'

שכח! שכח את הכל! לא! לא שכח, אלא שהתערבו ונסתבכו במחו הסיסטמה של הוָלְגָא עם הסיסטמה של הדְנִיפָּר, והדוני עם אפיקיו עובר ומצליב עליהן! נהרות, מספרים, הרים, ימים, תקופות, קיסרים, אלילים, נטיות של דקדוק — הכל משמש בערבוביא. מחו מלא יתושים וזבובים מזמזמים.

רוצה הוא להביא סדר במחו, ועוד יותר מזה הוא חפץ לישון; וזיקות יוצאות מתוך עיניו, ושאון עולה מתוך אזניו.

ובינתים מגיעה לאזניו נשימותיה של רווה הישנה כנגדו; ובינתים נראו לעיניו פניה הבוערים מתוך שנה.

ונזכר הוא בפניה ש ה י ו לה...

מעשה ילדות! ביום החופה נזכר.

ונזכר הוא, שכל־כך הוא שקוע בעבודתו, עד שהוא שוכח לגמרי במציאותה של רווה.

מרגיש הוא, שאין הרהורים אלו אלא מעשה יצר־הרע של עצלות, כעין נסיון להסיח דעתו מלמודיו.

ומגרש הוא הרהורי־ילדות אלו מתוך לבו.

שמעו'לי נדחק ועולה במחו.

אבל לשמעו'לי אין לו מה לדאג: כבר חלק לו חדש שכלו תורה. וכמה מחכה הוא לחדש זה!...

והחדש הגיע.

הוא אמנם התמהמה קצת: לפי כחותיו המדולדלים של שלמה צריך היה חדש ניסן שבשנה זו לחול קודם הפורים. מימי־הפורים ואילך כבר היה

דומה על שלמה כמי שעומד עליו שד ומכה אותו ברצועה: לך מבית לבית ושב על מקום אחד שעה בת־ששים מינוטים, שכל מינוטא ומינוטא שבה נמשכת וזוח־ת, זוחלת ונמשכת, להכעיסו — נתקלקל שעונו בימים אלו; גם דומם מוכֵני זה עיף מן הסבוב המלאכותי, ששלמה מסבבו תמיד, פעם לפנים פעם לאחור. תועה שלמה בסדר זמנים: כשהוא יושב על „שעתו" נדמה לו שכבר התעכב יותר מן השעור; וכשהוא יוצא, מפקפק הוא, שמא הקדים לצאת.

מתנענע שלמה לחדש ניסן, כאי..ו הוא קץ לכל החדשים! כאילו אי אח־יו „אייר וסיון" והוראת־שעה וצרכי־בית והכנות לאֶקסמן!

החרש התמהמה, אבל כשבא — בא בבת־אחת.

את היום האחרון לחדש אדר לא השלים שלמה. הוא אמנם קם בהשכמה, כמנהגו, אלא ששמש־האביב הציצה בו דרך חלונו — ונפגע. הרגיש, שהיום היא האחרון לימי העבודה, ושמחר הוא כלו חפשי. ואחרי־כך נכנס הרהור בלבו: מה הוא יום אחד כלפי זמן כלו? אין שום אסון בדבר, אם יפסוק היום. תיתי לו שכבר גבה את שכרו, ואינו זקוק עוד להראות אל הבי־יות הללו.

היום הוא חפשי לגמרי, מחר יסדר את זמנו: רובו — לשמעו־לי, מעוטו — ללמוריו ומעוט מעוטו — יקח לו לטיולים.

למחר חדרה השמש ממש לתוך־תוכו. עולה היא מאחורי־המזרח ברעש! ברעש של אורים! בעל־כרחך אתה קם ויוצא כנגדה.

ובחוץ מסלסל הרוח וטופח על פניך בלא־רואים. אילו נתן פה לרוח זה!

מעשה „קלפה"!

ובערב — שמים... כוכבים... כמדומה לו, שהרבה־הרבה שנים לא ראה שמים וכוכבים כלל!

והלב מושך, מושך החוצה, כ„קלפה"! מושך אל הנהר, אל העמק, לעולם החפשי!

מעשה ילדות! ביום ההופה נזכר. רוזה בנעוריה מרחפת לעיניו.

טובים הם ערבים אלו לטייל עמה.

וטינא יש לו בלבו עליה, שעכשיו, כמו להכעים, היא עסוקה בגרודי־כתלים וטבועה ראשה־ורובה בטיט!

וחפץ הוא להעלות על זכרונו את למודיו, אלא שהנה־ות המצויר־ים בניאונ־פיה בקו שחור נדחו מפני הנהר הקטן המצוי חוץ לעיר, שצפ־־עים מקרק־ות בו עפ״י חוקי־דקדוק שלהן... ה„אלפ־ן" ה„הימלאים" וה„קרדילירים" — נעלמים בצל ההר־ הקטן, הנמוך, שאצל הנהר. שעכשיו אין עליו שלג כלל, ושיכולים לשכב עליו פרקדן, לגולל משם אבן, והיא תתגלגל ותרד עד

שתניע אל העמק הירוק בין עדרי־צאן! האלילים, הקיסרים וכל הכרונולוגיה שלהם, נבלעים בתקופת־האביב, שהוא וכל העולם צף ומרחף בה עכשו.

לצאת הוא הפץ, חוץ לעיר, למקום שהיה מבלה את החדש ניסן ב־ימי ילדותו.

אבל על שמעו־לי הוא מיצר.

למחר הבליג על עצמו וישב ישיבת־קבע על קצה שלחנו ללמד עם שמעו־לי.

המה נדחקו בנבול הצר של רוזה, מפני שעכשיו כל פנה וזוית שבבית נחוצות למלאכתה: השלחן נעתק ממקומו וקנה שביתה־ארעית אצל הכתלים, כדי שתעמד עליו ותגרד את הטפחות; הממה נפרקה לטהרה מזוהמת־החרף; הכסאות מסודרים וצפופים באמצע הבית, ומשמשים מטה לפי־שעה בשביל הכרים והכסות, שסלקו מעל המטה הקבועה, ארון הפוך על ספריו... עביט מלא סיד־כבוי... קופה של טיט... כלים... חפצים...

אין רוזה באה בטרוניה עם בעלה על שלא שכר „גויה" במקומה ל„כשר" את הבית; יורעת היא שגם בלי הוצאה יתרה זו יצאו מתוך הפסח שקועים בחובות; אבל לפחות מקום מרווח צריך שיתן לה לעשות עבודתה! ורוצה היא להתקוטט בו, אלא שנזכרת בשמעו־לי: „כל החרף כלו לא למד! בן אותו הנביר „חטף" את שעתו! החדש הוא שלו!"

מבליגה היא על עצמה ושותקת, אלא שמקללת בלבה את העשירים, הקונים אותך בכספם בעל־כרחך, אפילו את האב מעל בנו הם קונים.

יושב שלמה מסומר למקומו ומלמד את בנו פרק בדקדוק שפת־רוסיה:

„...שמות שסופם..."

האותיות רוקדות כנגדו, מזדקרות כמחטים שחורים לתוך עיניו.

נו, הטה על פה: „Свободная птица"!

— סוואָבאָדנאַיאַ פטיצאַ...

שכח את הכל. שלמה בא לכלל כעס...

עצה נזרקה לו במחו: „שב וחזור והעתק בכתב מפה ועד כאן! כשתדע, תאמר לי, ואשב ללמד הלאה".

קם לו שמעו־לי והולך לארון ההפיך להביא לו משם ניר ועט.

קם לו שלמה, זוקף קומתו, מתאנח להכנים אל תוכו אויר מלא חפש.

הוי, כמה מאושר היה, אילו היה יכול לפחות ליום אחד להיות חפשי.

ריק מכל מחשבה!

ופתאום נכנס בו רעיון שובב, לקום ולברוח, לעזוב את הטיט והסיד,

את כל המהפכה שבבית, אפילו את שמעו׳לי — רק את רוזה — לקחת עמו ולברוח אל הנהר!...

— סוואָבּאָדנאַיאַ פּטיצאַ — חוזר שמעו׳לי והולך, ומתוך הליכתו הוא מסתכל בחלון ורואה חבר דרורים טסים באויר — ולבו נמשך אחריהם.

—— אור וטוהר זרוע בכל... — מסתכל שלמה בעד החלון, ומשיח לעצמו.

—סוואָבאָדנאַיאַ פּטיצאַ, סוואָבאָדנאַיאַ פּטיצאַ...—חוזר והולך שמעו׳לי, ועיניו ולבו בדרורים.

בְּבֵית־הַחוֹלִים.

בשיחת־רעים ישבנו ועסקנו — אני ושני רעי בבית מכירנו הדקטור.

רעי א׳ הוא אדם זעיר ונמוך, שמסחריו מרובים, ופרנסתו דחוקה. רווחיו מספיקים בדוחק לתשלומי רבית של חובות, וצרכיו מרובים. תמיד אני זוכר את אשתו מעוברת ומינקת בעונה אחת. תמיד יש לו בתולה שהגיעה לפרקה ובן שמלאו לו עשרים ואחת. הדקטור, כרע וידיד, מבקר את חולי ביתו חנם, ובפנקס החובות של הרוקח יש לו גליון מיוחד.

אותו רע, כשהוא פותח את פנקסו ומוצא בו את הדיביט יתר הרבה על הקרדיט; או כשהילד שבעריסה מעמיד צעקות, והאם גונחת מתוך הריון קשה, ובן ובת מתקוטטים זה בזה: זה אומר: „ולואי, שתשבי בגרת עד שילבין ראשך!" וזו אומרת: „ולואי שאראך לבוש בשיניל!" — בורח הוא מביתו לבית הדקטור להשכיח שם את הכל בשיחה מחוכמה.

ורעי ב׳ הוא עשיר, שמלאכתו נעשית ע"י אחרים: כספו פ"רה ורבה שלא מדעת; אביו הוא זקן קמצן, שמוציא קמעא ומכנים הרבה; ומקמיץ לבן־יחיד שלו ירושה יפה. לפי שעה הוא רווק ולפעמים אולמיו של אבא נראים לו רחבים כמדבר — ואז הוא בורח מרשותו שלו לרשות צרה בקבינטו של הדקטור, להפיג שם את הבדידות בשיחה נאה.

התחיל בינינו וכוח ישן נושן:

רעי ב׳ פוסק ואומר: „נוח היה לו לאדם שלא נברא—משנברא!"

ורעי א׳ משיג עליו ואומר: „לא! שנברא — משלא נברא!"

והדקטור, זהו אדם בריה ופקח, מפשר ואומר: „עכשו שנבראתם, הרי אתם מוכרחים להת לי ברצון טוב את שקליכם, ולבד שאנמיאכם מרורות לשם ספק, שמא אוכל להבריח מעליכם את המות!"

בין כך הוציא הדקטור את שעונו מתוך כיסונו והסתכל בו מתוך פזיזות:

— הפצים אתם לראות חזיון שאינו רגיל? — פנה אלינו — באו עמי לבית־החולים! היום יגרש שם חולה מסוכן את אשתו הצעירה, כדי להצילה מענין שמירת־יבם. בנים אין לו, ואחיו עודנו מוטל בעריסה.

קמנו שלשתנו ויצאנו עמו. בדרך הפסיקתנו תהלוכה של חתונה. נפרדו מעלינו שני רעי: התהלוכה העליזה שטפתם; ואני הלכתי כרוך אחרי הדקטור, ונכנסתי עמו לבית־החולים.

...אדם מוטל במטה... הרבה אתה צריך להסתכל בו, עד שתכיר מי מונח שם:

תינוק או זקן שנתגלח?

העינים הנוצצות מעל פנים של שעוה, אינן אלא התול יפה. התול הוא גם השטח הרחב של המטה כנגד משהו צנום זה, שלפי שעה עוד נופל עליו שם „גוף". אם תכסה עליו במכסה, קשה יהיה לך למצא אותו במשוש ידים.

כבר פסקו מלדקדק על רשימות הדיסקא שלמראשותיו. זה שלשה ימים, שלא רשמו עליה כלום, ולא מחו את הרשום מכבר: יודעים הכל, שהוא לא ישוב מכאן חי לביתו.

קשה לשאת את מבטיו התבעניים, שהוא נועץ בכל אחד מהעומדים עליו. דומה לך, שאלמלי העינים הללו הבוערות בתשוקה עקשנית אל החיים— כבר התפקקו החוליות, שבתוך שק של עור קלוש זה.

עומדת עליו אשה צעירה ויפה, אפילו הצער והיגון לא יכלו לנוולה.

ועומדים עליו: אבא, אמא, חתנא וחתנתא.

הרב, הסופר והעדים — ודאי שהם נחבאים כאן לפי שעה באחד מן החדרים יחד עם מלאך־המות.

הדקטור יצא ידי חובתו: הרתיק על החזה, תכף ושאל שאלות רגילות: ראשך כואב? תיאבון יש? — ופרש ממנו ונכנס לחדר אחר. החולה הביט אחריו במבטים דוקרים, כאדם התובע את שלו, אלא שאין צוארו נשמע לו להפנות אחריו את ראשו.

כולם נטפלו אחרי הדקטור לחדר השני, ובלבות נרעשים הקיפו אותו בשאלות:

— נו?

אהב הדקטור שלנו לדבר עם בריותיו — דברים כפשוטם, שלא יהיו זקוקים לפירושים.

זהו מין אומן שאוהב את אומנותו, ואינו סולד באוצר מליה.

— לא יועיל מאומה, אם לא יקרה נס מן השמים.

הוא עזבם ונכנס לבקר שאר חולים.

— מה אמר? שאלה האם את האב.

נאנח הבעל וענה: מה אמר? הלא שמעת! נס יקרה.

— מה אמר הדקטור? — שאלה חתנתא את מחותנתה.

— הלא שמעת: אמר, שעוד לא אבדה תקוה! השם־יתברך יכול להושיע!

— מה דעת הדקטור היום? — שאל חתנא את חתנתא.

— כלום לא שמעת?! דעתו, שהשם־יתברך לא יעזבהו, חס ושלום!

— מה מצא הדקטור? — חזר אבא ושאל את מחותנו.

— וכי לא שמעת?! הוא מקוה, שבעזר השם־יתברך, יקימהו בריא על רגליו. אפילו הבריות הללו משתפים עמם את השם־יתברך.

כולם שמעו ברור את דברי הדקטור; ואף־על־פי־כן שאל איש את חברו, ובחפץ לב ובטחון גמור שמע את חלק התשובה, שהיתה יפה לו.

אך רגש דאגת ההורים בלב החותן והחותנת — לא נם; ומתוך תקוה מנחמת הרהרו בלי הכרה בדבר — במה שצריך לעשות, ופנו אל המחותנים:

— אף־על־פי־כן... בנוגע... לנט?

התעורר גם אצלם רגש זה: חטיבה מיוחדת היתה כלה זו, שחמיה וחמותה אהבוה, ודאגו לה לא פחות מן ההורים.

— בנוגע לנט? ודאי, ודאי! זהו לפעמים סגולה בדוקה!

— ולואי, רבונו של עולם!

האשה הצעירה והיפה לא יכלה לעמוד בעצמה. דמעות ויפיחות כבושות התפרצו ויצאו מלבה ומעיניה שלא לרצונה.

הוציאו אותה לפי שעה לחדר רחוק מחדר החולה.

הגיע הדבר לפרק הקשה ביותר: צריך להכין את החולה לדבר.

אביו לקח על עצמו עבודה זו:

— סגולה בדוקה יש, בני! זהו על פי רצונך, אין אונס. אם תסכים—ננסה.

החולה פקח עינים רחבות ובוערות. לבלע את הסגולה הוא חפץ, קודם ששמע מה היא.

— נט...

עיני החולה שקעו, דפיקות לבו תכפו. מרטיבים לו תחת חוטמו בספטופים חריפים. מחכים לתשובה.

נכנסה האשה היפה והצעירה, מביט הוא על לחייה הרטובות, נתרכך לבו, מסכים הוא על הדבר.

מיד נכנס הרב, והתחיל עוסק בשלו.

עד שגמר הרב את „עסקו", נתחלף גון פני החולה שתי פעמים, ודאי, ששתי פעמים הספיק להתחרט על הכל: כלום איזו תועלת מגיעה לו באמת, כשיתיר אותה לכל באי העולם, אותו העולם שאינו שלו?!

האשה הצעירה והיפה קבלה גט־פטורין מתוך יפיחות והתעלפות לחצאין. פרנסו גם אותה בספטופים חריפים.

אחר־כך ישבה למטתו, לקחה את ידו בתוך ידיה.

נזר של גליד וקרח לקהה בין שני מעינות המים, זורמים מיין חיים.

— הי! פגויה!? — נעץ בה הרב את עיניו — אסור לך הדבר: אם ירצה השם בקרוב אוביל שוב את שניכם תחת חופה, אסדר עליכם קדושין אז...

פני החולה הסמיקו באודם שושנים. צחוק של ילדים משתובב ומעקם את הפנים, ונותן להם תמונה זרה: בין חיוך ובכי.

ועוצם הוא את עיניו. ודאי, שנזכר בחופה הראשונה, כשהאשה חיפה והצעירה היתה נערה יפיפיה, מותרת לכל העולם; והוא נעשה אדון יחידי על אותו העולם; ושניהם עמדו—מלך ומלכה תחת החופה...

חיוכו מתרחב על פניו. להייו מסמיקות יותר, שפתיו רוחשות...

אם לא: „הרי את מקודשת לי" הוא לוחש?

אזניו מזדעזעות...

אם לא קול מוסיקה של חופה הוא שומע?

— — — — — — — — — — —

מתבררת פתאום ההכרה בלבות כל העומדים. יודעים הם את סופו של „דבר". בקושי הם מעמידים את עצמם מלבכות, שלא ירגיש החולה באפשרות „אותו דבר".

גם אני מעמיד את עצמי מלהזכיר מלה „מות", כמו שגם שם לא שמעתי בכל העת ההיא את זכר המלה האיומה אפילו פעם אחת; אף־על־פי שלא פסקו מלהרהר בה אף רגע אחד.

וחיוך מתרהב על פני החולה... ושפתיו רוחשות... ואזניו מקשיבות מרש של חופה...

זעה כסתה את מצחו...

לֹא לֵאלֹהִים וְלֹא לַאֲנָשִׁים.

כך דרכו של דן מירסקי בחול ובקדש: להיות תמיד עם „אלהים ועם אנשיו". הולך הוא ב„צדי הדרכים", ויוצא ידי חובת הכל.

סיעתא דשמיא הוא רואה לעצמו בזה, שאינו קרוא לא „משה", לא „יעקב" ולא ברקה וכדומה, עד שיהי צריך לשנות את שמו בשוק משום כבוד הבריות משאינם בני ברית — אלא פשוט דן. לתורה הוא נקרא: „יעמוד ר' דן ב"ר עזיאל — אחרון". ואצל ה„בריות" קוראים אותו: „דן עזיאלביץ — אפילו בלי כנוי — „מוסיו"; וחפץ הוא להאמין ששם טועים עליו, ומיחסים אותו למשפחת ה„דנים", שבין היהודים הספרדיים.

„דן" — זהו כבר לעצמו כנוי של כבוד, לפי טעמו, יותר מאיזה „מוסיו" או „מיסטר".

כך קבל על עצמו להיות נוהג בכל דרכיו עם אלהים ואנשים, וכך הוא נוהג.

עם אלהים לא קשה עליו כל כך לחיות בשלום. הלא יהודי הוא, מאמין באחדות הבורא; ומכיון שיש לו רק אל אחד יחיד ומיוחד, הרי שלא קשה כל־כך לצאת ידי חובתו; מה שאין כן הבריות — שהם רבים, שונים ומשונים.

אצל השם־יתברך יש מצוות ומעשים טובים, שאפילו באחת מהן, שאתה עושה בהדרי חדרים, יכול אתה לזכות את עולמך. שמא נכשלת בעבירה — יש תשובה וחרטה.

שמא אתה מצוי בין „פריצים", והגיעה שעתך להתפלל תפלת מנחה — יכול אתה לצאת יציאה ארעית... לחטוף בתוך כך תפלה הטופה מאחורי ארוות הסוסים וכדומה; מפני שהקדוש־ברוך־הוא — מלא כל הארץ כבודו. שמא אין השעה מספקת לך — יכול אתה להתפלל במחשבה, מפני שהקדוש־ברוך־הוא יודע מחשבות.

וסוף סוף יש דין אונס בתורה הקדושה, ו„כבוד הבריות" הוא בכלל מצוה וגם חובה אצל הרבונו־של־עולם.

ידי חובתו להשי"ת לא קשה עליו לצאת; אבל ידי חובת בריותיו של הקדוש־ברוך־הוא... הוי !... כמה מרובים ומשונים הם הבריות הללו!

חנוני הוא בפרנסתו. כדאי הוא לפניו לחיות בצותא רצויה עם כל קוניו הקבועים, ושלא להכעיס אפילו את הקונים הארעיים; הלא כך דרכה של פרנסה: „דין פרוטה כדין מאה". וכשאתה בא לערוך את הפדיון על־פי רווחיו, הרי חביבה הפרוטה מן המאה, מפני שרווחיה מרובים יותר.

אבל כמה קשה הדבר לחיות בצותא רצויה עם כל כתות בני אדם קונים מכירים ושכנים טובים משאינם בני ברית יש לו. רובם בעלי משרה ופקידות. עמם כבר בא לידי הסכם, שבאמתו של דבר אין הם שונאי ישראל, מפני שהם בני אדם נאורים; וששנאת ישראל בכלל תלויה ומלפפת רק בהבדל הדתות. ושהדתות עתידות להבטל מן העולם. ואז אך טוב לישראל. ראיה הם מביאים לו ממנו־גופו ומהם עצמם: מכיון שהוא חפשי מאמונה ודת והם בני אדם נאורים מורמים מעל כל אלו הטפלים התפלים — הרי הם מחבבים אותו, קונים אצלו בקביעות, ומכירים לו תודה על שהוא נותן בהקפה.

והוא מנענע להם בראשו, נהנה במה שהם מביטים עליו כעל אדם חפשי. אלא שבצינעא אין זה מעכב בידו מקרוא „קריאת־שמע" על מטתו.

יש לו על זה הרבה טעמים לשבח:

ראשית, מה איכפת לו, אם יתנהג בחדרי ביתו כיהודי כשר?

שנית, שמא באמת כך רצוי לרבונו־של־עולם, והוא אינו חפץ לקנתרו; מפני שלפי שעה אין לו כנגדו, ברוך־הוא, שום טענות: עסקיו בחנותו אינם רעים כלל!

ועל הכל — למה לו לקנתר את הבריות מבני ברית?!...

בשבתות הוא מתפלל בקלויז רחוק מרחוב, שהוא גר בו. ויש לו בשביל זה טלית מיוחדת וסדור וחומש מוקצים לדבר, שמונחים תדיר בבית הכנסת, כדי שלא יצטרך לא לשאתם בשבת, ולא לחזור אחר קטן שישאם. אין הוא חפץ, לא לשאת בשבת, ולא להיות נזהר מנשיאה: יש לך היום בין יהודיו של ה„רבונו־של־עולם" — גם נושאים גם נזהרים. ואצלו לא באה עדיין הכרעה לאיזה מהם הוא שייך.

תובעים אצלו שקל לציוניות, והוא נותן ביד נדיבה. אקציות קנה וגנז אותן; אלא שאינו יכול לזכור היכן גנזן.

הוא חושב את עצמו ציוני גמור, אלא שאין דעתו נוחה מן הפרסום והפומבי.

כל אותו הרעש, שהללו מעמידים — למה? ולא עוד אלא שהם מכריזים על זה בעתונות לועזית!

התגלגל לידו פעם אחת נומר של עתון עברי, שעסק בפולמס „ציוניות וחבת ציון", וראה שמערערים על זו האחרונה, שחפצה לעשות הכל „בחשאי". התחבבה עליו המלה „בחשאי", ומאז התהפך לחובב־ציון נמור.

מציאה הזמין לפניו השם־יתברך: סופר סת"מ שבעירו עמד לכתב מזוזה כשרה בקוציה ותגיה על משהו קלף — כל־כך קטן, עד שיכולים לגלגלו ולהכניסו לתוך גבעול־קש.

עמד על המקח וקנה אותה בכסף מלא, וקבעה במזוזת ביתו בתוך תיק יפה, חצוב בתבנית סתומה: רצונך — הרי זה „מגן־דוד"; אינך חפץ — הרי זה כעין „שתי וערב"; ולכשתרצה אין זה כלום!

ומצטער היה אז, על שאינם כותבים גם פרשיות תפילין בכתיבה כזו; ועוד יותר רצוי היה לפניו אילו היתה גם כל התורה כתובה כך.

כך הולך לו דן מירסקי בצדי הדרכים, רצוי לכל ורוצה בכל; והכל בחשאי, בלי קולי־קולות. שונא הוא את הפרסום.

וכבר רכש לו חיוך מיוחד, שהוא משמש בו — בין כשהוא יושב עם שכניו הנאורים, ושומע אותם מלגלגים על הז"ידים; בין כשהוא שומע חסידים — מלגלגים על הציונים, וציונים — על המתבוללים — חיוך זה יפה לו: רצונך — הריני מסכים; רצוני — הריני מבטלך כעפרא דארעא! — זהו פרושו של היוכה, שאינו משמש בו אלא לפרקים.

חנן אותו אלהים בבנים כרצונו. מעולם לא היו לו עמם מלחמות לא בשל תאות השכלה יתרה, לא בשל פריצת הדת ובשל רעיונות שאין עליהם חותם כשרות... יודעים בני מירסקי מראשית ילדותם, שלכל זמן ועת לכל חפץ, יש שנוהגים כך, ויש שנוהגים באופן אחר; ושהבית והחוץ הם שני עולמות נבדלים זה מזה; ושאין לך כלי מחזיק ברכה כה„חשאות"; והעיקר — שאין להקניט את הבריות בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא. ראויים הם בניו להיות גם שובי"ם ומוצי"ם בקהלה קדושה, וגם סרסורים וחשובים אצל פריצים מכל המינים.

ורק בן־זקונים יש לו לדן והוא: על אפו ועל חמתו.

זה אינו אלא מכעיס את הבריות.

אין אצלו לא שבת, לא יום־טוב, לא מנהג ישראל — פקיר לגמרי! אפילו מפני מראית עין אינו חושש!

לכאורה מכיון שאינו „לאלה", הרי הוא צריך להיות רצוי „להם".

אבל — לא! מתבזה הוא גם עליהם! אינו מתבזה כל־כך, כמו שהוא מקניטם!

רוח שטות נכנסה בדן, בשעה שנולד בן זה, והלך אחר עצת אשתו, והסב לו שם „יהודה", על שם איזה קרוב הגון מצדה. לא חפץ אז להרגיז את בני משפחתה. אף־על־פי־כן קוה, שבזמן מן הזמנים, ירכך במקצת את

צרידתו של שם זה המזכיר עון „אצלם"... ישנה את שם זה באחד מן הדרכים הנהוגים בשנוי השמות: יוליוס, יוהן — וכדומה! אבל מה אתה יכול לעשות בעקשן זה, שכשהוא מתודע לשאינם בני ברית, הוא עומד ומטעים בהברה חוצפית: „יגודה דגויטץ מירסקי"?!

נכנסה פתאם רוח שטות באותו הפרחח: לגמנזיון הוא חפץ.

לכתחלה לא הסכים דן; ובדיעבד שמח על הדבר: „יהי רצון שיצא דקטור ירא שמים, או רב־מטעם! לפני מלכים יתיצב!"

למד שם שנה... שנתים... התחילו המורים והתלמידים קוראים אחריו לפעמים „ז"יד"; ואין רבותא בדבר: הלא שמו מעיד עליו; ומה יש לך לעשות? שתוק, עד שיסיחו ממך את דעתם!

אבל מה עשה פרחח זה? בשעת הבחינות, כשנתנו לו תעודת חפשה לימי החג, עמד ותבע בהפצרה מחוצפת, שירשמו בתעודתו ז"יד, כמו שהמורים רגילים לכנות אותו.

ויצא מזה עלבון וקנתור והקנטות; וסוף דבר היה, שעזב את הגמנזיון.

ופתאם נעשה ציוני אדוק.

„תינח, כשהוא מתוכח בקלויז — הרי אין זה אלא וכוחים! אבל כל אלו הוכוחים, שהוא מתוכח עם... עם נערים, שאינם בני ברית — מה הוא הפץ? שיהיו גם הם ציונים?!"

„וכי מה איכפת לך, אם הלז יצא זכאי בוכוחו, ואתה תלך ותעשה לך „שם" בחשאי מה שלבך חפץ?"

„בחשאי, בחשאי! אין לך מדה טובה מהשאות!"

„אבל אין פרחח זה מבין כלום מדרכי העולם! הוא אינו לאנשים, ועל אחת כמה וכמה שאינו לאלהים?"

ועל זה הוא מצטער עוד יותר, ומכיר הוא חובה על עצמו, שכל עוד שלא יצא מרשותו, הרי אחריותו עליו, וחוב הוא להטפל אליו ולהגיד לו מוסר; אלא שאינו פנוי לדבר, שקוע הוא בעסקי חנותו, בקוניו הקבועים והארעיים, רק בימי שבתות ומועדים הוא מפנה אליו את לבו, ומגיד לו דברי כבושין.

ובאחד מלילות החנוכה, שחל להיות במוצאי שבת, סגר דן את דלת חנותו, ישב ושפע שמן לתוך מנורת־החנוכה, שזר פתילות והעלה את הנרות כלפי הפתח שלצד הרחבה לפרסום הנס.

נרות החנוכה דלקו — קצתם בחשאי, קצתם — בבטוי והזדקרות, כמתלוננים, קצתם — כפויי ראש, כמאורי גולה, וקצתם זקופי קומה, כפרחחים תבעניים, שאינם יודעים עוד את עולמם.

דן גמר עליהם את ההלל במזמורים „מעוז צור", ומתוך השפעה הגינית פנה אל בנו הצעיר בדברי כבושין:

— ודאי כשתגדל, ותבא לבית התנא, וכשיכבדוך שם בהעלאת הנרות, לא תדע גם מהיכן להתחיל!

הלז מסתכל בו.

— אוי־לו לדור הבא עלינו! ודאי שאינך יודע אפילו נס חנוכה מהו!

הלז מחייך.

— זהו מה שנקרא „לא לאלהים ולא לבריות". בוכוחים של הבל הוא חפץ לצאת ידי חובתו.

ומתחיל דן מספר בנס חנוכה, בפך השמן ובחותמו של כהן־גדול ובדיני נר חנוכה.

מתכון דן להרבות בדברים, ועושה חשבון בלבו: „אולי יקבע בזכרונו קצת ממה שהוא מדבר לפניו — גם זהו לטובה! ידע לפחות מה להשיב למי שישאל אותו."

„תק—תק—תק!" נשמעו פתאם דפיקות תכופות על דלת החנות.

— צא וראה — רמז דן למשרת — מי שם?

יצא המשרת ושב תוך כדי דבור: „הפריסטב!" — הוא לוחש לו לבעליו.

— כך! וואסיל סטפנוביץ!

דן נרתע, פנה לאחוריו, וכבה את נרות החשמונאים.

— ערבא טבא! דן עזיאלביטץ!

— ערבא טבא, וסיל סטפנוביץ!

לחיצת ידים התחילה מעקרת הבית ונומרה בפרחת.

— סליחה, דן עזיאלביץ, שהטרחתיך! צריך לי... הי! איזה ריח משונה אני מרגיש בביתך!.. הבל של קיטור! של שמן מרובך! או שמא אתה נטפל עוד לנרות המכביים?

— חלילה, עונה הלז נכלם ואחוריו למנורה העלובה, להסתירה ברוחב גופו מעיני האורח.

— זהו שתמהתי: יודע אני בך, שאתה כבר מחוץ לשטויות אלו, יהי נא מטובך: צוה למשרת שיתן לי בקבוק שמן טוב.

— לאכילה או למשיחה?

לא לאכילה ולא למשיחה: „לקדילה" צריך לי, הלא „ווסקרסניה" היום! אבל בבקשה: צוה שיתן לי שמן טוב, טהור, מובחר, פלסטיני.

וואסיל סטפנוביטץ היה מצוי באותה שעה תחת השפעה, חפץ היה באמת לבחר בשמן טוב; ומשער הוא, ששמן הבא מארץ הקדושה, מעל אדמת הנביאים — יותר הגון לקדילה, אבל דן חשב את הדבר כעין עלבון דק ורמז גם על יהדותו. הוא התאדם, הוריד את עיניו לרגע; אחרי כך זקף את חוטמו באורחו:

— על כל פנים בחנותי שלי לא היה מעולם שמן פלסטיני!

— באמת? חבל!

— ברוך אתה אדני... אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנוכה! — התגלגל פתאום קול בחלל החדר.

דן הזדעזע, חזר לאחוריו, וראה את העקשן — הפרחח שלו עומד כפוף על המנורה, ומדליק את הכבויים.

בפעם הזאת דלקו הנרות — זקופי קומה, בשורה ישרה; והיה דומה, שהם יוצאים ועולים מזוינים לבקע את החשך.

„לא־לאלהים ולא לאנשים!" — קרא דן לעצמו, אחר שיצא הפקיד; ולא נודע על מי מוסבים הדברים.

בְּשֶׁל „אָבִיב" *).

בחשכת לילה שבסוף ימי החורף הלך וואסיל פרוקופוב ברחוב ועסק במלאכתו. שוטר חרש הוא, ופקודה נתנה לו לחזור ולבדוק אחרי „חשוד" אחד.

הרחוב הוא קנין המדינה; האדמה — אדמת הממשלה, הפנסים דולקים על חשבון העיר ומאירים לו את הדרך, — והרי הוא במובן ידוע „איש שורר בביתו". הכל נברא בשבילו. אפילו הבריות הללו, העוברים ונחפזים לעסקיהם, כשהוא מוצא צורך בדבר, יכול הוא לעכבם...

ובין אותם הנחפזים אפשר, יש שנחפזים לענינים נכבדים. אפשר, שהאחד — קבלן, המספיק בגדים חמים לחיילות, השני דוקטור, או חובש — אפשר שהם נחפזים בשביל אותם הענינים, ואף־על־פי־כן הרי הוא, וואסיל פרוקופוב, יכול לעכבם!

וכשהוא מהרהר בדבר ומכיר בכח שלטונו, — מזדעזע הוא ומרגיש הכנעה בפני עצמו.

הרי הוא אדם, שנושא בקרבו צפונות כל־כך נשגבות, שהוא־גופו אין לו בהן הכרה ברורה.

אילו היו נותנים לו עכשו אוצרות קרח, לא היה בוגד בחובת משרתו.

והפנסים מאירים לו; ואף־על־פי־כן הוא תועה כצל בין האורות, ומריח בחוטם אחר כל עובר כשהוא נסתר מעין, כשם שהחשודים מסתתרים מפניו, כך הוא מסתתר מפניהם, לבל ירגישו בו. בני אדם מסתכלים בחשוד ובמרגל,— ושניהם נעשו חשודים בעיניהם: שניהם מבכרים את החושך על האור...

הולך הוא ומריח, אורב בעיניו אחר החשוד, ומטה אזן לשיחתו של זה, כשהוא סח עם הנפגשים.

ובין כך הוא מהרהר באותה „צפור".

זהו אצלו חשוד חדש ומענין.

מוצא וואסיל פרוקופוב, שהעולם אינו עומד וקופא על מקום אחד, הכל משתנה ולובש צורות חדשות.

*) כנוי שהשתמשה בו העותנות להוראת המשטר החדש ברוסיא לפני בואו.

לשעבר היו לו עסקים עם „השודים", שהיתה לו בהם הבנה. עכשו... „קנליה" זה, — החשוד במשמע, — נמתח עליו חשד, מפני שעמד בתוך קהל שומעים ודבר בשבח „האביב".

„נו, זה דבר ידוע: הללו מדברים רק מה שאסור לדבר! כשהם מדברים ב„אביב", הרי מוכח, שזו מלה מוחרמת!"

אין הוא מסוגל כל־כך למחשבות. כמה שהרחיבו את גבולו והרשאת במעשה, — כך צמצמו לו את גבול המחשבה. אסור להרהר אחרי מדותיו של הגבוה ממנו. ובעצם הדבר — למה לו לחשוב? צריך הוא למלאות בדיוק מה שמצווה עליו — ודי לו. יש מי שיחשוב בשבילו.

אלא שלבו מהסס: הוא גופו נכשל באותו דבר. „אביב" — זהו אצלו אחד מהרהוריו היפים ביותר. מכיון שמזכירים לו „אביב", הוא נזכר באותם ה„אביבים" של שנות ילדותו שם בכפר.

בין פרחים ודשאים... תחת שמי אלהים הרחבים... על האדמה הטובה החפשית, הרחבה...

כאילו אתמול היה הדבר!...

נער עליז היה... יושב היה רובו של יום על שפת הנהר ושולה דגים...

והילני חברתו היתה מתכונת לבוא לכבס לבנים בנהר בשעות, שהוא היה יושב שם!... הי, הילני, הילני!

הוי, כמה נעימים היו הימים!...

„הכל היה חי, עליז, חפשי, בלי סודות, אומרת היתה [הילני: הן—הרי „הן"; לאו— הרי „לאו".

מקוה היה, שכשיגדל ישא לו את הילני לאשה; אלא שמשעה שבא לעיר, התרחק ממנה, מן הכפר כולו. המשרה השכיחה מלבו את האביב, את הילני, את הנהר — את הכל.

הכל השתנה והולך ומשתנה, ואין בני־אדם מרגישים בשנוי. אומרים, שהארץ מתנועעת וסובבת. לעולם לא האמין בדבר: „כיצד היא סובבת, ואני אינו מרגיש כלל?!" אבל עכשו נוטה הוא להאמין.

הולך הוא ואורב בעיניו ומהרהר בלבו; אלא שהחשוד נעלם מעיניו,— והוא נשאר שקוע בהרהוריו.

מתוך האפלה שבין פנס לפנס הבריקו לו שתי עינים מעל פנים, שנראו לו יפים.

מכיון שנזכר פרוקופוב באביב ובהילני — נעשה לבו ער ורכיך למין היפה.

והבריה, בעלת שתי העינים המבריקות, רומזת לו: „לכאן, לכאן!"

עד כמה שהוא בקי בחוקי משרתו, אין הוא זוכר לעצמו הוק, שיאסר עליו להכנס אחר נערה עבריה, שקוראה אותו אה־ריה לחדרה.

והעינים רומזות, מושכות, צורבות... „הוי, אשה! את—פתרון כל הסודות!".

הוא מישש בכיסו, מצא כמה שמצא, ונכנס כרוך אחריה.

על מדרגות היא עולה, והוא נטפל אליה בצל.

היא מעופפת כצפור, והוא מנתר אחריה. מישרבב הוא את ידו לאחוז בכנף בגדה: ארכו לו הרגעים.

„הוי, קליפה, על כנפים את נשאה! חכי!"

היא מתרוממת ומנתרת כחגב.

נפתחה הדלת — נכנסו לחדר אפל. הנערה מפטפטת איזו מלים יהודית.

נכנסה מן החדר הסמוך זקנה קמוטה... נר בימינה ובקבוק וכוס — בשמאלה.

מזגה לו כוס יין־שרף והגישה לפניו.

זהו דבר בעתו, לקח ושתה.

זרק עין־זעם על הזקנה, ופנה בחיוך אל הנערה:

— ובכן... נו?

— חמש קופיקות.

— הא־כיצד?

— כלום זאת לך הפעם הראשונה?

— כמה אמרת!

— חמש קופיקות. כך משלמים הכל. במונופול תשלם שבע, ולא יתנו לך יין־שרף כזה.

— כך... ודאי... אלא...

— ומה אתה מתראה כתמה? הלא בעצמך שלמת כך תמול ושלשום

— אני?! מעודי לא הייתי כאן!

זקפה הנערה את עיניה הנוצצות באורח והרגישה בטעותה. אין זה כלל מהאורחים התמידיים, הסרים לביתה בכל ערב לשתות „מים גנובים" שמעבר לגבול.

היא התחילה מתנצלת, והזקנה הקמוטה התחלחלה והתחילה מפטפטת כעין לחש.

ומכיון שנכנס בפרוקופוב יצר הרע של אביב — נסה לנגוע בנערה באופן חצוף ומנוול...

הנערה דחפה אותו מעל פניה בכשרון מיוחד ל„בנות מהגי־חרש". יש באותה דחיפה — „הרחקה חביבה" למראית עין, ודחיפה גמורה — בעצם הדבר. באופן זה צריך הנדחף להבין, שהוא יכול לבוא מחר שוב לטעם טעימה, אלא שלא יהיה חצוף ומנוול מעכשו.

וואסיל בא במבוכה, אינו יודע כיצד לצאת.

הוא שותק והיא שותקת.

השתיקה לא נעימה. מפהקת הנערה ואומרת:
לילות חמים... קרוב האביב!
שמע פרוקופוב שם „אביב" והתעוררה בו חובת המשרה.
— מה אמרת? יהודיה! אביב?! טוב ורצוי! הרי אני מחויב ל... להודיע למקום שצריך!. זה נוגע למשרתי!
שמעה הזקנה „להודיע" — והתחלחלה. התחילה בוכה.
— זו פרנסתי! מה אדוני חפץ מן „שק־עצמות־רקובות" כמוני?
— פרנסה, פרנסה! זה דרככן, יהודיות רמאיות: מביאות אתן בעלי־משרה במבוכה!
הוא יצא בהכרת ערך עצמו כמחונן ומעביר על מדותיו; והזקנה שלחה אחריו ברכה ולחשה תודה להשם־יתברך שהצילה מאסון. —

שֶׁלֹּא מִדַּעַת בְּעָלִים...

מן השמים הזמינו לו לברוך שולמן — מורה ורווק — את החדר הצר שבבית מוטיל „כל־ולך". כך הוא אוהב תמיד: חדר צר, שולחן קטן — הכל במדה קטנה, כדי שלא לתפוס הרבה מקום בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא.

אפילו החלון הקטן, היחידי בחדרו, עשוי כרצונו ולהנאתו: הוא אינו אוהב אור חצוף, לא־בקיץ ולא־בחורף. חלון יחידי זה פתוח כנגד כותל מזרחי של הקלויז. כשעומדים שם לפעמים בני אדם, הם עומדים ואחוריהם לחלון. תיתי לו, שאינו רואה את פניהם: אין בני אדם חביבים עליו כל־כך, שיהנה בראית־פניהם.

אוהב מנוחה הוא. יודע הוא, שההתנגשות עם בני אדם מביאה על פי רוב להתעוררות עצבים; ולפיכך הוא מבריח את עצמו מהם בכל האפשר.

זוכר הוא לעצמו התנגשות חזקה, שהביאה לו הרבה רוגז וצער ונדודי שנה. אלא שעכשיו, מכיון שהכל כבר עבר, אוהב הוא להרהר באותו ענין. הרהורים אלו גורמים לו קורת־רוח.

הרי לא נשאר לו בעולמו של הקב״ה אלא אותו קורטוב קורת־רוח שמגיע לו מאותם ההרהורים!

זה היה לפני כמה שנים... על כל פנים לא עבר עדיין יובל; ואפילו שמיטה אחת לא עברה מן היום ההוא. אבל כמה שנים עברו?... רשלן הוא בנוגע לחשבונות. הרהוריו, אדרבא, עולים אצלו תמיד ברורים, בולטים ומסודרים; אך בנוגע לחשבון השנים ערבוביה שלטת במוחו: פעמים נדמה לו, שזה קרה אתמול־שלשום ופעמים נראה לו רחוק־רחוק... בכלל אינו מרגיש בינו לבין אותו המאורע שטח זמני, אלא־שטח מקומי.

זה היה בשנה הראשונה, שהתחיל עוסק בהוראה־לשעות שם — בעירו.

נוהג היה אז למכר את שעותיו רק לתלמידים, אלא שהפסיק לו פעם אחת בעל־בית הגון את הדרך והזמין אותו מורה לבתו.

קשה היה לסרב. אין זה מדרכו של מורה־לשעות לסרב; על אחת כמה וכמה — לבעל־בית הגון, שלפי דבריו יש יחס של קורבה לזה עם משפחת אמו.

ויותר קשה היה לו אחרי־כן לשבת בחדר אחד עם נערה זו ולהטיף לה לקח. התורה, שהיה צריך ללמדה, לא היתה מן החכמות העמוקות

הדורשות שימת־לב: צריך היה ללמדה קרוא וכתוב זרגון וקצת חשבון; אבל הישיבה לעצמה היתה קשה עליו.

והאב התנה עמו על שעות מלאות, וכשהוא נכנס להדרה, יוצאים ההורים וסוגרים את הדלת עליו ועל בלומה — שם התלמידה — ומשם לא יצא, עד שיכנס האב שוב, זהו סימן, שעברו השעות.

בימים הראשונים לא הביט בפניה, אבל הרגיש שנערה יושבת אצלו.

כשהשמיעה קול, נכנס אותו הקול ישר לתוך אזניו. כלום לא הלך ממנו לאבוד. שקע בלב, התפשט באיברים והזעז את העצבים.

קרב אליה פעם אחת לתקן שגיאות בכתיבתה; וכשכפף קומתו על הנייר שלפניו — הרגיש נגיעת שער ראשה אל מצחו; התחילו ידיו ורגליו רועדות, ומעטו נזרקה טפת דיו על הניר.

צחקה בלומה, צחק גם הוא, והביט בה בפעם הראשונה.

ומאז התחיל מסתכל בה בכל יום, וראה שאמת מה שאומרים עליה בעיר, שהיא היפה בנערות.

וגם בכתם הקטן והשחור שעל סנטרה הסתכל ומצא, ששקר הוא מה שאומרים עליה בעיר, כי מדבקת היא לה בכונה רטיה שחורה כדי שתראה יותר נאה.

כשהוא בא להטיף לה לקח, היא מדובבת אותו לפעמים, מוציאה ממנו מלים בעל־כרחו, פעמים שהיא מבדחת אותו; פעמים שידה נוגעת בידו באקראי — והוא בא לידי זעזועים נעימים.

בא לידי הכרה, שהיא אהובה עליו; כלומר, שהוא אוהב אותה.

אלמלא שהיה הדבר קשה כל־כך, כדאי היה להגיד לה, עד כמה הוא אוהב אותה: הרי היא־גופה מחכה לכך! פותחת לו פה!

ובדיעבד אינו מרגיש כל־כך צורך בדבר: מקבל הוא הימנה נחת־רוח גם בלאו־הכי. די לו שיהי תמיד מורה, יושב אצלה, מסתכל בה עד כדי שביעה והולך ומהרהר בה לילה־כלו.

„ואפשר היה טוב לנסות? אפשר שיצליח? ודאי שיצליח! הרי היא־גופה!... הרי אביה!... בשביל מה הוא יוצא ומפקיר לפנינו את ההדר כלו?"

„אפשר שבלומה תהיה לי ל..."

אין הוא יכול להשמיע לעצמו ברור אפשרותו של רעיון כזה, מפני שזה גורם לו הרגשה זרה בכל איבריו... הרגשה כזו שהרגיש, בשעה שהניחה עליו בלומה בפעם הראשונה את ידה... ומיד אחר אותה ההרגשה הוא מרגיש ריקניות מטרידה...

בא הוא לידי מסקנא, שהוא צריך להתחיל בדבר.

אבל אינו יודע כיצד להתחיל. קשה הדבר, מכיון שהוא מהרהר בזאת, לבו מתחיל דופק־דופק, לשונו מתעכבת, וכשרון הדבור אובד.

מוטב לו יותר שימתין, עד שתתחיל היא. הרי אין לו כל־כך צורך בדבר: בין כך ובין כך הרי הוא מקבל הימנה לפי־שעה נחת־רוח!

וכך הלך הדבר ונמשך, עד שהתחילה בלומה מראה לו פנים זועפים... והוא אינו מרגיש כל־כך צער בדבר, מפני שלהרהר בה יכול הוא בין כך ובין כך. אין ברשותה למנוע ממנו את ההרהורים. מוצא הוא צד טוב בהרהורים, מפני שהם עולים לו, לאדם צעיר כמוהו, בנקל, בלי התחלות קשות...

כשהוא רוצה, הרי הוא רואה אותה אפילו בביתו, ורואה אותה בכל צביון, שהוא חפץ... צריך הוא רק לסגור את עיניו בשביל זה.

ובאחד הימים, כשנכנס לבית הוריה, הפסיקו לו את הדרך ואמרו לו מתוך חיוך שהיום אין בלומה יכולה ללמוד: אורחים בבית.

וכשנכנס למחר, פגשו אותו מתוך בדיחות־דעת ואמרו לו, שיברך את בלומה במזל־טוב: היא נתארסה.

אמרו לחתן ולמחותן, שזהו המורה של הכלה. המחותן הסביר לו פנים והושיט לו חמשה רובלים — ל„מתנה".

מאז התחיל דואג ומתעצב. מרגיש הוא למפרע, שיבוא יום, ואותו החתן יבוא ויוליך את בלומה למקום שיוליכנה; הוא לא יראנה שוב.

ואז הרגיש בעצמו פתאום זרם של כח חדש. יכול הוא לגשת אליה ולגלות לפניה את כל לבו; אבל יודע הוא ומכיר שהשעה מאוחרת...

ואחר כמה ימים, כשבא להטיף לה לקחו, בקש אביה ממנו, שיעריך בשביל בלומה מכתב יפה לחתן, כמו שנהוג.

הוא נכנס אל חדר בלומה, לקח גליון, ישב וערך מכתב.

המכתב יצא באופן „שאין למעלה הימנו"; זה היה זרם של אהבה כבושה שפריץ להוץ.

כל מלה — נצוץ שורף, גחלי אש בוערה, אהבה מתוך יאוש—מכבה את עצמה.

אלא, שהמינים נתחלפו שם: דומה היה כאילו לא כלה לחתנה, אלא חתן לכלתו כותב את המכתב.

כשקראה בלומה את המכתב, נתנה בו עינים זיקניות.

הוא לא יכול לעמוד בפני מבטה, קם וברח מתוך הבית.

ושוב חזר לחיות כבראשונה והיה מקבל קורת־רוח מהרהוריו בבלומה.

התחילו משדכים לו נערות; אבל הוא אינו מרגיש צורך בדבר: הרי הוא חי לו בנחת אפילו כשהוא רווק!

נפגש הוא עכשו עם כמה נערות, והוא אדיש אצלן לגמרי. אדיש היה כשראה לאחר שנה את חצי פניה של בלומה מרחוק, אך כשחזרה לצדדין ונראה לעיניו חצי הפנים, שהכתם השחור בתחתיתו — הזדעזע כלו, רגליו

התחילו רועדות וברכיו נוקשות. הוא הרגיש בכל איבריו אותה ההרגשה הנעימה, שהורגל בה ושמשאירה אחריה ריקניות מטרידה...

כל יפיה של בלומה וכל מציאותה הצטמצמה בשבילו באותו הכתם הקטן והשחור. בזה מרגיש הוא את השם המפשט „נערה". כתם קטן מזכירו מציאות נערה ויחוסה אליו.

וכשהוא רואה כתם קטן ושחור על פני אשה, הרי הוא מזדעזע ומקבל נחת, שאחריה באה ריקניות מטרידה.

וכשעזב את עירו והעתיק דירתו לכאן, הביא עמו זעזועים אלו למקומו החדש.

בעיקרו של דבר אין הוא גופו יודע למה ובשביל מה שנה את מקומו? קשה נעשתה חברתו על הנערות, הן התחילו שונאות אותו; אבל מעולם לא רדף אחריהן. לא היה שום דבר, שימשוך אותו למקום שיצא משם, ושום דבר לא דחה אותו מן המקום שבא לשם — והוא נשאר כאן.

* *
*

אילו ידעה ברינה, אשתו של מוטיל „כל־ולך", חשיבות אותו הכתם הקטן והשחור שעל סנטרה, אפשר שהיתה תובעת מאת דיירה שכר־דירה יותר.

על מוטיל וברינה הכריזו בשמים קודם ליצירתם, שיהיו זווג זה־לזו.

קוראים היו אותו „כל־ולך", לא מפני שהיה מוכשר להרבה מלאכות, ובקביעות לא עסק בשום מלאכה ומשלח־יד, אלא שבדרך ארעי הוא ואשתו עוסקים בכל, ומקבלים שכר עבודתם על פי רוב לא בכסף, אלא—בשוה כסף. עובר מוטיל בשוק ורואה אצל אחת החנויות עגלה טעונה שקי קמח — נטפל בה לפריקה ומקבל בשכרו מטפחת מלאה קמח; המטפחת שבכיסו, אף על פי שאינה נקיה כל־כך, גדולה היא ועשויה לדבר וחוזר לביתו שמח. פעמים נדמה לו, שרמה פשוט את החנוני; ופעמים מחליט הוא, שהחנונים הם בכלל בריות טובות, אינם מדקדקים כל־כך עם העובד, שמא לקח יותר ממה שמגיע לו.

כך הוא נטפל להעברת שלגים בחרף, לרבוץ רחובות והוצאת זבל בקיץ, לפשוט עורות במטבחים ולהפירת קברים בבית־עלמין — אינו ממאס בשום עבודה, אינו מעמיד את עצמו על המקח, אחר שהוא עצמו מאמין שעל צד האמת אינו ראוי לשום עבודה, מרמה הוא את בני־האדם, עובד מה שעובד ומקבל מה שמקבל.

כך סובבת גם ברינה ועושה „שרות" בבתי הגבירים: כאן היא עוזרת להכשיר אוזים שחוטים; שם היא מטגנת שומן לפסח, מקבלת נוצות למריטה, נכנסת לעזור יום ויומים באפיה ובשול, בכבוס לבנים — ומקבלת שכרה בשוה־כסף: בלחם, בבשר, בקצת חלב־חמיץ וכיוצא בזה, וחוזרת לבעלה שמחה.

עבודה שלמה מתחלתה ועד סופה לא קבלו מוטיל וברינה על עצמם מעולם: הם אינם מאמינים בכשרונם לעשות דבר שלם. יכולים הם רק לעזור

בעבודה, לרמות את הבריות הטובות ולקבל בשכרם יותר ממה שמגיע להם.

וכשאספו את המורה שולמן לביתם בתור דייר, הסמוך על שולחנם, לא קבלו על עצמם מזונותיו כלום; אלא הוא קונה לו צרכי אוכל, ובריינה מבשלת ומכינה לו.

ומהכים הם תמיד לארוחת־הערב, עד שיבוא הדייר לאכל ארוחתו, כדי שיאכלו לאורו. מרמים הם גם את הדייר.

חסרון אחד מוציא מוטיל בדיירו, שבלילי־שבתות אינו מקדש על היין. מוטיל פותח אז את חלונו כנגד חלון שכנו, שומע את קדושו ויוצא ידי חובתו. „משאקדש על יין גרוע משלי, הרי מוטב שאצא ידי חובתי עם שכני, שמקדש על יין משובח וכוס של כסף".

כך חיים להם הללו, עובדים בדרך ארעי, אוכלים ונהנים בדרך ארעי— מרמים בני־אדם בקביעות; גונבים את החיים של אחרים. אין להם כלום, ואין להם צורך בכלום: הרי אפשר לחיות גם כך!

נטפל אליהם ברוך המורה, שנהנה מהם, מרמה אותם, וגונב לו זעזועים נעימים מהכתם הקטן והשחור שעל סנטרה של בריינה.

מסתכל הוא בכתם שחור זה ובא לידי הזדעזעות.

זעזועים אלו הם אצלו חדשים לגמרי; טעם חדש הוא מוצא בהם.

הרי הוא נהנה מאשת־איש בפני בעלה, ואין הלז יכל לעשות לו כלום.

נהנה הוא שלא מדעת בעלים, והלז אינו מכיר אפילו בדבר...

חַמְרָא בַּר חַלָּא.

משמגיע פסח שני לדניאל בעל „מזג־טוב", אז, רק אז, הוא חש בכל אותה השמחה וההשפעה של „זמן חרותנו". חג הפסח גופא חל עליו בהשפעה מרובה יותר מכפי ש„כליו" יכולים לקבל: אפילו בחסד של „דיינו" אחד אינו יכול לעמוד. כשהוא מסב על הסדר בליל שמורים, הוא מסב — מתכווץ וכפוי־ראש, כעיף זה ששופכים עליו מים קרים כל־כך הרבה, עד שאינו מרגיש בהם עוד.

זוהי בחינת פחד הבא מתוך אושר פתאומי ונפרז.

ובזה הוא מבאר לעצמו את הסבה, שינתה שלו מתנמנמת תמיד על הסדרים, אף־על־פי שלכאורה הדבר מגוחך: כל ימות החורף היא דואגת וטורחת להכין צרכי הפסח; מר"ח ניסן ואילך היא מתחילה עוסקת בטהרת החדרים ועובדת ממש בפרך; בשבוע שחל בו פסח גם בלילות אינה ישנה, וכל זה הוא בשביל הסדרים — וכשמגיעים הסדרים חוטפתה שנה! אילו היה בעל אחר על מקומו, אפשר שהיה כועס עליה בשביל זה; אבל הוא אינו מקפיד, מפני שיודע את סבת הדבר: היא נפש זעירה! כלום היא אשמה בדבר?! פשוט, אינה יכולה לעמוד בכל אותה ההשפעה, שאפילו לנפש מסטרא דדוכרא קשה לעמוד בה, תיתי לה שהיא נשקעת בנמנום!

אבל הוא, כבעל נפש ממין אחר, אינו יכול לנמנם: מצווה ועומד הוא להזכיר יציאת־מצרים, ומכיון שהוא מזכיר, הוא מתבטל ומתכווץ מפני הקטן שביוצאי מצרים. „חיב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים!" אבל כלום קל הוא הדבר לצאת ממצרים?! ששים רבוא מישראל עומדים ויוצאים! רצונכם — אני מכבה בשבילכם את השמש! עמוד ענן ואש! הים אינו ים אלא חומה!... רצונכם — אטבע את ברואי בשבילכם!... השדות מיותרים, מפני שאין בני־אדם נזקקים אליהם: הרי מן ושלו! ואחרי כל אלה — תורה מסיני!

זו אינה יציאה משעבוד לגאולה: זהו דבר־מה נשגב ולמעלה מחרות... כלום אומרים למשל על שרים ובעלי רשות שהם „בני חורין"?!

ידע דניאל בברי, שבשביל דור יתום זה, שהוא חי בו, לא היה

הקב"ה מוותר כל־כך בנסים; ולפיכך אינו יכול לעמוד בכל אותה ההשגה שהוא משיג בלילות אלו.

אבל פסח שני זהי בחינה אחרת לגמרי: השפעה לפי כחו; משל למה הדבר דומה? לאדם שמשים על עיניו משקפים כהות ומסתלק לצדדין, כדי שיוכל להסתכל בפני חמה.

בפסח שני הוא מכיר באמת „זמן חרותנו" — בולט מכל פנה וזוית! אף־על־פי שאין מרור ואין סדר והגדה, אבל דיו שאינו אומר היום תחנון, ושזוגתו ינטה שתחיה מבריאה אותו היום „בחלטונות"[1] ממצה טחונה.

„זמן חרותנו" הוא מתחיל מכיר לאו דוקא בפסח שני אלא תכף בימים שבין פסח ראשון לפסח שני. כשהוא שומע את כרכורי החסידה שעל גג שכנו „קפילא ארמאה", הוא מכיר „קול התור נשמע בארצנו"; רואה הוא לכלוב העצים שבחצר אותו השכן — ונזכר ב„תחת התפוח עוררתיך"; אפילו געית פרתו של השכן, הוא רמז לחרות, ליציאה משעבוד לגאולה! הכל מרמז לאיזה ענין; אבל מונע הוא את עצמו בכונה מלהזכיר בכל אלו עד לפסח שני, כדי שירגיש דבר בזמנו.

וגם בימי ילדותו היה אוהב את הימים שאחר הפסח יותר מן הפסח גופו; אבל זו היתה אהבה ממין אחר... שובבות, מעשה ילדות; אוהב היה אז אילן נאה, ניר נאה, קן צפרים... חלק סבתא מצד אמו היה בו אז: היא היתה כפרנית. משמתה עליו אמו בימי ילדותו, ואביו אנוס היה להכניס אל ביתו „בעלת־הבית" חדשה — הביאו אותו לפי שעה לבית סבתא בכפר, וכשתי שנים שהה שם. הרבה השפיעו עליו אותן שתי שנים לרעה.

יודע הוא ברור, שמה שזנביל בנו נתחמץ ויצא לתרבות רעה, הוא רק מפני שהנחיל לו אותה הזוהמא, ר"ל, שנתדבקה בו בכפר; והרי לפיכך אינו כועס עליו כלל, כשהוא מוצאו לפעמים יושב בביתו שלו בגלוי־ראש ושקוע ב„מיני ספרים" שלו! הוא רק הומל עליו, לעתיד לבא — כבר החליט בדעתו לקבל על עצמו את חלק בנו בגיהנום.

והרי לפיכך הוא מחנך בביתו את נכדו יוסי, בנו הקטן של זנביל, כדי לשמור עליו מפני אותה הזוהמא.

„יוסי יהיה, אם ירצה השם, תכשיט ועלוי בתורה! הוא עוסק בנפ"ת ומם ולילה, וגם קצת „כתבא רבא" בלה"ק הוא, אף־על־פי שעוד לא מלאו לו י"ג שנים".

במקצת הוא נותן שבח והודיה לפני הקב"ה, שקבע לבנו מזל גרוע, ועשה אתו — עני מדוכא, עד שהוא אינו יכול להחזיק את יוסי בביתו ולהתערב בחנוכו.

[1]) קניידליך בלע"ז.

הוא החליט בדעתו להשתדל — להשיב את התורה לאכסניה שלה; להציל את יוסי מאותה הזוהמה, שהתדבקה בו בכפר, ושבשלה היה אוהב כל־כך בימי ילדותו את הימים שאחר הפסח.

אבל עכשו אהבתו לאותם הימים היא אחרת לגמרי: עכשו אינו אוהב את ימות החול אלא — בשביל פסח שני.

וכשהוא יוצא ונכנס בימים אלו בתוך הקלויז, הוא מונע את עצמו מלהסתכל בקלחים הירוקים של „לענה", הגדלים אחורי הקלויז — מקום שפך הדשן והעבטיט — כדי שלא יבא לידי חיוב ברכה: „שלא חסר בעולמו דבר" — מפני שאותה הברכה הוא מהדר להדחות לפסח שני; ואז הוא מכוון לצאת בברכתו, לא רק על אותה הירוקה שהוא רואה, אלא על כל האילנות שמלבלבים בעולם ובחצר קפילא שכנו ועל כל השדות והעמקים והיערות והגנות, שהוא זוכרם שם... סביב לבית סבתא; ועל כל עולמו של הקב"ה, שיצא משעבוד לגאולה.

והו היום היחידי בשנה, שהוא מפנה בו את לבו לדברים בטלים; ולא עוד אלא שהוא מסית גם את „יוסי התכשיט", שיצא אל החצר ב„מרא וחצינא" ויחפר „חתיכת" גן אצל החלונות, כעין ערוגה של ששה טפחים.

אבל מים שאינם גנובים אינם מתוקים: מכיון שהוא מתיר לקטן את הבטול והעסק בחולין — הלז מסתכל בו בעיניו הרכות, מפהק בפה מלא והולך ומוציא לו מתוך הארון „יורה דעה חלק שני" ומתעמק בהלכות „אבלות".

ופתאם נדמה לו לדניאל, שאין הספרים מונחים בארון על סדרם, דבר שהיה אמנם מקפיד עליו תמיד; והתחיל מוציא את הספרים ומסדרם על־פי אותו הסדר, שהיה חביב עליו, בין כך נתגלגל לידו ספר קטן: „מגדל עז לרמ"ח לוצטו".

זה היה השריד היחידי, שנשאר לו מכל אותם הספרים, שהיו לו בשעת „חמוצו" או — כמו שהיה הוא רגיל לאמר — מ„שעת זוהמתו".

הוא לוקחו בידו ומשימו על השלחן אצל נכדו כלאחר יד.

„זה הגון לקריאה... בעהמ"ח „מסלת ישרים"... לשון של זהב ממש!".

הקטן נתן את עיניו בספר, מלבלב בו בקמוט מצח, קם והולך לו אל הקלויז.

דניאל מביט אחר נכדו באנחה שלא מדעת, ופתאום התחיל חש בצערה של בדידות.

„זו מהיכן?" הוא משיג על עצמו.

הוא לוקח בידו את ספרו הקטן של מחבר „מסלת ישרים" ומעיין בו. רגשי בדידות מתגברים עליו, מגיעים למדרגת צער, הוא נזכר, שזה כבר לא היה בבית בנו.

כשנכנס אליו מצא אותו שקוע בעיון בתוך ספר אחד מספריו הקטנים, שכתוב על שערו „יסודות הסציולוגיה".

— הלא אוהב אתה ספרי מליצה! הא לך ספר אחד! מספריך הוא, לשון זהב שחוט!

הלז מקמט מצח בהקפדה גלויה, משקיע את עיניו בספרו, כאומר: „הנח לי אבא, בדברים בטלים שלך!"

— „האויר בחוץ כל כך צח!... כשחזרתי היום בבוקר מן המקוה נתלחלחו סנדלי בטל!

— ומה בכך?

— לא כלום, כך, דומה ששנה שחונה ונשומה תהיה עלינו! מבורכת בכל!

— ובכן?

הוא עזב את בית בנו, וחזר אל ביתו. הרהורים שאינם ברורים כל צרכם מצערים אתו. הוא פנה אל ינטה והתחיל משיח עמה:]

— כמדומני, ינטה, שבחצרנו יש מקום לגן נאה! אפילו אילנות יכולים אנו לנטוע!

— כלום מדעתך יצאת?! — עומדת עליו ינטה בתמיה! — הוצאה זו למה?! מוטב לתקן את פרצות הגג!

— כן, אמת, אבל — כך... אני אומר — לכשאתעשר!

— תתעשר!? חלונות יפתחו לך בשמים!

הוא פוסק שיחתו עם ינטה באנחה מתוך יאוש — — — — — — —

— —

ולעת ערב כשנכנס אל הקלויז לתפלת המנחה, ומצא שם את נכדו — יושב שקוע בספר „פרי־מגדים" ומתחבט בנדון עוף חי שפרח וטבל ביורה של חלב רותח — נזכר שהוא, הזקן, בלה היום את שעותיו בהרהורים טפלים של „צפרים עפות" ו„אילנות נאים" ושטותים ובטולים של מבלי־עולם, ונאנח וקרא על נכדו: „חמרא בר חלא"!

ומתוך צערו השתקע במחשבה והתחיל מונה על אצבעותיו: „לא ימושו מפיך... ומפי זרעך — ומפי זרע זרעך... אבא עליו השלום — אחד, אני— שני, נכדו — שלישי, ומכאן ואילך התורה מחזרת על אכסניה שלה".

„ובניו של תכשיט זה בודאי לא ידעו עוד, אי"ה, מהו אילן נאה ומהו אויר צח!"

פֵּרוּשׁ קָצָר.

הרבה תביעות יש לו לשלמה חסיד על ה„רבש״ע" בעולם הזה; אלא שברובן הוא מעביר על מדותיו בוותרנות של נדיבים ומתפים עם קונו.

במה שנוגע לפרנסה מצומצמת ולקויה לפרקים — הוא נתרצה מכבר; מפני שבעקרו של דבר הרי יש גם להקב״ה נגיעה קרובה באותו ענין: כשהפרנסה מצויה בריוח — הרי כבוד שבת אחר ושמחת יו״ט אחרת לגמרי; הרי אתרוג הגון, אורחים הגונים, נדבה הגונה — הנאה לו יתברך, הנאה לבריות והנאה לעצמו. ואלא מאי? נוח לו לרבונו של עולם ששלמה חסיד יכבד את שבתו בכסא דהרסנא, יברך על אתרוג, שזכה בו במתנה על מנת להחזיר — ובלבד שיהא עני מחוסר פרנסה? אם נוח לו יתברך, הרי נוח גם לו.

לשלש בתולותיו שהיו גדלות, כנראה, בלילות, והגיעו כלן פתאם ובבת אחת לפרקן — הוא אינו דואג כלל; מפני שיודע הוא ברור, שאין העכוב — כדעת ה„פלג" שלו — בשל חוסר נדוניא, אלא פשוט: כל אותם החתנים, שדפקו על דלתיו ומשכו את ידיהם מפני חוסר נדוניא — לא היו מאלו שהוכרזו עליהם בשביל בנותיו — ארבעים יום קודם היצירה.

חבל שזוגתו פרידה היא בעלת מה מטומטם; אינה מבינה בענינים אלו. היא אינה יודעת, שנשואי בנות הם ענין, ששייך יותר לתקון עולמו של הקב״ה. דיו לאדם מישראל, שהוא מטפח ומגדל בנים. על השאר ידאג לו מי שהדבר נוגע אליו ביותר.

היא הדיוטית; אין נשמתה מסוגלת לענינים דקים. יש בה מגסותם של אחיה. ברם גדולים דברי הז״ל: „הנושא אשה צריך לבדוק באחיה"!

ולפיכך היא מצערתו ומטרידתו בטענות וקטטות, מכרזת עליו: „בטלן! בר מזל־ביש"! הכל תלוי, לפי דעתה, במזל! אינה יודעת אשה זו, שאין מזל לישראל.

קשה עליו צערו, שאשה זו מצערתו, היא מעמידה אותו בנסיון.

ולכשתרצה, אדרבה: היא מרבה את שכרו לעתיד לבא. יסורים כשהם לעצמם הם ממרקין עונותיו של אדם — על אחת כמה וכמה יסורים, שיש בהם מעין נסיון.

ולפעמים בשעה, שהשלום שרוי בבית, הוא מהרהר בדבר והושד אותה, שהיא מתכונת בקטטותיה לטובתו, לבצר לו חלק הגון בגן־עדן, כדרך שאתה מוצא אצל „שטן ופנינה" — ואז מתחבבים עליו היסורים, שהיא גורמת לו, וכבר גמר בדעתו לחלק עמה בעוה"ב חלק בחלק.

במה שנוגע לבריאות הגוף — האי מאי? כלום מבני בניו של עשו וישמעאל הוא? בעיקרו של דבר — „תחתוניות וקדחת" שהוא לוקה בהן לפעמים — אינן בכלל מחלות. כאב שנים והדקירה, שהוא חש לפרקים בחזה — בודאי אינו אלא מיחוש בעלמא. מיחוש הוא מיחוש. אעפ"כ לא קרה עוד, שיהא צריך להפסיק ח"ו בשבילם אחת מתעניותיו. ה„פלג" שלו היתה אמנם מטרידה אותו בשכבר הימים במיחושיה־שלה; ואז היה אנוס להזקק לרפואתה, מפני שאז עדין לא היה להם זרע של קימא; ולפי דעת רופאים היתה למיחושיה שלה איזו זיקה למניעת ההריון. אבל עכשו כשיש לו, ברוך השם, בנים ובנות — כבר אין לה עליו פתחון פה.

על הכל הוא מוותר לפני קונו, אך על הלול כבודה של „כנסת־ישראל" אינו יכול לוותר. ולפעמים שהוא בא על זה לידי התרסה במחשבה כלפי מעלה.

ויודע הוא, שסופו יורש גיהנום, ושהרבה צדיקים ואפילו נביאים נענשו על עון זה; ואעפ"כ כשהוא מגיע להרהורים ממין זה, אינו יכול לכבש את יצרו; הוא משיח דברים ומתרים במסירת נפש.

מתרעם הוא לפעמים על מדותיו של הקב"ה, שהצריך את ישראל בפרנסתם — לאומות־העולם; ובזה נתן פתחון פה לרשעים שבהם להיות מונים אותנו במה שמונים, אחר שהם אינם מבינים את עמקותו של אותו ענין ותמציתו של סוד הגלות, שהיא יותר לטובתם ולתקונם, משהיא לרעתנו ולענשנו.

וכאילו בכונה מאת ההשגחה, כדי להעמידו בנסיון קשה, נגזר עליו להיות חנוני קטן בין שני שכנים נוצרים. אחד מימינו, בעל חנות גדולה; ואחד משמאלו — והוא סנדלר פחות ושכור.

תינח כשהחנוני הנוצרי מתכון תמיד לצערו ולגרם לו נזק, הרי ענין פרנסה נוגע בדבר. לכשתרצה — הרי יש לו במקצת צדקה על זה: יודע שלמה בעצמו, שהוא בחנותו הקטנה גורם הזק לחנוני מגוהץ זה: הלז צריך להכין סחורה הרבה למלאות את הריקניות שבחנותו הגדולה ולישלם עליה עיסקא. צריך הוא לשפר את חנותו במאורות הרבה, במשרתים רבים ובעצמו צריך הוא ליהנות מן העוה"ז כאדם, שאין לו חלק לעוה"ב — הרי שאנוס הוא להגביה את המקח על סחורתו כדי שירויח כל צרכיו. מה שאין כן לאדם מישראל כשלמה חסיד: כלום מה צריך לו? קצת סחורה הוא מביא בעצמו על שכמיו בכל לילה מן החנויות הגדולות שבעיר. צרכי ביתו אינם רבים:

דיו בפת קיבר לימות החול, חלות סלת לשבת ויו״ט, שכר למוד בשביל בניו, קצת בגדים נקיים כדי שעור כבוד הבריות. צריך שלמה למכר בזול, מפני שאם לא כן, מי פתי יעזב חנות גדולה ומשופרה כזו של שכנו, ויסור אל חנותו? — והרי הוא מזיק לאותו השכן וגורם שנאה לעצמו.

כל זה ניחא; אבל כשמנוהיץ זה מתנפל עליו בקטטות ובזיונות — מפני מה הוא כולל עמו ביחד את כל היהודים בקללה אחת? כאילו על דעת כל היהודים הוא עושה מה שהוא עושה?

בינו לבין עצמו הוא מתוודה, שלפעמים מתעקשים הטרחנים שבקונים כל־כך על המקח, עד שהוא אנוס להוריד מכפי מה שעולה לו בעצמו על חשבון ברורי המדות ו„איפה ואיפה״... צער הרבה גורמת לו הכרה זו. יודע הוא שבעולם האמת אין טענת אונס נשמעת: חיב אדם לקים את התורה במסירת נפש. בודאי כבר מציתים לו מקום בגיהנום על עבירה זו.

וסוד זה מתגלה לפרקים בחוץ, ושוב: „יהודים רמאים!״

כאילו לא כתבה התורה אצל אבן ואבן — „אני ה׳״!

וכאילו אין חבריו מתקוטטים בו בקלויז על עון זה!

גרוע הרבה מן החנוני הוא סנדלר שכור זה: בין שהוא יוצא מחנותו בכעס על שאין זוגתו חפצה לתת לו בהקפה, בין שהוא נתפס שם על דג מלוח גנוב, בין שהוא מכה את אשתו מתוך שכרות — הוא מקלל את היהודים ואת היהדות! כאילו הם שחיבים לו בכל זאת.

וילדים יש לו הרבה לאותו סנדלר; והם מרויחים אצלו חתיכות חלה בשבתות השנה בשכר, שמסירים את המנורות מעל השלחן, ואוכלים הם את החלה בחפזון ולתיאבון; ואף על פי כן, כשהם מתקוטטים בילדיו, הם מכריזים, שהיהודים מרעילים את ילדי הנוצרים בחלת שבת.

בימי הפסח הם נמנעים מלקבל חתיכת מצה משום חשד דם, שהם תושדים באותה מצה; ואף על פי כן כשעולה הדבר בידם לגנב חתיכה מאותה המצה החשודה, הם גונבים ואוכלים.

וחלונות פתוחים מבית הסנדלר לחצר המשותפת נגד חלונותיו של שלמה; וילדי הסנדלר רוכבים על ספי חלונותיהם, מרימים אגרוף כלפי הילדים המביטים בעד חלונותיהם שלהם.

„את כלכם נשחט! את כל היהודים!״...

ומעבירים הם באצבע צרדה על צואריהם שלהם להראות לילדים המבוהלים את אופן השחיטה.

ויודע הוא שלמה, ששקר הדבר: את כל היהודים לא ישחטו, אין זה בגדר אפשרות, מן השמים יעכבו — אבל אותו העלבון! הוא אינו יכל לנשא עלבונה של האומה.

„שמא באמת הפקר אנחנו לכל?!"

והילדים מסתכלים בו ברתת ובמבטים תבעניים; והוא מסתמק ומתבייש להביט בפניהם.

„רבונו של עולם—הוא מתרים וטוען—נוח היה לפניך להקל מעל הגוים עולה של תורה ולהתיר להם את הכל... את הכל!... הרי זה רצונך! ומי יכול לעכב על ידך? אבל כלום מה חיבת בזה כנסת־ישראל?!"

„עלבון זה מפני מה?"

ובחג השבועות, כשעמד בקלויז קודם קבלת התורה להתפלל שמונה עשרה בלחש, והגיע ל„אתה בחרתנו" — הגיעה התרסתו לאותה מדרגה, שהיא יכולה להגיע בלב חסיד אמתי העובד את בוראו מאהבה —

„אתה בחרתנו ללעג וקלס!"

„רוממתנו מכל הלשונות כדי שיסקלונו באבנים! ברוך שבפיהם!"

והשתקע שלמה חסיד בעצבות נוראה, ולא יכול לכבש בעד דמעותיו, דמעות עלבון, דמעות צדיק עלוב.

ומתוך עצבות עמד לקרא „אקדמות" בצבור; והוא קורא מתוך אונס. אינו מגביה את קולו כשעור. מתכון הוא להכעים את המלאכים באמירה זו. לאותו הנגון המזרחי, המזכיר „שיר נצחון של חיילים", הוא מערב בכונה שבר־יבבה ויוצא לו שיר של פגעים.

וכשהגיע הקהל לפסוק: „יקרא ויאה את אין תערבין למרוותא" — שאגו הצבור בקול יוצא מתוך לב רחב, קול מכיר את ערכו. הקול חדר אל לבו של שלמה.

כעין נצוץ של אור הנעלם נתלקח בתוך חשכת לבבו...

הוא מבין עכשו את כל אותן הטענות, שהללו טוענים על ישראל. לכל אלו יש פרוש אחד קצר, שבעל האקדמות הבינו במלואו: יקרא ויאה את אין תערבין!"...

ולא קשה עליו הדבר לסלה לכל אלו הנסים, שאינם יודעים לבחר לעצמם מבטאים הולמים את מחשבותם.

ומתפלא הוא על עצמו, שלא הבין את הענין על בוריו עד עכשו.

ב„אתה בחרתנו" של מוסף השיג עוד יותר.

ואחר התפלה התפיים עם קונו והלך לביתו לקיים מצות „ושמחת בחגך".

שְׁנֵי וַכְּחָנִים.

קוראים לו סנדר בעל הוכוחים, מפני שיש בו נטיה יתרה לאותו דבר. אלמלי הוכוחים, היה כבר מפסיק את בקוריו ערב ובקר בקלויז; מפני שלפי מצבו ויחוסו לסביבה של נוצרים ויהודים מתוקנים, שהוא שנור אצלה — אין הבקורים הללו נאים לו. סוד גלוי, שהוא גופו אינו משתדל להכחישו: הוא אינו בא לקלויז — להתפלל אלא להתוכח.

גם בין מכיריו משאנים בני־ברית קוראים לו „וכחני", אף־על־פי שהרבה פעמים הוא מראה ותורים וסבלנות יתרה בשיחותיו עמהם: יכול הוא לשמוע אותם טופלים על היהודים עברות תמורות אפילו עלילות דם — ולשתק בהסח דעת גמור. הוא היה וכחני לדבר אחד.

זרות זו היו מכיריו הנוצרים מיחסים להרבה זרות ממין אחר, שהיו מוצאים בו.

ככה לא היה נוח לו, שיקראו אתו בשם: „אלכסנדר לוויטש" אלא דוקה: „סנדר ליבבישש", ועל דבר זה היה מפקיד עד לכדי חולשה.

בפספרט שלו מצא כתוב „יברי" — ועמד ושרטט את המלה ותלה עליה: „זשיד". אלמלי נטיתו הנפרזה לגמול חסדים ולתת מהנותו בהקפה — לשאינם בני־ברית יותר מאשר לבני־ברית — היו הללו קוראים לזרות אלו פשוט — „דרכי שגעון", אבל „הם" לא הגיעו עדין לאותה מדרגה של כפית־טובה, ודקדקו לחזור בשבילו אחר לשון נקיה: „זרות, הפכים יש באדם זה!" היו לוחשים עליו שלא בפניו.

הרבה מן הזרות היו מוצאים בו גם אחיו בקלויז: הרבה הקלה בעניני דת היה מתיר לעצמו בפרהסיה בתוך עמו, אך בשום אופן לא התיר לעצמו כעין זה לעיני מי שאינו בן־ברית.

כשהיה מטיל בשבת חוץ לערוב וראה את אחד ממכיריו הנוצרים — מהר וכרך את מטפחתו מסביב לצוארו.

בביתו היה יושב לפעמים בגלוי־ראש, אבל מכיון שראה בעד החלון נוצרי סר לביתו, חרד וכסה את ראשו.

הזרות המנוהכת ביותר היתה בו: נטיתו לוכוחים. וכוחיו לא היו מאלה הנהוגים בקלויז: בשל מחלקיות, עניני דת, פוליטיקה וכדומה; וכחני לדבר אחד

היה: צריך היה רק שתתגלגל השיחה בין חבורת אנשים על איזו מלחמה — ומיד הוא נדחק בתוך החבורה, ומתחיל מספר בשל יהודים, שנלחמו במלחמת פלבנה, מלחמת היונים עם התוגר, האמריקינים עם השפנים, האנגלים עם הבורים.

והוא מתחיל — מספר נבואות ונפלאות, איך השתער חיל יהודי אחד ידוע לו בשמו על פלגה כלה של האויב — ופזרה לארבע רוחות!

וחיל יהודי אחר, שמסר את עצמו בידי האויב, ושם התפריץ, הכה אחור וקדם, והבקיע לו דרך אל אוצרות האבק ושלח בם אש!

ואין ספוריו של היום דומים לספוריו של אתמול. נכר הדבר, שהוא אינו מספר; הוא בודה ובורא. אבל הצד השוה שבכל הספורים הוא, שאלמלי היהודים לא היו מנצחים לא האנגלים — את הבורים, לא הינקים — את השפנים ולא התוגר — את היונים.

ושהיהודי, כמו שהוא חלש לכאורה, הוא גבור לכשירצה.

מטבעו אינו שקרן כלל, אלא כשהוא מגיע לדבר זה הוא משקר בתמימות; החזה, מספר — ומאמין גופו בספוריו.

וכשמנסים השומעים להכחישו, או אפילו להטיל ספק בדבריו — הוא מתוכח, מתרגז, מתקוטט ומביא את המשיחים לידי גחוך גלוי.

הימים — ימי הפרעות בקישינוב. הוא התחיל משכים לבא לקלויז בקר וערב.

וכשהוא מתקרב אל הקלויז וראה מרחוק ראשי הכתות והקבוצים שבחצר — הרי ראשו מתקדם ועובר את רגליו.

והקבוצים שמחים לקראתו, מתרווחים ומבצרים לו מקום; והוא מספר.

ומספר הוא נסים ונפלאות על גבורת היהודים שם, בבירת בסרביה.

ומספר הוא את הדברים עד מפי עד נאמן באופן, שאין להטיל שום ספק בדבר, אלא שלפי השערתו מעלימים הצוררים את הדבר, כדי שלא ישמעו היחפים, ולא ייראו לחדש פרעות להבא; לפיכך אין הדבר מתפרסם בעתונים.

וכשהוא מספר, הוא מצייר אפילו את אופן ההריגה, ואת הכלי שבידי הנלחם, ואז הוא מרים אגרופיו ועיניו בולטות ובוערות, עד שאלמלי ירקון פניו, כפיון קומתו וצנימת כל גופו — היה יכול להפיל אימה על סביביו.

והכנופיות שומעים ומתענגים; מתאנחים מתוך התפעלות, מנענעים בראשיהם ומתנחמים שעוד יש קצת גבורה בישראל: „זהו דרכו של יהודי, פוסקים ואומרים: כשהוא חלש, הוא חלש מתולעת; וכשהוא גבור, הוא משסע אריות".

אלא שכשהם נפרדים נפוגה נחמתם: מסתכלים איש בפני רעהו ולוחשים:

מעשיותיו של סנדר!

הוא אינו שקרן כלל. בעסקי ממונות יכול אתה להאמין בדבריו יותר ממאה עדים; אלא, פשוט, רואה הוא את הדברים כמו שהם צריכים להיות לפי דעתו. — והוא מתוכח עם כל מי שבא לידו. רק עם שכנו החדש לא התוכח עדין, ומהדר הוא אחר איזו אמתלא להתודע אליו ולכבדו בוכוחיו.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

שכנו „קנסטנטין קזמירב" הוא מנהל ספרי חשבון בסניף של הבנק הדיסקונטי. קטולי הוא מלדה; ואין צריך לאמר — שהוא שונא ישראל.

אהב גם הוא את הוכוחים.

בעיקרו של דבר. אין דעתו נוחה מן הפרעות; אפילו ההגבלות אינן כדאיות בעיניו.

ההגבלות שבבתי־הספר אינן אצלו הגבלות כלל; מפני שהוא בעצמו נהג לחנך את בניו בביתו: אינו מאמין בפדגוגותם של הרוססים.

הוא לא מצא עדין עצה קבועה בשביל העברים (הוא אינו מכנם בשם זידים), כל יום ויום היא משתנה אצלו.

ואהב הוא התודעות עם העברים המלומדים־במקצת, ומתוכח עמם לפרקים.

וכשהוא מתוכח, הוא מראה בעליל ומתוך ספרי סטטיסטיקה (שלפי שעה אינם מצוים תחת ידו) — שהיהודים הם שכורים, שטופים, נסים, המרגיים, אפילו על שפיכות־דמים הם חשודים! והא ראיה — עלילות־דם!

ובעלילת־דם הוא מאמין אמונה טהורה, מפשטה, אמונה קדומה.

וגם יש לו על זה מעשיות, שאין להטיל בהן ספק, מפני שהוא ערב באמתתן.

והדרת פנים יש לו לקטולי זה: עינים שקטות ופתוחות, לחיים מלאות וחמוּאות, זקן רחבה, צהובה ורכה, וכרסו בולטת מעליו בשעור הגון.

וכשהוא מספר בשל היהודים השטופים, השכורים והחשודים על שפיכות דמים — הוא מעביר את ידו העדינה על זקנו הספוגית, זוקף את עיניו באיזו נקודה שבספון החדר, ומספר דברים כמטיף מוסר. מזכיר הוא אז בתמונתו אחד מן השליחים.

גם הוא משקר בתמימות; בודה ומאמין בבדיותיו; רואה הוא איך צריכים הדברים להיות כפי חפצו.

ושנהים התודעו; והוכוח התחיל.

זה מוכיח, שהיהודים הם גבורים לכשירצו, ולוקחים נפשות רבות במחיר חייהם; והלז מראה בעליל, שהיהודים הם נסים, בעלי עולם־הזה, נוטים מטבעם לעבירות מגונות, ואינם מאמינים בחיי עולם־הבא...

זה מרים אנרופיו, שוכח לישר קומתו, ומדבר ברתיחה, והלז מחליק זקנו, מבליט כרסו וממשיך בדבורו.

בתוך הוכוח הרגישו, שאין אחד משיב כענין על דברי רעהו... אדרבה: נותר נראה, שאיש־איש סומך ומסיע לדעת חברו...

ומאז התחילו שניהם — מבריחים את עצמם מפגישה. התודעותם נפסקה.

תְּקָוָה.

אין שמחה לר׳ שלמה העובד, כשמחת חג האסיף.

ואין השמחה גדולה אצלו בזה שמאספים אז תבואות השדה והכרמים, אחרי שלפי שעה, עד שיבא גואל צדק — לא את זיתיו מוסקים, ולא את יינו בוצרים; ולא עוד אלא אפילו כשיבוא משיח צדק, יש תקוה, שלא יהיו בני ישראל זקוקים לכל אותן הטרדות: האדמה תוציא הכל מן המוכן, ולברכת השנים שב„שמנה־עשרה" ול„אדמה מארר" שבהושענות תהיה אז כונה אחרת לגמרי, על פי צרופים וגימטריות, שיגלה לנו משיח בן דויד.

אבל השמחה באה לו מהשנה, שהוא ישן בסוכה.

ידע ר׳ שלמה, שחוש ה„משוש" הוא הגס שבכל החושים. ממש־בהמי, וקשה לו התקון. תינח — חוש הראיה. אתה מתקן ב„האר עינינו בתורתך"; חוש השמיעה — בשמיעת מאמריהם שליט״א; חוש הטעם — בהנאה מסעודות מצוה; אפילו את חוש הריח אתה מעלה עשן ומגיע מתוך קטורך לבחינה גבוהה של הסתכלות והתפשטות הגשמיות, שבאופן אחר אינך יכול להגיע אליה.

אבל חוש עכור זה של „משוש", העלול ביותר לפגומים וקלקולים בהמיים — בר־מינן — במה יכול אדם לתקנו אם לא בשנה שבתוך הסוכה?

והוא מציע לו בעצמו את מטתו בסוכה, והולך לישון לא מתוך ליאות הנהוגה אצל ההולכים לישון, אלא, אדרבה, מתוך התעוררות ופכחות, כאלו עכשו זרח לו השמש וקם מתוך שנתו. עולה הוא על מטתו כ„בעל תאוה" — בר מינן.

והוא שוכב ומתגלגל מצד אל צד. הפיץ הוא להנאות את כל רמ״ח אבריו ושס״ה גידיו בגשוש מטת הסוכה.

מרגיש הוא עכשו אחד מששים באותו התענוג הצפון לצדיקים לעתיד לבא בסוכת עורו של לויתן.

לבו, ראשו, כל אבריו — מלאים שמחת יום־טוב.

„הוי רבש״ע — הוא קורא מתוך רגש — ושמחת בחגך אתה וביתך"!

חוזר הוא הרבה פעמים על הפסוק, ומרגיש בהנאה מיוחדת, כל הברה והברה של הפסוק.

ומתוך מלת „ביתך“ הוא נזכר בבנים, שגלו מעל שלחן אביהם.

ומטיח דברים במחשבה כלפי הבורא ברגז שמתוך חבה, כביכול, כאשה, שיש לה עוד חסד נעורים — מטיחה דברים כלפי בעלה.

„עד מתי, רבש״ע, אבינו־אב הרחמן! למה יאמרו? וכי מה יש לך על בניך? כלום אינם שומרים מצותיך? ומה לו לאב שהגלה את בניו!“

ומזה הוא נזכר בבניו, שנתפזרו לארבע רוחות השמים ובא לידי „מרה־שחורה“.

וחפץ הוא להצדיק את נפשו בעיני עצמו.

„כלום אני — שהגליתים?! וכי מה חפצתי מהם?! שלא יחללו שבתם בקריאת ספרי „פגול“ שלהם!“

„ומה אם גם דרשתי מהם, שיתפללו כיהודים?! הלא באמת נורא הדבר: קרקפתא דלא מנח תפילין!“

„ומה אם בקשתי מהבכור שלי, שיטבל קדם התפלה במקוה!? הלא כבר נשוי הוא, והרי הוא בכלל „בשר ששהה ג׳ ימים בלי הדחה“!“

ויודע הוא אמנם שכשיצא הבכור לאמריקה, והשני לטרנסבל, והשלישי לא חפץ בשום אופן להטיל מום בעצמו, ובא לעבוד בצבא, והרביעי יצא למקום שיצא ולומד שם, כביכול, מה שלומד — בודאי אינם טובלים בשרם במקוה, אינם מניחים תפילין ומחללים את השבת בפרהסיה.

במקצת הוא נוטה עכשו לדעת זוגתו: צריך היה לנהג בהם „שמאל דוחה וימין מקרבת“; צריך היה שלא לדקדק עמהם בקיום המצוות — קלות כחמורות.

„אבל נח לה לאשה זו לפטפט ולהאשים! כאילו מנוי וגמור איזו מצוה קלה ואיזו חמורה!“

„היא אינה יודעת, שהכונות הנשגבות ביותר טמורות דוקא במעשים הפשוטים, לכאורה, ביותר, וזהו מחסדי הבורא ברוך־הוא עם בריותיו השפלים, שאין נשמתם מסוגלת למעשים נשגבים.

וכלום יכול היה לשער מראש שהמה כל־כך יתריסו ויעזבו אותו לגמרי?!

מי לך גדול מן האב הרחמן האין־סוף, ברוך־הוא, שבודאי צופה הוא ומביט עד סוף כל הדורות, ובודאי ידע את סופה של הגלות והתפקרות הדור— ואף־על־פי־כן... כבשי דרחמנא... לא כבש את מדת־הדין!

„לא — הוא מתאנה ומפסיק במחשבותיו — לא יכלתי לנהג בהם „ימין מקרבת“, הלא הם הקדיחו את תבשילם באופן מבהיל! הבכור התפקר לגמרי ואמר

בפירוש, שאין מעשי המצוות עיקר, שהם ח"ו ריקים מ"תוך" וכי העיקר אצלו — התכלית, הרעיונות שבמעשים.

עפרא לפומיה!

והקטן למד מן הגדול, והתחיל שואל בעזות: איך אתפלל "רפאני", בשעה שאני בריא?! איך אתפלל על "טל ומטר" בחרף בשעה, שהעולם צריך הרבה יותר לשלג?!"

"עבריינים! כאילו העיקר הן המלים שבתפלה!"

"כאילו אין צרופים, כונות ורעיונות נשגבים באותן המלים".

"וזה מבקש טעמים למצוות, וכיון שהוא מוצא טעם מצוה בעבירה, הרי היא חשובה עליו כמצוה!"

"אינם יודעים בעצמם מה הם מפטפטים!"

וחפיץ הוא להצדיק את נפשו; אבל לבו נוקפו: גמירא, אין זרעו של אדם עובר עבירה במזיד, אלא אם כן נכשל בה הוא עצמו בשוגג.

בין כך הרגיש בעצמו, שהוא משתקע בעצבות, ועובר על מצות עשה של "ושמחת בחגך". עבירה גוררת עבירה!

ומתחיל הוא מתעמק בענינה של סוכה, באתרוג ולולב, כדי שיבא לידי שמחה של מצוה.

צריך הוא באותה שעה למקטרה שלו: כשהוא מעלה עשן, הוא מתפשט בנקל מתוך גשמיותו; יחד עם העשן הוא, כביכול, מתמר ועולה.

הנאה זו של עשון היא, לפי דעתו, המעבר בין הנאה גשמית לרוחנית. הנפש נהנה בו יותר מן הגוף.

והוא ירד מעל מטתו, והתחיל ממשש בחשך בפנת הסוכה, ומצא את מקטרתו, את השלחופית המלאה טבק ואת כל טפליה.

הוא הצית במקטרתו, התכסה בענן של עשן, והתחיל — משוטט ברעיונות.

סוכה זו... מצוה קלה, לכאורה; אבל כמה הררים תלוים בה! כמה סודות, רזין עלאין! "שלש דפנות כהלכתן ורביעית אפילו טפח"; "גוד אחית — גוד אסיק"; "לביד", ממש מעין תבנית בריאת העולם!

"לכאורה — פשוטי כלי־עץ: קצת קרשים, יתדות, קצת סכך ירוק — גשמיות! ואף־על־פי־כן ביחד הם מצטרפים לסוכה! כביכול, דירת ארעי לשכינה.

ומתעמק הוא להשיג בזה סוד הקשר שבין גשמיות לרוחניות, סוד הצמצום, ונדמה לו, שהוא משיג, משיג הוא, מה שאין הפה יכול לדבר.

ממש מעין "ויחזר"!

עולה ויורד הוא על הסלם שבהויה, מאצילות שבעשיה עד העשיה שבאצילות.

ומשיג הוא את עצמו בנפש־רוח־נשמה־חיה־יחידה — עד לשרש השרשים, שתחת כסא־הכבוד!

ושם... אין אסור והתר... אין מצוה ועבירה... אין רשעים וצדיקים — הכל רק מחשבה אחת, נאצלת, מחיה את כל המעשים שבעולם השפל.

ומשיג הוא את הכל ב„רצוא ושוב", ב„עליה וירידה" כשלהבת המזדקרת על הפתילה: כל מציצה מתוך מקטרתו מעלה אותו מדרגה אחת, וכל הפסקה והפסקה מורידה אותו.

ומן הסוכה הוא נזכר באושפיזון, ומתיחד עמם; ומן האושפיזון שלכל לילה, הוא נזכר בסדר ההושענות שלכל יום; וחפץ הוא לזכר את ההושענות של מחר.

והוא נזכר:

מחר הוא „אום נצורה"...

הוא הזדעזע. המקטרת נפלה מתוך ידו! דומה שענן־העשן אשר סביבו – נתבקע, נתעבה ונפל לקרקע.

— רשע! — צעק על עצמו מתוך יאוש — שבת היום!

הוא נעה כל אותו הלילה בבכיה. דומה היה שהליל האפל, והלבנה הכרומה חבקו יחד את הסוכה הכפופה והשתקעו עמה באבלות.

לצפרא לא יכול להסיח את דעתו מן הדבר — אפילו לרגע אחד. נהג הוא כעין אבלות בצנעא. הוא נכשל בחלול־שבת.

ויודע הוא ברור, שלא הביא היצר תקלה זו לידו, אלא מפני שבניו מחללים שם שבת בפרהסיה.

ויודע הוא ברור, שבעולם־האמת יהי נדון בגיהנום בשביל חלול־שבת של בניו; ואפילו תשובה לא תועיל לו, וכבר נכנע בלבו מפני מה שצריך להיות; ולואי שיפטר לפחות בענשו את בניו.

אלא שגם עכשו אינו יכול לבאר לעצמו את הדבר, איך יכול היה להגיע למדרגה כל־כך גבוהה ולהשיג השגות כל־כך נשגבות, על־ידי עשון הבא בעבירה?

וזוכר הוא מכל השגותיו שהשיג אז: „ששם הכל — אחד, פשוט; רעיון אחד נאצל משלשל שרשים בכל פעולה ודבר שבעולם המעשה".

ונדחקים בלבו דברי אותו האפיקורס — בנו במשמע — שאמר, שהמצוה שנתרוקן מתוכה הטעם, היא חספא בעלמא, ושהטעם הנכנס בעבירה מעלה אותה למדרגת מצוה.

עפרא לפומיה!

ונאבק הוא עם היצר, ומחפש דרכים לתשובה.

זָקֵן חוֹלֶה.

שנוי דעות יש בעיר בנוגע לשנותיו של נפתלי הזקן. כששואלים אותו אם הגיע לשנת הששים, אינם שואלים אותו בהדיא. אלא שואלים אותו, אם זוכר הוא את „העפוש" של שנת תר״ח; ואז הוא אינו לא מודה ולא כופר, אלא מניע על הדבר ביד והולך לו.

וכששואלים את בניו על הדבר, הם מעמידים פני קפדנים על כל אותה השאלה — למה היא באה? ומתרצים ומתנים למפרע: „בלי עין הרע" — ומוסיפים בחשאי: „הרבה — הרבה משִשים!"

העולם מתיחס בחשדנות גם לדבריו וגם לדברי בניו בענין זה. אומרים, שכמה שהוא מחסר, כך הם מוסיפים על האמת; אף־על־פי שלכאורה אין לאותם הבנים שום צדקה וטעם, שיתאכזרו כל־כך אל אביהם, ויחסרו משנותיו שיהיה לשנותיו שהיה. אדרבה: ידוע נפתלי הזקן בעיר לאב־רחמן. מכל חמשת בניו הנשואים ושלשת חתניו — קצתם אוכלים עדיין נקיים על שלחנו, והשאר יושבים בבתים אשר בחצרו המרוחת ובבתים שקנה בשבילם סמוך לביתו, עד שיושבי קרנות, כשהם רואים את ביתו של נפתלי „הנמוך ומרוח" בין הבתים „הצרים וגבוהים" של בניו — הם מבדחים ואומרים: „הנה התרנגולת על אפרוחיה!"

רובם של בניו — סוחרים ומוכרים על חשבון הזקן, וקצת מהם — על חשבונם שלהם ובכספו ו„בטיחותו" של הזקן. אלו ואלו נהנים ממנו עצה; ועל זה הוא מקפיד תמיד: צריכים הבנים, בין אלו ובין אלו, לקבל הרשאה מן הזקן על כל קניה ומכירה.

והבנים אמנם לא הפסידו עוד בזה כלום, מפני שאם הפסידו — על אחריות הזקן הפסידו. לא חפץ נפתלי שעצתו תביא הזק לבניו.

„עץ זקן, ששרשיו חזקים וענפיו מרובים" — אומרים עליו בעיר. הוא באמת לבניו כשרש לענפים. זן אותם בלחו, במוחו, בדעותיו, ברצונו. לא נועז אחד מבניו אפילו לשכור מלמד לילדיו קודם שבאה עליו הסכמת הזקן.

כשחלה הזקן, עמדו הבנים כמעט בתמידות סביב למטתו, והצטערו.

יותר מהם הצטערו הילדים: הנכדות לא יצאו מקושטות ולא בקרו חתונות, שמא יודע לזקן; והנכדים לא יכלו למלאות פיהם צחוק, שמא יקפוד סבא. ענן של מרה־שחורה ירד על הבית, על החצר, והכביד על הכל.

יש אמנם שהעצבות מפרנסת את האדם השקוע בה ומהנה אותו בהנאה מיוחדת במינה — כשהיא נובעת מתוך הלב. הנאה זו באה לאדם מתוך נקמה וגאוה:

הנאת נקמה לו לאדם בעצמו, בצד החלש שבו, על שלא יכול לשנות את הדברים באופן רצוי ומשמח, וגאוה יש לו לאדם לפעמים, כשהוא מכיר בעצמו שהוא־הוא לבדו המרגיש בצער זה ושאחרים מחויבים לנוד לו.

לפעמים יש לאדם קורטוב הנאה בצער ופגעים רעים גם על ידי נשיתו לחדוש ורעננות שבשנוי מצבו.

במה דברים אמורים? כשהצער נובע מתוך הלב — אבל צער זה בא להם מן החוץ, צער מכריע, שאין למצטער שום חלק בו. אסור היה על הילדים לדבר בקול רם, שמא יקפיד הזקן, הקטנים, שלא הבינו זאת, הרגישו בדבר על־ידי הצביטות בבשרם, שחלקו להם אמותיהם בסוד; ומכיון שהדבר נעשה בסוד, הבינו הנצבטים, שאין לשאל, מפני מה צביטות אלו, שסכנה היא לשאל ושצריכים להעמיד פנים עגומים, כדרך שאבא ואמא עושים, וכמו שכל באי הבית נוהגים.

הפצים היו הקטנים בלב שלם, שישוב סבא לבריאותו, ובלבד שיסתלקו העננים מעל הבית.

מביט הזקן על ענפיו וענפי ענפיו ועל כל אותו „האנוש" הרומש סביב למטתו במיעוט שיחה, בכובד־ראש, בדרך־ארץ — ונהנה, סבלן הוא אצלם. הוא רק אז אינו יכול לסבול, כשאחד מהם — וביחוד, מן החתנים — יושב לו ואוכל בחדר זה מה שהוא איכל, קבע או ארעי, מפני שבימים אלו סר ממנו התיאבון לאכילה לגמרי. מתרגז הוא ואינו יכול להבין, כיצד בני־אדם קובעים מקום ואוכלים, ומקשקשים בשניהם בחינת־בהמה על האבום?

תיתי להם לבנים, שעמדו על הדבר, והם מתרחקים ממנו בשעות אכילה בריחוק האפשרי.

וגם עכשו הכל נעשה על־פי פקודתו ועל דעתו. שוכב הוא על מטתו פוקד ומצוה בכל מה שנוגע לעניני מסחר, בין אלו של בניו ובין שלו.

לפעמים, שפחד המות מרגיזהו, ואז אינו חפץ לדעת בשום ענין ועסק שבעולם. דומה עליו, שכל העולם מלא בקבוקים של האפותיקה, חתולים, תחבשות וסמים, כגון אלו שעל שלחנו, וכל באי עולם עסוקים רק בענין אחד — להוסיף חיים על שנות נפתלי הזקן.

והבנים אינם עסוקים באמת אלא בענין אחד: באיזה מן הדוקטורים יבחרו למחר? לאיזו שעה צריכים להחליף את התחבושת? אימתי צריכים להשקות את ההולה טפטופים אלו? יין זה? סמים אלו? — וכיוצא בזה.

נהגה הוא במקצת מתוך מחלתו; אבל חפץ הקדוש־ברוך־הוא לצערו— והטיל את חתנו הצעיר במחלה קשה ומסכנת; ולא עוד אלא שהשכיבהו בהדר הסמוך לחדרו, ודלת וחלונות פתוחים מזה לזה.

שכנים ו„אנשים־טובים" נכנסים ויוצאים; דוקטורים יוצאים ונכנסים; הדוקטורים סרים אליו, ממשמשים בדפקו, זורקים שתים שלש שאלות להללו של החדר — והולכים להם אל החדר השני. שם הם מתמהמהים ועוסקים בכובד ראש.

רואה הוא שהשכנים, כשהם נכנסים, הם יוצאים אצלו ידי חובתם: שואלים בשלומו, שומעים תשובתו — ונכנסים להם ל„שם". „שם" יש שהם נשארים ללינת־לילה.

נוטה הוא להאמין, שהשקרן הלז אינו חולה כלל; מתחלה הוא רק למראית־עין, ושהרופאים הללו אינם שוים כקליפת השום כשאינם מרגישים באותו הזיוף.

ושומע הוא את השכנים כואבים על אותו צעיר־יהיר שלא בפניו, מעוררים עליו רחמים ומספרים בשבחיו.

וחפץ הוא להתקוטט באותם הכואבים, ולהגיד להם, שכל זה אינו אלא בדיות וטעיות בני־אדם; שכל אותן המעלות, שהם מונים בחתנו, היו בו אמנם אז... כשלקח אותו לו לחתן... אבל עכשו — כבר נתקלקל.

אפילו הילדים מתעוררים יותר אצל מטתו של הדוד.

פה שקט... כיבוש... הכל הולכים על בהונות רגליהם... עוסקים סביב מטתו מתוך דרך־ארץ.

ושם גדול השאון, יוצאים ובאים נתקלים זה בזה, אינם נזהרים בריצתם מלהפיל כסאות, ומעמידים רעש בלי שום דרך־ארץ.

אבל הרעש יוצא מתוך דאגה עמוקה.

ומרגיש הוא בטעמו של דבר.

והלא לפיכך הוא הקפיד יותר.

„עץ צעיר!" מגיעה לאזניו אנחת שכנה אחת, והוא יודע, שאנחה זו— ודאי שאינה על חשבונו.

„פתיה!" —הוא כועס עליה בלבו — „כאילו מנויות לפניה שנות בני־האדם ויודעת מי צעיר ועל מי חתמו בראש־השנה של אשתקד!"

ובא הוא לידי הקפדה; וכמדומה לו שהוא שונא את כל בניו ונכדיו, ושהם שונאים אותו. כל הצעירים שנואים עליו והוא — עליהם!

וכמדומה לו ששקרן צעיר זה, אינו אלא עושה עצמו חולה.

וכמדומה לו שכל הדוקטורים הללו אינם יודעים כלום מתורת הרפואה, כשלא עמדו על הדבר.

אלו היה סיפק בידו...! —

שְׁתֵּי מִיתוֹת.

על פני המגרש הרחב שלפני האכסניה בכפר אחד, העומד על פרשת דרכים בין עירות וכרכים קרובים ורחוקים, נזדמנו שני בעלי־עגלות משתי עירות סמוכות, טעונים אורחים ואורחות מכל המינים. שניהם עמדו לעשות הפסקה לשעה קצרה, בכדי לתת ריוח לאורחים לטעום טעימה כל־שהיא באכסניה.

הזדקרו הנוסעים והנוסעות מעל גבי העגלות והתחילו מתברכים ודורשים בשלום זה לזה, כשכנים קרובים של שתי עירות סמוכות:

— שלום עליכם! עליכם שלום! מה חדשות במחנכם?

— שלום, ברוך השם! ובעירכם?

— לא כלום! אלא חיים סרבינר... מכיר היית בו?

— נו?

— אומרים... שבק לנו חיים!

— חיים סרבינר?! כיצד?!

— חיים?! אימתי?! היכן?!

— לא בביתו — לעיר המחוז נסע, נספחה בו שם המחלה הידועה, מהו אדם עפר ואפר? היום — חי, מחר — די!

— ברוך דין האמת!

נשתתקו האורחים העליזים. עוברת הברכה מפה אל פה בחרדת קדש; מפני שהיא יוצאת מן הלב, היא נראית בכל פעם כחדשה ומשפיעה על השומעים השפעה מרגיזה.

— רגלוהי דבר נש ערבין ליה!

— עץ צעיר נקטף בעצם ימי פריחתו!

קריאה זו עוברת אצל הנשים מפה אל פה וכל אחת מצרפת לה אנחה מיוחדת וספוק כפים מיוחד.

ושוב נשתתקו. דומה, שכל אחד פורש מן הצבור הזה ומטה אזן לעצמו, בודק בנפשו, אם אינו חש באבריו: אם אדם כסרבינר יכול היה

למות מיתה חטופה כל־כך, פתאומית כל־כך — מי זה יכול להיות בטוח בעצמו?

— אדם נפלא היה חיים! מפסיק אחד מתוך שתיקתו.

— אדם בלי „מרה", זבוב לא הרגיז בחייו.

— חכם עתיק היה! המבדיל בין היים למתים — הוא העביר את כל החכמנים על דעתם וטמנם בכיסו.

— במקום שהוא היה „בורר", כבר ידעו הכל למפרע, שהאמת על צדו.

— כתבא רבא! הכל היו יראים מפני עטו!

— זה היה „יהודי בפה מלא".

— היהודים הישרים הולכים וחסרים. נשארת רק הזבורית.

— המבדיל ביני ובינו! צורתו עדיין מרחפת לעיני!

שפחתו של בעל האכסניה עמדה על מפתן השער ושמעה את הבשורה המעציבה — הזדעזעה גם היא.

היא הקשיבה לשבחיהם של המספרים אחרי המת; פניה חורו וסמקו, ובאחרונה זלפו עיניה שתי דמעות:

„ברוך דין האמת!" רחשו שפתיה.

אין האורחים יכולים להרגיל את עצמם אל הרעיון, שחיים סרבינר מת ונפטר מעולמו. השבחים הולכים ונשנים.

— אדם יקר.

— לב טוב — לב יהודי.

חכם עתיק.

ספרא רבא.

— יכול היה להיות רב בקהלה הגונה...

חיים סרבינר מת ונפטר מעולמו של הקדוש־ברוך־הוא; אבל קם לתחיה בלבות האנשים. אותם האנשים בראו אותו שוב בלבם — בריאה חדשה. על אפו ועל חמתו של מלאך־המות חיה יחיה, ולא עוד — אלא שיאריך ימים!

פסק התיאבון אצל האורחים לטעימה. הכל שקוע בעצבות. הכל מביטים זה לזה, כאומרים: „ראה מה עשה מלאך־המות!"

— עתה צא ואמור: „כל מה שעשה הקדוש־ברוך־הוא לטובה עשה"! ושוב שבחים.

* *
*

„ט־ר־ר־רק טר־טר" — נשמע קול עגלה מקשקשת ויורדת מן ההר שעל דרך עיר המחוז. מכריזת העגלה, שאורחים חדשים באים. פנו דרך!

עמדה העגלה החדשה אצל האכסניה.

רק אורח אחד הביאה.

מי הוא זה?!

— חיים!?

— סרבינר?!?

נשתתק העולם. אבד מהם כשרון הדבור. מסתכלים הם זה בזה — ונרעשים ונפעמים.

הראשון היה בעל האכסניה שפתח פה לאלמים:

„בריך רחמנא, די יהבך לן..."

— זו מהי? שאל האורח החדש מתוך צחוק.

— הוציאו עליך שם־רע ש... ש... כי...

— כי מתי?

— הן, הן! מנענעים כלם בראשיהם.

— קצת אמת היה בדבר: חולה מסוכן הייתי; ממש — לאחר יאוש. אף־על־פי־כן נתפסו הרופאים בדאים, ואני לא הפצתי למות.

* * *

שוב עולים נשכחות על לבות בני־האדם...

נזכר אחד מן האורחים, שחיים סרבינר הוא אכזר ורשע לממון.

ואחד נזכר, שחיים זה הוא הדיוט, שלמד בזקנתו פתגמים יפים מתוך ספר מלין דרבנן, ושהוא דלטור ומוסר פשוט, הכל יראים מפני עטו.

ושחיים הוא אחד מן השוטים המחזיקים את עצמם לחכמים, ומשתדלים לפתות גם את כל העולם, שיאמינו בחכמתו.

ושהוא אדם מלא עברות, שאפילו יום־הכפורים אינו מכפר עליהן.

שפחתו של בעל האכסניה נזכרה גם היא הנשכחות מן הימים שהיתה משרתת בבית סרבינר... שתי דמעות חדשות נזלו מתוך עיניה, ומהרה להסתר בחדר־הבישול.

חיים סרבינר שב לתחיה בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא. כנגד זה גוע וימת אותו סרבינר שבראו האנשים בלבם.

אין איש מוריד דמעות על המת השני.

"בָּסִיר"

אחרי סעודת שחרית של יום הפורים — מסתלק לו ר' דוד הלמן מעל השלחן, נכנס לפנים, סוגר מאחריו את הפתחים הפנימיים ופותח את הדלת שלצד הרחוב, שבעדו נכנסים היום החוזרים על הפתחים לבקש נדבות.

עושה הוא זאת לא משום יוהרא ולא לשם הידור מצוה, אלא, פשוט: אינו אוהב, שיהיו ילדיו באותו מעמד, כשהוא מחלק נדבות בסכומים הגונים.

– הבסירים הללו – אומר הוא לעצמו – נוטים לפזרנות קודם שהם נעשים מוכשרים להרויח פרוטה. אין הם יודעים ערכו של כסף, זהו דבר ידוע! כדאי הוא להרגילם לקמצנות, על אחת כמה וכמה — שאסור להראות לפניהם פזרנות!

נחלקו עליו הדעות בעיר: קצתם מרננים אחריו, שהוא קמצן; אשתו אדרבה, רואה בו "פזרנות". אחרים אומרים עליו, שאינו קבוע במדותיו, אבל הוא גופא יודע בעצמו, שאינו לא קמצן ולא פזרן, אלא סוחר זהיר, שעושה כל מעשיו בחשבון ודעת.

מוצלח הוא בעסקיו, וביחוד — במסחר העיסקא והלואות על תנאי פרעון לשעורים. הסוחרים הקטנים מאמינים שהוא "בר־מזל", וכשהם לוים אצלו — עסקיהם מתברכים. הוא גופא אינו מאמין במזל; כבר אמרו חז"ל: "אין מזל לישראל". מזל זה אינו, לפי דעתו, אלא "אליל העצלים". אדם סוחר מישראל אחראי בעד מעשיו.

טענות ותביעות על רבש"ע אין לו. כשיש לו עליו איזו קובלנא, אין זה אלא בשל הבנים, לפי־שעה אין לו נחת מהם.

את שמואל, בנו הבכור, צעיר כבן שמונה־עשרה שנה, אוהב הוא יותר מכולם: הרי הוא, לכאורה, פרי גומל כבר. בילדותו לא חשך עליו כל עמל; שכר לו מן הטובים שבמלמדים, אף־על־פי שמעולם לא קוה לטפח בו מורה־הוראה.

כשהגדיל הבן, התחיל קובל: "חכמת־העולם... צריך הוא למורים... מינים־חדשים של ספרים, משלהם!".

מהיכא־תיתא... אין הוא חסיד שוטה, שיהי שונא השכלה וחכמת־

העולם. אדרבה: אדם סוחר מישראל — לבו צריך להיות ער לכל מה שבעולם. אין לך דבר, שלא יהי בו רגע של תועלת לך, או לאחרים.

עמד ושכר לו מורים וקנה לו ספרים, אף־על־פי שלא קוה מעולם לטפח בו דוקטור או רוקח.

למד הבן ולמד, עד שנפטר ממוריו, ודוד הלמן נהנה מן הדבר, שסוף־סוף הגיע לאותו יום, שיכול הוא להעלות בחשבון את כל שכר־הלמוד, שהוציא על בנו, ולתת לחכמתו ומדרגת השכלתו שום בכספים לאמר: „השכלתו של שמואל היא בת כמה וכמה דינרי כסף".

התחיל שמואל משתקע מעצמו בספרים...

ומזה לא נהנה אביו שוב: „כלום זוהי תכלית לאדם, שישתקע בספרים ישב בטל ויהנה מן העולם בלי שום זכות?!".

והבן אומר לו, שהספרים הללו עוסקים באלה בני־אדם שנהנים מן העולם בלי שום זכות, ובאלה, שהרבה זכיות להם, ואף־על־פי־כן אינם נהנים כלום.

— כיצד? — הוא תמה.

מהלק לו הבן את העולם לפלגות־פלגות: „עובדים — ואין להם", „אינם עובדים — ויש להם", מכניסים, מוציאים...

הדברים מתקבלים על לבו. כדאי להאנח על זה.

מבאר לו הצעיר תולדות ההון... שאלת הקרקעות... מוחו קולט את הדברים בנקל: הרי זה ענין סוחרי... קרוב ללבו.

ומנבא לו הצעיר ליום, שכולו טוב... שותף עולמי... הכל יהיו עובדים בשוה ונהנים בשוה...

— בלי דאגה? בלי צער של סלוק חובות?

— בלי דאגה. בלי צער של סלוק חובות. כל אחד בשביל הכל, והכל בשביל כל אחד.

— בלי עושק ועלבון לאחד מן הצדדים?

נהנה האב מכל זה, כמו מאגדה יפה: כדאי הוא להיות ולקוות לימים טובים כאלה...

ולפרקים, בשעות הפנאי, הוא מפציר בבנו, שירצה לפניו את הענין, אף־על־פי שכבר הרצה אותו זה לפניו לכל פרטיו כמה פעמים.

מוצא הוא בענין זה איזו פרטים, שאינם מתקבלים עדיין על לבו, אבל בכללו הרי זה ענין סוחרי מאד נעלה. הכל בנוי על השבון מדויק, על חוקי צדק ומשפט.

והעיקר — חסכון מרובה רואה הוא בזה לעולם! ההון העולמי יצא להפשי, יעבוד, ישא פרי. הרבה כחות לא יכלו לבטלה!

אלא, כשבנו מעיר לו, שלפי־שעה — עסקיו בנשך ויתר מסחריו מגונים הם, שנקיי־הדעת מערערין עליו — הוא מסתכל בו בתמיה:

—הלא לפי־שעה לא הוציאו עדיין את הקרקעות מידי בעלי הקרקע ולא...

— נשך, שהק מאזנים ומחיקת המדות — יותר מגונים מהתאחזות בקרקעות.

— יותר מגונים? מהיכן יצא לך זה? כלום איני עובד יותר משש־עשרה שעות ביום?! כלום איני מסכן את הוני?! לפי־שעה הרי יש עוד ערך להון!

— המסחר הוא בכללו דבר מגונה.

— המסחר? הרי הוא מציל לפי־שעה את העשוקים מעושק יותר גדול! אלמלא המסחר — כלום היה הפועל מקבל בעבודתו את המחיר שהוא מקבל?...

— המסחר הוא רמאות, השתמשות במחסורו של חבירו.

ומתחילים מתקוטטים ומתפרדים מתוך קטטה, עד שהם מתפייסים שוב. אין ר' דוד יכול להיות שרוי ברוגז הרבה על בנו: יותר מדי אוהב הוא אותו. כך הם חיים — האב והבן בכפיפה אחת, בקטטות ופיוסים.

טפה מרה היא זו בחיי שמואל הצעיר: אלמלא עסקיו המגונים של אביו וחשבונותיו עם הלוים, שעליו לראות תדיר, יכול היה לחיות בבית הוריו בשופי, בחדר חם ומרווח, אצל שלחן ערוך — ולהקדיש את ימיו לספרים, ואפשר שהיה יוצאת ממנו תועלת לעולם!

וטפה מרה היא זו גם בחיי האב: גדול צערו, כשהוא רואה את בנו בעל־מום גמור בעולם המסחר. אין „בסיר" זה מבין ערכו של כסף ושל מסחר! אינו מרגיש שזה ממש כהקרקעיות אצל בעל הקרקע, ויותר כשר מהתאחזות בקרקעות. הרי המסחר לפי־שעה מתוקן על יסודות הצדק והאמונה!"

בא הוא לידי מסקנא, שהנקמה היותר מורגשת, שעשו בנו שונאינו, היא זו, שהשניאו את המסחר על צעירנו! ולא עוד אלא שהשניאו אותו בשם הצדק והיושר! „אל תהא להם כפרה עולמית!"

נכנס לו ר' דוד ועמד אצל שולחנו, שמסודרות עליו קבוצות מטבעות — בעלות ערכין שונים, ונענה לעניים, שנכנסים ויוצאים. באותה שעה לא הרגיש ששמואל בנו נטפל אליו וישב מאחוריו.

נכנס בעל־בית הגון ומטפחת בידו — סימן, שלא בשביל עצמו, אלא בשביל איזה „נסתר" הולך הוא לאסוף.

— הי! שלמא, אהר'ל! חג־טוב עלינו! — קדמהו דוד — יובל שנים לא ראיתיך! תיתי לך שבפורים, לפחות, אינך פוסח על ביתי.

פני האורח מסמיקים:

— הרי ר' דוד, שיחיה, צריך לדעת מעצמו, מפני מה אני מונע רגלי!

— יודע, יודע אני. ה„נשאר חייב"; ולפיכך? לפיכך אינך רוצה לתת לי אפילו זכות תביעה?! גזלן! שמטן! עוכר ישראל! מפונק אתה, אינך יכול לשמוע קול תובע, ולי נצרכה אותה תביעה! המבין אתה? גזלן! נצרך לי, שאפנשך ואתבע ממך; מפני שכל־זמן שתובע אני, נדמה לי, שהחוב הוא מזומן!

מסתתמות טענותיו של האורח.

— ולא עוד, אלא שעזבת אותי, ומצאת לך מלוה אחר!

— אני?! — תמה הלז — אני?! מלוה אחר?! מה ר' דוד סח?

— אם לא כך — מה אתה עושה?

— לא כלום!

— אינך עוסק בפרקמטיא כלום?!—מעמיד עליו ר' דוד את עיניו— הרי אתה גזלן לאשתך, לבניך, וחוטא כלפי־מעלה! לא לתהו בראה! מחויב אדם לעשות!

משתתק האורח; ור' דוד חושב מחשבה:

— שומע אתה, אהר'ל? חוב ישן... זהו מין עפוש על הנשמה, מביא לידי עצלות, וגורם רעה ללוה ולמלוה. הריני מוחק מעל חשבונך את ה„נשאר־חייב", ואתה בוא וקח כסף מחדש ועשה עסקים, הרוח ופרע על הסדר.

— מאה שנים תחיה, ר'...

— נרגנו, אין צורך בדבורים. העצלים מדברים הרבה, הא לך נדבה, ולך עסוק במצוה לפי שעה, מחר כשתמצא לך עסק, תבוא לקחת כמה שיהי' נצרך לך.

יוצא אהר'ל, ונכנס אורח אחר כפוף־ראש, בלי מטפחת ביד. משנכנס עמד ונעץ עיניו בקרקע.

— לידי־כך באת?! חיים?!

הלז מסמיק ועונה באנחה מרוססת.

עונה גם ר' דוד באנחה מתוך השתתפות, שאינה משברת אלא חצי גוף, — מרים רובל שלם ונותן לו.

כשפנה הלז לצאת, עצרו בחצי דרכו:

— אמר נא, ר' יהודי! יודע אתה, שנשתקעת אצלי ב„נשאר חייב" חמשים קופיקות במלוַאַן?

— כך... אמת... אבל...

— מה — אבל!? קבצן! יהי רצון, כאילו אספת היום בחמשים קופיקות פחות!

— ויהי רצון; כאילו נתתי לך רק מחצית הרובל.

מפריש הלז ביד רותתת מתוך הכף הקמוצה חמשים קופיקות ומוסרן למלוה.

— עכשו הרי אתה שוב בטוח אצלי — זורק ר' דוד מלים בחללו של החדר — כשינלגל השם־יתברך איזה עסק של ריוח לידך בוא ואלוה לך קצת כסף.

זונות נכנסים וזונות יוצאים — ור' דוד עסוק אצל שולחנו. פעמים שהוא מקמץ ומתקוטט עם התובעים, ופעמים שהוא נעשה ותרן עד לכדי בזבוז. ביחוד הוא מבזבז, כשתובעים אצלו על „הכנסת־כלה".

„וזהי בנינו של הקדוש־ברוך־הוא — מבאר הוא את נימוקו לעצמו — בנין בית בישראל ובעולם". חפץ הוא להיות שותף הגון „להקדוש־ברוך־הוא.

נכנס אליו זוג, שמאסף נדבות בשביל נשרף אחד.

גם זהו אחד מן הדברים, שר' דוד מבזבז עליהם ביותר.

קם הזוג לצאת, אך ר' דוד עצר באחד מהם:

— בחור יפה! אימתי תשלם את שמונת הרובלים, שנקפאת עליהם?

— אמת... אבל... הרי יודע אתה, שאני יורד... והחוב אינו אלא שיורי עיסקא...

— שיורי עיסקא?! ועיסקא מהו? — בא ר' דוד לכלל כעס—הוי יודע, הדיוט, שעיסקא הוא קרן; תמציתו של קרן! איני חפץ לערבב את חנך היום; אבל מהר, דע לך, שארד למטלטלי ביתך, ואמכר את נוצות כריך! הדיוט! שמטן! עוכר ישראל! גנב! שקין!

ובמדה שר' דוד שופך חמתו על האורח, מתגבר בו כעסו יותר ויותר, כאילו הטיל בו נחש ארס במקום הכואב ביותר. להתנפל עליו באגרופיו הוא חפץ.

האורח יצא נעלב. ושמואל, שעמד כל העת מאחורי אביו, לא יכול עוד לכבוש את כעסו. הוא הרגיש את עצמו נעלב יחד עם האורח. נעימה היתה לו ההכרה, שהוא משתתף בצערם של הנעלבים, מתענה עמהם, ואינו נושא אפילו את פני אביו.

עמד והסית בעצמו יצר־הרע של כעס:

— „עוכר ישראל" קרא אבא לנעלב זה? מי עוכר ישראל? עני זה, ששלם קרן, והתקשה על שלומי עיסקא? או... שמא... הנושכים... המוצצים?...

— בסיר!

— והרי מוטב היה, שתקמץ בנדבות אחרות, ותמחול שיורי עסקא לנעלב עני זה!

— בסיר אתה!

ומתחילים מתקוטטים האב והבן. זה טוען, שעסקא הוא דבר מגונה, עושק, עול, מציצת־דם, והמסחר כלו אינו אלא רמאות.

והלז טוען, שלפי־שעה לא הוציאו עדיין את הקרקעות מידי האצילים, ועיסקא הוא ענין חשוב, תמציתו של קרן.

ומתקוטטים שניהם, ואין איש יכול לקלוט במוחו דעת חברו. נשבתת השמחה, ומתחלל כבוד הפורים.

תיתי לו לחיט, שבכניסתו הפסיק את הקטטה בין האב ובנו, והטריד את שמואל בחליפת־בגדים חדשה שהביא לו.

קם שמואל ויצא עם החיט — לחדרו, והאב סגר אחריהם את הדלת וחזר לשולחנו.

מהרהר הוא בדבר ורואה את בנו בעל־מום גמור בהויות־העולם, בסיר־בסיר, שלא יגמל עולמית.

חַג מְחֻלָּל.

מתוך טיט, זוהמא ותהו־ובהו הנית ביתו של אפרים־מאיר ויצא בריאה חדשה: נקי, מצוחצח ומסויד. הקירות נוצצים לבנים כסיד ההיכל, וכאילו מחייכים בחיוך של ילדים השמחים בעצמם; הרהיטים מרוחצים ומשוחים; הרצפה נוצצת. האויר שבחדר התדקק, וכשאתה מוציא הברה מפיך, היא עוברת ומתגלגלת חפשי בחללו של החדר, עד שאינך מכיר את קולך, ונדמה לך, כי לא אתה, אלא הצורות הנשקפות מתוך הראי הבהיר שעל הקיר הוציאו את ההברה.

כל החפצים שבחדרים לוחשים ואומרים: „ערב פסח היום!“

לא האמינה שרה, אשתו של אפרים־מאיר, שתפטר כל־כך מהרה מההמיץ; אשה חולנית, בית מלא טפלים, בעל קצת קפדן, אוהב הוא, שיהי הכל נגמר ונעשה על צד היותר טוב.

מן השמים רחמו עליה והזמינו לה את רבקה המשרתת לימים אלו. אלמלא אשה זו, ספק הוא, אם היתה נגאלת בשנה זו מתוך החמיץ.

רבקה אחרה קצת לבוא; היא באה אחרי „ראש חדש“, ואף־על־פי־כן הרי נגמר אצלה הכל בזמנו.

קודם לכן לא יכלה לבוא. היא ישבה בתוך ד' אמות מצומצמות והמתינה לנס: שמא יזדמן?... סוף־סוף!... כבר עמדה החרף כלו בנסיון של קור וקפאון, רעב כמשמעו, ומחסור בכל אכזריותו. עזובה, הפקר לאסון, שרויה בצער־נעגועים כאשה וכאם—לא חפצה להראות לרבונו־של־עולם „דרך“ ולרדת למדרגה כזו!.. ומכיון שכל־כך התעקשה, הרי מן הדין היה, שתחכה עוד שבוע, עוד ימים: אפשר יזדמן?

הכתה—הכתה, וסוף־סוף נכנעה מפני רצונו של רבון העולמים...

ואחרי שכבר היה הכל מסודר בבית, וחצי־תריסר בני שרה כבר יצאו רחוצים ולבושים והשמש החולנית נטתה לצד מערב והכינה מקום לליל החג— ישבה רבקה לקלף בולבסים לסעודת־הערב והשתקעה במחשבות.

„אשתקד לא עלתה על דעתה, שתגיע לידי כך!“

„פרנסה — אין זה ענין לכאן! לא ראתה רבקה עדיין אדם שיאמר: „יש לי פרנסה יותר מדי! בואו וטלו קצת ממנה״; ושוב לא ראתה אדם בוטח בהקדוש־ברוך־הוא שימות ח״ו ברעב! אשה שיש לה בעל—יש לה פרנסה, פעמים — בדוחק, פעמים — בריוח, כך הם החיים: מרור וחרוסת יחד״.

נזכרת רבקה במרור — מיד היא פוסקת בקלוף ולוקחת קלחי־חזרת ומתחילה מפוררת אצל התגור כדי להפיג מרירותו, שיהי כשר לסעודה, ושוב משתקעת בהרהורים וזכרונות.

„אשתקד... ערב־פסח... מכיון ששקעה השמש הפיח רוח נעים, רוח חנינה ומלא את הלבבות... נעשה לה פתאם קל ונוה בלבה... נראה לה ברור ובטוח שאחר הפסח יגאל העולם... יפתחו שערים... קול נעים ומבורך... הפרנסה תשתבח... ודאי שתשתבח! הרי זה ברי אצלה. נתמלא לבה חדוה וישבה לה בביתה כלפי נרות החג והמתינה עד שיבואו „שניהם״ מן הקלויז״.

ובבית הכל מסודר, נוצץ, ממתין, כעין מה שמורגש עכשו בבית זה... וה„קערה״ מסודרת. „קערה״ זו, שארגה ורקמה בשנה שאחר חתונתה, באותם הלילות, שהיו ארוכים מאד, כש„הוא״ לא היה בביתו, וקצרים — כשהיה „הוא״ עמה...

נתארכו לה הרגעים בהמתנה: הרי הכל כבר ערוך ומסודר, ברוך־השם, הכל יש, אפילו כרפס! הכוסות נוצצות, היין מתאדם, המפה פרושה, — מפני מה הם מתמהמים?

תיתא לה, שזה אינו „אחר החתונה״ ואין לה מה להתבייש. כשתרצה, יכולה היא להגיד, שלא על בעלה, אלא על בנה היא מתגעגעה כל־כך, הרי הוא, ברוך־השם, בן הגון לאלהים ולאנשים! פתחה את הדלת, שלצד הרחבה, וישבה על המפתן, כדי שתפגשם כשהם שבים מן הקלויז.

קדמה אותה לבנה יפה, שופעת אור רכיך, חביב ושקט כאהבת אשה ואם... ומן הנהר שמאחורי הקלויז נשמע קרקור צפרדעים ממלא את חללו של האויר. נדמה לה כאילו הן מברכות ואומרות: „חגא־טבא על כלל־ישראל — אמן סלה!״

נתמלא לבה חדוה יותר; צר נעשה לה המקום. עמדה ויצאה לקראתם, והם כאילו נתבאו והכו לרגע שתצא — נפגשו מתוך חגא־טבא ונכנסו...

השתקעה רבקה כל־כך בהרהוריה, עד שלא הרגישה שכבר הגיע קלח החזרת עד קצו ואצבעותיה התגרדו במפרך.

התעוררה ומצאה טפת דם במרור — חרדה זרקה את המרור החוצה שלא תראה בעלת־הבית: דם, בידוע, שהוא גם טרפה וגם חמץ!

כרכה מתוך אנחה מטלית על מקום הפצע: לא נרפאו עדיין הפצעים שהסב לה סיוד הכתלים — ועוד פצע נוסף! הפסיקה במרור, וקרבה שוב לקלוף.

והרהורים נדחקים ועולים, כאילו קורא לפניה איזה אדם מתוך ספר הזכרונות.

„אכן זה היה סדר! כאילו נתנו לה מן השמים תענוג של שתי שנים בבת־אחת על חשבון שלהבא"...

„האב אינו זקן עדיין והבן כבר אינו ילד" — התערבו שני קולות נעימים, זורמים־זורמים, מתמזגים ומשתפכים... קשה היה להבחין ביניהם. דומה היה, שקול אחד מלא ונעים, זורם כנהל של שמן, והיא האשה־האם, המלכה של פנה קוסמת זו — שוחה וטובלת בזרם זה.

„הוי! כמה חפצה אז להבקם יחד ולאמצם אל לבה הבוער בשתי אהבות שונות, שאחת מגבירה את חברתה!"...

„קשה היה להכיר בין הקולות... ואז נזכרה בפעם הראשונה, שלבנה מלאו עשרים שנה, ובקרוב יקרא לעבודת־הצבא. זו היתה טפה מרה אחת בליל שכולו תענוג. אבנים קשות שקעו ברגע זה על לבה, אף־על־פי ששלמה שלה הוא, לכאורה, „בן־יחיד"...

עברו ימי החג, והתקוות לא נתקימו, הפרנסה הורעה עוד יותר, ממש עד „כבר להם"!

ועוד קודם שנתקבל בנה לצבא, יצא האב לאמריקה; יצא לבקש את אשרו. אפשר שלנברים יש אושר גם בנכר; וכאן העמידו עליה חובות ישנים; איזה „נפל" נולד לה אחר שלמלה הבכור. לא הוציא את חדשו. אפילו „שבעה" לא ישבה אחריו; לא הורידה עליו דמעה. אפשר שבשביל כך נענשה, ופסלו לה את זכיותיו של בן־יחידה.

נלקח שלמלה לצבא, והיא נשארה לפי־שעה יחידה, עזובה ועניה. מתפרנסת היתה במכתביהם.

„מתחלה הבריאו אותה שניהם בהבטחות: הבן כתב, שהוא מקוה סוף־סוף, שישלחו אותו לחפשי, מפני שהרופאים מצאו את לבו—שלא כרגיל... דופק הוא יותר מדי... טבע אמו בו: גם לבה דופק שלא כרגיל!"

„והבעל גם הוא כתב, שהוא מקוה לשוב מהר, אלא שלפי שעה אין לו להוצאות־הדרך, כמה שהוא מרויח, מספיק לו בקושי ללחם צר".

והיא קותה וחכתה, מכרה היום כלי־בית, מחר — מלבוש־יתיר, עד שנשארה ערומה, כבולבס זה שבידה; ובין כך הגיעו ימי חרף קשים. היא לא היתה „מפורסמת" בעיר ולפיכך ישכחו אותה בעלי ה„קצבה".

ומתחממת היתה בלילות הקרים באהבה וגעגועים, ומתפרנסת היתה בתקוות והבטחות.

ועבר החרף ואכל את כל כלי־ביתה, והיא חכתה, שסוף־סוף יגיע לה מכתב עם קצת כסף מבעלה, ואפשר—יבא בעצמו, ואפשר גם בנה יבוא ודאי שיבואו שניהם לחג־פסח!

באחרונה הגיעו לה שני מכתבים מבנה ומבעלה:

בנה מבקש, שתשלח לו עשרה רובל. הוא כבר התיאש מלשוב לביתו. יצא עליו הגורל להשלח למקום רחוק מאד, ובלי כסף קשה מאד ליהודי בצבא.

הבעל קובל וכואב ומסיים בהבטחות, שבסוף הקיץ הבא, אם לא ישוב, אפשר שיקחנה לשם.

ברכו עליה בקלויז את החודש ניסן, שלא בשעה טובה.

ימי הפסח קרובים; ומה תעשה? שמא לקבל קצבה!?

ומה תענה לבנה?

כמדומה, שהכל כבר מכרה. אבל—לא! הרי נשאר חפץ אחד!

היא קותה, ש„שניהם" ישובו לחג הפסח, וההביאה בשבילם את ההפץ הנחוץ ביותר: את ה„קערה" המרוקמת, שיש לה שום בכספים.

עמדה ומשכנה את ה„דבר היקר", קבלה שני רובלים ונסעה לעיר אחרת בלי הכרה ברורה, למה היא נוסעת. לפי־שעה היא בורחת מן המקום שרעבה וקפאה שם חורף כולו — וקותה תקוה בוגדת.

וכשבאה לעיר, שאין מכירין אותה, נעשה לה ברור, למה נסעה... והתחילה מבקשת לה שרות.

בקושי מצאה לה מקום. הסרסורית הביטה בה בתמהון ולא הבינה בתחלה את מבוקשה: נדמה לה לזו, שהיא „בעלת־בית" כפרית ודורשת משרתת לביתה.

וכשהגידה לה רבקה ברור, שהיא הפצה להיות משרתת, הסתכלה זו בפניה, בידיה... ומשכה בכתפיה.

— ספק, אשה! ספק אם תמצאי בכאן שרות!

— מפני מה?

— ראשית, מפני... מפני ש... שאיני יודעת כיצד אומר: בעלות־הבית שלנו מבקשות משרתות... לא כמותך... ושנית... הרי ידיך, פניך... מסופקני אם תצליחי לעבודה קשה.

ראתה רבקה אחר־כך שאמת דברה הסרסורית. בכל בית שבאה בדקו אותה בפניה ובידיה, הגיעו עליה בראשם ואמרו: „לא! לא משרתת כזו נצרכה לנו".

עד שבאה לביתו של אפרים־מאיר, ובכן נתקבלה; כאן כנראה, שמחים בה וגם היא שמחה: תיכף אחר החג תוכל לקבל כסף למפרע ולשלח לבנה עשרת הרובלים.

„ואפשר, תשלח גם לבעלה איזה עזר!"

וחפצה היא להשתדל להאמין, שהיא שמחה, אלא שבכל פעם, שהיא

סוקרת מחדר־המבשלות לחדר הבעלים על מטת ההסיבה. הרי היא מרגישה מחטים מתהפכים לארכו ולרחבו של לבה!

ושרה היא אמנם אשה טובה. ואחר שיצא בעלה עם חצי־תריסר בניו אל הקלויז התאנחה מתוך שמחה של גמר עבודה וישבה לשיה קצת עם המשרתת הטובה.

— תודה להשם־יתברך, הכל נגמר בעתו. יודעת אני? עד כמה שיד אדם מגיעה, כמדומה, הכל נעשה בכשרות! אמת? רבקה!

— בודאי שכך.

— ואני כמה דואגת הייתי. "לו" כאילו אין הדבר נוגע. הבעלים הם...

— לא, שרה! למה תאמרי ככה? יש לבעלים דאגות שלהם. גם הם אינם טועמים טעם גן־עדן בעולם; האמיני לי!

— אמת... כך!... אבל יודעת את? אשה חולנית כמוני, ובנים נתן לי השם־יתברך! נחשים — שרפים!...

— יאריכו לך ימים, שרה, למה תאמרי ככה? בנים הם בנים... ילדים—מה הם יודעים?... כל הבנים טובים — טובים...

מצטרד קולה של רבקה, כאלו יוצא מתוך כלי־חרס שבור, דומה, שלבכיה היא מתכונת, אלא שנמרה בשיעול—בעל שברים רבים.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ואפרים־מאיר חזר מבית־הכנסת עם חצי־תריסר בניו — בהנא־טבא שיצא משבעה פיות קטנים וגדולים, והתמזג לברכה ערבה אחת.

ישב "המלך" לשלחן, סביביו—"בני המלך", רק קטן שובב אחד רץ בחדר לכאן ולכאן נפרץ גם לבית־המבשלות ושב משם תמה וצוחק:

— רבקה בוכיה!... הי־הה־הה!

— בוכיה!? מתפלאת שרה ונכנסה לבית־המבשלות.

— מרור אני מפררת, מקדימה רבקה את פניה! הוי כמה חריף המרור השנה זו!

חוזרת שרה לכסא־המלוכה; ואפרים־מאיר מסתכל בה ברוגז ולוחש:

— נו, רואה את? כלום לא אמרתי לך? זוהי אשה אומללה! אלהים יודע מה קרה לה! ולמה לי צרה זו, שתחלל אשה זרה את חגי? והרי מוטב היה לעשות הכל בעצמך, ובלבד שלא יהיה — החג מחולל!...

עַל שׁוּם מָה?

המורה הצעיר יצחק פינברג מצא בחניכתו הצעירה פרי חדש, שהוא חייב לברך עליו „שהחינו": מיום שהוא משמש בהוראה לשעות, זאת לו הפעם הראשונה לתת לקח בעברית לבת־ישראל.

והנערה צביה גרינברג היא באמת נערה מצוינה, אינה דומה כלל לשאר הבנות: שוקקת לדעת, ממעטת בדבורים ומרבה לשמוע; וכבור סיד אינה מאבדת משמועתה כלום.

על השכר התנה עמו אביה, אך על פרטי הלמודים התנתה החניכה גופא: אחר שעמדה לפניו בבחינה כוללת וקצרה, מצא, שהיא יודעת שפת־עבר ידיעה הגונה.

קצת בקיאה בספרות הילדות, אף־על־פי שלערך שנותיה והתפתחות גופה כבר רחוקה היא מתקופת הילדות: חושבת היא לפעמים מחשבות רצינות באופן מיוחד לה.

מרצון טוב מותר עכשו פינברג על דעתו, שהיתה קבועה אצלו: מחלוקת יש לו תמיד על סופרי הילדות, שהם מכניסים לפעמים בספוריהם ענינים רצינים אם כי — בהצעה ילדותית. טוען היה, שזהו בלתי מובן לקוראים הקטנים, ובאופן היותר רצוי, אם עלה בידי הסופר להבליע את הענינים בנעימות ההצעה, היופי והשדול הילדותי, עד שאין הילד מרגיש בהם — הרי הלכה עבודתו לאבוד.

עכשו הוא רואה, שזה אינו הולך לאבוד; אדרבה ענינים אלה נכנסים ללב הצעיר בלי הכרה, מתחממים שם ונומלים, וכשהם יוצאים אחר־כך בזמנם, הם יוצאים באופן מקורי.

— ובכן, מ—ל גרינברג — התקשה המורה הצעיר — מה המה הלקחים שאת מקוה לקחת מפי?

זו היתה אצלו שאלה כהונן; מפני שבין תלמידיו הוא יודע, מכיון שהם מגיעים לפרק של ידיעה כזו, הם פוסקים ויוצאים לעולמם.

ומדמואזל גרינברג מעקמת את החוטם העברי, שזכד בו הקדוש־ברוך

הוא את פניה היפים, משלשלת עפעפים על עינים דובדבניות וצל של דהיה עובר על פניה: אין היא אוהבת שיקראו לה מ—ל.

— שמי צביה גרינברג — היא מודיעה לו שנית — חפצה אני ללמוד נ"ך במקורו ועל-בוריו וגם לקרוא בספרות עברית לפני מורה.

פרי חדש הוא זה לו. „שהחינו" הוא מברך עליה.

והתחיל לומר עמה. והיא אינה מסתפקת בפירוש־המלות ובהמשך הפסוקים.

מתאמצת היא לקלוט את רוח הנביאים.

קרקע פורה מצא בה, והשב מחשבה לעשותה תלמידתו.

ציוני רוחני היה פינברג. הקדיש לה שעות יתירות וטיולי־ערב, ובאר לפניה פרשת הציונות הרוחנית — לכל פרטיה.

והיא קולטת את תורתו ומוציאה אותה באופן מקורי.

ויש שהם מתאחרים בטיוליהם. שקיעת החמה מוציאה אותם והלבנה שבאמצע הרקיע מכניסה אותם; ויש שהם מרחיקים הרבה מן העיר; שוכחים הם בשיחותיהם את ה„מקום המצוי": הם מטילים ב„כרמל", בשרון, בין הרי הלבנון, בין קולוניות פוריות.

ופעמים שלאור הלבנה עיניו שוקעות בה ולבו מגיד לו, שהיא יפה כשולמית בשעתה... ונזכר הוא שהיא עלמה והוא גבר... והרהורים מזעזעים נדחקים ועולים במוחו...

שיחתם נפסקת פתאום... הוא מסתכל בה... היא אינה עומדת בפני מבטו וכובשת פניה בקרקע.

ואז מתחיל לבו נוקף אותו: „היא תמה, זכה כמלאך אלהי הצבאות, אני? אילו ידעה היא את מחשבותי!"...

נכלם בפני עצמו, והתחיל משתדל להאמין, שרגשותיו אלה הם רגשי אהבה מופשטה, אהבת־אחים. יהי רצון כאילו זהו זכר! והרי שיחותיהם באמת אינן דומות כלל לאלו שמשיחים עם נערה.

והאמין בדבר.

ואהבה זו התגברה בלבו יותר ויותר. היו ימים שהשמים כאילו התכונו להרעימם ושפכו גשמים מרובים. השעה לא היתה כשרה לטיולים. בלילות אלו הצטער בנדודי־ליל וסר ממנו תיאבון לאכילה.

ופעם אחת טילו בשדות. הערב היה ערב של קיץ; והלבנה בוששה לצאת. נקל היה לו בחשך להאמין בטהרת אהבתו, אחרי שלא ראה את פניה. הוא דבר לפניה בציונות הרוחניות, בטהרתה וקדושתה, שאין בה אף צל־צלה של פניה זרה וגשמית, אחר שזוהי עבודה כולה לעתיד רחוק, בשביל דור שאין לנו אליו נגיעה קרובה.

„וזהי עבודה מתוך מסירת נפש!"

„עבודה שיש בה קרבנות גדולים: קרבן של כל היהודים המצוים בשביל יהדות שבעתיד!"...

והיא התלהבה והסכימה לדבריו.

ומתוך רגש לחץ את ידה בחשך.

ומתוך רגש ענתה לו בשתי לחיצות.

עלה על מוהו ענן כבד... הרגיש בעצמו, שהוא גבר והיא עלמה...

לבו התחיל נוקף אותו ורגשות הדשים העיקו עליו. דבורים חדשים צורבים על לשונו.

חפץ היה לאמר לה דבר חדש, שהוא אוהב אותה במין אהבה מצוינה, אלא שירא, שמא טועה הוא בה, שמא טהורה היא כמלאך-אלהים, ואז הרי יאבד הכל, היא תתרחק ממנו לגמרי!

משל ברוחו וחזרו לביתם.

ואותו הלילה לא טעם טעם שנה. מהרהר היה בדבר: „אפשר שהיא אינה רחוקה כל-כך ממנו?... אבל... אביה? כלום יסכים? הוא מורה עני והלז — אדם אמיד".

„ואפשר — אדרבה: אביה הוא אדם הדיוט, מאמין הרבה בבתו, מכבד אותה ב„דרך-ארץ" של הדיוטים. אפשר שלא יתנגד..."

וגמר בדעתו למחר להתגבר על חולשתו ולהגיד לה את המלה החדשה.

ולמחר טילו ודברו על טהרת הציונות, ופתח את פיו להוציא רגשותיו, אלא שלשונו נסתבכה בפיו. הודה אמנם בפניה, שאוהב הוא אותה, אלא שהטף והקדיש את אהבתו בקדושת „אהבת-אחים".

„אהבה בלי פניה!.. כזו של הציונות!.."

והיא האמינה לו, ובארה לעצמה, שבודאי גם רגשותיה והתלהבותה אליו לפרקים נראה להיות מעין אהבה זו.

התחיל משתדל יותר להאמין בעצמו ובטהרת אהבתו. צביה היא אצלו מלאך, כרוב, נשמה; חלול-קודש הוא אצלו, שמחשבה זרה תגע בה.

וכך עברו חדשים, כלו ימי הטיול והחרף בא והניס את המטיילים לתוך הבתים; והלילות הארוכים, לאור המנורה, לעיני הורים — היו מסוגלים יותר לאהבת-אחים מאשר לאהבה-פגולה.

ועבר החרף ובא האביב, והצפרים חגים חג אהבה לעיני השמש על עפאי העצים. והאביב אוחז בבלוריתם של טילים וטילות צעירות וממשיכם בין אותם האפריונים הרעננים ומעניש אותם בצער-געגועים וצריבות-אהבה לעיני החוגגים.

עלה על לב פינברג להקדיש את הימים הללו ללמוד „שיר השירים".

שמה הוא בדבר שמכיון שאהבתו „אהבת-אחים" יכול הוא לבאר לה

את המקומות הסתומים בבאור גלוי... בלי שום בושה... הרי תורה היא וללמוד היא צריכה! כלום יש לך אה, שמתביש מפני אחות?

ונושא השיחות שבטיולים הוא עכשו — נועם השפה העברית והשירה שבה:

...אתי מלבנון כלה... מראש אמנה, שניר, חרמון...

— אין אתה יכול להכריע איזו ממיני האהבה השובה יותר אצל אוהב זה: אהבת הארץ, או אהבתו לפרידתו? דומה לך שאחת מבא־ת את הברתה ושאין אפשרות לזו בלי זו...

— ואהבתו לטבע? לשדה? לחיים? שניך כעדר הקצובות... כחוט השני שפתותיך... כפלה הרמון... תאמי צביה... שושנים... תימרת עשן מקוטרת מור.

— מבינה את זאת? לפעמים, כשאני רואה, למשל, אותך מרחוק, נדמה לי שאת יוצאת ומתגלמת מתוך ענן עשן.

— וכמה נוגעים כאן הצניעות העברית עם הבטוי הפרימיטיבי, הגלוי, התמימי, הברור!...

— כיצד?

— הרי: גן נעול... כמגדל דוד צוארך... תלוי עליו כל שלטי הגבורים... גל נעול... מעין חתום. ונוזלים... ודוקא מן לבנון! ושלחיך פרדס של ראש בשמים... זוהי שפה צנועה, שאין בה, לכאורה, אלא צוא־, שתלוים עליו שלטי גבורים, עפרים, תאמי צביה, גן, מעין, רמונים... אבל האוהב הטבעני מבטא בה את הרגעים... החזיונות המזעזעים ביותר, שמוצא בפרידתו.

— והתאנה הנטה פגיה? אותה התאנה, שנתנה את המלבוש הראשו לאשה הראשונה...

צביה מעמידה עליו עינים זיקניות מתוך חיוך של סקרנות... נפגשת בשתי עיני גבר בוערות באש כבושה. דומה, ששתי נפשות מפרכסות מתוך שני זוגות־עינים להתחבק, להתנשק, אלא שהן אסורות לגופות רשלניות וכבדות...

אחרי כך שוקעים מבטי צביה לקרקע, מה שהוא אצלו סימן מובהק, שהרגישה בדברים הצפונים — ונוח לו.

— ועד כמה ידע טבעני זה להבחין בזעזועים קלים שבקלים!... עד כמה חקוקים בזכרונו זעזועי עפרים ותאמי צביה, כשהם רותחים בבקר בקרירות הטל... או כשהם נראים מרחוק קופצים מתל אל תל... או כשהם רועים בשושנים ומנענעים בראשיהם!..

שוב מעמידה היא עליו עינים זיקניות... ושוב שוקעים מבטיה בקרקע... ושוב דופק לבו מרחשי „אהבה־טהורה" — ונוח לו.

והטיולים נעימים עליהם, והשיחות מלאות נועם־סוד. הוא סגל לעצמו

סנגנן מיוחד לבטא את הכל בגלוי ובנוסח של מורה באופן שהצניעות לא תפגם, והלב ירגיש בכל זאת זעזועים וצריבות נעימות.

מאושר הוא בהכרתו, שהוא מדבר עמה בכל מיני ענינים באופן גלוי, בלי שום בושה, לא — מצדו ולא – מצדה, ממש כאח עם אחות. מתגאה הוא באהבתו ובחום שהוא מרגיש אז בלבו.

„גברותו" בוערת וכלה בחום אהבה־טהורה.

ופעם נכנס להדרה בלי דפיקה על הפתה, ומצא אותה השופת־זרועות וגלוית־חזה והיא לא נזדעזעה כל־כך ולא נחפזה, אלא לקחה ולבשה במנוחה את מעילונה.

זו היתה אצלו „תעודה" מאתה על יחוסו אליה, שאינו אלא יחוס אח לאחות.

והרבה נחת היה לו מזה, — והרבה־הרבה הרהר בדבר...

הוסיף להם הקדוש־ברוך־הוא פנים חדשות: מכיר חדש, כדי להציל את הנאהבים מבטילה ושעמום שבתדירות.

זה היה הצעיר שמואל זוסמן, מורה עברי, שסר לכאן למצוא פרנסה בהוראה, והתודע אל הזוג.

זרם של רעננות הכניס זה בשיחות הטיולים, מפני שהוא אונגדי אדוק. מתלקחים ביניהם וכוחים, פעם — עם פינברג, פעם — עם צביה, שמהים הם הנאהבים בוכוחיהם, מפני שעד עכשו לא היתה להם שעת־הכשר לברר לעצמם את גודל אהבתם לארץ האבות, שהרי שניהם היו בדעה אחת, כל אהבתם לארץ־יישראל התבטאה אצלם ברעיון קומפלימינטים: „המדת לבתי, משאת נפשי"; הוא הזה את „הכרמל" כעין ראש נערה יפה ואהובה, ואת מגדל דוד — כצואר של שיש על חזה רהב, יורד ומתרומם, ואת העמקים — „כחמוקים", ואת ההרים – כבליטות יפות, ואת המעינות המסתתרים בין מגדלות מרקחים — כסוד כל נועם וחשקת ההיים... והיא הזתה ערוגת הבושם כלהיי צעיר המעלות פקוס, ויער עם הניץ החמה — כקוצות פז, ויונים – כעינים רוחצות בירדן, וגלילות הארץ—כגלילי זהב. הכל—בלי שום הערה של בקרת. יכול היה כל זה להפיג את הנו, אלמלא שבא אונגדי זה בוכוחיו ועורר ענין רב בשיחות.

והצעיר זוסמן נראה להם גם יותר מדי בכל השקפותיו, וזה שהרבה להם ענג ונחת־רוח, אין הם יכולים שלא להכיר את יתרונם ועדינותם עליו.

אומר אתה לו, שהיהדות קודמת במעלה ליהודים — ומוחו אינו תופס את הדברים.

טוען אתה אליו: דור העתיד! — והוא מסתכל בך ואומר, שהדור הקיים הם האבות של הדור העתיד.

ובאים הם לכלל כעס, וקוראים עליו: „איצטומכא!"

והוא מחייך חיוך יפה ומספר, שפעם אחת התקשה פילוסוף אחד באיזה רעיון נשגב ולא יכול להוציאו עד שמלא מקודם את תביעות האיצטומכא.

והמה רבים, מתוכחים ונפרדים — שמחים ורצויים זה לזה.

קרה פעם, שהעלמה גרינברג לא השתתפה בטיול. הלכו שני המורים הצעירים זה בצד זה והתגלגלה שיחתם על ענין אהבה־טהורה.

הגיע עליו זוסמן ידו.

— כיצד? אינך מאמין באפשרות אהבה־טהורה?

— בין צעיר וצעירה? ומעיקרו של דבר? לא.

— הרי הנסיון...

— ניהא, ניהא! אותם הנסיונות, שאתה יודע — ודאי שתחלתם היה יחוס מיני, אלא שעמדו הנאהבים וכחשו בעצמם לשם איזו נטיה, עד שהורגלו בדבר. ולמאי יש בני־אדם, שמטילים מום בעצמם!

— הרי אתה גם יותר מדי וחפץ אתה למוד את הכל באמה שלך! יודע אני צעיר וצעירה שמקושרים באהבה־טהורה, רוחנית כל־כך, עד... עד שהיא אינה מתבישת להראות לפניו... שלא בנימוס... נו, ממש, כמו לפני אח!

— זה סימן רע לאותו האהוב.

— כיצד?

— צריך אתה להבין קודם־כל, מהו רגש זה של בושה.

— ולדעתך?

— רגש הבושה הוא הצד התחתון של רגש הכבוד.

— כביכול — תאוריה! באר את דבריך!

— כל אדם מכיר את עצמו כמו שהוא, אבל בדמיונו יש לו איזה ציור של בריאה כמו שהיא צריכה להיות, ציור של שלימות. הפיץ אדם להיות תופס מקום בכל הלבבות, כך הוא טבעו — להשתרע. לפיכך משתדל כל אדם להראות לפניך לא כמו שהוא, אלא כפי ציורו שבמוחו.

— כדי למצוא חן בעיני?

— כשציורו במוחו אינו בהיר וקבוע לו כל־כך, הוא מתראה לפניך כפי ציורך, שאתה שואף אליה, כפי רצונך, ובלבד שיתפוס מקום בלבך. ואלא כשהוא בעל־רצון וצורה קבועה, הוא מתראה לפניך כחפצו וכפי ציורו, ומאמין הוא להכריעך, שתתן לו מקום בלבך בעל־כרחך.

— הרי הוא שקרן בין כך ובין כך!

— שקרן?! לא! זוהי שאיפה לשלימות. חפץ הוא להראות שלם לפחות בלב.

— ובכן?

— כשהוא עושה מעשים חיוביים בשביל כך, זהו מה שנקרא כבוד; וכשהוא עושה מעשים שליליים, היינו כשהוא מעלים על מה שנראה אצלו רחוק מציור השלימות שבמוחו — זוהי בושה. ולפיכך אתה מוצא רגש זה „אצלן" יותר מאשר אצלנו, מפני שהן יותר שליליות.

— תורה חדשה!

— ולפיכך אתה מוצא אצלן מדרגות בושה שונות בגלוי מקומות שונים: יותר שהמקום מושך אליו לבות גברים, יותר יש לה עליו ציור דמיוני של שלימות, ויותר היא מתבישת בו. כשנערה מראה חוסר צניעות ובושה ביחס לאיזה גבר — זהו סימן שאינה מתגעגעה לתפוס מקום בלבו.

זה היה דין קשה לפינברג. בא לכלל כעס, קרא על רעהו: „גס! איצטומכא! חמרני!" והפסיק את יחוסו אליו לגמרי.

מאז לא היה זוסמן מטייל עם צביה, אלא כשהיתה לבדה.

והוכוחים חלים ביניהם כמקודם: „היהדות או היהודים — מי קדם למי?" והיא גוזרת עליו שאין רגש העתיד מפותח בקרבו, והוא מחייך ואומר, שהיא בבחינת בעל־מום, ושצריך אדם למצוא פשרה בין תביעות הקיום שבהוה ותביעת העתיד.

ובא הוא לידי הקפדה ואומר, שכל אלו הרוחניים אינם אלא בעלי־מומים ביחס להחיים.

ופעם שוב התגלגלה שיחתם על האהבה הטהורה ושאינה טהורה.

וגם כאן היה דורש פשרות: צריך אדם צעיר לעשות פשרה בין נטיות לבו ולמזגן יחד באופן שלא יגיע נזק לאחת מהן.

ופעם טיילו בשדות. הערב היה ערב של קיץ, הלבנה בוששה לצאת, והוא דבר ענינים נשגבים בדבר הפשרות, ובדבר הנועם שבחיים, וכעס על אלה הסגפנים המצערים את עצמם ואת אחרים לשם איזה שקר, שהגה מלבו איזה בעל־מום.

והערב היה נעים ומלא־סוד והצפרים חגגו חג אהבה על עפאי העצים, והערב אוחז בבלוריתם של טילים וטילות צעירות ומשכם בין אותם האפריונים הרעננים, והעניש אותם בצער־נענועים וצריבות־אהבה לעיני החוגגים.

הוא לחץ את ידה, והיא ענתה לו בשתי לחיצות.

ומתוך החשך נפלה נשיקה חמה על לחיה, נשיקה של שיר השירים, והסמיקה, אלא שלא נראה בחשך.

ולא הספיקה לכעס, מפני שנמצאה סגורה בזרועותיו כמו בגלילי זהב.

וחפצה להחליץ, אלא שידיה נמצאו שלובות על צוארו, והוא לא הבין להוציאו משם.

פשרה נעשתה בין הנטיות.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ולמחר טיילה עם פינברג שלה ועסקו בשיחות כמנהגם. התפלא פינברג, שהיא מתרגזת היום, מתוכחת עמו בענינים, שהיתה תמיד עמו בדעה אחת!

וכועסת היא עליו פתאום וקוראה: בעלי־מומים ביחס אל החיים!

לאחר ימים מועטים, כשבשרו לו זוסמן וצביה, שנעשו חתן־כלה, האמין בעצמו, שהוא שמח על הדבר אלא שהוא דואג, שמא תפגם רוחניותה אצל גם זה.

מוריד הוא דמעות ואינו יודע על שום מה: אם מתוך שמחה או מתוך דאגה...

שׁוֹנֶא.

כתפים רחבות, ידים חזקות וכח ענק נתן אלהים לחיים הסבל להטעין שקים על קרונו מהאסמים ולפרקם לתוך הספינות שעל הנהר מעלות־השחר עד צאת־הכוכבים – מפני שה־כה פיות עומדים פתוחים וממתינים לעבודתו: ממתין הקבלן, שספק לו צרכיו בימות־החורף וקנה אצלו את ימי־קיצו למפרע בחצי מחירם, כדי למכרם עכשיו לבעלי התבואה במחיר מלא... גם הקבלן הוא אדם שזקוק לפרנסה.

עומד סוחר התבואה ומחכה לגמר עבודתו של חיים, כדי שישלח את ספינתו בהקדם למקום המכירה והרויח כמה שהתכו לו ב„ראש השנה" ושלם חובות ועסקא—והמותר ישאר לפרנסתו.

מחכה לו גם אברהמ'ל הנושך, שחיים הסבל עומד אצלו בתשלומים לשעורין, ובחרף נשאר קפוא על „שבועותיו". עכשיו זקף עליו עסקא בשביל השבועות שעברו בלי תשלומים וממתין, שיתחיל להרויח ולפרע שוב על סדר פרשיות הקיץ.

ממתין במקצת גם החנוני בשביל איזו „שבתות־הקפה"; גם המלמד — בשביל „נשאר" של שכר־למוד – אבל כל אלה אינם אלא טפלים לעקר. בעקרו של דבר הרי הוא עובד בשביל בני־ביתו, הלא כך התחייב ביום החופה שיזון ויפרנס את אשתו כהלכת גוברין יהודאין.

וחזקה לכתפיו של חיים, שלא יבייש את פני המחכים: הוא יוצא סוף לילה לתהלתו של יום, ויומו גומר אצלו תמיד עם השכבת הלילה. הוא עובד חרוץ, עושה שלש הקפות, בשעה שחבריו עושים שתים, לא להנם הוא מחליף את סוסיו שתי פעמים במשך הקיץ.

עובד הוא קשה, יותר מכל אחיו בני־אומנתו, אף־על־פי שלכאורה אין הוצאותיו מרובות משלהם. הוא אינו מבקר מעולם „בבתי־היין", אינו מוציא על עצמו הוצאה יתרה במלבושים—ידוע הוא לקמצן על „פחות משוה פרוטה". מבזבז הוא רק על שכר־למוד בשביל בנו הקטן „הירשלה"; מקוה הוא לטפח בו „איש", שלא יהיה סבל עני כאביו. הוא אינו יודע עדיין ברי, לאיזו מדרגה מגיע בנו בלמודו, אבל זה הוא ברור אצלו, שסבל לא יהיה. ברוך

השם, שאיבריו אינם מסוגלים לכך, רוהני הוא! התורה התישה את כחו ועשתה אותו עדין, רך וקלוש כמלומד.

וחוץ מבזבוז זה הוא קמצן לכל צרכיו, עד שלא היה זקוק לעבוד כל-כך עבודה קשה; אלא שמיום שנשא אשה שאפו שניהם—הוא והנה זוגתו—לשני דברים: הוא חלם כל אותן השנים לקנות לו בית, והיא—פרה חולבת.

התחיל הוא עובד עבודת-פרך, והיא היתה מקמצת בצרכי הבית, שניהם העלימו זה מזו: הוא, כשקנה תרנגולת, רמה את הנה במחיר הקניה, ואמר לה יותר משלם, והמותר הסתיר ממנה; היא רמתה אותו וקנתה בשר באיטלז למחצה, מכפי שאמרה לו, והמותר הסתירה ממנו, וכך אספו וצברו בצרורות סתרים. בין כך נולדו להם בנים; התרבתה ההוצאה, הצרורות נלקו בחסר — התגברה הרמאות בין הבעל ואשתו ונתמלאו שוב הצרורות. הוא ראה בחלומו בית מרווח ממש — ארמון! וחצר שיש בה דיר מיוחד לסוסו. כדאי גם לבהמה זו, שלא תטעם שוב טעם נלות, ותקנה לה שביתה בקביעות. והיא רואה בחלומה פרה מסובלת... נוחה כאם... דדים—ככדים... שופעת חלב, שופעת — שופעת... אין קדרותיה מספיקות...

מחכה היא עד שיתקיים חלומו ויקנה לו בית; אז תשתדל בקנית הפרה.

סוף-סוף ראה היים, שאם יחכה, עד שימצא בידו די כסף לקנות בית, יזקין בדירות, וביתו ישאר חלום.

בינתים קרה מקרה ש„בעל-בית" אחד נתן דעתו ללכת לאמריקה וביתו עמד למכירה בחצי מחירו.

נזרק רעיון במוחו של חיים: יותר ממאה רובל כבר יש בצרורות; אם יקח בהלואה לתשלומי-שעורים עוד מאה רובל, יוכל לקנות אותו הבית, ומכיון שיקנה, הרי חייב יהיה לשלם. חוב הוא ענין אחר לגמרי: מכיון שאתה הייב הרי יש עליך נושה! הזקה שתעשה מה שתעשה ותשלם.

וכך עשה—ומכיון שעשה, הרי שלם שבוע בשבוע, וכשהתאחר בשלומיו צרפו עליו עסקא קטנה, ושוב שלם על הסדר.

וכשמלא בתשלומיו כשלשים רובל, עמדה עליו הנה בטענת הפרה.

—כבר הגיעה העת, שתהי גם בחצרנו פרה חולבת! שלא יהיה הירשלה שלנו כל-כך צנום, גבוב-עצמות!

זו היתה טענה נשמעת. עמד ודן בעצמו: הרי יכול אני לקחת שוב אותם השלשים שמלאתי, בצירוף עסקא קטנה, ויהי רצון, כאילו לא שלמתי עדיין כלום.

לקח מאת הנושך שלו עוד שלשים רובל וצרף שני תשלומים בבת-אחת.

נתקיימו הלומותיהם של חיים וחנה. סוף־סוף נעשו בעלי קנין.

ובערב־שבת מקצר חיים בעבודתו ונחפז לבית־המרחץ, שם הוא דן את גופו ברותחי־רותחין. בר־מזרח הוא שם על האיצטבא העליונה. הכל יודעים אותו למזיע נפלא, גבור המרחץ, קולו: „הב־הב" עולה ובוקע את כל הרעש, שמעמידים יהודים עירומים בערב־שבת במרחץ. מעולם לא הלאה אותו הבלן. נכנס לשם בקומה כפופה, תחת תשעה קבין זוהמא ואבק ויצא משם בקומה זקופה, בגוף נקי ומעודן ובנשמה מצוהצחת. אפילו קולו נעשה מצוהצח. הרי הוא עכשיו כלו שלו: אין תשלומי עסקא, אין חובות, אין שקים—יש רק ר' „חיים בעל־הבית" ושבת של שלום ומנוחה. יש שאין חנה מכירה אז בקולו. נדמה לה, שזהו קול של חיים אחר, ידוע לה מכבר... קול חיים בשנת החתונה...

נושא הוא את עצמו בכובד, בחולשה עדינית, בליאות נעימה, בפסיעות מפונקות. קשה באמת לנשמה רכה כזו לשאת גוף מגושם כזה, ומתוך אנחות ענוגות הוא נכנס ל„ביתו" שלו.

ומשעה זו עד מוצאי־שבת הוא מכיר בכל רגע ורגע, שבביתו שלו הוא שרוי, ברשותו ובקנינו, הוא וחנה שותפים בו, ולאחר מאה שנה יהיה שייך להירשלה שלהם.

ובלילי־שבתות בשעת הסעודה מספרים הבעל ואשתו בקנינם, כאילו חדש הוא אצלם ואתמול נעשתה הקניה.

משתדלת חנה להקטין את ערך הבית: על פי חשבונה יוצא, שאם תחשב שלומי העיסקא, תקון ארעי בכל שנה ומניות של הבטחה באחריות מפני האש — עולה זה הרבה יותר ממה שהיו רגילים לשלם שכר־דירה.

והוא משתדל להקטין את ערך הפרה: „את החלב את מוכרת, כדי לפרנס אותה, נכי את הולד על חשבון פרנסתה בחורף, כשאינה נותנת לך חלב; נמצא שאת עמלה וטורחת, ואחרים שותים את החלב—וכל זה רק בשביל כוס חלב אחת להירשלה, שהיית יכולה לקנות בכל יום בלי טרחה וסכנת הפסד במיתת הבהמה!"

והם אינם מתכונים כלל להקניט זה את זו; אדרבה: הם מסכימים זה לזו על החשבון, אלא שסוף השיחה גומרת בפסוק רגיל:

— אבל שוכחת את להביא בחשבון, שסוף־סוף הרי הבית שלנו רכושנו, קנינגו!

סוקר הוא אז פנות ביתו מתוך חיוך של נחת כאדם שמביט על ספינותיו הטעונות כל־טוב.

מודה חנה לדבריו ולוקחת ממנו בשביל זה הודאה בעל־כרחו על הפרה, וסוקרת היא אז את הדיר שבחצר ומרנישה בטעמו של „קנין".

* * *

כך עובד לו חיים עבודת־פרך, מקמץ בהוצאותיו ומשלם עסקא ושארי־עסקא; ובעיקרו של דבר הוא מפרנס את ביתו ומשלם שכר־למוד בשביל הירשלה.

והירשלה הוא באמת נער מצוין. יש לו תשוקה ללמודים. הוא לא יהיה סבל: אין לו כתפים כאלה שיש לאביו.

ותשוקה עזה בוערת בלב הירשלה לקחת תורה מפי המורה החדש — האדון גרוסברג. זהו צעיר, שהוציאו אותו מן הקורס הראשון שבאוניברסיטה על־פי הדרכים שרגילים עכשו לגרש חניכים מבתי־הספר... הוא בא לכאן בעיקרו של דבר לעשות נפשות לתורתו בתקון העולם... אלא שלפי־שעה אדם הי מהויב להתפרנס, ועוסק בהוראה. מורה מצוין הוא בעיר, לא מן הזולים. אומרים עליו שהוא משתכר יותר ממאה רובל לחדש בחמש שעות של עבודה.

משתוקק חיים למלא רצון בנו, אבל כיצד יכול הוא להגיע למורה כזה?

הבריק לו רעיון במוחו:

הרי מורה זה אינו יושב ברחוב תחת כפת הרקיע! ודאי שצריך לו חדר למעון. ביתנו, ברוך־השם, מרווח. יש בו חדר גדול ומטבח מרוָח, שאפשר לחלקו בוילון. אפשר שיקבל המורה את החדר הגדול בשכר ההוראה, ואנו נצטמצם בחדר־המטבח...

והרי מורה זה אינו מלאך: צריכות לו שתי סעודות ביום. אפשר יזמין מזונותיו אצלנו ועוד נרויח בו!

הסכימה גם חנה על הדבר: טרחה, היא אומרת, אינה שוה אצלה שום כסף: כלום יכולה היא להוציא אותה הטרחה לשוק ולמכרה בכסף? הוא תטריה, תבשל, תכין, תכבס לבניו — והזקה שתרויח אצלו כמה שתרויח.

היא כבר השבה לחזור אחר דיר. באמתו של דבר, למה לה חדר גדול כזה? חיים הוא יושב קבוע על קרונו. אורח עראי הוא כאן בלילה. הירשלה גם הוא אינו כל היום בביתו. נשארת רק היא — נשמה בודדה אחת! די לה זוית אחת במטבח. ואלא מאי: בנוגע לשֵנה? בלילה בקיץ ישנים גם בהצר. בחורף מועיל הצמצום לחֹם החדר במעוט הסקה. אין אסון כשבעלת־בית היה קצת בדוחק. הבית שלה והדחק — שלה, ברוך השם, שאינה דיירית.

הסכים גם המורה גרוסברג. נעים לו להתאכסן בבית הדיוט המוני יותר מאשר אצל איזה בורגני. הלא אוהב המון הוא!

ושלשתם אינם מתחרטים על הדבר. נתקימה נבואת חנה: היא מרויחה קצת אצל אורחה: והעיקר — הירשלה לומד אצל האדון גרוסברג.

* *
*

ובלילי־שבתות, בשעה, שחיים פנוי ונשמתו מצוהצחת ומסוגלת לשיחה אפילו עם אדם כאדון גרוסברג—נכנס הלז, יושב אצל השלחן ומשיח. הפץ הוא לרכוש את נפשות הסבל ואשתו לתורתו בתקון העולם...

...והוא מציע דברים, מערער על העשק ועל הסדר המשחת... ולדוגמא הוא מעמיד את חיים עצמו, עושה לו חשבון: כמה מרויחים אחרים מעבודתו? כמה נשאר לו? אחרים אוכלים, שותים, משמינים, מעננים וצוברים!... צוברים הון, שאינו שלהם!...

„...הכל צריכים להיות בשוה! הכל צריכים לעבוד בשוה וליהנות בשוה!..“

„...הון ונכסים—זה אינו של יחיד! זה קנין הרבים! יש לכל יחיד רשות ליהנות ממנו ובלבד שיהי עובד!“

מקשיב חיים לתורת גרוסברג מתוך דרך־ארץ ושותק; וחנה פוקחת עליו עיניה ובולעת את תורתו: „זה היה באמת עסק טוב“ —מהרהרת היא.

וכשהוא יוצא, פונה חיים לאשתו מתוך קריצת־עין וקמיטת־מצח.

— חנה — לוחש הוא ואומר — הרי אדם זה... הזהר ממנו! הוא שונאנו!... שונא נורא!...

— שונאנו? — תמהה הנה — כלום אין חשבונו עולה יפה?! הרי באמת הדבר רע!... כמה מוצצים את דמך!...

— כך, החשבון—חשבון צדק; אבל... הוא שונאנו!...

— שונאנו?

— ודאי! הלא שמעת: הוא שונא לבעלי־הון ונכסים, מוסיף חיים וסוקר את פנות ביתו, כאדם שמביט על ספינתו, שעמד עליה נחשול בים.

אז מרגישה גם חנה את טעמו של דבר, ומסכימה לדעת בעלה.

— נקל להם לאותם הקבצנים להפקיר נכסים זרים, מפני שאין להם כלום! — פוסק חיים ואומר מתוך נחת־רוח של גאוה.

אָב וּבְנוֹ.

בין ארבעה אחים גדל שמואל הריף. המישי לבטן ויחד עם זאת — „בן־זקונים" היה להוריו. הוא נולד חלש בטבעו, עלול לכל מיני פורעניות וחליים רעים. כננס בין ענקים היה בין אחיו, שכולם היו בריאים, בעלי־גוף בעלי־קומה; והוא היה כחוש, זעיר ושדוף.

אבל הקדוש־ברוך־הוא אינו מקפח את קיומה של כל בריה ובריה בעולמו: הפשפשים הם עם לא עז, מחוסרים אברי־הגנה — חננם השם־יתברך בריח רע, שמגין עליהם.

וגם שמואל נולד וכלי־זינו עמו: צעקני היה, וזה היה מגנו. קשה היה לעמוד בפני קולו המנסר, וזה הועיל לו, שלא הניחתהו אמו לרעוב אף רגע אחד. את כל חייה היתה נותנת לו, ובלבד שישקע קולו. פעמים שהיתה כורעת על עריסתו לשעות ארוכות ולא הוציאה את דדה מפיו, שמא יחריש בכיתו.

השתעשע הילד וטפס על הכסא ונפל משם — מיד מבהילים עליו את כל הרופאים, שמא יתחלה ולא תהיה תקומה לבני־הבית מפני צעקותיו.

אכל הילד אכילה גסה והקיץ בלילה מתוך כאב־בטן — מיד העירו עליו את בית־המרקחת ובחנו עליו את כל „התחבולות הדוחות", ובלבד שיפדן מהר מצעקותיו.

מ„מיעוט אכילה" ורעבון לא סבל הילד מעולם.

אחיו הורגלו להעביר ביחס אליו על מדותיהם ולותר משלהם, ובלבד שלא יתנפל עליהם בצעקותיו.

קצת עריץ היה הילד בקולו על בני־הבית: כחו — בפיהו.

כשהגדיל קצת, החליף את כלי־זינו: את הצעקות—באנחות והתאוננות. מתאנח היה לעתים תכופות ומתאונן על חולשת־גוף, על דאבון־לב, על אפיסת־כח ועל כל מיני מכאובים, שלא ידע לקראם בשם; וגם אנחותיו היו „מלוחות" ומרגיזות כל־כך, עד שקשה היה לעמוד בפניהן. טפה מרה היו זורקות בחיי אחיו העליזים. אפילו על החתן תחת חופתו היו יכולות להשפיע עצב.

הוא אמנם לא היה מתכוין כלל להטיל טפה מרה בחיי בני סביבתו; ולא עוד אלא שגם הוא־גופא לא היה כלל מבעלי „מרה־שחורה". אוהב היה את השמחה שבחיים. כל אנהותיו לא היו אלא מעין „הזדרזות" והגנה על עצמו: „אדם, כשהוא חש באיזה מאבריו — כך היה לומד ומלמד את אחרים — צריך הוא להכריז על עצמו בשעתו, כדי שיחישו לו עזרה, שמא יאחר את השעה ויבוא לידי סכנה".

הרגיל את בני־הבית שיחמלו עליו.

בין כך ירד אביו ממדרגתו. קשה היה עליו לשלם שכר־למוד בעד חמשה בנים — עמד והפסיק בחנוך ארבעת הגדולים, ועסק רק בחנוכו של בן־זקוניו.

התחילו הגדולים עוסקים במקח־וממכר, כשהיו סמוכים עדיין על שלחן אבא; והקטן עסק בלמוד והצליח. כשמלאו לו שבע־עשרה, יצא לו שם למדן. אחיו הדיוטים כנגדו, והם חולקים לו כבוד. ויותר משהם מכבדים אותו, הם אוהבים אותו, ויותר משהם אוהבים אותו, הם מרחמים עליו. כך הורגלו לחמול על שמואל הקטן.

ומי שגדול מחברו—יצרו גדול יותר וצרכיו מרובים. התרבו גם צרכי שמואל. עמדו לו אחיו לעזרה במלבושים נאים וביתר צרכיו. כך הורגלו מכבר, ששמואל ילבש בגדים יותר נאים ושלא ידע מחסור. שמואל הוא „בר־חמלה".

נזדמן לו אדם עשיר, שחפץ לקחת אותו חתן לבתו בתנאי, שגם אביו יקצוב לו נדוניה.

עמדו אחיו ואספו ביניהם סכום הגון לנדוניה והוצאות־החתונה, זה לא היה משום אהבה והמלה גרידא; היה בזה גם קצת חשבון פרטי: אחר שיבססו את שמואל באופן נכון, שלא יהיה זקוק להם שוב — יוכלו להשוב גם על עתידותיהם.

ושמואל נשא אשה והתחיל מעמיד דורות; אלא שבין כך הלכה הנדוניה לטמיון. במסחרים רבים התחיל ותכניות־מסחר רבות וחדשות עוד היו במוחו לנסות, — אלא שלא הספיק לגמרם, עד שכלתה הפרוטה.

באותו זמן מת אביו, ועזב אחריו קצת ירושה.

עמד אחד מן האחים והציע, שימחלו כלם על הלקיהם לטובת שמואל.

נתנו בו יתר האחים את עיניהם בתמיהה:

—ועד עכשו איך היית סבור? ! שנקבל ירושה ושמואל יגוע ה"ו ברעב ? !

חותנו של שמואל נעשה עני קודם שמת ולא עזב אחריו כלום. גם כסף־הירושה הלך לטמיון. כך דרך העולם: מעות ירושה ונדוניה אין בן־אדם רואה בהן סמן ברכה.

ושמואל מוליד בנים, אלה שהיו קטנים מקודם, נעשו גדולים; הצרכים הולכים ומתרבים, ופרנסה אין לפי־שעה.

והוא אמנם לא אבד תקותו. אדרבה: מלא הוא תקוות, שאיפות ותכנות של מסחרים חדשים, ששום סוחר אינו מרגיש בהם. יודע הוא ברי, שכל מה שעלה לו במעות־הנדוניה והירושה, לא היה אלא מקרה. אילו היו עכשו מעות בידו, היה בונה עולמות.

אבל אותן המעות אינן, ומה שרע עוד מזה — פרנסה אין.

התיעצו האחים הרזקים, ונתנו לו סכום כסף בתנאי, שיפתח לו חנות.

אבל זה לא היה לפי־מדת שאיפותיו ותכניותיו הרחבות. ומה עשה? הלך והכר הר של אבנים להציבה בכך־וכך, ונתן את כספו — דמי־קדימה.

הכירה זו לא לקח בשביל עצמו בלבד, אלא—גם לטובת אחיו. „שותפים" הוא עושה אותם בחכירתו.

עמד והמציא להם חשבון מדויק: כמה וכמה אבנים לרצוף רחובות: כמה וכמה—לבנין בתים; כמה וכמה—לשריפת סיד. צרף מה שראוי לצרף, נכה הוצאות כמה וכמה — הרי לפניכם חשבון מדויק של ריוח.

מכיון שהכסף כבר היה נתון — אנוסים היו האחים להאמין בחשבונו ולהמציא בזמנו גם את יתר הכסף.

בעל־השבון היה שמואל. כשטעה, לא טעה אלא במשהו; ובחשבונות גדולים כל משהו עושה הרבה.

בקושי הצילו האחים את כספם, ושמואל יצא נקי, אלא ששנים מהם קבלו על עצמם הלבשת־ביתו, ושנים—מזונותיו ושכר־למוד בשביל בניו.

לפי־שעה נשאר שמואל שמח בדבר; מאחר שצרכי פרנסתו לא יטרידוהו, יוכל להרהר בתכניות־מסחר חדשות.

והרהוריו לא היו לבטלה. מסחר חדש מצא: להספיק שעוה לאמריקה. הוא אמנם לא היה מעולם באמריקה, ולא סחר מעולם בשעוה, אבל מה בכך? די לו לדעת, ששעוה עושות הדבורים יחד עם דבשן ממיץ פרחי־שדה. שוב מספרים בני־אדם, שבאמריקה עובדים אדמה יותר מבכאן; הרי — שמועטים שם עשב ופרחי־בור. הרי שקשה שם גדול־הדבורים. יוצא מזה, שמהיר השעוה באמריקה צריך להיות גדול; הוא מאמין, שימצא שותפים לעסקיו, אך מצטער הוא, שהריוח לא יפול לכיס האחים, אינה ממדת־היושר כלל.

אבל שותפים לא נמצאו לו. אז התחיל המעשה בהנהר והיער: אילו היה כסף די בידו, היה לוקח את היער בחכירה לעשרים שנה. מעלה יתירה יש ליער זה, שהוא עומד על שפת הנהר. מעצי היער יבנה טחנה. את הקמח יטעין על רפסודות של עצי היער וישלח אל הכרך. שם יפתח בית־מסחר עצים להוד ומסחר קמח — לחוד. בסובין יפטם שורים לשחיטה.

אוצר נחמד, מעין שאינו פוסק הוא רואה כאן! צריך רק לעבוד עליו, אלא שבינתים מתה עליו אשתו.

חייב אדם' לברך על הרעה, כשם שמברכין על הטובה: נשא אשה אחרת וקבל נדוניה חדשה.

התחיל מחפש אחר שותפים לעסקו החדש ולא מצא.

קצרי־ראי הם כל אלה, שנקראים, כביכול, סוחרים בעירו. למטה מחוטטם ולמעלה מקדקדם — אינם רואים כלום.

הוסיפה לו אשתו החדשה נפש אחת על נפשות ביתו; אחר־כך, „כשאזלו השעורים מתוך הכד", מרדה בו ויצאה הימנו בגט.

ימים רעים הגיעו לו: שנים מן האחים מצאו להם בינתים שעת־הכושר לצאת מתוך הרוקות. „ריחיים שלהם" בצואר־ם ואינם יכולים שוב להשניה בשמואל.

אלא שהזמין לו הקדוש־ברוך־הוא רפואה קודם למכה. בנו הבכור — אהרן, הגיע לשנות־בגרות והתחיל מרויח כספים יפים. שמואל סלד מלקחת כסף מאת בנו, אלא לוה לפי־שעה; ואהרן מצדו לא מצא תועלת וצורך אחר ברוחיו, אלא שיתנם לאביו.

על ספרים נתגדל אהרן. שני דברים היה מחבב מקדמות ילדותו: קריאה בספרים ועבודת־אדמה; וקרוב להאמין, שהנטיה השניה גם היא לא באה אלא מתוך הראשונה: ודאי שקרא הרבה בספרים מאלו המשבחים, ומעריצים את עבודת־האדמה... מקום כושר נזדמן לו אצל אחד מקרוביו, שהיה חוכר שדות, ובביתו היתה ביבליותיקה עשירה. השתמש אהרן גם בשדותיו וגם בספריו של קרובו, ויהי משגיח ביום על העבודה שבשדה, ובלילה השתקע בקריאה.

כשנכנס אהרן לפרוזדור עולמו, כבר היתה לו דעה־קדומה ותבנית־קבועה לאותו העולם, שלא ראהו עדיין בעיניו. הוא הרגיל את עצמו להביט על החיים בהשדנות יתירה ובנטיה למצוא בכל דבר את ה„שחור" שבו.

ה„חפוש וההשתדלות" מולידים באדם כשרון ל„מצוא": התפתח באהרן כשרון למצוא את הרע שבדבר ולבראו בדמיונו במקום שאינו.

התחילו מצערות אותו השאלות הידועות: מפני־מה? למה? מה היוצא? היכן תכן החיים, שבשבילו כדאי כל אותו הצער העולמי?

משמיע הוא לפעמים את דעתו בקול רם, ומתכוין שיגיעו הדברים לאזני אביו. זה היה בימי אלמנות־אביו, כששדכנים התחילו דופקים על דלתיו.

מסתכל בו אביו מתוך דאגה, מתאנה ומיעץ לו לשאת אשה. התריס הבן וקרא: „על אלו שישנם צריך להצטער, ואתה חפץ שאוסיף עליהם?"

אהרן התיאש מן הנשואין; וכדי להפיג את צער־הבדידות וחסר־התוכן שבחיים, השקיע את עצמו בעבודה; והתחיל מרויח סכומים יפים; אלא שהריוח לא היה אצלו עיקר. זה היה טפל, העיקר היתה העבודה.

כשמלאו לו עשרים וחמש, נזדמנה לו נערה נבונה ויפהפיה. והוא נהנה הרבה מהתודעות זו. היא מצא בה שותף הגון לדעותיו. מביטה היא על החיים דרך משקפיו־שלו, וכאילו רוחו מדבר מתוך גרונה.

הוא והיא — שני פכחים בעולם מלא שכורים.

אז נודע לו, שבעיקרו של דבר, איננו מחוסר כשרון־אהבה; אדרבה אוהב הוא את הנערה בחומו של נער בן שמונה־עשרה. חלומות־ילדות חזרו אליו. עכשו הוא יודע מה שבקש לו עד עתה: בקש לעצמו נערה, שתהי שותף עמו לדעותיו.

והוא דפק על לבה בזהירות דפיקה אחת, והיא ענתה לו בשתים. נכר, שהיא הקדימה אותו במחשבתה על הדבר. כשבא — בא אל המוכן, והכל הלך על צד־היותר־טוב.

ופעם רמזה לו על סופו של דבר; והוא לקח לעצמו מועד לחשוב על זאת. הוא לא ירא כל־כך מפני הנשואין, כמו שירא מפני תוצאותיהם:

מי יאמר לו שלא יוליד תכף בנים? ואפשר — בנות? ואפשר — הרבה גם מאלה וגם מאלה?

מנוחתו וסדרי־חייו יתקלקלו; והוא מקפיד מאד על התמידות בסדרי־חייו.

ואפשר שרוחיו לא יספיקו לכלכלת־ביתו ויהי סובל מחסור; ומפני זה הוא ירא מאד. „מחסור" — זוהי מלה המטלת אימה על הכל, וביחוד—עליו.

ואפשר שעל־ידי מחסורו יהיה אנוס לפגום במדת ישרו ואמונתו, ויבוא לידי־כך, שירויח כסף שלא בכשרות. ועל זה הוא דואג יותר משהוא דואג על כל!

יש לו עוד הרבה־הרבה לחשוב על זאת. הלא רואה הוא, שהיא אינה חושבת כלום. צריך הוא לחשוב גם בשבילו וגם בשבילה. שמא אחר־כך לא יהיה הדבר נוח גם לה.

ועד שהוא יושב וחושב - נפגשה „היא" באדם צעיר אחד, שרגיל להקדים את מעשיו למחשבותיו; ושתוף־דעות מצאה גם בינה ובינו.

החתונה חלה אצלם קודם שנגמרו מחשבותיו של אהרן.

אז פרש אהרן מעל החיים ביאוש גמור. מאמין הוא ש„היא" היתה הטובה בנשים; ואם היא בגדה, הרי שכלן בוגדות, טרחניות וקלות־דעת...

הוא שב להשתקע בעבודתו והרויח כסף לכים אביו, שהתקוטט בו בתמידות על שהוא מוציא את זמנו לבטלה ומורד בחייו. הוא התקוטט ואהרן התרים. שמואל קורא על אהרן „אינואיסט" והלז אינו מרגיש בעצמו נטיה זו. אהרן קורא על אביו „אינואיסט" וגם הלז אינו מבין, מה שייכות יש לו ולנטיה זו — עד שראו שניהם, שהם רחוקים בטבעם ודעותיהם זה מזה

ואין ביניהם, לכאורה, שום שתוף, אלא מה שזה מרויח כסף שלא לצורך ולזה יש צורך בכסף שאין לו.

מלאו אז לשמואל ארבעים וחמש שנה; וכשלקח את אשתו השלישית, לא לקחה אלא מפני שחשב להתחיל חיים חדשים: הוא מרגיש את עצמו קצת עיף משאיפותיו הרהבות, שגזלו ממנו את מנוחתו.

באמתו של דבר כלום מוטל עליו לזוג עולמות? אמריקה עם אירופה? יערות וטחנות? כלום מחויב אדם לעזוב אחריו אוצרות קורח — ירושה לזרעו?! כשתרצה, הרי תכניותיו לא הלכו לבטלה; הספקת שעוה לאמריקה נעשתה עכשו לאחד מן העסקים ההגונים, אצל אותו הנהר כבר בנויה טחנה, וביער כבר חוטבים עצים ועושים מהם רפסודות. הקרחות שביער כבר נשכרות למ״עה־בקר. הסר רק, שכל אלו יבואו בחבירה לתוך יד אחת. הוא הרה וילד רעיונות חדשים, ומכיון שהביאם לעולם נמצאו עליהם קופצים.

עכשו הוא שואף למנוחה.

הימים היו ימי התלהבות של ישוב ארץ־ישראל, והוא חשב ומצא, שבסכום ארבעת אלפים רובל יכול אדם לקנות לו „כרם״ בארץ־ישראל ולהיות במנוחה.

ומה שיכול אדם אחר לעשות בארבעת אלפים, ודאי שיעשה הוא בשני אלפים. כחמש מאות רובל מצא אצל אשתו השלישית, חמש מאות נתנו האחים. נפל הגורל על אהרן, שיתן אלף — ונתן.

בשעה טובה ומוצלחת יצא שמואל לעלות לארץ־ישראל, והבטיח לאחיו, שישלח להם לשנה הבאה אתרוגים ולולבין מכרמו־שלו.

כשהגיע זמנו לשוב מא״י, שלחו לו הבנים הצעירים, שנשארו בגולה, להוצאות־הדרך.

אף־על־פי־כן לא שב תיכף לביתו: בחזירתו השתקע לפי־שעה באודיסה, והסתבך שם עם איזה שותף מר־ממון במסחר שער־גמלים.

וכששב לעירו שב אלמן ועני.

בשעה טובה שב, על־כל־פנים — בשביל אהרן.

כבר מלאו אז לאהרן שלשים וחמש שנה. צרכיו היו מועטים, ורוחיו — מרובים; ומתוך היסח־דעת נצבר בידו סכום כסף הגון.

התחילו אחיו מצערים אותו, שיבוא סוף־סוף בברית־נשואין. זה מראה לו על הלבן שבשער, זה — על קמטי מצחו; זה מזכיר לו אזהרת רופא אחד, שבדקו בימים האחרונים, והעיר שהרוקות מזיקה לבריאות־גופו.

וכולם יחד טוענים עליו: „אם לא עכשיו — אימתי?״

קשר קשרו עליו האחים, היבמות — הכל!

באותה שעה התודע עם העלמה המילדת מ—ל עליוטה ברקובנה זלקינד, שקנתה לה רשות בעיר זו. היא היתה באמת מקור של ברכה בשבילו:

יפה—ולא יתר על המדה; מלומדת במדה, כפי שצריך למלאכתה. דעות קבועות אין לה, ויכולה היא להשתתף עמו בדעותיו. מנוסה היא בנסיונות של עני, ואינה כרוכה כל־כך אחר קשוטים; והעיקר — אהרן גופא מודה עליה שהיא „אבן טובה".

באותה עונה נפל אהרן למשכב וחלה שלשה שבועות. במשך העת ההיא לא סרה עליוטה מאצל מטתו. היא הפכה משכבו, השקתו סמי־מרפא, האכילתהו, רחצתהו עד—שהבריא.

אחר־כך נפלה היא למשכב, ואהרן גמל לה במדה גדושה את החסדה עמו. התחילו מספרים עליהם בעיר, שאהרן ועליוטה הם חתן וכלה.

קמו אחיו והשתמשו בשעת־הכושר.

התחיל אהרן בודק בנפשו, ונדמה לו, שהוא אוהב אותה לפי־שעה אהבת־רעים, ומוכשר הוא לאהב אותה אחר־כך אהבת־גברים. בנוגע למצבו החמרי על אחת כמה וכמה, שאין לו מה לדאג: יש לו קצת כסף מזומן, ומלבד זאת הוא מוכשר עוד לעבודה.

מצד עליוטה לא היתה מניעה.

כתבו תנאים ושברו קערות.

מכיון שהגיע לאזניו קול שבר החרס, נדמה לו, שפקעו איזו נימין בלבו.

רעיון חדש, שלא חשב בו עדיין כל אותם הימים, תקף אותו.

תמיד היה חרד, שמא יוליד בנים תיכף להתונתו; עכשיו התחיל מפקפק, שמא לא יוליד כל־כך מהר.

על־פי הסטטיסטיקה מכיון שהגיע אדם לשלשים ושש, הרי הוא בחזקת „בר מיתה". מהיכן יש לו יסוד להשוב את עצמו יוצא מן הכלל?

יעברו עוד כחמש שנים או יותר, עד שתלד עליוטה, ואז תהיינה שנותיו למעלה מארבעים. עד שתמלאנה לבריה החדשה שנותיה ותגיע לפרק חנוך ויהי לה צורך בהורים — יהיו הוריה זקנים, שאינם מוכשרים כלל לחיים ולעבודה פוריה; ואפשר שכבר יעלו אז עשבים על קברותיהם. אחת משתי אלה היא ודאות גמורה.

הרי שהוא מוליד יתומים עזובים למפרע, ומרבה אסון בעולם!

„אומלל, מה עשית?" הרהר בלבו.

כשנשק את כלתו אחר שבירת הקערות מפני הנימוס, זלגו עיניו דמעות וקלקלו את הפוך שעל לחייה.

כשנשקוהו אחיו פקעה סבלנותו, ודחפם מעל עצמו בחשאי.

כל אותו הלילה ישב נדהם ואובד־עצות.

ביום השני הכיר יותר את אחריות מעשיו.

רואה הוא לעצמו עתיד קרוב: בנים... בנות... עליוטה מקשה ללדת...

עליוטה חולה מסוכנת... אסכרה בין הפעוטות... צער גדול וחנוך... עול... כשלון־כח... חסר־פרנסה... חסר־מנוחה — יציאה מחוץ לשטתו שהורגל בה.

על הראשונים צריך להצטער, ואני בא להוסיף ? !"

אביו בא קרוב ליום ההופה. צריך היה אהרן לעשות באותם הימים את הצעד הגדול, שתחלתו מרה וסופו מתוק: לקרוע את התנאים ולבקש סליחה מאת עליוטה. יודע הוא ברי שהיא תסלח לו; ולא עוד, אלא שתסכים לרעיונו ותאהבהו עוד יותר על הדבר, אחר שיחד עמו הוא מציל גם אותה ממעשה, שתצטרך להתחרט עליו תמיד.

אלא שהוא ירא קצת את אחיו; הם יטביעוהו ברוק שבפיהם: יותר מדי הם סומכים את עצמם על סכום הכסף שנצבר בידו!

ואביו בא ותכנית חדשה במוחו:

לישא אשה הוא הפין ולנסוע לקנדה. שם יתחיל חיים חדשים, חיים של אכר עובד אדמתו, אלא שאין לו כסף.

שמח אהרן במה שמצא דרך להחליץ ממבוכתו: עמד ונתן את כספו לאביו...

רֶגַע שֶׁל חֻלְשָׁה.

רגע של חולשה היה לו רגע זה.

הוא הרואה ומרגיש את הגולד, המרגיז תמיד את ה„יצר־טוב" על ה„יצר־הרע" שלו...

והוא הלא רגיל להתיעץ עם שכלו בשעה, שהרגש מפתהו!

הוא המקריב את הרגע על מזבח המחר; הוא שסמא את עיני ה„יצר הרע" של ה„הוה", והוציא את כל כח־התאוה שלו על שאיפות עתידות!...

הוא, המלמד את הכל לחיות בעתיד רחוק, שאינו יודע כליון — הוא נכשל ולא עמד בנסיון של רגע!

רגע של חולשה היה לו רגע זה.

מי, שיצרו מסיתו, ילבש שחורים וילך למקום שאין מכירין אותו!

והוא לא ברח מפני יצרו ולא רדף אחריו, אלא שצרכי העולם־השפל הורידוהו מעולמותיו העליונים, והטרידוהו בטלטול־דרכים ובלינות־לילה באכסניות שונות, במקומות שאין מכירין אותו.

ישב לו בחדרו, שקנה שם שביתה, וקרא קריאה ארעית באיזה ספר לזהורורי בין־השמשות, שהלכו וכבו.

הרגיש צורך באור, הכה בכפתור, ולפניו הופיעה בריה זו, שתמיד היא ומדת לפניך עמידה שטוחה וכפופה, תמיד היא מחייכת לך, תמיד היא מלקקת אותך בעינים. נראה לך, שכל עצמה לא נבראה אלא לשמש אותך והיא עומדת באיזו זוית פנויה מכל עבודה, ומזוינת בזריזות להראות לפניך ברגע הראשון, שיעלה רצון לפניך.

רוצה היה האורח לצוות, שיביא לו הלז מנורה לתוך הדרו; אלא שבין־כך הסתבך רעיונו באיזה ענין, שקרא בספרו.

הלז מלקק אותו בעיניו, מחייך בחיוכו הרגיל ושואל בלשון של רמיזה:

— אפשר אמצא חן בעיני אלופי לשרתהו... להמציא לו ענג?...

לכתחלה לא הרגיש כונת ההצעה, — ואחרי־כך, כשהרגיש בה, — נתכרכמו פניו: צניעותו נפגמה.

רוצה היה למלא פניו של הדיוט זה קלון, אלא שלא מצא, מתוך כעס, דבורים לאדם שכמותו, והחריש והסתכל בו.

והלז מתחיל מספר בשבחה של „זו"... עד שנפטר מלפניו מתוך דברי־שבח והלל.

רגעים מעטים עברו, ובאופל ההדר, יחד עם המנורה הופיעה „זו".

זה היה רגע של חולשה.

החדר והלב נתמלאו אור של ניהנום.

והספר שעל השלחן נפל פרקדן על הקרקע; ובמוח עלה ענן מחשיך, מעיק ומתעתע, שאין אתה רואה בו את הדברים כהיותם, וההויה, שהוא מראה לך, היא גשמית יותר מדי, ערומה, מלאה עזות ומשיכה...

והרצון בא בשביה, והשכל הצטמצם והתחבא בפנה נסתרה, והיצר־הרע משתיק את היצר־טוב ונוער בו:

„ניחא, ניחא! אחר־כך אציית לך!"

וה„פרידה" הנאה היא אחת מאלה יצירות־הענג הצעירות, שלא הרב עדיין מקורן הנפשי — שמרגישות עוד בטעם החטא יותר, מאשר בתועלת השכר... ויש עוד בהן קורטוב של תום, צניעות ו„דבקות".

והצניעות ההדדית עוררה עוד יותר את האש הפנימית, והרצון נכבש לגמרי.

הויה של רגע בלעה את העתיד עם שאיפותיו העדינות ולכדה את כל המבצר שבלב.

לא! היא לא בלעה, רק עמדה במסך מבדיל בין העבר והעתיד, תפסה משם לעצמה רגע אחד, שאין לו קשור לא עם מה שהיה ולא עם מה שעתיד להיות.

ושני יצירי־הטבע עמדו נכנעים תחת הכח הענקי, השליט בכל העולמות.

ונר האדם נכבה מפני אש־אלהים; ויהי חשך מסביב ואור—בפנים.

ויהי לילה. . . . .

איזו תנועה מתרחשת בחוץ...

„דנגג !... דנגג !..."

הפעמון מושל בצלצול־ארוך ושופך על העיר אנחה־מרעישה, יללת־ליל...

והתנועה מתגברת... ונוגה אש מתפרץ באלכסון־רחוק בעד החלון היחידי של החדר ומפיץ אור הצוף על רז־עולם...

דנגג! דנגג! מזהיר הפעמון: התעוררו, חולמים!

דנגג!, דנגג!.. בואו והצילו!

וי לה לאזהרה הבאה לאחר־זמן! האש אחזה בכל פנות הבית. בני־אדם, כשהם שבויים בקסמי בעל־החלומות ופתוייו — נשמעים בקושי לקול הפעמון: אותו השקרן הנפלא רוקם גם את קול הפעמון בתוך ארג קסמיו ומפתה את שבוייו להאמין, שיום חג מבשר הפעמון.

ומתגברת התנועה... רעש... צוחה...

„סולמות!... חבלים!... מים!...“

— האורח שבחדר!... הצילו את האורח!...

והיצורים שבחדר התעוררו.

ברגע הראשון מהרה היא אל הדלת, אלא שנזכרה, שאין היא יכולה לא להכנס ולא לצאת בשעה ובמקום שעינים מצוית.

וכשנוכחה שמוצא אחר אין — כבר עבר הרגע הכושר: האש אחזה בבית וחבקה אותו חבוק־עולמי. ריח־עשן וקיטור פורץ לתוך החדר... מורגש חוסר־אויר... מהתקרה נופלים פירורים.

הגיע הרגע להתיאש מהצלה.

היא פתחה את זרועותיה התקרבה אליו לחבקו.

זה לא היה חבוק־תאוני: זה היה צריך להיות הבוק של שני „ברואים בצלם“, שתי נפשות, שאסון אחד קרבן קורבת־אחוה.

„אם להשרף — נשרף חבוקים ומתוך נשיקה“!

כך היה צריך להיות פירושו של חבוק זה.

והוא ראה בעיניו את קצו. אוצר כל תאוותיו וכהות־נפשו התלכדו לזרם אחד של תשוקה לחיים והצלה ממות.

ומוצא לא היה לזרם חזק זה. המות הוא ודאי.

פגש הזרם היץ מעכב ונעתק מ„חיי־ההוה“ ל„חיי־העתיד“:

„שם־טוב“... „כבוד־בנים“... „עלבון־אשת־חיק“... „שיחת־הבריות“... „אבדת־הכבוד, רכוש־העבר“... „שמחת־נקם של אויבים“...

מרגיש הוא את קניני־העתיד, עננו וצערו, כמו שמרגיש בהוה. העתיד בלע את הרגע.

לא, לא בלע, אלא שרגע, שאין בו שום תועלת, שאינו יכול לתת יותר ממיתה מנוולת — נדחק בין העבר והעתיד וקשרם יחד לענין אחד.

והתעוררו בו רגשותיו להציל לעצמו שם־כבוד; להציל רכוש־העבר שלו בשביל העתיד:

בריהוק־מקום ממנה ככל האפשר רוצה הוא להשרף: בדד ישאיר לעולם את נחלי־גופו.

וביתר כחו שנשאר בו נדהק ושבר את דלת החדר הסמוך, שגם הוא כבר מלא עשן וקיטור.

והוא בורח מפניה לשם.

והיא רודפת אחריו בזרועות פתוחות.

דנגנג! דנגנג! בואו והצילו!

—חבלים! סולמות! מים!...

האורח!.. את האורח היחידי בחדרים!

זריזים מסכנים את נפשם, נאבקים עם כח־האיתנים, קופצים לתוך מלתעות האש, חוטפים אודים בידיהם. אין הם מרגישים בכויות, אין הם מכירים בסכנת־הרגע. גם הללו מרגישים באותו רגע את העתיד יותר מן ההוה, בשישרפו או יחנקו, ישאירו אחריהם שם־עולם.

והתקרה מתפוררת בפנים, והקיטור שורף ומכלה את אויר־הנשימה מרגע לרגע...

והוא בורח מפניה, והיא רודפת אחריו בזרועות פתוחות....

— — — — — — — — — — — — — —

בֵּין הַחַיִּים וְהַמֵּתִים.

חפצה ההשנחה להתל בי — ותובילני מ.לויה׳ נוצרית אל .לויה׳ ישראלית: שימת־עין במתינות על פני־המת שבחדר מיוחד... מטפחת לעינים... אנחה על פי נמוס... שיחה בלחש... התלוננות על עצירת־גשמים... ירידת שער־התבואות... מתי יום הסעודה?...

את אלה ראיתי ושמעתי שם.

ופה... הדבר היה ברגע האחרון, רגע של גסיסה, ברחוב עמדו קבוצים קטנים צפופים ונפרדים, והתלחשו. מתוך הבית נשמע קול צעקות–אבל הן היו דומות יותר לתפלה מתוך יאוש. אילו הייתי אלהים, לא הייתי עומד בפני תפלה כזאת. זאת היתה תפלה בלי טעמים; רצון מפשט של בני־אדם אמללים, שאינם מתחשבים עם האפשריות ועם המציאות. בשל רצון כזה אין בני־אדם נמנעים מלהתפלל אפילו על המפרפר, שדמו שותת מתוך צווארו. לעולם אל ימנע אדם את־עצמו מן הרחמים, אפילו חרב חדה מונחת על צווארו — כלל זה יכול היה להתפתח רק אצל עם מלומד ביסורים ובנסים כישראל.

ברצון מפשט כזה בקע עם זה בימים שעברו — את הים והוציא מים מחלמיש, וכבש שלשים ואחד מלכים...

אבל הרגע האחרון עבר... הקרובים הוצאו... הצעקות יצאו מכלל תפלה לכלל מחאה וטענות.

והמחאה מרגיזה את השומע, והטענות, אף־על־פי שהן ישנות שכל איש טוען ומרצה בעת צרה כזו, אבל מפני שלא באה עליהן מעולם תשובה מספקת — עודן בחזקתן, ואינך יכול להסיח דעתך מהן: בשגם, כי כל טענה אינה נבדקת על־פי מהותה וצדקתה, אלא על־פי ערך לב הטוען: במדה שהלב הטוען מתמרמר ותובע, הטענה צודקת יותר...

ואנשי הרחוב עוברים ואצים — איש לבצעו: יש רודף אחרי גמילות־חסד, ויש בורח ומשתמט מפני המלוה שלו; ויש רצים סתם, שאינם יכולים

לעמוד, מפני שאינם מוצאים שום תועלת וריוח בעמידתם — ובעברם על הבית ועל קבוצי האנשים, יעמדו בעל־כרחם ומתוך ריצה.

נכר הדבר, שכל המחשבות והמזימות, שהתרוצצו במוחם ושהביאו את המכונות החיות הללו לידי תנועה חזקה — התחבאו פתאם באיזו פינה שבלב. הפנים המקומטים מתפשטים בהתעוררות... הנשמה שבתוך הנפש מזדעזעה ומציצה בחרדה מתוך העינים...

ובחרדה ובלחש הם שואלים: „מי מת?"

אבל בטרם עוד ישמעו את שם המת, וכבר לבם מתרכך ועיניהם דומעות; השאלה לא היתה לשם־תשובה, ורק — מפני הנימוס; וזהו בודאי הנימוס היחידי הנהוג בשעה זו, מפני שבעיקר הדבר, מאי נפקא מניה — מי שמת? בידוע, שאדם חי מת!...

ואני מתעסק, מביט, מקשיב — מתהלה מתוך תשוקה לדעת: רוצה אני רק לראות איך ובשל־מה בוכים אנשים! כמדומה לי, שאני עומד מחוץ להם ומביט עליהם!... אבל מבלי־משים... אני חש דקירה בתוך חוטמי... חניקה קלה בגרוני... מעיני זוחלת דמעה... הריני בא לראות ונמצאתי נראה!

עלמה אחת מוצאת מתוך הבית... ראשה פרוע, בגדיה פרומים, שוכחת גדר־הצניעות: לבה מגולה, שכם אחת מציצה מתוך קרעי־שמלותיה. אבל אין כל סכנה בדבר! אין יצר־הרע שולט ברגעים הללו... טרוד הוא לרחוק את סכינו! — היא נאבקת... אנשים טובים אוחזים בידיה, לוחשים עליה חנונים... פיוסים... אבל אין הפיוסים נכנסים ללב האמללה, מפני שלא יצאו מן הלב: יודעים המפיסים בעצמם, שהם מדברים שקרים לשם־שמים, ושבעיקר הדבר צדקה העלמה בטענותיה נגד רבונו־של־עולם...

„אמי, א . . . מ . . . י . . . י . . . !"

כמה מן המרידה והמחאה יש בצעקה המטורפת הזאת!

„ויש רחמים בשמים, אם אֵם נלקחת בדמי־ימיה מעל בתה?!"

כדברים אלו נשמעים מתוך הצעקה הנואשת הזאת.

ושכנים סוגרים חניותיהם, ונשים רחמניות, שלא מצאו עת בלבן לגשת ולהביט מקרוב בפני האסון — פתחו את דלתות הדריהן ועמדו על המפתן ועל ספי חלונות־הבית — והן מתיפחות ומיבבות.

ואני חפץ לכבש את יצר בכיתי ושואל את נפשי: „כלום מה קורבה יש לך ולמת זה?! או שמא המות — דבר היוצא מגדר הטבע?! כמה קרבנות לוקח המות מן החיים על פני כדור הארץ ב ר ג ע ז ה! כמה אבות! כמה כלות וחתנים מתחת חפותיהם!"

אבל פה אין מקום לפלוסופיה יבשה! במקום שהאסון האנושי בולט כל־כך ומתך מוטל לפניך — בעל־כרחך אתה בוכה! מסתמא יש קורבה ביניכם! שותפים אתם באסון גדול אחד!

ואני בוכה ומתבייש; ועל־חנם אני מתבייש, מפני שלא אני האחד הבוכה, הכל בוכים! זוהי מרידה, מרידה במדה ידועה באלהי החיים והמות! והא ראיה: היתומים מטיחים דברים כלפי־מעלה באופן גס, ואין גוער בם — כאלו הכל מודים בדבר.

ושבחים אחרי המת... ושבחים על שבחים... והערות... והערות על הערות... ואין בני־אדם מתבוששים לגזם ולהפריז במדה גסה כזו! הם דוברים שקרים בתמימות המביאה לידי גיחוך! ולא די שאינם מתבוששים, אלא כל אחד ואחד סומך ומסייע לכזביו של חברו! דומה, שהמיתה הוא באמת כפרה על כל עונותיו של אדם, וכל זדונותיו ושגגותיו נעשו לו כזכיות!

אבל לא! גם זהו רק להגדיל את המרידה כלפי־מעלה! המרידה מתפרצת ונדחקת החוצה! הכל כובשים טענות ומתאנחים מפני היד החזקה, המושלת בחיים בכפיה ואונס! החותכת להם חיים ומות בעל־כרחם!...

ובין כל היתומים המוצאים יוצאה ונגררת יתומה אחת אלמת־חרשת מלדה ומבטן; ובעיניה — האורגן היחידי, שעל־פיו יכולה היא להשתתף בצערם של בני־אדם ולקבל את חלקה באסון המשותף, היא מבטת מבט־פראים, היא שואלת ותומהת!... ויש גם לה איזו השגה קלושה בדבר המות!

אשרי שאיני אלהים, ואין אחריות מבטים כאלה עלי!

והכל בוכים... ופה מתעוררת שאלה ומנקרת במוחי: בכיה זו בשל־מה היא? האמנם כדאים החיים לבכות עליהם כל־כך?! כלום הרבה יינות עזבה המתה במרתף?! הרבה בגדים נשאר בארונה?! ומה אלו היתה חיה — היתה נוסעת למעינות חוץ־לארץ?! היתה מבקרת בבתי־תיטרון?! שומעת מנגינות נפלאות?! או יצאה במסקרדה?!

רעב, מחסור, נדודים, דאגת העתיד, צער גדול־בנים, הגבלות, מלחמה תמידית, שמיעת־עלבון — ערבב את כל אלו הסממנים, ויצאו לך חיי היהודי, וקראת את שמם „גלות“!

וכשתוסיף על זה: צער בחשאי, הכנעה מוחלטת, הכרת שפלות עצמו, בריה שתמיד היא חייבת לכל, ולעולם לא תפרע מחובותיה ועוד ועוד — ויצאו לך חיי אשה עבריה, שבעלי־הלשון לא המציאו עוד מלה יפה, שתהא הולמת את המרקחת הזאת...

כמדומה, שאין מה להתגעגע על חיים כאלה!

אבל לא! לחנם אתם ממעטים את דמותם של האנשים הללו ומנבילים אותם!... האנשים הללו מסורים בעצמם, שהם השאור שבעיסה!

הם צריכים לחיים וחפצים חיים! כן, המה אדוני העולם! מתמציתה של הלוית המת והספדו — אני משיג את הסוד, מפני מה יש אצלנו קופות רחבות של „הכנסת-כלה" — מה שאין כזאת אצל כל אומה ולשון: חשה ומרגישה אומה זו, שאחריות העולם והחיים מוטלות עליה...

ואחד משלנו, שכבר התרחק מאתנו והתחבר „עמהם" — מתריץ לי את הדבר על-פי הגיונו שלו: „אין עולם-הבא לישראל! אינם מאמינים במלכות שמים, ולפיכך קשה עליהם פרידתם מעולם-הזה"...

רבון העולמים! מה לא בדו עוד על עם ישראל? אין לישראל עולם-הבא! ובאיזו שפה ואצל איזו אומה נאמר, שהעולם-הזה הוא פרוזדור לפני עולם-הבא? שמא בשפת בורית? ואצל הרומנים?!

„כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" — „אבותי גנזו בעולם-הזה אני לעולם-הבא" — שאלו את ילדינו, ויספרו לכם מהו עולם-הבא!

והנה לפניך קץ החזיון: טהרה... הלבשה... מטה... ההתקוממות מגיעה למרום קצה! כמדומה, המתקוממים נכנסים למלחמה עם הנושאים המתאכזרים לגזל מהם את אמם ולקברה באדמה... הם נאבקים ומתגוששים... מעמידים רעש... ומביא הדבר לידי ניחוך... ומתוך ניחוך אתה פותח פה, ו... ובוכה ומתיפח בדמעות...

חפץ אתה לראות עוד פעם את המתקוממים? בוא לעת-ערב אל בית-האבל לתפלת-המנחה, ושמעת שם את הקהל קורא מזמור: „כי יראה חכמים ימותו... כצאן לשאול שתו מות ירעם... אך אלהים יפדה נפשי... אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו"...

המתקוממים שומעים ונאנחים, הם נכנעו.

רק מחדר הנשים עוד תשמע יבבה מקוטעת, אנחה רצוצה וכבושה וגם זוהי התחלה של הכנעה והתרצות...

זָרִים.

שניהם ירדו מן ההר. הם באו בדרכים שונים, בשבילי כפרים, שמתעקמים על גבנון ההר ונבלעים בקמת השדה; וכשהם נגלים בבת־אחת, הם מתיחדים לדרך כבושה אחת העולה העירה.

אחד מן „ההולכים" נשא תרמיל על כתפיו; והשני הלך יחף, ומנעליו, החרוזים וקשורים זה בזה, היו משולשלים על כתפיו לכאן ולכאן.

המה באו קרובים זה לזה, אלא שלא ראו זה את זה, מפני ששניהם היו עסוקים: היחף בדק את פצעי רגליו, ובעל־התרמיל הסתכל בעירה הקרובה ומנה את בתי העשירים על־פי הארובות הגבוהות.

ואחרי רגע קצר נפגשו פנים אל פנים, נסתבכו מבטיהם זה בזה, אלא שנפרדו תכף זה מעל זה: זה נתן עיניו בכלב נודד שנזדמן כנגדו, וזה הביט אחר עורב צורח שטס באויר.

שניהם הלכו ביחידות זה בצד זה.

עדה כנוסה ומפחרת הפסיקה להם את הדרך: לויה של מת באה מן העיר.

הלויה היתה יהודית בכל סמניה: היא הלכה כפופת־קומה ודוממת, כאילו זו משפחה של אלמים־חרשים, אין קול אנחה נשמע, מפני שאין בין בני הלויה לא בן ולא בת, נשים חס־ו בה לגמרי. היא הולכת הליכה שבין זחילה לבריחה; דומה לך, שבני הלויה עומדים על מקום אחד, אלא שהדרך קופץ כנגדם... ברומיה כזו ובפחזנות־כבושה כזו נושאים חַיָל מורד שנתלה בבית־דין, בשעה שהשררה חוששת שמא יפרוץ המרד בשביל מיתתו בין יתר החילים.

עתים מתגלה, עתים נעלמת מעל הלויה, „המטה" המכוסה במכסה המזוהם — שנתקדש בזוהמתו, בין חלופיה וחלופי־חלופיה — דומה, שהיא אינה נשואה, אלא שטה על גלי ים קטן וחי, ים שחור של ראשים שחורים וכפופים.

ותחת המכסה — מת עטוף בתכריכים.

ואין המלוים עטופים שחורים, ולא מטפחות שחורות הם נושאים, מפני

שהכל פה שחור בפנימיותו; עוד גרוע משחור; בלי שום צבע... התעוררות כבושה. הכל שותק פה ב„ברוך־דין־האמת“.

הלויה נטתה בבת־אחת לצדדין ובאה אל שביל צר בין קוצים וברקנים. אנשי הלויה התחילו נשמטים ומתפרדים... תלשו כל־אחד קומץ של ירק חי׳ חרקו כלפי־מעלה.

— האדם ציץ השדה! — פסקו ואמרו. וחזרו לעיר שלא בדרך שבאו.

בדד בא המת לבית־עולמו; בודדים נשארו גם שני הנודדים.

בעל־הילקוט הוריד את משאו הקל מעל כתפיו ועמד לפוש; והיחף הרים את מבטיו ונפגש במבטיו של חברו.

— אדם, בעונותינו הרבים!

— יסודו מעפר וסופו לעפר.

שניהם הרגישו את עצמם מדוכאים. לפגישה כזו לא חכו.

היחף ישב על שרש עץ כרות שבצדי הדרכים וזקף את עיניו בחברו. הלץ ישב כנגדו על עמוד נופל של עמודי התלגרף.

לעיניהם נגלה השדה הלבן, הציץ ומביט הבטת־אלמים כנגד ההר. מחציתו של השדה היתה מכוסה במצבות לבנות שהושחרו. קצתן נוטות, קצתן כורעות ורובן שוכבות שטוחות שכיבה של נפילה. מחציתו השניה הראתה מצבות לבנות יתר מדי חקופות יתר מדי, כאילו הן צומחות ועולות מן הארץ. ביניהן נגלתה ונתעלמה, נתעלמה ונגלתה המטה הבודדת. ועמה— קצת מחברי השמשים, שתעו שם כצללים.

— אדם יסודו מעפר.

— וסופו לעפר.

— הבל הבלים! קהלת היה חכם גדול.

— ואף־על־פי־כן גם קהלת לא הפיץ למות.

— כך הוא האדם, אף־על־פי שבאמתתו של־דבר, מי הגיד לך — מות זה מהו שתירא מפניו.

— וכל אותם החיים מה הם שתתאוה אליהם? אפילו פרוטה אינם שוים!

– למי שהם שוים, אך לי ולך אינם שוים אפילו פחות משוה פרוטה!

— ושלנו יתרים בעולם.

— ודאי! בני העולם רובם עניים ומעוטם נחשים. מי שאינו פושט יד לנדבה, כבר לא יתן לך נדבה אף אם יראך גוסס!

— נכנס אתה לאותם הבתים ומבקש פרוטה — אומרים לך: „בטלן! לך עבוד!“ מבקש אתה עבודה — אומרים לך: „קרובינו העניים קודמים!“

— והשם־יתברך... — אל אחטא בשפתי — מתנהג לפי בני עולמו; עושה הוא לך, שתפקע מררתך. זה מקרוב מתה עלי אשתי. אי, מזל!

— ומזלי שלי עוד יותר גרוע: זה מקרוב לקחתי אשה — ונרשתני מביתי. מלאך־המות ולא אשה.

בעל־התרמיל פתח את תרמילו והוציא משם פרוסת פת־קיבר וחניחה באמצע. שניהם התחילו צובטים מן הפרוסה, לועסים ומנענעים את הלסתות.

— בעיקרו של דבר הריני עדיין יהודי בריא ולא מן הזקנים — דבר האלמן לתוך חללו של האויר — אלא שאני עזוב . . . פלַג. קשה להיות אלמן.

שניהם נשתתקו.

ושוב התחילו מסיחים ומתַנים את קב צרותיהם זה לתוך חיקו של זה. כאילו הם מיודעים ושכנים טובים מימים רבים.

כשקמו ממקומם, זרקו עוד מבט אחד על השדה הלבן, ונדחקו ביותר זה לזה. מתוך אנחה רצוצה התחילו לקרב אל העיר.

ועלה על לב האלמן לשאל לשמו של חברו. אלא שמצא את עצמו כל־כך קרוב אליו בשיחתו, עד שהתביש לגלות את עצמו, שאינו יודע עדיין את שמו.

והיחף הרגיש בשיחתו, שהוא מדבר אל חברו בלשון „אתה", ונכלם בפני עצמו: הוא לא זכר מאיזה רגע ומתוך איזה ענין נעשה לו קרוב כל־כך?

להיכן? ... — שאל היחף בלשון של עופרת, מפני שקשה לו הדבור בין ב„אתה" בין ב„אתם".

— אני חושב להכנס לבית השוחט.

— ואני — לשמש בית־הכנסת. — — — — — — — — — — —

— —

עם הערב־שמש נכנסו לעיר בכי־טוב: פגשו אותם בכלי־זמר, שהובילו חתן וכלה אל תחת החופה.

רוח החגיגה, ששרתה על החופה ועל מכובדיה הלבושים פאר — הרחיקה מעליה את זוג הנודדים, הכרוכים בסמרטוטים. הם נשארו עומדים מרחוק והסתכלו במה שלפניהם.

אור נרות החופה התמזג בנגה בין־השמשות, ופרש עֵרב של אפל כל־כך יפה על פני החוגגים, עד שנראו כברואים מעולם אחר שלא באו לכאן אלא באקראי.

— כמה אושר ונחת־רוח על פניהם של אלו! — העיר בעל־התרמיל...

— וכמה קנאה בעינים הללו, כשהן מביטות זו על תלבשתה של זו! רואה אתה?

— הן, כך היא המדה. מה שיש לזה חסר לזה. אין בעולם די בשביל הכל. כשאני שבע — זהו על חשבון רעבונך!

שיחתם נפסקה בבת־אחת. קול החזן הגיע לאזניהם כשהוא מסלסל בשיר: „מי בן שיח, שושן חוח!"

הכל נדחקו לשמוע בשום־לב את קריאת הכתובה, שכותבים אותה בשביל כל הכלות בנוסח אחד. זוהי אחת מן המגלות שאין בהם לא טעם ולא תוכן, ואף־על־פי־כן ישמע אותה האדם, בין צעיר ובין זקן, היום ובכל הימים, בכונה ובשים־לב.

— דומה, שזוהי חתונה עשירה — העיר האלמן.

— הן, אפשר שהמחותן יתן למחר סעודת־עניים!

— ואפשר גם מעות יחלק!

והם אמנם לא נשארו מרומים. למחר תיקן בעל־השמחה סעודה הגונה לעניים.

ההכנה היתה רבה, והעניים ישבו מסביב לשלחן, ועמדו בנסיון של המתנה.

— היכן יהיר זה עם סעודתו שלו? — לחש האלמן לשכנו היחף מקוצר־רוח. או שמא נחנק שם.

— זהו מפני שבעל־השמחה שבע — ענה בן־זוגו היחף.

ובין־כך חזר בעל־השמחה עם בקבוק יין־צרוף שבידו על כל המסובין ומזג לכל אחד את כוסו. הבקבוק היה גדול, אך כשהגיע עד למקום „הזוג" — התרוקן. את הכוס האחרונה גמע היחף שלא במלואה. לאלמן לא נשאר כלום. הוא נתן עין־צרה בחברו.

הבקבוק שנתרוקן הביא דאגה בלב העניים על חשבון כל הסעודה, שמא לא תהי מספקת לכל המסובין; ולפיכך כשנכנס בעל־השמחה לחלק מתוך סל גדול חלת־לחם וצלי־עוף לכל עני — התחילו נדחקים זה לפני זה, חה על זה, ידים למעלה... ראשים למטה... מי שזכה לקבל מזה — בא זריז וחטפה מידו...

נזדרז האלמן ושרבב יד ארוכה מעל לראשים שלפניו, ונמצאה בידו מנה יפה, אך קודם שהחזיר את ידו, חטפה הימנו פלוני.

הוא רדף אחר כתפיו של „פלוני" באגרוף קשה... אגרופות ומהלומות קבל בחזרה... התחיל בועט במכהו...

אגרופות, סטירות, בעיטות...

— אוי־אוי־אוי! — צרח פלוני מנהמת לבו.

זה היה קול היחף, קול שבעט בו האלמן בפצעי רגליו.

שניהם הכירו זה את זה מתוך גמר חשבונם במהלומות.
וכשנפרדו זה מעל זה, פתח היחף את פיהו לשלח אחר האלמן קללה נמרצה:
— יהי רצון ש...
קללתו נשארה על לשונו: הרי אינו יודע עדיין את שמו! אפילו בקללה הגונה אינו יכול להתנקם באויבו זה.

מִבֵּית־הַחוֹלִים.

מכיון שהרגיש שמעון הזקן בחמלה היתרה, שרופאי בית־החולים מעניקים לו היום יותר מכל הימים — הבין שהם מתיאשים הימנו ושימיו ספורים — ונתן לב לשוב לביתו.

נוח נעשה פתאם לאחיות הרחמניות, למשרתים ולשכניו במטות, כמו שגם הם נעשו אצלו ותרנים ונוחים. כל אלו שהיו מוצאים עד עכשיו ענג ובדיחות־דעת להרגיז את הזקן — התחילו בבת־אחת להרחיב את גבולו, לותר לו משלהם במדה מרובה, עד כדי משוא־פנים.

והוא הבין שהם פורעים לו את המס האחרון; ולפיכך לא רצה לקבל מהם כל זאת בתורת נדבה, ופרע להם בותרנות על ותרנות.

התחילה סורטת בו ההכרה, שהוא ימות. כאן, במקום שהמיתה הוא כל־כך רגילה וכל־כך מן החולין יש בה.

עלה על דעתו, שכשימות, יכנסו איבַן הארכן ופידקה העלג... יגלגלו אותו על המוטות, יוציאו אותו לחדר האַשכבה... השכנים ילכו אחריו שלש פסיעות וילחשו:

— מחילה, זקן, על שהיינו מצערים אותך ושותים את החלב, שהיו מכינים לך בלילות אצל מטתך!

המשרתים יניעו אחריו: „מחילה, זקן, על שהיינו מקפחים את מנותיך; וגם אנו מוחלים לך את טרחנותך עלינו".

ואחרי כן יכנס הפקח הכרסני הלז, בעל־הפנים של זכוכית, יזה הזאות, יהפוך את המטה ויתקנה בשביל אחר, שלא יתעכב בודאי מלבוא.

„וסוף פסוק" !...

אפילו הניטה לא יעשו בו. יודעים הם את מחלתו על־פה

ושם בעירו... ובביתו...

הוא גמר בדעתו לנסוע לביתו, לתוך „ד' אמותיו" שבעירתו שלו, מקום שהספיד שם בחייו הרבה מתים, לוה הרבה לויות, נחם כמה אבלים ועשה שם הרבה־הרבה חסדים של אמת.

ואפשר לשם צמצום בעתו המצומצמת, כדאי היה שיסע דרך הכפרי שבנו שרוי שם ?

כדאי הדבר על דרך ממה־נפשך : אם לא יספיקו ימיו...

ואפשר בכפר...

,מעשה בנואש אחד, שהתישב בכפר, לא בעצת הרופאים, אלא על דעת־עצמו. התחיל שותה שם לפי־שעה חלב כבשים וגומע ביצים מגולגלות ושואף אויר נקי וסופר את ימיו. בין־כך הבריא והשמין, עד שלא הכירוהו הרופאים אחרי־כן הרבה שנים".

ממי שמע מעשה זו ? היכן היה הדבר ? אינו יכול לזכור. כמדומה, שאמו ספרה לו את הדבר בנערותו.

— הוי, אמא, אמא ! ויש לך זכות לפני כסא־הכבוד !...

ידוע הוא הרבה מקרים, שהבטיחו רופאים הבראָה ודאית לחולה, ולא נתקימה הבטחתם...

הדין נותן שיחולו גם מקרים להפך...

עלה ירוק שעל עץ, הגדל על חלון חדרו של שמעון, התמתח והשתטח למעלה־למעלה, עד שנראה לעין שמעון.

רחב לבבו והתקוה התחזקה בו.

ויחד עם התקוה נפתח בלבו מקור של חמלה לכל שכניו החולים, שנגזר עליהם להתענות תחת ידי רופאי אליל, רופאים עורים, שהם גופם הולכים ונחנקים באויר המזוהם של הכרך.

נדיבות לבו תעוררהו להנאות גם אותם בעצה טובה : הכפרה! הכפרה! יסעו כלם אל הכפר ! שם ימצאו כל אותם הסמים קודם שנתקלקלו בבית־המרקחת.

— יודעים אתם מעשה בנוטה־למות, שנסע אל הכפר והבריא ?

מסתכלים בו החולים ומחרישים.

— אמי, עליה השלום, ידעה אותו החולה ידיעה קרובה. כשראתה אותו אחר־כך, לא הכירה אותו.

מתאנחים החולים ומסתכלים לצדדין.

— אני גמרתי בדעתי לנסוע אל הכפר. מיעץ הייתי גם אתכם לכך!

חיוך עצב של לעג נסתר והארת־פנים־גלויה תעה על פני החולים. קצתם הסתכלו זה בזה במבטים גנובים; וחולה קפדן אחד, שמעולם לא שכח מלהשתמש במקרה לעקוץ את חברו — ענה בתמימות של נוכל :

— הנסיעה אל הכפר אינה מועילה אלא לנואשים !

מנענע הוא בראשו ואומר: ,גם זהי אמת!" — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

וכשנסע אל הכפר, רדף אחריו מלאך־המות : משעה לשעה נעשתה

מהלתו קשה יותר ויותר. אלא שהוא עבר את השטן הלז, השט ועובר בארבע פריחות את כל עולמו.

הוא בא אל הכפר. הנהר העלז, היער הרענן, העמק החמוק — הכל מלחשים ומרמזים אליו מרחוק, אלא שאין לחישתם ברורה לו כל צרכה.

פעם נדמה לו, שהם מלחשים ואומרים: „בואך לשלום!" פעם נדמה לו, שהם מניעים עליו ואומרים: „אחרת, בן־אדם"!

מעשה השגחה ראה בדבר, שבא בשעה טובה לכפר: בנו משיא את בתו הבכירה. זוהי נכדתו הראשונה של שמעון. בשבוע זה יחוגו את יום החופה.

— שקצים שכמותם! לא הפצו לחכות עד שיבריא סבא!

— אין בכך כלום. ימחל להם השם־יתברך, כמו שאני מוחל להם! ברוך שזכני להכנים את נכדתי לחופה!

אלא שהשעול טורדו.

וזהו שעול ממין חדש, שיש בו ממדת דרך־ארץ: שעול של כעכועים יבשים וצרודים בלי קולות. זה אמנם דבר בעתו: שלא יחלל בשעוליו את החגיגה שבבית בשבוע שחל בו יום החופה. אלא שמצער אותו שעול זה ביותר.

ומתלהשים עליו שכני־הכפר והמחותנים והוא אינו יודע בשל־מה.

מרגיש הוא, שנכנס פה לתוך האויר איזה זרם עכור וכבד, מחלל, מדמע ועומד בפני עצמו—ואינו יודע בשל־מה.

מפני מה אין בנו מספר לו בזה כלום?

והשכנים טורחים ומתעסקים בשבילו, מצטערים על האויר הלח של הכפר, שאינו מבריא כל עיקר, מפני שעומד בעמק על שפת נהר. קצתם משתדלים להביא לו עגלה טובה לנסיעה.

— זו מהי? ראשית, באתי להשתקע, ושנית, שבוע שחל בו יום החופה?

מעמידים עליו פנים רוגזים.

בנו וכלתו מתקוטטים חדר לפנים מחדר... והכלה, כלה נאה זו, מבריחה את עצמה הימנו, ואינה מראה לו אלא את ערפה.

ושוב מיעצים לו מתוך הקפדה סתומה, שאויר העירה מבריא יותר, ושכדאי ונכון היה על־פי כל הטעמים שיסע לביתו.

מספר לו השו"ב של הכפר: „מעשה באביו, עליו השלום, שחלה בדרך בנסיעתו לחתונת אחותו, ונשאר במלון, שמא הגיע עתו וידחה יום החופה בשבילו! — — — — — — — — — — — — — — — —

וכשיצא מתוך הכפר, והגיע לראש ההר — לפפו אחריו קטועים של נגינות המחולות שבבית בנו, שרחפו באויר וסרטו בלבבו.

והלכו הקטועים ורפו, הלכו ונועו, הלכו ונבלעו. פעם נדמה לו, שזוהי אנחת־נוסס, ופעם — שזוהי שקיעה בחלום קשה.

יונים הומות הפסיקו את דרכו.

מצדי הדרכים יצאה לקראתו נערה, ודליים על שכמה. איננו יודע אם הולכת היא מן הבאר או אל הבאר.

מאצל היער הגיע לאזניו קול חליל הרועה על כבשיו. נכנס הקול לתוך־תוכו ועורר בו נוסח של „אנקת מסלדיך"...

ונשב רוח קל מבין עצי־היער ונכנס לתוך־תוכו, והעיר בו רגשים שלא ידע פתרונם.

ונזכר בעצים הרמים, העומדים לפני בית־החַבש הזקן שבעירו. ושוב נזכר, שהחבש הזקן מספר, ששמש עוד לפני פירוגוב הגדול, ושיש אצלו בירושה מיני רפואות, שמועילות לכל המחלות.

מפני מה לא שאל בכל העת אף פעם אחת בעצתו של חבש זה? הרי הרבה מילדיו הוא זוכר, שחבש זה הראה אצלם מעין תחית־מתים!

תכף כשיבא לביתו ישלח אחריו!

וכשהחזיר את ראשו לאחוריו, נזכר בחתונת נכדתו, והחליט בדעתו: „כשאבריא אדיר הנאה מבית זה; וכשתלד חצופה צעירה זו, לא אבוא ליום הברית!...

אלא ששעול זה... הוי! כמה יבש הוא! כמה מטריד הוא!... יהי רצון, שאמצא את החבש בביתו".

מִתּוֹךְ הַמַּתָּנָה.

הכל מאמינים בביאת „גואל־צדק", והכל אומרים בכל יום אחר תפלת־שחרית: „אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח"; אלא שהם מַתנים למפרע: „אף־על־פי שיתמהמה, אחכה לו בכל יום שיבוא".

ואל תתמה על הדבר: „מכיון שהם מחכים לו בכל יום שיבוא, מהיכן הם יודעים בבוקר, מיד אחר תפלת־שחרית, שיתמהמה?" — שהרי אם אתה בא לידי תמיה, הרבה יש לתמוה, ואין לדבר סוף.

הכל מאמינים כדרך שהם מאמינים; אבל ר' א ב ר ה ם ־ ש ל מ ה הזקן — הוא, פשוט, ישב והמתין לביאת המשיח.

עוד בימי ילדותו היתה לו ידיעה ברורה ב„משיח־צדקנו", שיבוא רכוב על חמור לבן ולפתע פתאום.

ומשתקע היה לפרקים בדמיון אחד, שנתחבב עליו: בוקר... קצת יהודים ישנים... קצתם מתפללים „שמונה עשרה" בקלויז מעומד ואומרים בלחש: „ראה נא בענינו"... אמא עוסקת בחנות, מוכרת חבישת טבק „בחשאי"... הבלש מוצא אותה בקלקולה וכותב פרוטוקול... אמא נבהלת... אבא נפעם... באותה שעה נכנס גובה־המס עם ספרו העב תחת זרועו... אחיו הבכור נקרא לצבא... את דודו רוצים לשלח מחוץ לגבול החמשים... ה„שטטני" נכנס לחדר ומוצא את הרבי עם תלמידיו ועם ספריהם... פתאם — תקיעה־ה־ה! מלך המשי־־ח בא!

פעמים שהיה שב מן החדר לביתו ונתקל ביחפים קטנים, שהיו זורקים בו אבנים או מורטים את פאותיו וקוראים אחריו: „זייד מצורע". אז היה משתקע ל ד ע ת בחזיונו החביב ומוצא בו נחומים על כל עלבונותיו.

ורואה הוא אז בחזון את אלו היחפים הקטנים כורעים ומשתחוים לפניו בוכים ומיללים: „סלח לנו, מחל לנו, אברהם'קא!"

והוא — הימחול? או יענישם כדי רשעתם?

צריך הוא עוד לעיין קצת בדבר ולהתישב בדעתו, אבל עוד ימצא לו בזמן מן הזמנים שעה פנויה כדי לפתור את השאלה.

כשגדל קצת יותר, נתבכרה הכרתו במה שקוראים „גלות" ונתעשרו חזיונותיו על ימות המשיח.

בדרכו מבית־אבותיו אל החדר, היה עובר על ביתו של הרַקָח, שהיה יושב בדירה נאה ומוקפת תרביץ יפה ואילנות טובים, כמו שיש לפעמים לעוברי־רצונו, ובת יש לאותו רקח, והיא אמנם פרוצה בתלבשתה, בתנועותיה, בצחקה בפה מלא ובזמירתה — „קול־באשה"! — בקיצור: היא הצופה גמורה! אבל יפה היא, מעשה־קלפה... ומנגנת היא בפה ובכלי — פלאי־פלאים!

נסיון היה בית זה לאברהם־שלמה הקטן, להרגיז את היצר־הטוב על היצר־הרע היה מצטרך כשהיה עובר על בית זה בשעה שפרוצה זו הָיתה מצויה בגן, קשה היה עליו לעקור את רגליו ממקומו.

ומקנא היה בלבו ברקח ואומר: יותר צריך גן כזה לאבא, שיעשה בו סוכה; ויותר נאה היה לנגן בנגון כזה, במוצאי־שבת־קודש, „אליהו התשבי" בבית אבא!

ומתנחם היה, שכשיבוא גואל־צדק, תהיה גם לאבא דירה כזו בארץ־ישראל.

והלויים במעמדם והכהנים בדוכנם ינגנו בודאי הרבה יותר יפה.

ובנות ישראל תהיינה כלן יותר נאות.

ומאז נוספו ברקמת־חזיונו דירות ותרביצים, מנגינות ובנות ישראל שלעתיד־לבוא.

דואג הוא רק על דבר אחד: מי יודע? שמא לא יזכה! שמא ימות קודם שיבוא משיח.

ויודע הוא, אמנם, שזוהי עברה וחוסר־אמונה, צריך אדם מישראל לחכות לו בכל יום שיבוא, אבל סוף־סוף הרבה חכו ולא זכו.

וכשגדל קצת יותר, התחיל מעיין בספר „חובות הלבבות" ומצא שם את ההבדל בין בטחון ואמונה ועמד על כחו הגדול של בטחון, ואז התחיל מצטער מאד, ברור היה לו, שכל אותו עכוב־הגאולה אינו אלא בשביל בני ישראל עצמם, בני ישראל אינם אלא מאמינים פשוטים, בטחון, אותו בטחון שמדובר עליו ב„חובת הלבבות", אין להם, אילו היה להם בטחון מ ו ח ל ט, בלי שום קורטוב של „שמא" ו„אם־תמצא־לומר", היה הקדוש־ברוך־הוא א נ ו ס, כביכול, להביא את משיח בכדי שלא יעשה את תורתו פלסתר, חס־ושלום.

אבל הוא כשהוא לעצמו יכול לצאת ידי חובת בטחון, בטוח יהיה בבטחון גמור, שיהיה עד שיבוא גואל־צדק.

והתחיל עוסק בתקון־הנפש שלו עד שהביא את עצמו לידי אותו בטחון.

הוא הגיע לאותה מדרגה של בטחון, שעליה עמדו יוצאי־מצרים ובכחה בקעו את הים וכבשו ל"א מלכים.

כשעמד תחת החופה עם צביה שלו — והיא היתה אז כלה נאה וחסודה, דומה בקלסתר־פניה לבנות־ישראל שלעתיד לבוא — דאג קצת: שמא יבוא גואל־צדק היום, ויהיה צריך לדחות את החופה ואת הכל לימים אחרים...

והרבה היה מצטער על הדבר אחר־כך, מפני שהכיר בנפשו, שביכר חיי־שעה על חיי־עולם. זהו אחד מעונותיו הידועים לו, שעתיד הוא לקבל על־עצמו את ענשו בגיהנום, לאחר מותו, בהכנעה גמורה.

ולפי שעה הרי הוא מחויב לפרנס את אשתו. לפיכך התחיל עוסק בדרך ארעי במלמדות.

ומספר היה לתלמידיו, שבמהרה בימינו בקרוב יבוא משיח ויביאנו לארץ־ישראל, ויתן לנו שם גנות ופרדסים ומה שעין לא ראתה, אלהים, זולתך.

כשבנה לו ר' אברהם־שלמה את ביתו, לא בנה אלא משום שקשה היה לו למצוא בית בשכירה, מפני שאון התינוקות.

כשחזר אחרי עצים טובים ואבנים שלמות לשכלול הבנין, לא עשה זאת אלא כדי שיוכל אחרי־כך למכור את ביתו בנקל.

כשקבע את המזוזות, התנה למפרע, שכשיבוא משיח, מותר יהיה לו להסירן, אפילו אם יקנה את הבית אחד מפושעי־ישראל, שלא ירצו לצאת מן ה„גלות".

ויושב לו ר' אברהם־שלמה ומחכה.

ולפי שעה הוא מעמיד דורות: בנים ובנות — דורו של משיח.

ומחכה הוא ומזדקן.

והצרות מתגברות על ישראל, ור' אברהם־שלמה שמח ומחבב את היסורין, מפני שהם מעין „עקבתא דמשיחא".

ומתחיל הוא לחשב קצים. והקצים עוברים. לפי שעה, משיח עדיין לא בא.

הוא אינו דוחק, אמנם, את הקץ ואינו בא בטרוניא על קוב"ה: רצונו להביא את הקץ — מוטב: ואם, חס־ושלום, עדיין לא הגיעה השעה, יאריך־נא את ימיו של אברהם־שלמה עבדו בן אמתו, שיזכה לראות בנחמת־ציון בשביל בטחונו הגדול.

והצרות מתגברות, ור' אברהם־שלמה מחשב קצים. והקצים עוברים.

ובא ר' אברהם־שלמה לידי ספק: שמא הוא הגורם בדבר? שמא הלכה כמאן־דאמר: אין בן דוד בא אלא מתוך — „הסח־הדעת"? והוא — השוטה — הוגה בו תמיד!

והתחיל להסיח־דעתו מן הקץ מתוך אמונה ובטחון.

ומסיח הוא את דעתו ומזקין.

הזקנה לא קפצה עליו: היא באה בזמנה; וכזקן תלמיד־חכם, כל זמן שהזקין דעתו נעשתה צלולה. אלא שחושיו הולכים ונפגמים. החלק החמרי הולך ומתנונה.

העינים הן סרסורי־עברה, ולפיכך לקה בהן תחלה. לא נסתמא, חלילה, אבל קשה עליו הקריאה בספר אפילו במשקפים. תיתי לו, שהוא יודע סדר אחד של משנה על־פה.

ואחר־כך לקה באזניו. זהו בודאי משום שמיעת לשון־הרע ושיחות עמי־הארץ. הוא נתחרש כמעט לגמרי.

קשה נעשה על הבריות: אין הוא שומע את קולם ואין הם מבינים את פטפוטיו: שניו נשרו ואבד לו חתוך־הדבור.

הרבה מתקוותיו בטלו: אם אין הלכה כמאן־דאמר, שמשיח ירפא את כל בעלי־המומין, הרי לא ישמע עוד את שירת הלוים כראוי ולא יראה כל־כך ביפי הגנים והפרדסים שלעתיד.

אבל בעיקרו של דבר — הוא כבר הסיח את דעתו.

ויושב הוא בבית־בנו. הוא היה כל ימיו מלמד לפי־שעה; בנו הוא מורה קבוע לשפת־עבר.

הוא היה משתמט מלבנות בית, וכשבנה, לא בנה אלא למכירה; ובנו לא בנה משום שלא השיגה ידו. והעתיק דירתו לבית־אביו.

ויושב הוא בבית־בנו ומבלה שארית שנותיו, שנות שיבה. בימים האחרונים נעשתה ההליכה קשה עליו. אפילו בשבת הוא מתפלל בביתו.

הוא כאילו נקרע מתוך גוף העולם. גופו הרעוע הוא קבר חי לנשמה חיה, נפסקו כל יחוסיו עם העולם החיצון. רעם כי ירעם, ברק אם יברוק — הכל נשאר מחוצה לו.

פתאם הוא רואה בעיניו הכהות יהודים מכל המינים מתאספים ובאים ביום מן הימים לבית־בנו...

מסתכל הוא ותָמֵה: מה לדוקטור ולאברכים שבקלויז?! האיך? חסידים ומשכילים?! פאות ומגולחי־זקן?!

מרגיש הוא בהם שנמצאים הם במצב של התרגשות, של עלית נשמה... והוא מביט עליהם בהתעוררות.

אחד מן הצעירים מושיט לו גליון. הוא מוציא את משקפיו, משימם על עיניו בידים רועדות ומביט בגליון.

קשה עליו ההבטה. דומה, שהוא רואה שם ציור של קבוץ אנשים... ומסביב — מלים בלשון־הקודש: — „ובאו... לציון.. ברנה.. ושמחת.. עולם.. על.. ראשם..“

הוא מביט בהתפעמות... האברכים גוחנים וקוראים אל תוך אזניו בקול...

מכל דבריהם אינו שומע אלא מלים בודדות: ארץ־ישראל... שקלים... ציון... כנסת־ישראל... חירות...

הזקן מרַתֵּת. הוא מביט שוב על הגליון. מראים לו על הרצל. הוא מביט ותמה. הוא מעמיד אצבע על ראשו הגלוי... אחד הצעירים מתרץ לו ברמיזה, שזוהי מן ירמולקה.

הזקן פוקח את עיניו לרוחה. בת־צחוק רחבה בוערת על פניו. בבותיו מתרחבות, מצחו מתישר, קומתו מזדקפת. פונה הוא לכאן ולכאן, מסתכל בפני הנאספים. הכל עונים לו בבת־צחוק, מתאמצים להביא אל תוך העולם הפנימי של הבודד והגלמוד הזה את כל מה שנעשה בשנים האחרונות בעולם החיצוני.

אבל כבר אין צורך בדבר. הזקן יודע הרבה יותר ממה שיש להם להגיד לו.

„כל אותם הימים אני פרוש ומובדל מן העולם. שמא בא הקץ — ואני איני יודע?" —. השערתו מתחזקת בלבו ומגיעה לידי ודאות...

הוא התחיל רועד בכל אבריו... דומה, שגופו המדולדל חושב להתפורר... גיל וחרדה מתערבים יחד ומשתפכים על הפנים המקומטים... הוא מפטפט דברים שאין איש מבינם.

די בשבילו. ליותר מזה לא קוה. הוא קרב ברגלים כושלות אל תיבתו הוציא משם את תכריכיו והכין אותם למראשותיו.

הוא גם שנתו מתוך המתנה.

שְׁתֵּי אַלְמָנוֹת.

בבקר, בין סוף לילה ותחלת יום, בשעה שהעבים השחורים המכבידים על המזרח שקועים בעצבות מתוך געגועים על הלילה ומשחירים עוד יותר, וקו עקום וצהוב יוצא בחצי ענול וקוצץ את ציציו העבים מסביב, — קפץ התרנגול על הגג של בית־האלמנה הנוצרית „יבדוטיה" וקרא: קר־קר־רר קו־רו־רו.

דומה הוא, כאילו נסר במשור את האויר לשני חלקים:

„מה שהיה עד עכשו עבר ובטל — כך פירושה של קריאה זו — ומעכשו חשבון חדש לגמרי".

נכר היה בתכלתה הרכה של כפת הרקיע, שהוא מחכה לשמש חדשה, שמש אביב. איזו תנועה מתחוללת באויר... מורגשת לכל ואינה נראה לעין.

קפץ התרנגול מעל הגג והתחיל סח בשפתו — נעשה החדש יותר מורגש בחצרה של יבדוטיה.

„קוד־קודק"—התלקטו התרנגלות מסביב לתרנגול והתחילו מריקות תשעה קבין שיחה מתוך קלות־דעת.

כלב כחוש התנשא מעל קופה של תבן רקוב והצליף מבט על הפטפטניות, כפילוסוף זקן: „על מה אתן שמחות כך, קולניות!" נהם ברונז, ואף־על־פי־כן התחיל הוא גופו מכשכש בזנבו לכאן ולכאן: הרגיש גם הוא באותו „החדש".

הפרה מתאמצת לקום, אלא שתשש כחה מתוך תענית בחורף הארוך והארור, ואינה יכולה לקום. נושאה היא את ראשה מתוך שכיבה ומגלה שניה כלפי הרקיע.

צמד שורים מורידים ריר ממחלת הרעב; אף־על־פי־כן הם מוציאים נעיה של נחת.

חמשה כבשים כחושים מתנועעים על רגלים דקות: יראים הם לשכב, שמא לא יוכלו לקום — ומריחים באויר.

„קררר־קר־קר־קר! — בקע בחללו של האויר קול החסידה, שבא עכשו מדרך רחוקה לבדוק את קנו העזוב על הגג.

יבדוטיה שמעה קול האורח מתוך שנת הבקר, התעוררה מתוך נחת־

רות, קמה ויצאה אל האכסדרה של ה„חַמַּה" שלה בקצה העיר, שחציה בתבנית בית־כפרי וחציה בתבנית בית־עירוני. קדמה את פניה ברכת צפרא־טבא של סושה האלמנה, שדרה אצלה באנף ביתה זה כמה שנים.

שתיהן השכימו היום שלא כהרגלן.

יבדוטיה יצאה לחוץ ושאפה מלא ריאתה אויר רכיך וחדש. יצא מתוך לבה נהם של שמחה וחיוך קל שכן על פניה. כחולה שהבריא; היא התחילה הושבת על עבודותיה הנחוצות:

„קודם לכל צריכה היא לתקן מדגרות לתרנגלות".

כדאי לדעת, מה נעשה בשלש הכורות שבמרתף, אם הספיק להם הדבש להורף כולו.

סקרה בעין אחת את הכבשות — ולבה מפרפר בה משמחה: אחת מהן כבר נושעה; המליטה שתי שיות שחורות נוצצות כפחם ומקווצות יפה.

אך כואב עליה לבה, כשהיא סוקרת את הנשארות: כמה מקשות הן מרעב, מכחש! אין כח... הריון קשה! חורף עז ואכזרי!

ומה שנחוץ יותר מכל — צריך לתקן את המחרשה ולצאת השדה!

וסושה רחשה „מודה אני" ויצאה גם היא כנגד שמשו של הקב"ה היא נזכרה, שהפסח עומד אחרי הכותל.

מונה היא על פי אצבעותיה את צרכיה: בולבסים, מצות, ביצים, — תרנגלת אחת לפחות.

ראשה מתחיל סובב מרוב מחשבות ודאגות. אם לא יגיע לה קצת כסף מבתה שבאמריקה, אינה יודעת, מהיכן יוזמנו לה צרכיה.

צריכה היא להכשיר את הבית; זה לא יעשה איש אחר במקומה — וגמרה בדעתה להתהיל תיכף בדבר. קימעא היום, קימעא מחר — אי בכחה לעשות הכל בבת־אחת!

לוקחת סושה סכין לגרד את הכתלים, ויבדוטיה מוציאה פטיש להסיר את החלודה מעל המחרשה.

ושוב היא מצליפה עין על הכבשים, על התרנגלות, על הגן, המרחשה והלקת השדה, הנשקפה מעל ההר שחורה ורכיכה כאילו מצפה לעבוד.

הפטיש נופל מתוך ידיה, הן מצטלפות על חזה, והיא נושאת עיניה כלפי רקיע. „כיצד, כיצד אוכל לעשות הכל לבדי?"—כך פירושו של מבט זה.

וסושה סוקרת את הכתלים מבית ומחוץ, את הקרקע, הספון, העליה. אין מוחה יכול להשיג את הדבר: כיצד, כיצד תעשה לבדה את הכל? כיצד ירדו הקדרות של פסח מעל העליה למטה? כיצד תכנים אלמנה עניה והולנית כמותה את הפסח?

לשעבר לא ידעו שתי האלמנות דאגות יתירות.

לפני שתי שנים היתה יבדוטיה „פריצה" למחצה. סירגי בנה בכורה

ופבלושה משנהו היו לה יד ימין ויד שמאל. היא היתה הלב, הראש שבבית. עצות טובות ופקודות היתה נותנת; מה? מתי? למי למכור, אצל מי ללות. היהודים לא היו עדיין קמצנים כל־כך. אפשר היה להשיג אצלם הלואה בכל עת.

גם סושה, האלמנה העניה עשירה היתה באותה שעה, כשהיתה פיגלה בתה בביתה. פיגלה היתה תופרת לבנים, והיא — האם, היתה „עקרת־הבית".

שני עמודים של ברזל היו סירגי ופבלושה; יכולה היתה יבדוטיה להשען עליהם!

משען הגון היתה גם פיגלה; יכולה היתה סושה להתמך בה.

יפה... מלומדת... הכמנית... במעלות אלו אין לאם חלק גדול; אלה הן יותר בשביל העולם. אדרבה, יותר שהיתה פיגלה יפה, יותר משכה עליה עיני הצעירים ויותר הכירה סושה שיבוא יום — איזה יהיר בעל־שפם יתחיל מסובב את פיגלה ופטמה בתשעה קבין של חנופה, עד שיתבקה וינשקה לעיני אמא, ילך עמה אל תחת החופה וסוף—לכל!

יופי וחכמה — אלה הן בשביל אחרים; אבל בחריצות וטוב־לב יש לפי שעה תועלת גם לאמא.

„אצבעות של זהב" לפיגלה, גם „לב זהב" היה לה, את שכרה היתה נותנת כולו לאמא, בעבודת הבית היתה עוזרת לה, שומרת היתה על אמא החולנית: „כאילו — אלהים יודע איזה אוצר מונח בחרס נשבר כמותי!"

סושה מקללת את היום של חוהמ"פ, שהרשתה לפיגלה לנסוע נסיעת־טיולים לקרוביה שבקישינוב: „לואי שהיתה לשוני מתיבשת לשעה זו".

וגם יבדוטיה מקללת אותו היום. לואי שהיה סירגי שלה נופל למשכב... ביום שלפני ה„פסח" השכים ונסע לקישינוב.

שניהם נסעו ביום אחד, וחזרו — לא כמו שיצאו...

פיגלה שבה בבזיון...

ואת סירגי לקחו מעל עבודות־האביב והושיבו במשמר.

פיגלה נסעה לאמריקה.

וסירגי יושב תפוס עד היום.

כשראתה יבדוטיה את פיגלה נוסעת לאמריקה, פקע בה לבה מחמלה. היא ידעה מה שקרה לה, אלא שלא הבינה, מה ענין זה לאמריקה? בכלל, יש שאומה זו הידה בעיניה: לפי דעתה הרי פיגלה מאושרת, שלא נהרגה! צריכה סושה לרקד משמחה — והיא מיללת! ואלא מאי חשבה? שפיגלה תשאר בתולה עולמית?...

לבה פקע בה מחמלה על האלמנה: רוצה היתה להכנס ולמנע את פיגלה מנסיעה זו, לפי שהרגישה בעצמה, כאילו יש לה חלק באותו אסון... חוששת היתה, שמא נתקלקלה האהבה בינה ובין סושה...

ותיכף השינו אותה צרותיה של עצמה: הגיע עת הנכוש, עת הקציר— חסרונו של סירני מורגש, הרבה תבואה נשארה שאחרו בקצירה, כיתומים עומדות היו השבלים, כאילו לא בשביל בני־אדם גדלו. החציר לא נאסף; ובקושי, בנס הוציאה את ההורף בנוגע לספוקה של בהמתה.

מקוה היתה, שבשנה זו, לא יגבו ממנה מס: מהיכן תשלם מס, אם סירני איננו?

אבל־לא! יותר מזו עשו לה: לקחו גם את פבלושא למלחמה, ואת מעט החציר שהיה לה—שמו ומכרו בשביל מס.

הרבה קושיות לה על כל הענין: למה נסע סירני? ואם נסע מפני מה מחזיקים אותו שם?... ועוד כמה וכמה קושיות המורות אלא שאין לה את מי לשאל. רוצה היא לשאל את סושה, אלא שהוששת היא לעורר את פצעיה של זו.

ושתי האלמנות עוסקות בעבודתן, זו סוקרת את זו מתוך המלה. הפצות היו לעזור זו לזו, אלא שסושה אינה יודעת, כיצד עורכים מהרשה, ויבדוטיה אינה יודעת כיצד מכשירים בית לפסח.

כבר גמרה יבדוטיה בדעתה, שלא לקחת ממנה שכר־דירה בשביל הקיץ; וגם סושה החליטה בדעתה: „הדוקטור כבר צוה עליה, שתשתה חלב; כשיגיע לה כסף מאמריקה, לא תקנה אלא אצל יבדוטיה, אפילו אם יתנו לה במקום אחר בזול יותר."

נזכרה יבדוטיה, שאחיה של סושה נלקה גם הוא בחיל־המלואים למזרח הרחוק, הרגישה את עצמה יותר קרובה, יותר מפויסת לשכנתה ומצאה לה פתחון־פה להכנס עמה בדברים.

— וכי מתקבלים מכתבים מאהיך, סושה? — שואלת היא מתוך טפולה במחרשה.

— מאיזה? — נורדת סושה את הכותל ושואלת.

— מזה שבשדה־המלחמה.

— לא — יבדוטיה! אה, מכיון שנשא אשה, הרי הוא כקצוץ ונגזר מאחותו. כותב הוא לאשתו. אחותו הרי היא כמי שאינה. יודע הוא עד כמה אני דואגת לו! בנים — זהו ענין אחר! ואת, יבדוטיה, מה כותב לך פבלושה?

— כלום, סושה, אינו כותב כלום.

— בודאי, אין לו פנאי לכתוב, יהי רצון, שישוב לביתך בשלום!

— אמן, סושה! כדאי היה שישוב, שישובו כלם, גם אהיך, אף־על־פי שאינו כותב לך.

ומתחילות האלמנות משיהות בשל מלהמה, בשביל מה ולמה היא באה?... ובשל בנים... ובשל האביב היפה, ושוב—בשל מלחמות ובשל בנים...

ופתאום מפסיקות הן באמצע הענין.

נכר. שאיזו שאלה נסתבת על לשונה של כל אחת:

חפצה סוישה לשאול — מה נשמע בסירני, ויבדוטיה רוצה לדעת, מה כותבת פינלה.

ושוב יש לה קושיות: מפני מה נסע סירני בפעם הראשונה? מפני מה אחרוהו? מדוע לא מחלו לה את המס בשנה זו? ועוד, ועוד... הלא סוישה היא יהודיה. והיהודים — עם חכם... יודעים הם את הכל...

אלא ששתיהן יראות לנגוע בענין זה.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

„סֵדֶר" שֶׁנִּשְׁבַּת.

כששקעה שמשו של ערב־פסח נכנסה מנוחה אלמנת ר' דוד'ל ע"ה לביתה, הצטמצמה בפנה אחת שבאולם וישבה אל הספסל שקועה בעצבות.

איש לא היה בבית: אלתר הקטן ה„בן־יחיד" הלך לבית־הכנסת; בנותיה נכנסו לבתי השכנות — יחידה היא יושבת באולם הריק ומתאבקת עם בדידותה.

היא אינה מתאבקת עוד — כבר נכנעה.

הכל בבית שרוי ברגז, בענמימות, וכאילו הוץ למקומו. המנורה הגדולה תלויה שלא מאמצע הספון מבריקה ומאירה, כמו להכעיס, יותר מדי היא משפיעה אורה. הכותלות לבנים שלא מן השעור, וכאילו אומרים: יכולים היינו להשתטח כאן, להרוס ולכסות על הכל. אלא כל אותה הטורחה אינה כדאית. הספון מביט ממך והלאה והרצפה אינה מכירה במה שלמעלה ממנה. הכל מה שעל השלחן ומסביב לשלחן — כאילו צבור ועומד למכירה.

קשה עליה הבדידות. היא נסתה לצאת החוצה, אבל שם יותר מרגשת הבדידות: כביכול, חגיגה ברחוב, מנוחה, אור זרוע בחלונות הבתים, נערות לבושות הגינית מטילות ומקימות שאון עלז, אך פה בלבה כאילו כדור־עופרת מונה שם.

היא אינה יכולה לשכוח אפילו לרגע כמשמעו, שזהו לה הפסח הראשון.

בכלל אין בטבעה לשכוח. חסרה היא כשרון זה. היא לא שכחה עדיין את הפסח הראשון שחל לה חמש־עשרה שנה לשעבר.

הי שנים!

כאילו אתמול נעשה הדבר.

זה היה תכף אחר חתונתה.

עשר פעמים הציעה בערב ההוא מטת הסבה בשביל דוד'ל ולא עלתה לה כחפצה:

לא הסבה כזו הגונה בשביל דוד'ל שלה. באהרונה נצנץ במוחה לשום למראשותיו אותו הכר־ון שישבה עליו היא. כלה, על הכסא קדם החופה בשעת „הכסויים". ואז התרחקה קצת מן המטה, הביטה עליה ושבעה נחת.

והשעות כמה ארכו אז! נדמה לה שיותר מדי השתקעו היום הגב־ים בקלויז.

היא לא שלטה אז ברוחה, יצאה החוצה לטייל, כביכול, ועיניה תרו אחרי הגברים, היוצאים מתוך הסמטא שהקלוז מצוי שם.

היא מצאה אותו, את דודיל שלה, בין הגברים. שניהם חזרו לביתם בצותא.

גם אז קשה היתה עליה השהיה בחוץ. חפצה היתה להכנס עמו במהרה אל תוך רשותה שלה.

ואחרי כך, הוי שנים?

מעשה בארבע קשיות.

הוא דרש ממנה שתשאל ארבע קשיות.

והיא מלאה פיה צחוק וגם הוא צחק ואמר: הלא כך הוא הדין כשאין לאיש בנים היבת האשה להקשות.

הדבר אמנם לא היה קשה עליה כל־כך. בימי ילדותה עד שנגדל אחיה הקטן היתה מקשה את אביה ארבע קשיות בלילות הסדרים. זוכרת היא עדיין את הנוסח.

והיא התרצתה על הדבר והתחילה שואלת.

״אבא, אשאל אותך״...

והוא צחק בפה מלא: מה את סחה? ״אבא״ — כלום אבא אני?

והוא צוחק והיא צוחקת, וצחוק בצחוק מתערב. טעות נעימה ועליזה טעתה אז, שהיתה לה למקור של תענוג להרבה שנים. בכל שנה ושנה בלילות הסדרים כשנזכרו בטעות זו היו צוהקים עד להתנשמות.

שנים של צחוק וחדוה היתה עם דודיל שלה.

אפילו אשתקד... השנה האחרונה... כבר חולה היה.

מתפללת היתה תמיד לאלהים שלא יכלו הצחוק וההדוה מתוך ביתה.

כמה סכלות היתה בה ולואי שהיתה מתפללת על אריכות־ימים בשבילו.

ולואי שהיו חייה קשים כקריעת ים־סוף, מלאים צער ויגון — ובלבד שהיה דוד שלה חי.

נחל דמעות פרץ מתוך עיניה.

ודמעות על דמעות יורדות וזולפות בשפי, הכל שותק, הכל כאילו מביט עליה מתוך שתוף צער. אנחות מרוססות תוכפות ונשמעות בחללו של ההדר, קרעים של נשמה עלובה הן אלה, נואשת וחבויה באיזו פנה, כמו להכעים את העולם היא מתכונת, לבלי לקחת אפילו את המקום הצריך לה.

שאון צעדים נשמע מן החוץ.

מנוחה לקחה קצה סנורה והתחילה מוחה את עיניה. אין היא חפצה

שירגישו בניה בדמעותיה. אינה חפצה לחלל את חגם. אש־יהם, ששכחו במקצת.

— הוי עיני כאבות — מתחילה היא להתאונן בקול עוד בטרם הפתח הדלת, כדי להסתיר סבת דמעותיה.

אבל אין איש נכנס. כמדומה, שנפתחה דלת האכסדרה, נשמעה נקישה וקול צעדים — ופתאם נפסק הכל. רעד עובר על עצמותיה.

אלו היו שלש בנותיה שנכנסו באכסדרה ומצאו לנחוץ לעמוד רגע אחורי הדלת. אלהים יודע מה הן עושות שם.

כשנכנסו נכנסו משיחות, מפטפטות, צוהקות שלא כרגיל.

— הי רוח ואבק ברחוב — מתאוננת אחת — עיני דומעות מן האבק.

— גם עיני מלאו אבק — מודיע השניה והשלישית.

בתוך שיחתן המאונסת נשמעה שוב נקישה. נכנס אלט־יל נער בן שתים־עשרה.

— חג טוב, אמא — הוא קורא בקול מעל המפתן.

— חג טוב לך, פרידתי — עונה מנוחה בקול שאינו שלה ובהטעמה על כל הברה והברה.

אלטריל זורק מבט על מטת ההסבה, אינו מוצא עז בנפשו להביט ישר. „שמה". יודע הוא שהיום... היום צריך הוא לשבת „שם"... הוא חוזר סביב לשלחן, יודע הוא, מת. הכל כיצד צריך לעשות מן „קדש" עד „נרצה" אלא...

האחיות משיחות בקול. אחת נכנסת לתוך דברי חברתה. מנהג זה נותן קצת עז בלבו. הוא קרב אל הענין.

— „קדש" — הוא מתחיל בהינת גדול.

מנוחה ובנותיה יושבות אל מקומן. אלטריל גומר את הקדוש, מסיים „רחץ", „כרפס", „יחץ".

אחר „כהא לחמא" פושט מעליו אלטריל צורת גדול ושב לילדותו. הוא נוחן לאזני אמו.

— אמא ! אשאלה אותך ארבע קשיות.

— לחיי, פרידתי, שאל ואני אשמע ואענ...

היא השתעלה. הוי השעול, השעול ! היא מתאוננת...

אלטריל מתהיל.

— אבא, אשאל אותך...

הוא הרגיש בטעותו ופסק.

מנוחה לא משלה עוד ביצרה. דמעות ויפיחות פרצו מתוך לבה.

נתמלאה חסאה גם אצל האחיות וגם אצל אלטריל.

בכי אחד משותף התפרץ.

אך מנוחה נמרה בצחוק שברור וארוך.

— טעית, ילד קטן, טעית.

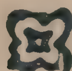
הצטחק גם אלטריל: טעיתי, טעיתי.

גם האחיות מסיעות לצחוק: טעית, אלטריל, טעית.

כלם צחקו עד להתנשמות. מתוך צחוק החביאו את ראשיהם תחת השלחן.

וכשנמרו את הצחוק והגביהו את ראשיהם מצאו את עצמם מרומים איש איש חפץ לרמות חברו — ונשאר מרומה.

העינים הנפוחות והלחיים הרטובות גלו את הכל.

בְּלֵיל־שִׁמּוּרִים.

ספירידון דימיטרוביץ שב לביתו לעת־ערב בפנים מאירים, ושטן של זחיחות־דעת רקד בין עיניו. אנא ספירידונובנה ראתהו מבעד לחלון, והרגישה שכיסו נתברך בפעם זאת. היא קמה כנגד הראי, תקנה את פניה ופגשה אותו מתוך נחת וטוב־לב.

אנא זקפה עליו מבט דובב ומפרפר בין ספק לודאי.

בתשובה על שאלתה האלמת קבלה שתי נשיקות רכות על שתי עיניה היפות והנוהות כל־כך לנשיקה; וצרור של שטרות תהב לתוך ידה בתורת הוספה.

— כל־כך ?!. תמהה אנא מתוך נחת־רוח מרובה.

— זהו בשביל שנים ! לחש לאזנה, וגנב נשיקה בצואר תוך כדי־דבור.

היא העמידה עליו עין אחת רכה, ועין אחת כבשה בקרקע. העינים האלה הגדילו בו את הצמאון לנשיקות.

— כלום שנים היו היום ?

— אחד מאתמול — נשק ספירידון ומנה — ואחד היום. זה עתה.

— ביריה ?

— זה של היום — בתליה.

אנא הרכינה את ראשה ונשתתקה.

ובאצבעות דקות התחילה ממשמשת בשטרות, מנתה־ומנתה; טעתה בכל פעם והתחילה מראש.

ספירידון לקהה בתוך כך על ברכיו הקשות ולטף־בשערותיה. ובכל פעם, שהיתה קרובה במנינה אל הגמר — בלבל את דעתה בנשיקה חדשה.

— הי, טרדן !—מתריסה אנא—תן לי לגמור !

— גמר זה למה ? המתיני למחר, ותצרפי למנין סכום חדש !

אנא הזדעזעה ונשמטה מעל ברכיו.

— הי, חמלנית שכמותך ! לגלג עליה הבעל.

אנא הביטה עליו מתוך עין אחת בנזיפה כבושה.

— איני מחויב לחמול על אדם יותר ממה שהוא גופו חומל על עצמו — מתנצל הבעל הנזוף.

אנא שותקת.

— את אינך יודעת — אומה זו! הולכים להם לתליה ביהירות יהודית, כמו... כ... גו, כחכרן זה ההולך לסיר נכסיו!

— הנח להם לאמללים הללו!

— אינך מאמינה?! אילו ראית את זה של היום! ממלא היה בישותו את כל חללו של האויר. דומה היה שאינו רואה את התליה ולא... אפילו אותי אינו רואה! רק מבט אחד רפרף עלי. מבט בעלמא! כאילו... עבדו אני, שבאתי לטול את צפרניו. פוי, יהירים שכמותם!

— הנח להם!

— כשהפשלתי עליו את העניבה הֵ...ך בחוצפה! שומעת את? הוא חיך! וקרא בקול כפרא אדם: אחים! בתליתנו אני רואה נצחוננו. השמעת? נצחוננו!

— כך קרא?! למי?

— למי!? לתוך העולם הריק!

שניהם נשתתקו. עיני ספירידון תעו בתוך גובה חללו של החדר. מלים נזרקו מתוך פיהו:

דמי... ובשרי!... כמה יהירות?

— מה אתה סח? —

— גם אלה הם פטפוטיו שלו על התליה. דמי... בשרי. הדור הבא — צעק — יאכל את בשרנו וישתה דמנו. בנפשותינו נפדה את... הקקק.... כאן נשתרבבה לשונו...

— אמלל!

ושוב נשתתק לשעה קצרה; ואחרי כן קם והסתכל בשעונו.

— השעה-מאוחרת, פנה אל אנא וזרז אותה: לבשי והתעטפי ונלך אל בית-המסגד! הלא ליל-שמורים היום!

והלילה היה אחד מן הלילות, הנושאים בקרבם סוד בשורת האביב הקרוב. החשך הקלוש בלע את הלובן המלוכלך של שלג נכלם. הקור השולט שלא בזמנו עשה מעשהו בהסתר-פנים, ותלה על מרזבי הגגות גבעולי קרח, שעתידים לעלות למחר בחם השמש... והרוח הקריר לא עמד בפני חם הלבבות המקוים לאביב. צלצולי הפעמונים שבבתי-המסגד רחפו בזחילה, והתפשטו על ראשי בני-תמותה, וחדרו לתוך האזנים ברזי-רזים, וחדרו לתוך הלב למי — בכובד עופרת ... ולמי — ברפרופים קדושים.

ספרידון ואנא נדחקו זה לזה, ונתקדשו בקדושת הליל, ומתוך הכנעה חנינית נכנסו לבית-המסגד.

אור הנרות והאפל המרחף... ריח הלבונה וקיטור הפתילות... רחב האולם וסור הפ־כת המבדילה... והפעמון המסתתר מקיש כפעם בפעם הקשה פתעית על הכל, ונותן לכל, באור רזי, מצרף ומקשר ענין לענין.

המקרן עמד על הבימה, והקריא לפני המבקרים מתוך האפוסתולים:

. . . ובן־האלהים ברך על הלחם וחלק בין כלם ויאמר: אכלו ודעו, כי את בשרי אתם אוכלים! ויברך על הכוס ויתן להם ויאמר: שתו ודעו, כי את דמי אתם שותים!

. . . וחיל הנציב הרומי סבו את בן־האלהים וישימו נזר קוצים על ראשו. . . ואת שמעון הקוריני הכריחו לשאת את הצלב ויבאו עד גלגלתה . . .

. . . והעוברים עליו חרפוהו וגדפוהו, וקראו עליו: הוי, סותר ובונה! אם בן־אלהים אתה, הצילה את נפשך!

דנננג!... נפל קשקוש מן הפעמון והרעיש לבות המבקרים מתוך שמועתם.

והמקרן לא הפסיק מתוך קריאתו, כאילו הוא היחידי הרגיל ומבין בשיחת הפעמונים, והוסיף לקרא:

. . . ובן־האלהים קרא בקול: „אלהי, אלהי למה שבקתני!" המלים העבריות־כשדיות, שנשארו בצורתן בכל ההעתקות והתרגומים של האבנגליום, ושאינן מובנות לשומעים, ירדו עמוק־עמוק בקרבם והרעישו את לבותיהם אנחות־אנחות יצאו מרוססות מתוך הלבבות.

. . . ונקרעה הפרכת, ורעדה האדמה, ונבקעו קברים...

. . . ויהודה איש קריות ידע את המעשה הרע אשר עשה, וילך אל הכהנים ויקרא: „דם נקי נשפך על ידי!" וישלך בפניהם את שלשים השקלים, וילך לביתו ויחנק".

דנננג! שוב מקשקש הפעמון קשקוש פתאומי, ושברי רזים מרחפים מעל לראשי המבקרים.

ספירידון ואנא נכנעו תחת השפעת הקדושה. דומה היה עליהם, שהביר יחד עם המקרן והמבקרים נעקר מעולם המציאות ובא אל עולם העבר; אותו העולם הנפלא, שכל שעה שבו שקולה כנגד דורות; כל יום ויום הוא מחולל של אלפי שנים; עולם של תליות וקרבנות אדם על קדוש האידיה, עולם שבניו הבריאו בדמם ובשרם את הדורות הבאים.

התמונות הקדושות המרחפות עליהם מעל הקירות, דומה שנעשו יותר בהירות והיניות. הכל ברור, רענן וקים, כאילו זה עתה לוו שניהם את שמעון הקוריני תחת הצלב לגללגלתה, וכאילו זה עתה שמעו מפי מרים אשת זבדיה את הנסים והנפלאות!

דנננג! צלצל הפעמון.

וכשיצאו מבית המסנד, התאנחו שניהם מתוך גענועים קדושים. צלצול הפעמון רדף אחריהם על דרכם. לב ספירידון מלא רגשי קודש. לא יכול להתאפק, פנה ואמר אל אשתו.

— דור של רשעים! עמדו ולא ידעו אצל מי הם עומדים!

— אשרי למי שזכתה להיות באותו מעמד! נאנחה אנא.

— הדורות הבאים שותים מדמו ואוכלים מבשרו הקדוש!

— הוא פדה את כל הדורות!

— אילו קם איש קריות מקברו!

— איש קריות עשה תשובה. בן־האלהים סלח לעונו.

— טוב עשה שנחנק.

— ואת שלשים השקלים זרק בפני הכהנים! בפניהם זרקם — צוחקת אנא מתוך נחת־רוח של נקמה־קדושה.

ואחזו זה בידו של זה ונדחקו זה לזה ברגש קדש ורחפו בתוך האויר החשוך, והצלצול הקדוש לוה אותם על דרכם.

בִּשְׁעַת הַכֹּשֶׁר.

א.

נפתלי זעירא שמע פעם אחת בילדותו מעשיה זו:

מעשה בעני, שפגש בחכם אחד וקבל לפניו על עניו. אמר לו אותו החכם: „יש בכרכי הים עשיר אחד, שיש לו ממון קורח ואוהב שעשועי אכזריות: נותן אלף דינרי זהב למי שמסכים לתת לנקר את עינו, וכמו כן — בעד קטוע אצבע של ידיו או של רגליו ושאר אבריו — רצונך שתלך אליו?"

מעשיה זו שמע נפתלי־זעירא פעם אחת בילדותו, ומאז היה אומד ומעריך את נכסיו לפרקים תכופים:

שתי עינים — שני אלפים; עשר־עשר אצבעות – עשרים אלף; שת אזנים, חוטם ולשון — הרי עשרים וששה אלפים דנרי זהב!

כשהיה רואה עור, היה מנענע עליו בראשו ואומר: „עשרים אלף מנכסיו של זה הלכו לטמיון!"

נפל אביו למשכב, חלה שנה תמימה. שמע אותו כואב וקובל, מצרף הוצאות רפוי ושבת ממה שהיה יכול להרויח, אילו היה בריא — ופוסק ואומר:

„יותר מאלף רובלים אכלה מחלתו".

נאנח הקטן בהשאי לאמר: „עין אחת הלכה לאבוד מנכסי אבא"!

אחרי פטירתו של אביו, חלתה אמו ואכלה יתר הפליטה.

וכשנשאר נפתלי יתום מכל הצדדים — נשאר עזוב וגלמוד, בלי אח ואחות, בלי דוד וגואל. בירושה נשארה לו רק דירה שכורה, ששעתה לא כלתה עדיין.

זה היה לו היום הראשון של צער רעב, בשעה שאין ממי לתבוע ואין לפני מי לקבול.

נעשתה שנואה עליו הדירה שנתרוקנה, שהיא מצערת כל־כך ומוצצת בתוך הלב ומכה באיזה פטיש נסתר על הצדעים — עמד ויצא לחוץ.

נפגש בנער נושא סל מאפה למכירה, עמד והריה בו.

והנער האדון השליט בסלו מונע ממנו בצרות־עין את ריח המאפה ואומר לו:

— יש לך קופיקה? הב לי, והא לך כעך!

— קופיקה!? מהיכן לו קופיקה זו?! כשהיתה אמו בחיים, היתה נותנת לו לפעמים פת־לחם וקופיקה לקנות לפת לפתו; עכשו כשאין פת־לחם, קופיקה זו מה היא?

והנער בעל־הסל עקשן גדול: בלי קופיקה לא יתן כעך.

בלע נפתלי רוק חמיץ ודוקר לתוך גרונו, והביט אחרי הסל הנפלא, ההולך ונבלע בחללו של המרחק.

מאז נשתנו ערכיו: התחיל מעריך את עיניו ושאר אבריו לא בדנרי זהב אלא — בקופיקות, באותן הקופיקות, שקונים בהן כעכים וכל מה שיש בו להשקיט את הרעב.

והרעב מציק, מציק בחשאי; ואותו הפטיש הנסתר רודף אחריו גם ברחוב ומכה על צדעיו „צוק—צוק"!

עלה בדעתו של קטן זה לשאל מבני־אדם את הדרך לכרכי הים למקום ישיבתו של אותו עשיר. אפשר שימכר לו להלז עין אחת במחיר הרבה קופיקות, עד שתספקנה לו להרבה הרבה ימים?

אלא שנתמלא למפרע רחמים על עיניו. דמעותיו התחילו נושרות משם ועפעפיו זזות ורותחות, כאילו מריבות העינים זו בזו, כל אחת אומרת: „אני אשאר ואת תלכי לניקור!"

העלה בדעתו להחליף עין־ביד; את השמאלית ישאיר להנחת־תפילין לכשיזכה, ואת הימנית ימכור.

בין כך ראה הנוני זקן אחד נושא שני קנסות של סוקר על כתפיו, והוא התאנח ומתיפח תחת משאו.

נצנץ במוחו רעיון הגון. הפסיק לו לזקן את הדרך ואומר:

— רצונך, סבא? אני אשא את המשא לחנותך, ואתה תתן לי בשכר קופיקה!

— ניחא! ענה הזקן שמח.

נשא נפתלי את המשא למקומו, קבל בשכרו קופיקה ופת־לחם הוספה על שכרו.

חג היה יום זה לנפתלי: הוא אכל לשובע וקופיקה נשארה שלימה בכיסו! ולא עוד אלא, שמצא לפניו עסק טוב: הרי יכול הוא לבקש בכל יום זקנים מסובלים במשא, יעשה להם שירות ויבוא על שכרו.

ושוב לא בקש את הדרך לאותו עשיר שבכרכי הים.

החביבות נעשו עליו עיניו וכל אבריו. דומה עליו, כאילו נס נעשה להם ונצלו מניקור וקציצה.

וחשובות נעשו אצלו הקופיקיות. „הקופיקה — זוהי תריס בפני הרעב, מחיר כל מום־רע".

התרבו אצלו הקופיקיות קימעא ובחשאי; כשם שהרעב היה מצער בחשאי, כך הקופיקות מנחמות אותו בחשאי.

כמדומה לו, שהוא כבר אינו בדד: הרי צלצול של פרוטות נשמע מתוך כיסו.

וקשה היתה עליו הוצאת קופיקה יתירה מכיסו, כניקור־עין; וכשראה בני־אדם בזבזנים, התרעם עליהם והחליט בלבו, שאלו הם בודאי מקרובי אותו העשיר בכרכי הים, הקונה עינים ואברים לניקור וקציצה.

יצא נפתלי פעם אחת לבקש זקנים טעונים משא — נזדמן לו „בר'קי בר־גלות" עם עגלתו הקטנה.

הנערים קוראים לבר'קי זה, שפרנסתו על עגלתו, „בר־גלות", מפני שכך דרכו: מעמים הוא על עגלתו פרות ממה שקנה אצל האכרים ביום־השוק, הולך ודוחף אותה העגלה ברחובות, בשוקים, אצל החדרים ובכל מקום שילדים מצוים שם ומכריז: „תפוחים, אגסים - אתרוגים שבגלות! שזופים מתוקים—תמרים שבגלות! תאנים שבגלות, רמונים שבגלות, שקדים שבגלות—קנו, ילדים, משכו וקחו!"

כך קוראים לו הילדים. אבל הגדולים קוראים לו, „בר'קי סגי־נהורא, מפני שעיניו התחילו כהות מזקנה, וליצנים שבין מכיריו קוראים לו „השוך־בנים", מפני שאשתו השניה—מכיון שילדה שלשה נוספים על הצי־תריסר של הראשונה עליה השלום—עמדה מלדת.

אמר לו נפתלי: רצונך, ר' בר'קי, אדחיף את עגלתך, ואתה תתן לי קופיקה בשכר דחיפתי!

העמיד עליו בר־גלות עינים כהות, בחן אותו בראיה ואמר:

— קופיקה בשכר דחיפה — ודאי שאתה שוה, אבל אלמלא היית רעבתן, הייתי נותן לך עשרים ליום ובלבד שתנן בעיניך על פירותי מפני הילדים החטפנים.

— רעבתן!? כיצד?! —תמה הקטן:—לזלזל בדבה, שיכולים למכרו ולקבל עליו קופיקות?!

— מוטב! הסכים בר'קי: הרי אתה מקודש לי ולעגלתי בעשרים קופיקות ופת־לחם די צרכך ליום.

— וקופיקה בשביל הדחיפה! הזכיר הקטן.

— וקופיקה בשביל הדחיפה!

התחיל הקטן מרויח עשרים ואחת ליום — שכר עיניו וידיו. הוא קבל פעמים פת־לחם ופעמים סעודה גמורה על שלחנו של בר'קי, ובר'קי קבל ממנו הטבה: איזו שיריות שאינן מנויות ואינן עולות בחשבון עבודה.

נעשה דחק בכיסו של נפתלי. כבר אין צלצול מטבעות עולה משם. אנוס היה להחליף פרוטות ברובלים.

שמח הקטן, ובטחונו הלך והתחזק בהונו. אבל ההצלחה, מכיון שהיא מראה פנים צוחקות לאדם, הרי הוא צריך לקבל את חלקו גם בבגידותיה ותמורותיה:

באחד הימים יצא נפתלי לחוץ, ולא נראתה עגלתו של בר־גלות.

רץ לביתו של אותו זקן ומצאו יושב בטל ועצב.

— ר' בר'קי! היכן עגלתך?

— הוי, חביבא! — ענה לו הלז בדמע: — היום יום־השוק; האכרים ודאי שהביאו פירותיהם למכירה, ואני — אין לי במה לקנות.

— ומעותיך היכן?

— מעותי?! מעולם לא היו לי מעות, ינוקא! הייתי לוקח בהלואה חמשה רובלים אצל אחד משכני — משגיח על המלבן של ר' אפרים קשט. הרובלים לא היו קנינו של אותו משגיח; גם הוא עני. מכסף בעליו נתן לי בהלואה, ואני הייתי קונה, מוכר, משלם ומרויח מחית ביתי, ושוב לוה, ושוב משלם. עכשו נעשה ר' אפרים, לא־עלינו, בעל־שמיטה, והמשגיח צריך היה להשיב כסף בעליו בחשבון. קטן אתה; אינך יודע מה זו שמיטה, ואינך מרגיש עד כמה לא ניחא לו לשמטן, שיהא כספו בידים של אחרים! ואינך יודע עד כמה מסוכן הדבר למשגיח עני, כשאינו מחזיר כסף בעלים במלואם!

— — אבל סופו של דבר תבין שעגלתי נתארמלה. לא תצא היום, אתה לא תרויח את קופיקותיך, ואני לא אמצא פרנסת ביתי.

נתמלא הקטן רחמים על עצמו ועל הזקן המטופל.

נצנץ רעיון במוחו:

— ר' בר'קי! אני אלוה לך חמשה רובלים!

— ויש לך?

— עשרים.

— ברוך אתה לי, ינוקא! והוי יודע: הרי יתום אתה! איני חפץ לקחת ממך את כספך בחנם. אשלם לך בעד כל רובל קופיקה לשבוע!

רקד הקטן מתוך שמחה כנגדי: מעכשו ירויח שוב עשרים ליום, קופיקה לדהיפה, חמש קופיקות לשבוע, ולא עוד אלא שהזקן הטוב ימצא שוב פרנסת ביתו.

שוב התחילה עגלתו של בר'קי בר־גלות להראות סימני חיים, ומאז נעשה נפתלי מעין בן־בית אצל בר'קי הזקן ורגיל אצל בניו, שכלם היו בעלי־קומה ומסובלי־בשר — העניות הבריאה ואמצה אותם להכעים — והוא היה זעיר וכהומש אחד ביניהם; לפיכך קראו לו „נפתלי־זעירא".

טוב עשו, שהסבו לו שם־לואי, מפני שבבית כזה של בר'קי „חשוך־

בנים" — חזקה שכבר יש בין טפליו אחד ששמו נפתלי, ואם תמצא לומר — אין לפי שעה — לא הורעה חזקתו של „סגי־נהור" זה לזכות עוד את העולם בזבד חדש, שיקראו שמו בישראל נפתלי.

ב.

בר'קי בר־גלות היה אחד מאותם ההדיוטים למחצה, שחושבים להם זכות להתאונן על הוריהם, ש„לא נתנו להם להתחנך על פי רצונם". לפי אמונתו של בר'קי באותם הכשרונות שנראו בו בילדותו, יכול היה להיות אפותיקרן או אפילו דוקטור—אלמלא שלא עכבו הוריו בדבר!

ומה שקלקלו בו הוריו, השתדל לתקן בבניו:

כל זמן שהיו קטנים, היה מבריח אותם מעל עגלתו ומונע את עצמו מלהשתמש בהם שימוש כל שהוא; וכשנעשו גדולים, היו הם־גופם משתמטים מלעזור לו במשהו.

שכר־לימוד לא היה משלם הרבה בעד בניו: עגלתו לא הספיקה ל„מותר" זה.

וזהו, לפי דעת בר'קי, מותר גמור, מפני שלא השכר עיקר. מי שיש לו תשוקה ללמוד—התורה חוזרת אחריו. כלום הרבה שלם אביו בעד אותו המקצת שהוא רחש לו בילדותו, בין עברית, בין גויות?! הלואי שלא היה מעכב בידו!

העיקר הוא השפעת אב, קצת מוסר! הוי, מוסר מוסר! „יסר בנך" — כך כתוב בתורה.

ובימי שבתות ומועדים היה רגיל להגיד דברי כבושים לבניו ולעורר בהם „תשוקה־לדעת" על פי דרכו.

„הוו יודעים, טפליא, תורה—טוב סחרה מכל סחורה;—הגעו בעצמכם—סוחרים? סתם סוחר—רמאי! קונה בזול־הזול ומוכר ביוקר, ונשבע בחרמות, שעולה לו גופא ביוקר וסופו של דבר: הבריות שונאים אותו, ואינו מוציא שנותיו עד שהוא משמט ונעשה עני!

„ולהיות עני—זהו עסק ביש! הקדוש־ברוך־הוא יגן עליכם מפני צרה זו. הרי אני אביכם קצת סוחר לכאורה, קונים אצלי, לדוגמא, ליטרא אנסים. אני עומד ושוקל: הוסף אנס—הכף מכריעה לרעתי; נכה אנס—לרעתו של הקונה ומה אני עושה?"

משפיל הוא את קולו ולוחש:

„אני מניע את הכפות לכאן ולכאן ו—ו—ומרמה.

וסופו של דבר—אני עני!

„שמא תאמרו — מלאכה!? כל מלאכה היא קבצנות בזויה ורמאות! כלום ראית מימיך היט שיעמוד בדבורו?!

„תאמר — עשירים!?

„ראשית, לא כל אדם זוכה שימותו עליו הורים עשירים וישאירו לו ירושה. עשיר מישראל — דרכו לשמור את בריות גופו במאכל, במשתה וברופאים מומחים והוא מאריך ימים, עד שעולה בידו לאבד מעותיו בחייו בענין רע.

„ושנית, מכיון שהם עשירים, הרי הם ברובם בעלי־נשך ואין להם חלק לעולם־הבא, והכל שונאים ומבזים אותם, עד שמששמטים להם את כספם סוף־פסוק!

„הכל רמאים בזוים, ובכל יש רמאות וקבצנות!

„מה שאין כן תורה.

„הרי לך דוקטור: נכנס הוא לבית חולה, שוהה שם איזו רגעים, דופק, בוחן, רושם — מקבל רובל בחשאי ויוצא.

„ולא עוד אלא שהוא מזומן לחיי עולם־הבא: אם מסייעים לו מלמעלה, הרי הציל נפש ממיתה!

„או קח לך אפותיקרן: נכנס אתה אליו בגלוי ראש, מושיט לו פתקא מתוך דרך־ארץ — מיד הוא רומז לעוזריו, לפטם, לרקח מיני עשבים, שנמכרים אכסרה... בקבוק... פקק... פתיל... מקבל היא ממך רובל — קורטוב פחות או יותר — ואתה יוצא לך!

„וגם לו יש חלק לעולם־הבא, מפני שפקוח־נפש נוגע בדבר: זה לא אנסים ותפוחים! אילו היה מהליף עשב בעשב, היה הורג נפש!

„תורה, תורה, אני אומר לכם, טוב סחרה מכל סחורה!"

והבנים היו בנים מקשיבים, ויראים היו מאד מפני אותה העניות, שאבא מרמז עליה בכל פעם; והרי לפעמים תכופות היו טועמים טעם אותה העניות בחוש על שלחן אבא — ולא נשארה להם ברירה אחרת אלא ללמוד.

ומי שיודע איזה דרך נכנסים ניצוצי חמה לתוך טמוני החול להפוך רגבים לאבני שהם — הוא היודע באיזו דרך נכנסה השכלה לביתו של מוכר פירות זה, מאחר שלא שלם בעדם שכר מורים! המה גנבו מאצל הנערים הלומדים, קימעא מזה, קימעא מזה. ספר לימוד אחד בא להם במתנה, ואחד שאלו ולא החזירו. זה רכש לו איזה ידיעה בחשבון, זה — בדקדוק הלשון, זה בגיאוגרפיה. למד זה עם זה, עד שגדלו ויצאו לעירות אחדות, והיו שם למורים ומתלמדים — כמו שנהוג; וכך נשארו באמצע הדרך, המוביל מאהל העניות להיכל הדוקטורות. כלומר: נשארו שקועים בהוראה ומלמדות לכל

ימיהם; להוציא את הצעיר „יוזיף ברקוויטץ פרוכטמאן", שזכה להכנס עוזר בבית האפותיקה שבעיר.

ויציאתם לא עשתה רושם בבית בר'קי. לא לרעה ולא לטובה, מפני שבין כך ובין כך לא עזרו לאביהם בשום עזר. והמקום שאצל השלחן לא נשאר פנוי, מפני שעד שיצא אחד הגדולים, התגנב קטן אחד מבין הקטנים ונעשה גדול.

כך גדל נפתלי זעירא בבית בר'קי הדחוק, המלא תורה ובנים. רואה היה אותם מטיילים צפופים בחדר, נפגשים ונתקלים זה בזה באורך ובאלכסון.

„אימעניטעלני, רודיטילני, דטלני, דינני דיניג, דיננם"...

„שם־מספר הוא חלק־דיבור מתהלך במספר, במין, בנטיה"...

„במדה שיגדל ה„אחוז" — יקטן המספר"...

„היהודיים הם עם תגרני עוסק בנשך"...

ובין־כך מושיט זה האחרון את ידו לתוך סל אגסים, שהונח לפי שעה בחדר, לוקח אגס, ממלא את לוגמיו, לועס ושונה:

„היהודים הם עם תגרני עוסק בנשך"...

ונפתלי זעירא מקשיב בסקרנות מתוך קנאה נכנעת וביטול־היש:

„והי אמת, שהיהודים הם תגרנים... עוסקים בנשך... בין שהם לוקחים, בין שהם נותנים נשך! הרי אני, בר'קי, ושאר בני ישראל". אלא שתמוה בעיניו: „מה ענין זה לאכילת אגס שמחירו קופיקה?!"

„הרי זה עובר על בל־תשחית!"

„אבל... להם הכל מהול. הם עתידים להיות אנשים אחרים לגמרי. הם לא יהיו עוסקים בנשך!"

אילו היו הוריו קימים, היה גם הוא בוהר לו להיות דוקטור. ולא היה עוסק כלל לא בדהיפת העגלה ולא באותן חמשים קופיקות נשך, שהוא מקבל בכל שבוע להמשים רובליו המפוזרים בין הרבה לוים.

מרגיש היה את עצמו עלוב, והצדיק על עצמו את הדין.

— אלה יהיו אנשים אחרים לגמרי! אמת? לאה!

כך היה מסיח לפעמים עם לאה הלבנוניה, נערה הורגת שהביאה עמה, שרה אשתו השניה של בר'קי — נכסי מלוג לביתו של זה.

— אמת, הסכימה לאה.

לאה היתה מסכימה תמיד ל כ ל דבריו.

ג.

שרויה היתה שרה באלמנותה עם בתה הקטנה לאה ומתפרנסת מן המהמט. תפרנית היתה וכך למדה גם את בתה לעסוק בתפירה: מתפרנסת היתה לא בדוחק, אלא — באלמנות:

„כלום תכלית היא לשבת כך בארמלות?! תינח כל אותן השנים שהיתה לאה קטנה, אבל כשתגדל—מה תהא עליה? מי ישיאה לאיש? אין חבוש מתיר עצמו, על אחת כמה וכמה—אחרים!"

עד שבא בר'קי מעירה הקרובה, והתקרב אליה לשם שידוך.

והיא מצאה את הדבר רצוי והגון מכל הצדדים:

ראשית, הרי הוא זקן בערכה, וחזקה שלא תלד שוב.

ושנית: הרי ביתו מלא בנים; אפשר שאחד מהם ישא את לאה!

ושלישית: איך שיהיה, יהיה אב ללאה שידאג לה!

עמדה ונשאת.

והיא אינה מתחרטת.

בטיבעה של שרה להשתקע בחשבונות: מי נותן יותר לצרכי הבית, מחטה שלה או עגלתו שלו? ובאמת כל אלו החשבונות למה הם? כלום כשתמצא את חלקה הסר, תמלא לו? או שמא להפך, יתן לה תוספת כתובה?! מרגישה היא גם בלי חשבונות, שמיום שנכנסה לכאן אין עבודתה מתברכת כל־כך, אפילו את החצי אינה מרויחה, ממה שהיתה רגילה להרויח. כך דרך העולם: אשה בפני בעלה—נר בפני אבוקה.

היא אינה מתחרטת, אלא שמסקנא אחת ממסקנותיה בשעת נישואין נמצאה פלסתר:

רואה היא עכשו, שאין זווגה של לאה בבית זה. אלה הם בנים אחרים לגמרי, לא מחומר זה, הם מלומדים.

הם גבוהים ממנה בערך. גם בר'קי, כנראה, הוא מערך אחר. אמת היא מה שאומרים בני־אדם: „זווג שני אינו אלא שותף לקערה".

ולפיכך עמדה והבדילה את עבודתה שלה.

„תרויח לה לעצמה! אפשר שתקבץ לה אתחלתה של נדוניה!"

גם לאה מרגישה עצמה בבית זה כמו מחומר אחר.

נערה לבנונית זו, אף־על־פי שאמה אמרה לה, שבר'קי נעשה לה אב ושכל אלו הם אחיה — בכל זאת מרגישה היא עצמה זרה בבית זה. יש איזה היין מבדיל בינה ובינם. כשם שחלקה באמא יותר גדול משלהם, כך חלקה באבא קטן וקלוש. יש לה חלק שוה עמם בקערה, בין כשהיא מלאה בין כשהיא חסרה; וכל חוץ מזה הרי היא בריה לעצמה. זרה־קרובה היא בכאן.

וכשנעשה נפתלי־זעירא בן־בית, נוסף לשם עוד זר־קרוב אחד. תיתי לה, שמצאה שם קבוע ליחוסם של שניהם בבית זה: היא ונפתלי הם שני זרים־קרובים בבית מלא אחים.

והבית כמנהגו נוהג. נפתלי דוחף בעגלה, לאה תופרת פעמים לעצמה, פעמים מטליאה בגדי האחים; והאחים מטיילים צפופים בחדר ומשננים על־

פה: „דינני דיניג דיננם"... ולאה ונפתלי מתפרנסים לפעמים מן הפרורים של השכלה הנופלים מן האחים: הוא קבל מהם חשבון „חלוף מטבעות ופרוצנט", והיא גנבה קימעא קימעא היום, קימעא מחר.. אלפא־ביתא, צרף, קריאה, כתיבה במקצת — כבר קוראה היא בקישוי ספר רוסי. כשנושא הענין שבספר הוא נער ונערה, היא מבינה את התוכן בנקל.

ומרגישה לאה את בטולה בבית זה ומתקרבת אל נפתלי.

ושניהם מביטים מתוך קנאה אחרי האחים המטיילים לאורך החדר.

— אלה הם אנשים אחרים — זוקף הוא אצבע כלפי צדעו ולוחש ללאה — אמת?

— בידוע! נאנחת הלוז.

— הקופיקה היא היא עין האדם—מסיח הוא בה שוב בדברים שאינם מן הענין—בלי קופיקה — בלי נשמה! יודעת את אותה מעשיה בעשיר שבכרכי הים?

—אלא שהם מצאו דרך יותר קצרה לעשות קופיקות. הם יהיו אפותיקרנים ואפשר דוקטורים!

—הגעי בעצמך: יש לי כבר יותר מחמשים רובל....

—באמת?! והיכן הם?

מרכין הוא את ראשו מסמיק ולוחש:

—בנשך הם נתונים.

ד.

וגדול נעשה בין כך קטן אחד מקטניו של בריקי, שלא מצא את התורה טוב מכל סחורה. לבו פנוי יותר להויות העולם. הריח בו אביו שיש בו נשמה הדיוטית, עמד ולקחהו לעגלתו. נדחק נפתלי־זעירא ממקומו הקבוע והלך לבקש לו מקום אחר.

נכנס לו שוב לשלמה החנוני הזקן ואמר לו: רצונך, סבא, שאהיה משרת בחנותך?

—ובקי אתה בעניני חנות?

— בקי!? איני יודע כלום! אבל כל מה שתצוה עלי אעשה!

הסתכל בו אותו זקן ואמר: רואה אני בך, שאתה צעיר ישר. רבותא הוא עכשו לאדם צעיר שיכריז על עצמו: „איני יודע כלום!" אבל אוהב אתה עבודה?

— עבודה? בשכר?

— פשיטא!

— הן!

— אם כן עדיף אוהב עבודה מידען־עצל. השאר בהנותי!

— ומה שכרי?

— חמשים לשנה ומזונות.

— כיצד? רובלים?

— ואלא מאי?! אדרכמונים!?

הצלחה כזו לא ראה בחלום.

ומכיון שנשאר בחנותו של שלמה הזקן ונעתק לגמרי מביתו של בר'קי — נודע לו, שכשהיה שקוע כל אותם הימים אצל עגלתו של זה, לא היה אלא בזכותה של לאה.

רק בשבילה הוא מתגעגע עכשו אל בית בר'קי.

בשעות הפנאי הוא יושב ומהרהר או בצירופי הונו עם הנשך או — בלאה.

ומיד כשהוא פוטר מעל עצמו את כל עבודותיו, הוא ממהר לבית בר'קי, ויודע הוא שימצא את לאה עומדת וממתינה לו בפתח.

ולאה — פעמים שמתרבה עליה העבודה, ואז יושבת היא שקועה על מחטה, מרויחה כסף בשפוי ואין לה פנאי לקרות בספריה השאולים.

אז היא שמחה לקבל את פני נפתלי, לנוח עמו מעבודתה; ומסיחים הם זה בזו. הוא מסדר לפניה השבון הונו המצוי והעתיד לבוא יחד עם הנשך והפרוצנט של הנשך, והיא מצרפת לפניו את רוחיה של שבוע זה ושבוע הבא עם ה„אתחלתא" שלה. ושניהם מוצאים ענין רב בשיחתם, ושניהם שמחים — בין בשיחתם בין בשתיקתם.

ופעמים שמתמעטת העבודה אצל לאה, מתרבים עליה לילות של נדודים וימים של שעמום; ואז היא קוראה הרבה בספריה השאולים, וכשנגשא הספר הוא נער ונערה, היא מבינה כמה שמבינה, ואת השאר היא משערת ומצרפת. ויוצאה היא לעולם אחר, עולם עדין, אציל, עולם של דוקטורים ואפותיקרנים.

ואז קשה עליה חברתו של נער זה האדוק אל הרובל. מפהקת היא ושמחה, כשהוא נפטר מלפניה.

תיתי לו לנפתלי, שימי עבודתה של לאה מרובים על ימי השעמום.

ה.

ולאה אינה יודעת, אם היא „יפה כחמה" ו„ברה כלבנה", אלא שאחיה יוסף ברקויטץ התחיל לוחש באזניה כזאת לפרקים תכופים. תמוה שנפתלי לא אמר לה כזאת מעולם!

יוסף ברקוויטץ מספר לה הרבה דברים מצוינים: תולדות ההון, אקס־פלואטציה... צמצום הרכוש... עתידות הפועל...

תמוה שהוא נטפל אליה לספר עמה. מרגישה היא צער של התבטלות, כשהוא מספר עמה.

ופעם לחש באזניה דברים... שהיא מתבישת להרהר בם.

ופעם עשה מעשה מגונה... דומה לה, שכתם נשאר מאז על הלחי...

אבל הוא אמר, שיש לו הזכות על זה...

— האמנם?! הוא — ונערה חשוכה ועניה כמוני?! . . . .

. . . .

ואין שכרו הדל של יוסף ברקוויטץ מספיק לו לקנות ספרים ולנסיעות תכופות אל הבחינות. לוה הוא — לפעמים אצל נפתלי־זעירא על חשבון עיסקא ופעמים — אצל לאה בהשבון גמילת־הסד „לכשירהיב".

צרכיו מתרבים, הלואותיו מתתכפות. מתחלה היה קשה עליה לסרב; ואחרי כך — פעמים שלא יכלה ופעמים שלא הפצה לסרב — נעשה חסר ב„אתחלתא" של לאה.

ורעיון הגון עלה בלבה: אילו היה לה די כסף, היתה קונה לה מכונת־תופרים והיתה מרויחה יותר ולא היתה צריכה לסרב ליוסף בשעת דהקו: סוף־סוף — הרי הוא... הרי הוא אח!

* * *

ונפתלי נעשה יד ימינו של שלמה הזקן. טרוד הוא כל היום בין בעבודות החנות בין בחשבונות ההקפה. מזג טוב הוא זקן זה: כשהוא מוצא את משרתו נאמן וכשר לפניו, הוא עושה לו להלז נחת־רוח ומשליך עליו את כל עניניו. כביכול: איני הושיש לך! „רק הכסא אגדל ממך".

ולאורתא הלך נפתלי ל„הצרוי" של הפריץ שבעיר לעשות עמו חשבון לסכום ברזל, שקנה זה מהנותו של שלמה ולגבות את המגיע.

וכשחזר לביתו נזכר בדרכו, ששכח הפריץ לנכות חמשים רובל דמי־קדימה שנתן למפרע.

בא לפני הזקן וספר לו בתמיה.

נתן בו הזקן עין ואמר: מציאה כשרה! הרי שלך לפניך! או שמא יש ברצונך — חלק בחלק!

— כיצד? תמה זעירא: הלא החשבון אינו כך!

— ואלא מאי?

— לפי החשבון הרי אותם החמשים צריך להחזירם להפריץ.

חייך הזקן ואמר: „משטה הייתי בך זעירא! לנסותך הפצתי. אשריך שבר־יושר אתה! עכשו מה הפצך ממני? נפלה המצוה בחלקך — לך וקיים „השבת אבדה", שיש בה קידוש־השם".

הלך נפתלי שוב לחצרו של הפריץ, וכשחזר הלך שלמה לקראתו, שאל אותו:

— מה אמר הפריץ?

— כלום, אלא שנתן לי עשרה במתנה.

— ואתה קבלת?

— כלום שוטה אני, שלא אקבל כשהלז נותן?! ולואי שיתן גם מחר!

הניע עליו הזקן בראשו ואמר: „נער ישר אתה, אלא... הבל!"...

עלה לו לנפתלי באותו לילה מקרה, שכל כספו היה מזומן בכיסו, כאילו התקבצו מעצמם כל הרובלים כדי להצטרף עם העשרה החדשים, שבאו לו מתוך היסח־דעת.

הרגיש נפתלי צער ושמחה בבת־אחת: צער בשביל שתי מאות ועוד שמונחים בכיסו בעקרות ואינם מולידים קופיקיות; ושמחה — על שסוף־סוף כשהוא מכניס ידו לתוך כיסו, הוא ממשמש בכל הונו בבת־אחת. נתמלא לבו רגש יותר מדי, ריץ לו ללאה להריק קצת מעל הלב.

ולאה עבדה כל היום ומקצתו של הערב, ולא קראה זה מכבר בספריה — ולפיכך היתה שמחה לקראתו.

אלא שהיא אוהבת טיול בחוץ והוא אוהב יותר שיחות שבבית, תחת גג וכותלות. החוץ הוא הרחוב, לא נברא החוץ אלא למשא ומתן...

ולבנה יפה צפה ברקיע ודמדום נעים שרה באויר, ורוח קריר וכל מה שלאה אוהבת — בטל רצונו מפני רצונה והלך לטייל עמה.

והשעה היתה מאוהרת, והמקום היה מקום שאין רגלי בני־אדם מצויות.

נראתה לו לאה בשעה זו יפה, נוחה, קרובה.

נתמלא עליה לבו רגשות צורבים, ולואי שתשתוק, כמו שהוא שותק וילך עמה כך הלילה.

אבל היא אינה שותקת, וכשהיא מדברת נעשים רגשיו יותר צורבים, יותר ממלאים ודוחקים.

הוא עמד על מקומו, חפץ הוא לומר לה איזו מלה, אבל — לא! אין הוא רגיל במלים! לעשות איזה דבר — הוא חפץ! דבר גדול־גדול, כמו זה שהוא מרגיש עכשו בלבו!

— לאה... לאה!...

הוא עמד והוציא את כל קומץ מעותיו, והכניס לידה של לאה.

— כסף... הכל... הא לך!

ומיד נעשה רוח בלבו.

אלא שהוא מרגיש נחת־רוח, שקשה לו לעמוד בה, מתבייש הוא, עמד וברח לביתו.

ובביתו על משכבו, שלא בפניה, ובהרהורים שלא לאור הנר נקל היה לו להרגיש את כל העונג של העובדא. . . . .

ולמחר בבקר, כשפתח חנותו של שלמה, נכנסה אליו לאה בחטיפה ומתוך דעה מבודחת.

— יחידי אתה ?

— יחידי ? הרי את עמי, לאה ! מה השכמת היום ?

— כלום ! לא יכולתי לישון. מוטב שאתה יחידי בחנות. הבאתי לך את הכסף.

— כלפי מה ?

— כך.

— לאה !

— אבל, חביבא, אתה אינך יודע... כשהכסף אצלי הוא שרוי בסכנה...

— טעמא מאי ?

— יוסף ברקוביץ... הוא צרכן תמיד... היום יותר מאשר בכל יום... הכסף... אתה אינך יודע ! אני אומרת לך — קבל בחזרה !

— בחזרה ! ?

— קבל את הכסף, שאני נותנה לך.

והוא הרגיש את הדבר לעמקו ; ובאותה שעה נעשתה עליו יותר אהובה, על שהיא יודעת מדת זהירות בכסף. וחפץ היה שישקע השמש ויהי לילה, וירוץ תיכף אחריה לביתה : הרי בין־כך ובין־כך אינו מקבל היום קופיקות על מעותיו. יום זה אינו יום.

וקודם שיצאה פנתה אליו ואמרה :

— אם יכול אתה להלוות לי חמשים לצורך קניית מכונה — מוטב !

— להלוות ? כיצד ? על חשבון עיסקא ?

— תינח על חשבון עיסקא ! מגמגמת לאה ומסמיקה.

— טוב ויפה. הא לך.

קבלה לאה את החמשים ויצאה לה ; ושמחת נפתלי מרובה היום : ממשמש הוא בכיסו, וכסף נתן ללאה, ולא עוד אלא שכסף זה עושה פירות.

ו.

והמכונה בהדרה של לאה מרעישה עולמות לילה ויום ומנ..מה ; ויוזף ברקוביץ מוציא ; ונפתלי־זעירא בא בכל לילה לביתה ; ולאה, פעמים שהיא שמחה בו, פעמים שהיא מתמרמרת ושופכת עליו קיתון של חמה.

והוא מקבל על עצמו את חמתה באהבה, אף־על־פי שאינו מרגיש כל־כך ברור את סבת כעסה עליו. מסתמא כך ניחא לה שתכעס; וכי מה איכפת לו? הרי זה רוע לב לאדם, שאינו מזמין עצמו לחברו בשעה שצריך לו להלז איש שיכעס עליו!

מספרת היא לו מתוך ספריה ומתוך שיחותיה עם יוזיף ברקויטין, שהכסף הוא דבר נמאס, מביא תגרה לעולם וצער ועלבונות...

— כיצד? — הוא תמה: — כסף מביא צער?! כסף?!

כועסת היא עליו ופוסקת: הדיוט אתה! אדם של קופיקה!

אפשר צדקה בזה.

ושוב מספרת היא לו על איזו שותפות, שעתידה לבוא לעולם...

וזה נוח לו. בחפץ לב היה מקבל לו לשותפים את שלמה החנוני ואת יוזיף ברקויטין כשהיה אפותיקרן, ולואי שיסכימו גם הם!

ומספרת היא לו באיזו שאלת הפועל... ועוד שאלות...

ולו יש רק שאלה אחת לשאל הימנה, חוהי שאלה שכל חייו תלוים בה.

שאלתו קצרה ופשוטה: חפץ הוא לשאל הימנה: „יפה אני לך שאהיה לך לבעל?"

אבל ירא הוא לשאל, מפני שהיא כעכנית.

חסל סידור העגלה לבר׳קי הזקן. כל ימיו רמה, עשק, גזל, גנב, נענע בכפות המאזנים, גדל דוקטורים ואפותיקרנים לעולם, עד שהצטנן, עלה בלילה על מטתו, ובבקר לא קם. חולה מסוכן הוא.

שמא רננו אחריו, שהוא מרבה כל־כך בנים לעולם — הרי הוא בדד, עזוב במטתו, ואין מי שיסעדהו בחליו!

נפגש יוסיף ברקויטין בנפתלי והתנפל עליו בבקשות:

— זעירא! הרי אתה משלנו! אבא מוטל עזוב; חרגתא ולאה — הלא ידוע לך — עסוקות בעבודה, צריך לו איש שישב אצלו.

ולב נפתלי נשבר בקרבו על אותו זקן, ויודע הוא, שיוסיף ברקויטין אינו יכול לעזוב את בית־האפותיקה ולשבת אצל אביו: הרי בית־אפותיקה אינו חנות!

ומבין הוא, שקצת הוב מוטל עליו בזה, אלא שקצת קשה לו:

הוא מקבל כבר בשכרו אצל שלמה החנוני מאה לשנה, שני רובל לשבוע.

כשיעזוב את החנות לשבוע, ינכה לו זה שני רובל, ומי יהזירם לו?

— יוזיף, רצונך? רובל לשבוע תחזיר לי!

— בשביל מה?

— כיצד... בשביל ישיבתי אצל אביך.

— אבל יודע אתה שאין לי!

— אין לך? אזקפם עליך בחשבון עיסקא!

— ניהא.

נכנס נפתלי לבית בר׳קי ולא מלא שבוע. שוב נשארה שרה מותרת לכל העולם. בר׳קי הזקן נסתלק מן העולם.

ז.

ובין כך הגיעה העת ליוסף ברקויטין לנסוע להאוניברסיטה ולשהות שם עד שישוב אפותיקרן גמור.

ואז כמעט שנתקלקל יחוסו הטוב של יוסף ברקויטין לנפתלי־זעירא: הוא דחק בו, שילוה לו שוב עשרים והמשה להוצאות־הדרך.

מתחלה סרב נפתלי. קרא עליו הלז: אדם של פרוטה! קופיקה חיה! קבל על עצמו את הדין, אלא שהלז הולך וקובל. „בשלך לא אוכל לנסוע!"

נפל עליו לבו: אהריות כזו לא יכול לקבל על עצמו! הרי בשביל עשרים וחמשה שלו יאבד אפותיקרן בידים!

נעתר לו, אלא שהפץ לזקפם עליו על חשבון עיסקא.

נכנסה בשעה זו קליפה באותו יוזיף וחפץ להראות הקפדה יתירה על כסף שלעתיד לבוא, והתעקש על אותו עיסקא.

ותור זה קשה היה על נפתלי. בשלמא להעמיד עשרים וחמשה משלו בספק סכנה, הרי הוא מציל אפותיקרן לעולם! אבל להניח מעותיו בלי עיסקא — הא כיצד? מוטב שישמע עשר פעמים „קופיקה חיה", ולדבר זה לא יסכים!

ומכיון שאחד היה צריך להיות „נותן" ואחד „מקבל" — נצח הנותן את המקבל, והסכים יוזיף על העיסקא, קבל את הכסף ונסע לדרכו.

ונפתלי, מכיון שנכנס לבית בר׳קי, לא יצא משם שוב. קבל הוספה, שכר־מזונות, אצל שלמה החנוני ונעשה דייר קבוע בבית האלמנה, ושניהם שמהים ומרויחים זה מזה: הוא אינו מדקדק עמה על טיב המזונות, והיא הזילה לו קורטוב ממה שקבל שכר־מזונות משלמה החנוני.

„יש לך עסקים טובים בין בני־אדם, מהרהר נפתלי, מעין „זה חה נהנים", אלא שצריך להזור אחריהם.

ויחיף כותב מכתבים תכופים ללאה. בכל פעם הוא קורא לה לואי הדש, פעמים — „יונתי", פעמים — „פרידתי", פעמים — סתם „אחתא"; והמכתבים כתובים מזה ומזה; ובכל מכתב הוא מעירה על ספר הדש, שתקרא בו, ובסוף המכתב יש הערה: „מורגש צורך בכסף!"

ומכונת־התופרים של לאה — יותר שהיא עובדת, יותר נעשית מומחה

לדבר. אין ללאה פנאי לקרוא בספרים. דיה שהיא קוראה מכתבי יחיף. כל מכתב ומכתב הוא כעין ספר.

ופעם מצא אותה נפתלי שקועה בקריאת מכתב ודומעת מתוך שמחה. נטפל אליה לדעת — מה זה.

התחילה קוראה באזניו מתוך המכתב געגועי יחיף אליה.

שמע נפתלי והשתומם:

„יש לך בני אדם—הוא מהרהר בלבו—שיכולים... לקרוא כל דבר בשמו! הרי זה ממש, כאלו היה יחיף זה בתוך לבי! כאילו שמעו הרהורי וחלומות ו-ו—הצער שבלבי!

„ואפשר... מי יודע?... אפשר כל הגברים מרגישים בשוה!

„אבל לא ההרגשה — עיקר! צריך לדעת איך לקרוא את זה, שאתה מרגיש".

והיא קוראה, והוא שומע, ודמעות זולגות מעיניו.

— נפתלי גם אתה בוכה?!

נכלם מפניה וברח.

באותו לילה הרהר בדבר:

„אילו הייתי יודע, שיחיף אוהב אותה כל־כך...

„ודאי שזהו לה אושר גדול. הרי אפותיקרנית תהיה!

„מפני־מה לא למדתי להיות אפותיקרן?!"

ומאז התחיל מביט על לאה מתוך דרך־ארץ; גמגם בלשונו בדברו אליה בין לשון „אתם" ולשון „את".

וכשעלו על לבו זעזועי אהבה סלד בהם וגרשם מתוך לבבו.

— לא ידעתי, לאה!—התנצל פעם אחת פתאם מתוך שיחה—לא ידעת אם יחיף ברקויטץ אוהב אותך כל־כך!

— ומהיכן אתה יודע, עד כמה הוא אוהב אותי?—הפצה לאה להתלוצץ קצת.

האני לא אדע!?! מי שאינו יודע ואינו מרגיש — אבל אני... אני יודע. אני מרגיש!...

התחילו דמעות נוזלות מעיניו.

פריץ צחוק מלא מפי לאה — נכלם מפניה וברח.

ח.

ומכתבים הגיעו ומכתבים פסקו, וכשפסקו — פסקו לאורך ימים. לאה הצטערה בצער־געגועים ונסיונות של פקפקות בבטחון לב אוהב. לפרקים תכופים היא יושבת עגומה ובוכיה.

קשה צערו של נפתלי מצערה: אין הוא יכול לראות את לאה בוכיה. כמה בוערת בלבו תשוקה למחות דמעותיה מעל לחייה, אלא שהוא סולד בה — בידו ממש.

ובאחד הימים נכנס להדרה ומצא אותה נבוכה. פניה הכסיפו, שפתיה רותחות, ועיניה תועות לכאן ולכאן.

— מה לך? לאה!

היא הוציאה מחיקה מכתב.

— מיוזיף ברקוויטץ?

— הן. הלואה קטנה הוא מבקש.

— וזה הכל?!

— במכתב רצוף עוד איזה דבר.

— מה?

— הא לך! פתח וראה!

— זו מהו?! תמונה!?

— זו תמונת כלתו. ההלואה נחוצה לו להכנות...

לא גמרה את דבריה, בכי פרץ מגרונה.

הרבה ימים אחרי כן לא יכול לדבר עמה. היא ישבה בודדה ועגומה הספידה את זה שמת בשבילה.

מת!? לא! זה שלא חי מעולם בשבילה!

וכשהתפיסה עם מה שכבר עשוי, הצטננו הגעגועים במקצת, ועל מקומם בא צער עלבון.

כיצד הלז הקל בה כל־כך?! כאילו אינה אלא מין חומר בלי הרגשה?

קשים נעשו עליה הספרים, המכתבים וכל מה שיש לו איזו שייכות אל יוזיף ברקוויטץ.

מרגישה היא צורך לשפוך את לבה לפני נפתלי. צריך לה שותף לצער.

צריך לה איזה „גבר" שילחם על כבודה, לפחות, שלא בפניו של הלז! קללות, הרמות, בזיונות צריכה היא לשמוע על חשבונו של הלז!

ובלילה לאור לבנה פגומה טיילה עם נפתלי ושפכה לפניו את כל מה שהעיק על לבה.

ואז היתה שעת־הכושר לנפתלי, שיפתח גם הוא את לבו ויזכה בחלקו.

מוכשרת היתה בשעה זו להאמין באהבתו של איזה אדם אליה, להעריך אותה האהבה במחיר גבוה ולפנות לו מקום בלבה שנתרוקן.

והוא אמנם הרגיש בזכות שיש לו; אלא שקודם-לכל השתתף בצערה, הרים אגרופו כלפי „חללי" זה, שאינו בכאן וקרא:

—אותו יהיר ! אותו חלל ! לפחות יחזיר לך כל כספך בצירוף העיסקא !

נדמה לה ללאה, שהוא... שהוא הלוה אותה ליוזיף ברקוויטש לזמן; ועכשו הוא תובע עליה עיסקא.

שְׁתֵּי יְבָמוֹת.

ססיל וברינה הן שתי יבמות צעירות, נשאות לשני בני שלמה הזקן האוכלים שנות נקיים על שלחן אביהם. כך דרכו של שלמה הזקן בכל הימים שהוא מתגורר בכפר: להחזיק את בניו על שלחנו יותר ממה שהבטיח להם. את בתו הבכירה החזיק על שלחנו, עד שנשאו הבנים. אז, כשהיה צריך להכניס „זמורות זרות" אל ביתו — הרחיקה והביאה אל תוך רשותה, כדי שלא להרבות קטטות בביתו; גמירא: אין שתי ניסות חיות בשלום בכפיפה אחת. נדמה לה לכל אחת, שחברתה נכנסת בגבולה; מה שאין כן יבמות, שהן יותר נחות זו לזו על־כל־פנים ויש ביניהן שתוף־דעות בשנאתן לחמותן.

את שני בני זקוניו יש בדעת שלמה הזקן להחזיק על שלחנו כל ימי חייו.

ססיל הצעירה, כבת שמונה־עשרה, נשאה לשמואל הגדול מאחיו; כבר מלאו לו עשרים־ושלש. בנעוריה בבית־אביה היו מרננים אחריה, שהיא „נערה עליזה".

היא היתה באמת עליזה; מן השושנים המתקדמות בפריחתן. אוהבת היתה את הקשוט, את הרחוב ואת ה„פגישות" עם צעירים. אוהבת היתה לאכל, שתות, לשמח ולהיות יפה.

ויפה היתה וצעירה ורעננה.

ואוהבת היתה את היפים, הצעירים, הרעננים. היא אמנם לא אהבה בהם אלא את ה„יופי", ה„צעירות", ה„כח־הרענן" שבהם בלי שום הבדל — מי הם נושאי ה„רעננות".

ראה אביה את מבטיה המחרידים, את יפיה המגרה, את חטיבתה המבליטה ומתבלטת שלא בעתה — ויתחלחל. הקדים והשיאה לאיש.

טוב עשה, שהשיאה; מפני שלא היה בדעתה כלל לחכות, עד שתקבל התרה על החיים הנעימים — מאת ה„רב־החזן־והשמש".

ושמחה היתה באישה, בקרטוב הרעננות, שמצאה בו, עד שכלתה את הקרטוב.

אז בחלה בו נפשה; אלא שיחד עם ההתרה על הנשואין, שזכה אותה אביה בה — נאסרה לכל באי עולם.

ומבטיה מחרידים; וחיוכה מרנין לבבות; מושכם... מושך ונמשך... ועולמו של הקדוש־ברוך־הוא כל־כך מלא לבבות דופקים! רעננים! יודעים לחיות! תאבים לחיות! יש בלבה די אש בשביל כלם!

אלא שהיא בבית חמיה. מרננים אחריה. שהיא עליזה — שלא כמנהג בת ישראל.

בעלה אוהב אותה בכל חם גברות, שיש בו; ויותר שהוא אוהב יותר הוא קנאי. שומר הוא על מבטיה; אורב למבט אחרים — עליה. יש לו די עת לזה: אוכל נקיים הוא. אבא סוחר־מוכר. והוא בא על המוכן.

„הוי — כואבת היא לפעמים בחשאי — מה הלז חפץ ממני?! דוב אורב הוא על הדבש שבכורת!"

ולפעמים, שהוא אינו אלא „כלב שומר ערמת עשב בחצר".

יודעת היא שמרננים אחריה; ונשמרת על נפשה, שלא להעיר חשד. אותו הלב שיש בו די אש בשביל הרבה לבבות. ישאר התום. איש לא ידע את הסערות המתחוללות שם.

„ברינה" היא בת עשרים ושתים. נשאה לברוך, הצעיר מאחיו על שתי שנים. מכיון שעלה בגורלה להיות כלה בבית שלמה הזקן, הרי ממדת היושר היה. שתחכה היא על הצעיר. אחר שהיא יכולה להמתין יותר מן „ססיל".

גם היא יפה דיה. אלא שאין יפיה מטריד כל־כך. אינו קורע עיני עורים. אותה יכול לראות רק מי, שעינים בוחנות נתן לו אלהים.

זוהי שושנה חבויה וכמוסה בעליה. יש בה מטעמן של תבלין למאכלי שבת: „שומריה מבחינים בהם; ומי שאינו שומרה אינו מבחין כלום".

אבל אין בכך כלום: בעלה אוהב אותה כמות שהיא. אין לו שום צורך, שידעו הכל את ערכה.

דיה, שהוא יודע.

ואהבה בעד אהבה.

בנעוריה בבית־אביה היתה נערה בישנית. קשה היה לה להביט בפני גבר. קשים היו עליה מבטי הגברים; והלא לפיכך נתן לה אלהים אשמורות ספנניות, שתוכל להורידן לעת הצורך על בבות עיניה המלאות רך וסוד: מכיון, שהביט עליה גבר. הורידה את עיניה ההנינות לארץ והפקירה את לחייה המפוקסות. את מצחה הבולט. את חטמה היפה — את הכל הפקירה למבטי בני־אדם.

משעה שנשאה נעשתה הצפנית: אינה מכסה כלל על אהבתה לבעלה; מבטת היא ישר על בני־אדם. יש לה שני אוצרות של מבטים. באחד היא מהוננת רק את בעלה. אסון הוא להמצא תחת מבטים אלו: יכול

הלב להתוך בחומם; ומאוצר אחר היא משתמשת בשביל בני־אדם ולדברי־חול, נעימים הם גם מבטים אלו.

ופטפטנית נעשתה: מדברת היא עם הכל על הכל! ומקבלת את כל אדם בסבר־פנים־יפות. אמה, כשהיא באה לפעמים להראות עמה, אומרת היא, שנעשתה בתה אחרת לגמרי.

מחבב הזקן את שתי כלותיו, נזהר שלא לבכר אחת על רעותה: ירא הוא מפני קנאות וקטטות. כל־כך הוא אוהב שלום ומנוחה!

ואוהבות שתי הכלות את חמיהן: ססיל אוהבת בו את הדרת שיבתו, את הזקן הלבן המתעגל בארכו; את הוד פניו, רחב מצחו וקמטיו, שאין בעיהם חלאת־זעה, הרגילה אצל זקנים מקומטים. דומה, שאין אלו קמטים של זקנה, אלא קמטים — שנעשים לרצון, כשאתה מתאמץ להזכר בענין חביב עליך.

ברינה אוהבת אותו, מפני שהוא אבי בעלה, ומפני שהוא איש טוב. . . . .

. . . .

כך דרכו של ר' שלמה הזקן: כשהוא צריך לעשות איזה תקון בביתו: לשכר שכיה, לקפה שכיר ממקומו, או לקחת מורה לנכדיו בני בתו, שהוא מגדלם בביתו — הוא מאסף את כל בני הבית להתיעץ עמם: יש לכל אחד מאוכלי שלחנו הפש־הדבור, דעה ובחירה; והוא צובר את כל הדעות, מנפן, בודקין — וסוף־סוף הוא עושה כרצונו; מפני שגם לו יש דעה, והוא־הוא בעל המעשה, הרי אדם קרוב לעצמו. אבל לא זה העיקר. בעיקרו של דבר נוהגת עמנסיפציה בבית הזקן.

מורה חדש נכנס לבית ר' שלמה בשביל נכדיו: האדון „ציפ־מן" הוא צעיר, אדם יפה, מנומס, דבורו נאה, נוח ויודע לבדה דעת הבריות. ססיל יודעת לו הרבה „מעלות־טובות".

כמדומה לה, שצעיר זה יכול היה לרכז אליו את כל האיש שבלבבה. עד שנכנס ציפרמן לכאן, לא ידעה הבדל בין גבר לגבר: ידעה רק, ששתי כתות יש בבני־אדם. כת אחת היא זו של „נקבות", שהיא גופה שיכת אליה; וכל השאר הם כת „גברים".

מיום שבא ציפ־מן לביתם, נקבעה בלבה צורה מיוחדה לגברים: כשהיא מהרהרת בהם, אינה רואה צורה אחרת אלא־זו של ציפרמן. השאר, יודעת היא שאינם כמהו.

כמה משתוקקת היא לדבר עמו ביחידות! אלא שיראה היא, שמא יביטו אחריה. גמר הדבר יכול להיות, שיגרשו אותו מתוך הבית.

כמה משתוקקת היא להסתכל בו! אלא שהבית מלא מבטים מכל עבר ופנה! בארינה של מבטים היא לכודה, כזבוב זה — בתוך ארג השממית!

אש מתלקחת בלבה. כל אשה, כל נצוצי הומה התרכזו עכשו אל תוך נקודה אחת.

חבל שנכנסה לחופה כל־כך מהר!

וכך היא נדונה באש זה ששה חדשים.

במשך „הזמן" הזה רחש לו ציפרמן הרבה לבבות בבית זה: נוח הוא לזקנים, רֵע לצעירים, ורצוי ל„שערות הארוכות", כמו שהזקן כולל יחד את הנשים שבביתו; אפילו הזקנה הקפדנית שבעה בו רצון.

ברינה מפזרת עליו מלא הפנים שבחים שלא־בפניו, ומקצת גנותו — בפניו. זה אינו אלא לשם התול, כדי לפתוח לו פה לבדיחותיו המגרות.

„מעולם לא ראתה גבר, שיהי כך־כך רצוי לבריות! כל־כך קל בתביעותיו בנוגע למאכל ומשתה! וכל־כך משמח!"—כך היא משבחת אותו בפני בעלה.

ומנענע הוא לה בראשו, ומודה, שגם הוא מוצא בו הרבה טעם לשבח.

ככלות הקיץ הודיע ציפרמן, שאינו יכול להשאר בשכר, שקבל עד עכשו. תובע הוא הוספה אצל הזקן.

הזקן קרא לאספה. בניו, כלותיו ואפילו הזקנה השתתפה באספה. צריכים החברים והחברות ליהנות מן החופש הניתן להם לחות דעה, אם לפסוק הוספה לציפרמן או לא.

מתלקחת הבערה בלב ססיל: לפחות מלה אחת טובה חפצה היא להשמיע פעם אחת בפרהסיה על ציפרמן; אלא שיראה היא להשמיע, שמא יחשדוה.

— כדאי, כדאי הוא, המא,—מכריעה ברינה את הכף לזכות—כדאי הוא הוספה, איש הגון הוא; אדם מצוין; אני אוהבת אותו כל־כך!

שומעת ססיל ומזדעזעה:

„מה פטפטה הלזו?!"

ומבטת היא על סביבה בתמהון מעורר; אבל אינה פוגשת אף מבט אחד מאלה שהיא מחפשת אחריהם. הכל מסכימים לדעת ברינה.

—כן, אמת! כדאי הוא! הרי הוא מורה טוב! אדם שאינו מן המצוי!

— נח לכל.

— אין בו שמץ יוהרא.

— אני אוהבת אותו כל־כך!

ושוב מזדעזעה ססיל ומקנאה היא בחברתה.

„יש לך אדם, שנולד במזל כזה, שיוכל לאמר בפרהסיה מה שלבו חושב"—כך היא נאנחת ואומרת לנפשה.

בְּבֵית־הַסֹּהַר.

בית־הסהר שבעיר פלונית בלע בלילה אחד ובבת־אחת ארבעה תפוסים, שלא הכירו זה בזה ולא ידעו על מה הם נתפסים. אלא מכיון שאתמול חלה עקספרופריאציה על קרון הדוהר ושלשום היתה התנפלות על הפוליציה — התנפלות שנגמרה בשפיכות־דמים — הסכימה דעתם לשער, שעל אחת משתי העברות הללו הם נתפסים.

אחד מהם היה צעיר עוזר בחנות, ששמו יוזפא פינשטיין—אדם נמוך, שכבר רכש לו שעון של זהב וכלה נאה בלא נדוניא, והיה מעשן מתוך קנה של ענבר. שמו של השני הוא עכשיו מטוסר בולבה, וקודם שברה מאיזו בית־סוהר שבאיזו עיר היה ידוע בשם הורודט פושקט.

השלישי הוא יהודי שכלו פאות, זקן ועינים. זה היה אחד מה„נכדים" שעבר זמנם, ושזרם החיים עקר אותו מתוך איזו עירה וסחפהו לכאן, כמדומה לשם התול בעלמא. ארבעים יום קודם יצירתו נגזר עליו שיקרא בשם גרשון גרשקויטץ בהרב. שם כזה היה מסוים וחשוד אצל הפוליציה, ומרגלי־חרש מחפשים אחריו זה כבר.

הרביעי היה איש צעיר מגודל בלורית, בעל־חוטם ומשקפים, ידוע לתורני באיקונומיה הפוליטית, וכבר זכתה אותו הפוליציה בשלשה חפושים.

הפוליציה נהגה בהם מנהג יוצאים מן הכלל: לא הכתה אותם לא לפני התפיסה ולא אחרי כן ואת תביעותיהם מלאה בדיוק ובזמנן. מטוסר בולבה, כבעל־נסיון ומומחה לדבר, השמיע את דעתו, שהרך והנמוס שהפוליציה נוהגת בהם הם סמן, שכבר נגזר דינם לתליה.

בין מטוסר וחבריו נכנסה רוח פסקנית עוד מיום הראשון למאסרם. הוא לא מצא אותם זכאים לשם אסירים, ולא יכול למחול להם את הדבר, שהוא צריך לישב עמם בכפיפה אחת. מעולם לא קרא אותם בשם. זה היה מנהגו עם כל מכיריו, שלא היה קורא אותם בשמותם שנכתבו בספרי־הלידה, אלא היה מסב לכל אחד שם חדש כפי טעמו ונמוקו. כך היה קורא את התורני באיקונומיה פוליטית בשם „מפתח־ליל"; את הנכד היה קורא „עקספרופריאטור", ואת העוזר—בשם „פשפש־שמן". תמיד היה מתקוטט בהם ומצער אותם בתחבולות

שונות. וכשנבא להם את גבואתו ואת סופם הקרוב — חפצו להאמין, שאין זה אלא כונה רעה להרבות צערם. אף־על־פי־כן, כשהרהרו על הדבר כל אחד בלבבו, מצאו שיש רגלים להשערתו של מטוסר והתחילו מונים את ימי הייהם האחרונים.

ה„נכד" עמד כל הלילה על מטתו וסיים את השבונותיו עם אלהים ואנשים. נשמתו הזדככה מכל אותם הכתמים הרגילים אצל אדם שכמותו. שמא קבל רובל שהסר לו מאצל אדם שיתר לו!... שמא האמין בעצמו, כדי שיאמינו בו גם אחרים!... שמא רמה את עצמו ונמצאו אחרים מרומים עמו!... בין אדם להברו... בין אדם למקום... „בשר ודם מלוכלך בחטאים. אלמלא שכך, לא היו יסורים ממרקין העולם". הוא שב לפני קונו בתשובה שלמה. ובנשמתו התלקה נצוץ אחד משל אבותיו היהודים הגדולים: קדושי סלאוויטא, הקדוש ר' מיכל, עשרה הרוגי מלכות — וכל אותם הרוגי מלכיות שבכל הדורות.

וברור נעשה בעיניו, מפני־מה הוא נתפס למלכות, ובשביל מה הוא יוצא לנרדום.

וכשנזכר באשתו ובני־ביתו כון את לבו כלפי מעלה ואמר:

„אבי יתומים ודין אלמנות! הריני מוסר בידך את כל אלה התלויים בי, ואני מוכן ומזומן ליהרג על קדוש־השם!"

הוא גדל והתעלה במשך הלילה למעלה מכל הבלי העולם. כל הקיסריים והשררות נכללו אצלו בשם אחד „המלכות", שמשמעותו אחת היא בכל הדורות... ושאינה מתורגמת לשום לשון, ושאינה מעוררת לא אהבה ולא שנאה, לא־כעס ולא רצון...

למהר בבקר, כשקם מטוסר מעל משכבו והתחיל פוסע בחלל החשוך של החדר, נתקל ב„פשפש השמן" והסיעו מלפניו באנרוף.—„אל תזחל לבין עיני"—לחש אחריו.

פגש אחרי־כן ב„מפתח־הלילי", והוציא גם עליו קב של בוז וקנתור. אחרי־כן העמיד את עיניו על האקספרופריאטור והשהה את עצמו עליו, כאילו לא הכיר בו... אחרי רגעים מועטים חזר לאחוריו והביט אחריו זמן הרבה מתוך השתוממות.

ובפעם השנית, כשנתקל בו, נסתלק לצדדין, ושוב הסתכל בו.

— סביטוי! — נזרק מתוך פיהו, שמעולם לא יכול לעצור בעד הרהורי לבו.

ומאז פסק לקרא לו „אקספרופריאטור", והתחיל מביט אחר כל תנועותיו ומקשיב לכל מלה היוצאת מפיהו.

ו„מפתח־הלילי" לא מצא מנוח לעצמו. הוא תעה באפל ההדר, כצל של איזו בריה משונה, וטען לעצמו:

— עול נורא! לא אשמת, לא בגדת — ואתה יוצא ליהרג! מפני מה? מפני מה?

כך עמד לפני כל אחד משלשת הבריו לאסון, נעץ בו עינים צעקניות וטען:

— מפני־מה? מפני־מה? אדרבה, שואל אני אתכם—מפני־מה?

מטוסר מעמיד עליו מבט מגבוה: מה זה „מגרגר"? — דבר מטבורו.

— אדרבה! בינה בדבר! זה אינו סיביר או „קטורגה". שם אתה רואה לפחות אקונומיה בדבר; עובד אתה עבודת־פרך ומביא רוח לממשלה. האינרגיה שלך מתגלגלת בדבר של ממש. יש לך „קונטה" בבית־החיים; ולפי שעה אתה מצטער, ומקוה, שסוף־סוף יתרחש לך נס ותגאל. אבל פה—לא זה הדרך! רואה אתה לפניך את התלין... מרגיש אתה את הכריכה על צוארך... מלמעלה שמים כחולים... שמש מאירה... מלמטה ראשים שחורים... ורגע אחד — פסיק!...

רעד עבר על בשרו של יוזפא, ומטוסר הסתכל בו מן הצד, הסתכל־הסתכל, עד שירק בפניו וסר מעליו. הלז מחה את פניו ושוב הזר לשאלתו:

— מפני־מה? מפני־מה? לא אשמתי — וליהרג אני יוצא!

— בני! — מנחם אותו הנכד — וכי נוח היה לך יותר, אלו היית אשם במיתתך?

— מה הוא סח? — שאל מטוסר בהשאי, מפני שלא הבין כל־כך בשפת יהודית. יוזפא תרגם לו את הדברים, ומטוסר שמע והקשיב, והשתקע בשמיעתו! ונדמה לו שאין מהו קולט את הדברים לכל עמקם; הוא הזר עליהם בעל־פה ובחשאי כעל איזה פסוק מתוך האבנגליון.

„וכי נוח היה לך יותר אלו היית אשם במיתתך?"

ראשו הגדול התנועע לכאן ולכאן בין שני כתפיו הרחבות.

קול חריקה של בריה מוחלד נשמע מתוך האפלה. כולם החזירו את פניהם כלפי הדלת, שנפתחה בצרות־עין, ויחד עם נצוין קלוש של שמש־חורנת נדחק ונכנס משגיח בית־הסהר, ובקול שלא היה לא דק ולא יבש שאל לתוך חללו של החדר:

— ואין לכם בקשות או תביעות אלי?

מטוסר הגיד את בקשתו, שהמשגיח ילך לו תיכף מזה למעון רוחין ושדין.

הנכד הניע בראשו על השררה והחזיר ממנו את פניו.

התורני באיקונומיה פוליטית קם עליו בשאלתו: „מפני־מה? מפני־מה אני יוצא לנרדום?"

יוזפא פתח בבכי וילֵלה ובקש הרשאה לכלתו על בקורים בכל יום.

כשיצא המשגיח פנה מטוסר כלפי יוזפא באגרוף מזוין, אבל בור־ברגע

החזיר הנכד את פניו ומבטיו הבודדים נהו על מטוסר. רפו ידיו של זה ובקומה כפופה חזר למקומו.

בקשתו של יחפא לא היתה לבטלה. למחר נראתה נערה עומדת על המדרכה שמנגד, ועיניה תלויות אל הסדקים הארוכים, המשמשים במקום חלונות בבית־הסהר. הראשון היה מטוסר שראה אותה והרגיש בה, על פי דרכו, באיזה רגש קדום המיוחד לו, שזוהי כלתו של יחפא. ובאה בלבו תאוה לרוק בפניה ממקומו, אלא שבין־כך שקעו בה עיניו... והיא עמדה שם רגעים מועטים עד שנעלמה.

במשך בקורה של כלת יחפא, נחבא מטוסר בזוית אחת רחוקה מן הדלת; הוא לא יכול לשמוע את היללות ואת ההספד ש„מקושט" זה עושה על עצמו. ויותר מזה הרגיזו אותו צלצולי הנשיקות משם.

ורק לשעת־הפרידה נגש אל האשנב המוהלד שבדלת והביט אחריה.

למהר בבקר בשעה הקצובה כבר עמד מטוסר אצל הסדק הארוך, המשמש חלון בבית־הסהר, והכה לאותה הנערה — בעלת־חוטם סולד וסנטר מחודד.

וכשראה אותה בפעם הזאת גלה בה סמנים חדשים: „הרי שפתיה כל־כך דקות כטרפים הללו של שושני האביב! כיצד הן יכולות לנשק נשיקות כל־כך נסות, כמו ששמע אתמול?"

הוא לא חפץ להגאות את יחפא ולבשר לו, שהיא כבר צועדת על המדרכה שמנגד; דיהו מה שמגיע לו בשעתו.

ולשעת־הפרידה טפס מטוסר אל האשנב הקטן שבדלת וקרא:

— עלמה! אפשר שתואילי להביא לי דבר בבואך לכאן?

— לעניי ולרצונך — נשמע קול אשה — מה חפצך ואביא?

— חפצי?... מה חפצי, את שואלת?

קשה היה לו לענות לכתחלה על שאלה זו. הוא לא הכין את עצמו לידי־כך...

— נפרורים! — נדחק ועלה על לשונו — הביאי לי נפרורים! קשה לשבת בבית־הסהר בלי נפרורים.

— מחר יניעך הפצך על ידי יחפא.

ולמהר השכים מטוסר ועמד על הסדק הצר. בשעה שיחפא עדיין היה סרוח על משכבו. עיניו תעו ברהוב ובדקו בעוברות ושבות על המדרכה... פתאם קפץ ממקומו, התנפל על משכבו של יחפא והתחיל סוחבו ברגלו.

— ישן אתה? שם מכים אותה! — קרא מטבורו.

— את מי? — שאל הלז בין שנה ויקיצה.

— הוי, פשפש שכמותך, את מי?

הוא עזב את יחפא והזר לסדק הארך. שם נהה עליו דעתו: הוא ראה

חברת חולינאנים שהפסיקו את דרכה והרימו עליה אגרוף; אך היא השתמטה מהם בשלום.

— הי, שומע אתה? — קרא אחרי יוזפא, שיצא לחדר־הבקורים — אל תלכלך את לחייה בנשיקותיך!

— ומה למהר? — שאלה הכלה בעד האשנב, אחר שמסרה ליוזפא את גפרידיו של מטוסר.

— למחר? — ענה קול מתוך הטבור — שוב גפרורים!

— שוב גפרורים?! — תמהה הכלה וצחקה במדה שיש אפשרות לצחק במקום כזה ובשעה כזו.

וצחוק פרץ גם מפי מטוסר; ומאז נעשה נוה ליוזפא, הוא חדל מלצערו והתחיל קוראו בשם „החתן“.

ופעם אחת בלילה התעורר התורני בבהלה. איזו חריקה נשמעה לאזניו. בחללו של החדר הבהב וקרץ איזה אור קלוש מתוך החשך הגשוש...

— שרפה! — צרח הלז מבוהל.

— ומה־בכך? — נשמע קול מטוסר בנחת—כשתשרף, תשאר התליה אלמנה אחריך!

— מטוסר!? מה אתה עושה שם?

— גפרורים אני מבעיר להאיר את האפלה. החתן שלנו מתחטא. איזו רוח טמאה נכנסה בו היום. בניחותא, בניחותא שוטה שלי! בביה זו למה?

מתוך חשכת החדר נשמעו אנקות רצוצות. מטוסר שפשף בכל פעם גפרור על הקופסא. ויהי אור — ויהי חשך. דומה היה, שאיזה ענק ממצמץ בעיניו, ונאנק באנקות של נסיסה.

כלם ישבו על מטותיהם. איש לא שאל לסבת בכיתו. כולם ידעו והרגישו בדבר... התורני התחיל ממלמל וגמר בבכי שפרץ מתוך לבו. מטוסר הניע בראשו הכבד בין כתפיו הרחבות. הנכד שפשף בידיו על הקיר השחוב שש פעמים בסרונין במקום נטילת־ידים והתחיל פוסע בתוך החושך.

מטוסר זקף פתאום את קומתו לכל ארכה ורחבה, וסטר בידיו על מצחו. זה היה אצלו סמן רגיל לרעיון חדש המנקר במחו.

— גוספודין סביטוי!—החזיר את פניו כלפי הנכד ואמר—עצה טובה שרצה בלבי, להציל את החתן שלנו.

— הא כיצד?

— הרי אנו לתליה בין־כך ובין־כך! נגיד כלנו לפני השררה, שאנחנו

היינו באקספרופריאציה ובהתנפלות; את הכל, את הכל, את כל מה שהם רוצים—אנחנו עשינו והחתן לא היה עמנו!

דומיה מורגשת מלאה את החדר. כאלו ההושך גופו השתקע בהרהורים על הצעתו של מטוסר.

הדומיה הרגיזה את בעל־ההצעה. הוא ראה בזה עלבון לעצמו, שאין הצעתו מתקבלת תיכף. וכלום מה יש לחכוך בדבר? הרי היא כל־כך פשוטה וקלה. אין איש חסר וזה נהנה!

— גוספודין סביטוי! אם אתם חוככים בדבר, הריני מוכן לקבל את הכל על עצמי. שדים לשהת! הנני!

— מה אתה אומר? — נשמע קול רך ורותת של התורני.

מטוסר לא זכהו במענה.

ושוב השתרבבה הדומיה, והחשכה חכתה לתשובה.

— גוספודין סביטוי! ולדעתך?

— בני!—נשמע קול רך ומכריע ממטתו של הנכד — איני יודע עד כמה אתה מסוגל להבין את הדבר... מסירת־נפש בשביל הצלת־נפש — זוהי מדרגה גבוהה... לא כל אדם זוכה לה... אלא... כיצד אבינך בדבר? הא למה זה דומה? למי שטובל את עצמו במים טמאים. מבין אתה? גוף בעד גוף, אבל לא נשמה בעד גוף! אנחנו נהרג על קדוש־השם, נהיה יושבים בגן־עדן (יש גן־עדן גם בשביל חסידי אומות־העולם) החתן יהיה מוצל. אבל האמת? האמת תחגור שק ותהי קובלת עלינו לנצח! שקר גמור נגהיל לעולם, שאנחנו עשינו מה שלא עשינו.

ועוד הרבה דבר הקדוש, ומטוסר הרגיש בהם יותר ממה שהבין; וכבר פסק הקדוש מלדבר, ומטוסר עודנו עומד שקוע בשמיעה. ראשו הכבד התנועע בין כתפיו הרחבות ושפתיו רחשו:

„הא למה זה דומה? למי שטובל את עצמו במים טמאים";

„גוף בעד גוף, ולא נשמה בעד גוף";

„האמת תחגר שק ותהי קובלת".

ונדמה לו, שהוא עומד ב„צירקוב" ושונה פסוקים מתוך האבנגליון.

גְסִיסָה.

(מילקוטו של נודד אחד).

I.

נולדתי בנציבין, בגרתי באספמיא, תבן הכנסתי לעפריים — גלות ערכתי, וסוף־סוף מעולמי לא יצאתי. אחר עשר שנות טלטול, ישיבות קבע ושנוי מקומות, פגשתי שוב בעיר מולדתי.

הושד אני את רוב הכותבים את שובם לעיר ילדותם מתוך השתפכות־הנפש — שאינם כותבים תחת השפעת הרשמים, אלא — כשהם יושבים כבר בביתם, שבנו להם בנכר; ואולי — עוד קודם נסיעתם.. כותבים הם תחת השפעת הזכרונות ואפשרות דמיונות. נוח לו לבן־אדם לשכח את כל ההסר, הקטנות, הצער הפעוטי, הבצה שב„עבר" ולגזם על כל קרטוב של נעם, יופי, ראוי ושלם, לפי השקפתו, שהוא עומד עליה עכשו — ובלבד שתצא לו פועמה יפה, שיש לו עליה קנין עצמו. עד כאן מגיעה נטיתו של האדם לעצמו!

איני קובע מסמרות בדבר: אולי מרגישים בני־אדם באמת, מה שכותבים, אלא שאני איני יכול לספר אחרת ממה שהרגשתי אני.

משנתבכרה בלבי ההחלטה לעקם את דרכי, כדי שאוכל לסור אל עיר מולדתי, התחלתי מתפרנס גם אני בזכרונות נעימים. הכל התחבב עלי, דמיוני שִפר לפני את הרי, עמקי, נהרי, הדרי, בית תפלתי — כל מקום, כל פנה נעשה אצלי „בית מקדש", ארון־הקדש ללוחות ילדותי. חברי, חברותי, אוהבי, שונאי — גם שונאי התחבבו עלי. את כלם יחד הפיץ הייתי לראות ולהראות, בזרועותי אני משתוקק לחבקם.

וסוף־סוף הביאתני העגלה אל המקום, אשר עמדו שם רגלי — לפני עשר שנים. פה עמד העגלון להשקות את סוסיו מן הבאר. מפה ועד העיר עוד יש חמשה מיל לנסיעה.

אז לפני עשר־שנים עמדתי על המקום הזה, והבטתי אל תוך הללו של העולם הרחב, הארך, המשתרבב — „סודי עתידותי — ולבי נמשך

לאחור, למקום שאני יוצא משם, במושכות נענועים; עכשו אני עומד ומסתכל על ערשי, שאינו לפי מדתי, ולבי נמשך אחר הסביבה, שנקלעתי בה זה עשר שנים.

אז עמדו סביבי חברי שבאו ללוות אותי. ידעתי, שנסיעתי תשאיר ביניהם קרחה, כאותה שהשאירו הם בלבי — עכשו אני עומד בדד ומסתכל.

הרים... עמקים... כלום אלה הם הרי? ! אלו הם עמקי ילדותי ? !

שקר אני עושה בנפשי : אנכי הכרתי כרגע את הרי ואת עמקי ; המה לא השתנו בלא־כלום, אבל דוקא מפני שלא השתנו עשו עלי רשם מרגיז.

הכרתי גם את העגלון הזקן, שהנחתיו זקן, הולך שחוח, ומצאתיו זקן הולך שחוח.

היא־היא הליכתו, הליכה עגלונית, הדומה לטפיפת האוזים, הוא־הוא קולו הצרחני ; צורד הוא על אזני, דוקא־מפני שלא נשתנה בכלום.

די לי להשקיע מלבי לרגע קטן את השלשלת הארוכה של כל עשר־שנות חיי בנכר והרי יום זה אינו אלא המשך של יום יציאתי מעיר מולדתי.

שרט מכאיב הרגשתי בלבי.

שני רגשי־צער אני יודע, שאני מסבירם לי על־פי אופן אחד : „צער נענועים" ו„צער האזכרה".

משל למה הנענועים דומים? לחתך של אזמל בבשר החי : אדם, מכיון שגדל והתפתח בתוך סביבה אחת, הרי הסתבך עמה, שלח בה ערות, נימים, והסביבה שלחה ערותיה אל תוכו. אוצר רשמיו לקוחים ממנה. פועל עליה ונפעל ממנה. אבר אחד הוא בגוף צבורי זה. כשהוא קם ויוצא, הרי הוא חותך באחת את כל הנימים המשותפים: ואין החתך מעלה גלודה, עד שיסבך את נימיו המחותכים אל תוך הסביבה החדשה. אם הסבוך החדש עולה יפה, אז פוסק צער־הנענועים, ועל מקומו באים זכרונות נעימים. הדמיון משכיח מן הלב כל אותם מקרי העבר, שאינם עלולים להרבות עונג לאדם. בוחר הוא רק את הטוב, היפה, ההגון, ומשלים את החסר, עד שיצא לך אליחיה רצויה לפי השקפותיך עכשו. רשמי העבר, כפי שהיו באמת ושלא היו מסוגלים להסתבך בסבוך הדיש, היים עוד זמן ידוע, עד שנעשים נותר, פגול הויך למקומו וחויץ לזמנו, ומתחילים — גוססים, גועים ומתים.

אוי לו למי, שהעבר שלו אינו מסוגל לא—לסבוך חדש ולא לגויעה ! אדם כזה ילך וישוב לו לביתו !

משל למה צער האזכרה דומה? לצער הגוסס, שאתה מעירה, כדי שיתאבק עוד עם מלאך־המות.

מה שהיה ראוי להסתבך עם הסביבה החדשה, הרי הסתבך. הקרטוב

הבריא של העבר הרכב הרכבה חימיות במשהיות חדשות ושנה צורתו. מה שלא היה ראוי להרכבה, גוע; כשאתה מעירו, אתה גורם צער לעצמך.

„טר... טר... טרר...“ הקימה עלי עגלתו של בעריל הזקן נקישה מטרדת, ומוליכה אותי דרך שדרות אילנות על־יד נהר שקוף. שמש של בקר־הקיץ שופעת על המקום אור מזהיב. עמקים... גבעות... צפרים מצפצפות — כל זה יפה ונעים מרחוק, כשאתה נזכר בהם יחד עם ימי ילדותך; אבל מקרוב הרי הוא סורט, דוקר, מרגיז, חודר לעמקך וסורט.

II.

מטיל והולך אני בחוצות העירה בין שני צדי רשות־הרבים צרה, שאשפתו של זה נכנסת לתוך תחומו של זה, ואין איש מת־עם על חברו. נכבדה רחוב זו לבני הגלות; פרק שלם של הלכות שבת ודיני כרמלית: יש בה תל והריץ של פחות מן ד׳ אמות; בימות־הגשמים גם שלולית מים עוברת בתוכה.

תיתי לי, שאינם מכירים אותי. מביטים אחרי מכל חלון פתוח, כמו שנוהגים להביט בעירות הקטנות אחרי איש, שהזרם סחפהו מן העולם הרחב והשליכהו לתוך פנה שקטה זו. קצתם משערים, שאני „אגנט“ לחברת „זינגר“, וקצתם מתפקרים על השבוני ופוסקים ואומרים, שאיני אלא „בעל־דרשה“ מן החדשים.

מסתכלים ומסתכלות, עד שהם פוסקים.

הם לא הכירוני, אבל אני הכרתים. דומה, שעירה זו שקועה היתה כל אותן השנים בשנתו של הוני המעגל, וזה עתה הקיצה.

שוב אותה הנחת־רוח הבאה מתוך עצלות; שוב אותם הפנים המנמנמים בין מתוך רעב בין מתוך שובע. עניים ועשירים, פועלים ופטרונים נפגשים ומתברכים, כאילו אין ביניהם שום השבונות. כאן נתקימה כבר תקות הנביא: „וגר זאב בין הכבשים ונמר מתפרנס אצל גדיים“.

כמדומה לי, שגם השמש מתעצלת פה בלכתה.

מפהק אני במלא־פי, ושרט דוקר דקר בלבי, צער מבחיל אני מרגיש.

נענועים מתלקחים בלבי אל ביתי, כאילו ירא אני, שמא תסגר עלי העירה את שעריה, ולא תתנני לצאת.

אבל איזה כח נסתר עומד על גבי ודוחפני לבקר את כל מצבות ילדותי: „מוטל עליך, לוחש לי אותו הכח, שתלך ותקבל שכר נענועיך כל הימים לערש ילדותך“.

כך הולכת כלה קודם ההופה לדפוק על קברות אבות, ומטילת בין המצבות בשעה ששם בביתה, ידעת היא, נערות חוגגות ומהגנות.

הנני בסמטא הצרה; סתומה מצד אחד בטור של אחורי החצרות, ופתוחה מצד שני לעמק ירוק, רחב, משתרע „שכנו של העולם הגדול". מקצת בתים עומדים שם נמוכים, משלכים כלאחר־יד; אחוריו של זה כנגד פניו של זה. הנה הקלויז, שם מנגד — ביתו של שלמה חזן.

על כתלי הקלויז מחוץ מצאתי עוד תמונות להתרת שאלות אלגבריות; ציפרות, שידי כתבתן קמו בי. כך היה מנהגנו אז: לקמץ בניר ולהשתמש לענינים אלו בלבנת הסיד שעל הכותלות.

צריך אתה לבא לידי ההלטה, שכתלי הקלויז לא סידו מחוץ כל אותן השנים.

תאוה באה בלבי להוציא עפרון מתוך כיסוני ולהתיר על אותו הכותל שאלה אחת מאלה הרשומות פה. עיני נמשכו אחר „טור של מַלוֹר". טור זה היה חביב עלי תמיד, כעין שיר שחרוזיו עולים יפה: שתי ציפרות מצטרפות... אחר־כך הן מתכפלות, מולידות אברים מרכבים רבים־רבים; אלא שבכל הרכבה והרכבה אתה רואה בעיניך את היסודות הראשונים הולכים ונגבהים, הולכים ונופלים תמיד על שעור קבוע, הרמוני. היסודות המקוריים אינם בטלים, אבל אינם נפרדים. כשהם נפ־דים — זהו סמן לקץ וכליה...

קול נקישת דלת, שהגיע לאזני, בלבל את מחשבותי, וחזרתי לאחורי. זו היתה דלת בית שלמה חזן, שנפתחה. איש זקן יצא ונכנס. רעיוני נסחבו בבית זה.

שתי מצבות עומדות לפני: הקלויז ובית־החזן; מצבות שאין עליהן כותבות, אבל איני זקוק להן: זכרונות ילדותי קמו כנגדי בצבעים בהירים; משתקע אני בהם לאנסי.

III.

נער בן שש־עשרה שנה הייתי אז, שקוע מילדותי בבצה זו. ישיבת־קבע היתה לי בקלויז, ובית־הורים לא היה לי אלא בית־מלון לארוחות הימים וללינת הלילות.

ארבעה ימים בשבוע מתחבט הייתי בש"ס ופוסקים. היום ההמישי בקיץ, ולילו — בחרף הקדש אצלנו להעביר בו פרשיות השבוע עם פרוש רש"י ונמוקיו של „אור החיים".

זה היה בתחלת ימי־ההרף. אורך הלילות לא היה מרגש עדין כל־כך, כקצורם של הימים. הרקיע, אותו הרקיע, שזה מקרוב, בשבת־בראשית, יצא משוכלל ונקי מתחת יד היוצר, זה לא כבר נתלו בו המאורות להאיר ולאותות מועדים — אותו רקיע היה מכוסה וכרוך, כביכול, בסמרטוטים. עבים ספוגיים,

מימי המבול, עבים שאינם יכולים להחזיק את מימיהם, עלו וכסו את השמש לימים ולשבועות. רקק הרהוב התנוצץ מתוך בטחון מחלט בשלותו ובמלואו. יכול היה אמנם להיות בטוח, שלא יסתכנו בני־אדם לעבר בו, שמא ישקעו עד ארכובותיהם. יכולה היתה שכנה אחת לצאת על פתחה ולגנות ולקלל את זו שכנגדה בקול רם, בלי שום חשש, שמא תעבר אליה הלזו ו,תקרע את מטפחתה מעל ראשה".

אבל זה היה ביום החמישי לשבוע. יום החמישי היה יום־הדין לבני העירה: יום־השוק חל בו. צריכים בני ישראל ביום זה לשחות בבצה, לצאת לשוק, להתנול, להתקוטט, לחטף הריה, שאחר מהפך בה, עד כדי שירויחו להוצאת־השבת, שבכללן: „שלומי חובות לשלשה ימים שלפניו, ופרנסה — לשלשה שלאחריו". בני־אדם מתפללים ביום זה בהשכמה ומאחרים לבא לקלויז לשעת מנחה. הקלויז ריק מאדם ביום זה. כנסת ישראל מפרפרת ומתבוססת ברקק, שברא ממנו הקב"ה את עולמו. ודאי, שאין השכינה שרויה אז בקלויז.

בדד ישבתי; נער אחד בתוך חללו של הקלויז. הבדידות מביאה לידי הרהורים.

יושב אני על ספר ההומש, מביט כפעם־בפעם אל החלון שבכותל מערבי הפתוח אל העמק, הוא מזכיר עוד לעין, שיש צבע ירוק בעולם. מבעד להלונות שמאחורי, יודע אני, שנשקפה בצה מבריקה ומבחילה; נפשי צמאה לשמש ולירק, לאותו הירק שנברא בשלישי לשבת, לעצים, לעץ־החיים ועץ־הדעת, לגן־עדן אני מתגעגע כמו שהיה קודם החטא בשעה, שחוה ואדם הלכו עירומים...

החומש הפתוה מביט עלי עלוב. מסיח אני את דעתי אל הפרשה.

„ויהיו חיי שרה מאה ועשרים ושבע".

„...בת ק' כבת כ' ליופי, בת כ', כבת ז' לחטא"...

ואין לבי נמשך, לא אחר זו של „בת ק'", ולא אחר זו של „בת ז'", אלא אחר זו של „בת כ'".

מהרהר אני ביפיה של שרה.

ולפי שרש"י לא נתן לי פרוש מספיק על יופי זה, צריך הייתי לעמד על הדבר מעצמי. תבנית שלמה ומשוכללה היתה אצלי בשבילה מן המוכן. יפיה של כנסת ישראל כפי שהיא מצוירת בשיר־השירים.

„ראשך עליך ככרמל..."

ודאי, שכרמל זה דומה לראש מסולסל של נערה.

„עיניך יונים... רוחצות על אפיקי חלב".

מאמין אני, שיש אפיקים של חלב, ואם הם ענולים־גבנונים, קטנים;

וונה קטנה שחורה רוחצת ושטה באמצעיתו — הרי זה בודאי יפה. כמעט בעיני נערה.

„כפלח הרמון רקתך... לחייך כערוגות הבשם".

רמון זה הוא פרי, שנשתבחה בו ארץ־ישראל. ודאי, שהוא יפה. אם הוא כעין תפוח, הרי יש עליו בודאי פקוס, כעין מה שאתה מוצא על לחיי בת שכנתנו.

„שני עפרים תאמי צביה רותתים ומזדקרים תחת הזיתה של שרה אמנו כשהיא בת כ"".

„מה יפו פעמיך בנעלים"...

קטועים־קטועים של איזו תמונה זוקרים לנגד עיני ביחידות; אין ביניהם צרוף.

ההרהורים מצערים אותי, מציתים בי אש זרה. איזו קדחת. איזו נדוי אני חש בעצמותי. ונדמה לי שאיני מהרהר כלל, איני הפץ אלא לשער את יפיה של שרה אמנו. ופתאום עולה על דעתי, ללמוד קצת ב„שיר־השירים": „גם זוהי תורה, אני מתנצל—למוד הוא צריך".

מסכת כתובות נזדמנה לידי. מחפש אני אחר איזה תוספת בפרק „בתולה נשאת".

דינה בת יעקב — בעיר שכם—עולה על לבבי. יעל אשת הקני...

מכיר אני שאני בדד, ונהנה מן הדבר; וכשאני מכיר בהנאתי, אני מתביש בפני עצמי, מסב פני אל החלון המזרחי; נזכר שוב בקטעי יפיה של שרה. דלת בית שלמה חזן נפתחה ודבורה בתו נערה בת־שבע־עשרה — יצאה, עמדה, נכנסה.

הכרתי בה ברור את יפיה של שרה.

באותה שעה נפגמה תומתי.

עד החלון הזה, המביט עלי עכשו תומה ומתנכר; עד החלון הזה על הזיק הראשון, שהתלקח בי לנערה זו — מהיכן יצא.

IV.

דבורה, מכיון שהתגנבה אל לבי, שוב לא יצאה. בין כשאני יושב בקלויז כפוף על הגמרא, בין כשאני שוכב בלילות על מטתי, מהרהר אני בה.

נגמר בדעתי לבקש דרכים לבית שלמה חזן.

תיתי לי, שקולי היה רך, נעים ומלא, קול „טנור" בימי הבתול, חזה נתן לי מהלכים בבית־החזן. בחג־הפסח כבר נמניתי על משורריו, ועמדתי עליו בצד העמוד לברך את הטל. לשוא הרעישו עלי הורי עולמות: המה

לא חפצו כלל, שאהיה לחזן; מורה־הוראה קוו בי. המה לא ידעו את הקסם המושך, שיש שם בשבילי.

אורח קבוע, עיל בלא בר, נעשיתי בבית־החזן. כבר לא נכלמו מפני כשהשכמתי לבא ומצאתים שוכבים עוד על מטותיהם.

ועד הפסח כבר עלתה לי לראות „פעמי בת נדיב" שלי דוקא בלי נעלים; וכבר עלתה לי להבין על פיה את כל דקות הענין, שבשיר־השירים.

וכבר עלתה לה לדבורה להרגיש שאני מסתכל בה יותר מדי; וכבר הבנתי מפני מה נפגשת עמי דבורה במסדרון בכל עת שאני נכנס ויוצא:

חפצה היתה לשמע מפי מלה, והיא שמעה.

ומלה בעד מלה.

בשבת הול־המועד של פסח לא ישבתי בקלויז ללמוד שיר־השירים, אך נחבאתי לצאת עם דבורה אל העמק הירוק, בינות לכרמים ופרחי השדה. שיר־השירים היתה לי דבורה. כשני עפרים, כתאמי צביה טפסנו על ההרים ועל צוקי הסלעים, כאילו הולכים אנו לבקש אבדה.

תומת שנינו נפגמה במחשבה; תקון הלכנו לבקש.

ושם ביער, העולה בין „חמוקי־ירכי" ההרים, תחת עץ ענף עמדנו שנינו מחרישים, מסתכלים איש בפני רעהו. עיניה סגורות על הציץ מחם שכרון. שמש האביב הופיעה מבעד לענפים על עבר פני דבורה הלוהטים, ותראה כצוחקת מתוך שנה. רוח קל ושובב הרים את קוצות שערותיה מעל מצחה ושחן— מרחפות באויר; אותו הרוח הניע את סטרי חזותה, הפרופה למחצה, וגלה טפח וכסה טפחים. אני שאפתי את הרוח אל קרבי בשאיפות תכופות, אור צורב נגה בלבי. שני צפרים שרקו ממעל שריקות חתונתם, ומתחת רמזו נפשותינו אשה לרעותה כעין שבועה על האהבה.

נשיקות וחביקות היו לעירבון על השבועה. די היה זה בשביל בהור, שיצא מן הקלויז והקדיח את תבשילו בצנעא.

V.

מסתכל אני עכשו על הבית מכל צדדיו, וכאילו קורא אני מעל קירותיו את כל המאורעות שהשתלשלו ובאו עלי אחרי כן.

החביקות והנשיקות הגנובות, שהיו בין לי בפעם הראשונה, כבר לא הרווני די ספוקי. נדון הייתי בגיהנום, שבראתי לי והרחבתיו בשבילי מיום ליום.

חמשה מישוררים מצאתי בביתו של החזן, כלם בחורים מלאים רעננות וחדות־החיים, חדוה בוטחת במדה שאתה מוצא בין ילדי הרקק.

נדמה לי, שהמשוררים הללו מסתכלים בדבורה שלי יותר מדי, צר־עין

הייתי; ובאמתו של דבר כלום יכול הייתי לותר על המבטים? וכי מה נשאר לי יותר ממבטים?! מרגיש אני בכל מבט, שאני נותן בה — את כל הענג הדוקר שיש בצער התשוקה; דרך העינים נשמתי מגפפת את נשמתה; מתחממים ובוערים אני והיא באור העינים; המבט הוא, קניני שלי הכותי עליה, כלום יכלתי להפקירו?!

חשודים נעשו אצלי גם מבטיה של דבורה. נדמה לי בכל פעם, שכשהיא מבטת אל איזה מה„משוררים", אינה מבטת גרידא, אלא קורצת, רומזת מה שאין הפה יכול לדבר.

ואש־חשאי בער בי, ורקב אכל את עצמותי. חפץ הייתי שתתעַוֵר דבורה לכל הימים, ורק כשתחפין להביט בי, תפקחנה עיניה!

חפץ הייתי, שילקו פני דבורה בחטטיות ובהרות עד שתתנַוֵל בעיני הרואים, ואני אקבלה כמות שהיא.

ויותר הייתי חפץ להביא על כל ה„משוררים" נגעים, כמו שהביא המלאך על פרעה בגלל שרה אמנו.

בשלשה דרכים קונה בממלכת־החי כל זוג את זוגתו: ביופי, בקול נעים ובגבורה. גם האדם לא יצא עוד לגמרי מגדר בעל־חי, אלא שאצל משוררי החזנים נוהג עוד דרך רביעי: כשרון הבדוח. יותר, שנער משורר יודע להגיד בדיחה יפה, יותר הוא מתחבב על הנערות. לפיכך מתפתח אצלם כשרון לעקספרמטות, לשפיעה בבדיחות עוקצות עד למדרגה פיוטית. הצד־השוה שלבדיחות ממין זה הוא, שהן נשמעות לתרין אנפין, שאחד מהם הוא רמז והערה סמבלית לאיזה דבר שיש בו יחס מיני..... תהי הכונה בהן איזו שתהיה — על־כל־פנים המבטאים צריכים לעורר באיזה צד זכר לאיזה ענין גס, מגרה... שהבתולות מתבישות בו...

ומתבישות הנערות וצוחקות מתוך בושה; אלא שגדול תענוג הצחוק מצער הבושה; ולכשתרצה, הביב עליהם גם הצער: בדיחה כעין זו מכניסה אל תוכן זרם מן החוץ, שמוציא אותן מתוך קפיאתן, מנענע ב־גשותיהן, מביאן לידי צער, רנה, צחוק, פיוס — לידי התרגשות ושנוי־מעמד.

לפיכך נוטה כל־כך דעתן אל בעל הבדיחות היפות.

חזן, כשהוא יורד לפני התבה, ו„משוררים" עומדים עליו ממינו ומשמאלו, הרי תפלתו ודאי, שעולה אל השמים, ואין מלאך יורד אליה לקבלה; מפני שסכנה היא לו לאותו מלאך לרדת אליהם, שמא תפגם תומתו.

בשלשת הדרכים הראשונים עליתי על חברי, אך בדרך הרביעי הייתי הדיוט גמור, בקשוי הבנתי את לשונם. אין המנהג אצל ה„משוררים" לקרא איש את חברו בשם, שהכריז עליו החזן ביום הברית. שמות יש להם משלהם. עד היום איני יודע את שמותם, יודע אני רק שאחד, הקטן שבכלם, נקרא „זרת"; השני, „שופר"; השלישי, „נערה"; הרביעי, „יתד"; החמישי, „אשר־יצר". אותי קראו: „אנקת מסלדך".

ונערות השכנות מתאספות ובאות אצל דבורה בשעה שהמשוררים בבית, טוב עשו שבאו. כלן היו מכוערות, והזכירו לי, עד כמה עולה עליהן דבורה ביפיה.

„זרת" נכנס החדרה. „יתד" משרבב לו רגלו למכשול. זרת נופל.

צוחקות הנערות.

— מה מצאת? זרת!

— טבעת קדושין מצא.

צוחקות הנערות ומסתמקות.

— מכיון שנפלת, הרי יש לך תקומה.

צחוק.

— תזכה להכנס לחופה.

— קודם החתונה!

צוחקות הנערות ומסתמקות.

יש לך מספר מסוים של מלות, שהנערות כשהן לעצמן, הרבה הוגות בהן והרבה מבטאות אותן בשפתותיהן; אבל מכיון שהן שומעות אותן יוצאות מפי נערים, מיד הן צוחקות ומסתמקות.

— תן סיגרה ונתפיס.

— כבקרת! כלב שוטה אהיה, אם אתן לך!

הלז מצביע כנגדו בימינו תחת חוטמו של זה וקורא:

קרויץ מחומר! תהי כלתי בתולה מנוולת, אם אקח ממך! „אנקת מסלדך"! תן לי סיגרה משלך!

שומעות הנערות את שמי החדש ומסתמקות ומצחקות. אלהים היודע איזה רמזים חשדו בשמי זה; ונדמה לי, שגם דבורה צוחקת. עלוב הייתי.

ונדמה לי, שדבורה מביטה עליהם. חיוך קל מחליק מעל שפתיה, שלא על חשבוני.

פגוע הייתי.

לחנם הצטערתי: היא לא הביטה עליהם באותם המבטים, שטמנה בשבילי ולא חוננה את איש באותם החיוכים, שפניה היו מסוגלים להם. חיוכי הנפש היו. זה היה קניני שלי.

מחשבותיה היו נתונות לי.

אבל כלום מה ענין לי ולמחשבותיה?! ענין רב היה לי ולגופה היפה!

השדני הייתי במדה מרובה, ואלהים הונה אותי על פשעי.

הרגישו החברים ביחוסה של דבורה אלי, והתלחשו עלי „לקשור לי שריץ בכנף בגדי".

עמדו וכתבו בגחלת שחורה על הקיר הלבן דברים מגונים עלי ועל דבורה.

איני יודע עד כמה האמין האב ב„עלילה השחורה", אך תוצאות הדבר היו, שדבורה בכתה כל היום. אני ישבתי עלוב. וחברי הצליפו עלי מבטים מרעילים מתוך חיוכים מרגיזים.

מאז ישבה דבורה סגורה בחדרה בשעה שהמשוררים היו מצויים בבית. נסיון היה לי לדעת, שביני ובינה אינו מפסיק אלא כותל אחד של טיח תפל. כשהיתה יוצאה לחוץ ועוברת דרך חדרנו, קשה היתה עלינו אפילו פגישת מבטים. האב הנרעש המציא את עצמו במבטיו כחומה נשגבה ביני ובינה. מבטים אלו לא היו לא מבטי־רגז, ולא מבטים מפחידים, אלא סתם מבטים מפסיקים. אב אמלל היה; נתון בין הפטיש והסדן, בין הזהירות והדאגה לתומת בתו ובין הפחד שמא ירגיזני ואעזבהו; ואני כבר הייתי עיקר גדול אצל העמוד. מועיל הייתי לפרנסתו בקלויז באותה מדה, שהייתי סכנה בביתו.

יחוסנו הגלוי נפסק. להפגש עמה ולזרוק לה מלים לא היה באפשריות; אלא שאויבי למדו אותי להשתמש בדבר אשר זדו עלי. בכתב העלילו עלינו, ובכתב התחלנו משתמשים. ושליח מיוחד במינו נמצא לנו: קוראים היינו אז גם אני גם היא ספורים ורומנים בשפת ז׳רגון. המרכז המיוחד לנו היה „שמאי הזקן, מוכר ספרים". ספור שלקחתיו ממנו וקראתי בו, ציינתי עליו את שמי. ואז ידעה דבורה לקחת אותו, לחפש בו, ובודאי תמצא שם מקומות בהשתפכות־נפש של הגבורים, שאני הופכם כלפי פניה; וכן גם היתה היא נוהגת.

ופתקאות... ומכתבים... ושירי אהבה... האש העצורה בעצמות הוציאה זיקים; הזיקים התגשמו בכתב; הכתב הוסיף אש למדורה.

VI.

כבר היה לנו אז ענינים משותפים: להשכלה שאפנו, חלומות חלמנו, בונים היינו מגדלים באויר: „שנינו נסע אל העולם הגדול, אני אהיה משורר לפי־שעה, ובתוך־כך אלמד־אלמד ואהי דקטור; היא תהי תופרת לפי־שעה, ובתוך־כך תלמד־תלמד, עד שתהי אקושרית; אח״כ... אח״כ..."

כמה משתלבים המאורעות בנקל אצל החולמים בהקיץ!

ושתוף־דעות היה בינינו, ושונאים משותפים, ואוהבים משותפים.

זה היה בירח תשרי.

מנוי וגמור היה אצלי, שזהו הראש־השנה האחרון לשהיתי בעירי.

אבי הקים על החזן צד „שכנגדי", עד שלא יכול עוד להחזיק אותי אצל העמוד. פרנסתו היתה בחזקת סכנה.

ובראש־השנה עמדתי אצל החזן, וסלסלתי בפסוק „זכרתי לך חסד נעוריך". המנגינה היתה חדשה, שיצרה החזן סמוך לראש־השנה. זו היתה הרכבה לירית של „רומנית" ו„סלוית", מתובלת במה שקוראים „תבירות יהודיות". הסלה, שנתנה לי, היתה השאור שבעסה. זו היתה מעין של נענועים, מבטא הנפש בשעה שהיא מתבודדת ומצרפת זכרונות העבר עם תקוות העתיד!

נדמה לי שאני רועה צאן... דבורה הולכת אחרי במדבר... שודדים לוקחים אותה בשבי... אני יושב ומחלל בחליל, ומתנענע על חסד נעוריה...

הנפש שבי קוננה, והעירה את הלבבות הרצוצים—לבכי. דרך החלונות של עזרת־הנשים נכנסה זעקה מהרדת, ורחפה על ראשי הגברים.

הזדעזע הקלויז. ודאי ש„אל־מלך־יושב־על־כסא", האוהב כל־כך דמעות עמו, התרה והתפיים בשנה זו אל עבדיו.

כשהלכתי לביתי, לא ידעתי, שהחליטו המתפללים להכריח את החזן, שיחזיקני על מעמדי. המתק דיני ונתבטל ה„צד שכנגדי"; ואני לא ידעתי.

ואחר ראש־השנה היה לי ראיון־פנים עם דבורה במדבר בארץ זרועה פרחים נובלים, זה היה בקצה העמק, מקום שמתחיל היער, בין „המוקי ההרים".

מחרישים ישבנו, עגומים, עצבים; קשה היה עלינו להכיר שמחר נפרד.

תפוחים הביאה לי „שולמית" שלי להנעים בהם את רגעי פרידתנו.

חפירה חפרתי וטמנתי בה גרעיני תפוחים: כשאשוב, מצפה הייתי לשבת עמה תחת העץ, שיעלה על המקום הזה.

מחרישים ישבנו. שמש האסיף חשכה את אורה מן המקום. לח הודר הרנש באויר; לח קריר המנעים עליך את החום, שמהויץ לצל.

בקרבת מקום ישבנו. נשיקות... חביקות... אך ריקן הלב! אש זרה בוערת שם.

מביטים אנו מבט הדדי, וכמו מתוך שכרות. ניצוצים יוצאים מתוך העינים... הנפש מתפזרת בניצוצים... מתפתלים ומתלכדים נצוצי בנצוצותיה... מאפילים על ההכרה... ראשי כבד עלי... היא ישנה... נשימותינו מתתכפות, מתפתלות, מתלכדות... אני נופל... היא מזדעזעה מתוך תנומה... מחליפה את אופן שכיבתה...

אש בוערה, עצורה, מתפריץ לצאת...

הפקר!

התחלחלנו...

כשבה אבדה לו לרועה מתוך עדרו והלך לבקש אהריה. היש כלבו במציאותנו, והרים קול נביחה.

הכלב הציל אותנו ברגע המשבר.

שבנו הביתה ולבותינו דופקים. דופקים. מחזרים היינו את פנינו לאחור.

ושתוף דעות כבר היה אז בינינו, ונטיות משותפות היו לנו. אלא שלא־התמזגו עם הנטיה הבהמית, המינית; בעינה עמדה זו האחרונה — לבדד; אורבת תמיד לשעת־הכשר; עולה ומאפילה על הכל. בתוך כל אותן השיחות המפשטות, המחוכמות, ההומניות, המוסריות—שהיינו עוסקים בהם לפעמים — הרגשתי, שאצלי יושבת בריאה, שפנים יפים וגוף נאה יש לה, ושאני משתוקק אליה עכשו לא פחות ולא יותר, משהייתי משתוקק אליה קודם שבאנו לשתוף־דעות.

גם הוא יותר מדי רגש מיני זה, ולא כל הרגשים העדינים ראויים לו להרכבה; לעשות בו שנוי חימי.

ההלטתי לא נתקימה, התרבו לי אוהבים בקלויז ובעזרת־הנשים, ושוב נשארתי אצל החזן.

VII.

אויב הקים עלינו אלהים: סבתה של דבורה, אשה זקנה וקפדנית שישבה בבית בנה, וגמרה את ימיה האחרונים. אורבת קשה וגלוית עינים היתה זקנה זו. בספרי תחינותיה לא יכלה לקרא בלי משקפים, ועל פני או על פני דבורה היתה מכירה כל קרץ עין, כל תנועת פנים של חדות הלב, כל רמז בוטה, בעינים לא מזוינות.

ודאי, שבעלת־נסיון היתה בימי נעוריה.

לא יכלה לראות נער ונערה יושבים ביחידות ומתלחשים:

„כל סוד, יש בו גנבה!" היתה מסננת בין שפתיה על חשבוננו.

„אהבה... אהבה! כבר ידועה אותה האהבה! אל אחטא בשפתי! אהבה למלא תאוה, ואחרי־כך, כאותה גרוגרת של ר' צדוק, כמו שכתוב בקינות".

„מי שאוהב את התפוח ביפיו, אינו אוכלו!"

„תרמית היא זו, לא אהבה!"

מבקרת חדה היתה על הבחורים.

ומעשיות היתה יודעת; כל מעשיה מתחלת ב„אוהב עד לכדי מסירת־נפש" וגומרת ב„אסון ונערה מחוללת".

ומספרת היתה את המעשיות באזני דבורה.

וחולמת היתה. פעם חלם לה: שושנה עטופה, שלא נפתחו עדין עליה, נערים שובבים באים למצא את סודה הכמוס בה... מפשיטים מעליה לבוש אחר לבוש, עלה אחר עלה... עד שמתנולת ומשליכים אותה למרמס־רגלים...

פעם חלם לה: תחמס חובק יונה עד שנתנקה.

פעם חלם לה: אווזות צחורות, זכות, נשקעות בבצה ואינן יכולות לצאת.

ומספרת היתה את חלומותיה לדבורה, והיא שמעה והתעצבה.

אנכיותי נפגעה; מבקש רחמים הייתי על הזקנה שתמות, ויפסקו חלומותיה.

וכשקרה אסון מגונה לנערת השכנה בטיוליה עם „זרת" הקטן... התתכפו ההלומות של הסבה, ומעשיותיה נתרבו. וכשהיא מספרת לדבורה, היא מצליפה עלי עין אחת מלמטה למעלה, כלומר: „כלכם צדיקים!"

אני הייתי אצלה סמל כל הבחורים, בי שלחה חציה בשביל כלם.

וכשנשארתי בדד עם דבורה, דברנו על אדות הזקנים והזקנות, שאינם יודעים את טיבו של „הדור הצעיר", אינם מאמינים, שיכול נער לאהוב נערה, בלי נגע בה לרעה... אינם יודעים, מהו „אהבה טהורה" שאינה תלויה בדבר... אהבת נפשות...

באותה שעה הכרתי בעצמי, עד כמה אני משקר לנפשי וכלמה כסתה פני: ירא הייתי להפגש במבטי דבורה, שמא תרגיש בהרהורי. אבל מה היה לי לעשות, ואני חפצתי להמציא לי זכיות מיוחדות על בקורי התמידים אצל דבורה! חפצתי, שתאחז זקנה פטפטנית זו בדאית.

חפצי זה התפתח אצלי, עד למדרגת תאוה.

נושא שיחותינו נהיה מאז „אהבה טהורה" — שאינה תלויה בדבר.

איני יודע אם חפצה סבה להעמידני בנסיון, או אם היה קרטוב אמת בדבר. פעם אחת באתי ולא מצאתי את דבורה, סבה הפסיקה עלי את הדרך.

— דבורה יצאה לטיל עם עלם אחד!

— מציעים לה שדוך הגון... צעיר מלומד, יפה, עשיר. חפץ הוא לקחתה כמות שהיא בשביל יפיה! — היא קראה לי את הצעיר בשם.

זקפה בי את עיניה, ובחנה אותי.

העמדתי לה פנים, והתחלתי מהלל ומשבח את הצעיר:

— ודאי, שדבורה תהיה מאושרה, יהי רצון שינמר הדבר בכי טוב!' — סימתי.

כמדומה לי, שבאמת הייתי קצת שמח.

VIII.

זה היה לשנה שניה בשבוע, שחל בו „שבת־חזון". הסבה כבר שבקה לנו חיים.

תלגרם הגיע לחזן מבתו הבכירה, שישבה בעירה הקרובה, שהיא חולה מסוכנת.

ההורים הנרעשים נסעו אליה בו ביום. דבורה נשארה יחידה. למחר לעת־ערב נכנסתי לבקרה, ומצאתיה שמחה: מכתב הגיע לה מאת הוריה, שהמחלה הוקלה מאחותה, ולשבת הבאה ישובו. היא היתה עסוקה בכבוס וגהויץ לבנים ל„שבת־נחמו". בראשה חשה קצת מהבל גחלי המגהץ. אני הפרעתיה מעבודתה. ישבנו שנינו סמוך לשלחן לשיח, לקרא בספר ולבלות עת.

השמש שקעה מתוך עבים. צריכה היתה דבורה להעלות גר לקריאה. רוח בא, הגיע את קלעי החלון. זרם אויר קר פרץ לתוך החדר. עלעל את עלי הספר, גלה מפת השלחן, הזיז שמשות החלון שמנגד. איזו יד נעלמה עושה פרעות בבית...

הרגשתי קרבת סערה.

הבטתי החוצה וראיתי שדרה ארוכה של עבים שחורים־תכולים עולה ממערב להפגש עם הרי עבים הבאים ממזרח — זיזים כנגד חריצים... כתמים תועים ברקיע, הולכים ומשתרבבים, בולעים, כובשים ונבלעים... נוראות מתחוללות למעלה.

התנגשות הרוחות, פרוד הדעות, נפל בפמליא של מעלה, נצחון האראלים — ודאי שלא יבא אלא מתוך מבול דמעות על המצוקים, שותק האויר שתיקה קשה.

ובטרם שגמרתי בדעתי לשוב הביתה, נפתרה החידה במטר סוחף. האראלים מתקוטטים מתוך רעמים... הם תוכפים בברקים, כדי להחשיך את העינים המעיזות להביט למעלה... חולשה היתה לדבורה: יראה היתה מברקים ורעמים. צריך הייתי להתיאש מצאת עד שיפסק המטר.

אבל המטר לא פסק, החשך התעבה. שלוליות מים שטפו ברחובות, הדי הרעמים לא פסקו, ברקי סרק תוכפים ורותתים, מופיעים על העולם לחצאי רגעים בזה אחר זה, ונותנים לו תמונה זרה, לקוחה מאיזה עולם, שעל איזה כוכב רחוק.

אנוס הייתי להשאר בבית דבורה לכל הלילה.

ההבל, שבלעה דבורה בשעת הגהויץ, עמד וגבה את שלו. ראשה כאב עליה.

בחילת לב היא מרגישה.

— הוי; רע לי! — קראה דבורה, נבהלת.

נגזר עלי באותה הלילה לטפל בה יחידי. פשטתי את בגדיה; השכבתיה על מטתה וישבתי שומר עליה; עד שישנה את שנתה. אחר שהוקל לה, הקיצה, אלא שלא יכלה לקום. אבריה כבדו עליה.

וקורצים השמים; והד רעמים רחוקים מתגלגל ברקיע; ואנו יושבים עסוקים בשיחה.

ודברנו אז על כל ועל הכל.

עד הבית הזה, שבכל משך שבתי אצלה באותו הלילה, לא עלה בלבי שום הרהור! לא אצל נערה; אצל אוהב יחידי ישבתי.

עד החלון הזה על זיקי הראשון,

ועד הבית הזה על יחוסי האחרון.

התודעו לי נערות, שאינן מדקדקות על טהרת האהבה; נמשך לבי אחר אחת; באה אחרת יפה הימנה, ומשכתני אליה וכן הלאה; את דבורה לא ההלפתי.

איני יודע איך ומתי נהיה הדבר, שהפסקנו מלדבר על אדות נשואין ושתוף־ההיים.

שתופים אחרים היו לנו. אהבה טהורה שוכנת בינינו. הנשואין הם כתם אצלה.

לאהוב באהבה מפשטה יכול אדם אפילו ברחוק מקום, ובכן נסעתי.

בימים הראשונים היו בינינו חליפות מכתבים, אח״כ נתמעט בינינו החומר למכתבים.

ענינים אחרים... אנשים חדשים... חיים חדשים... שתוף־דעות חדש.

לאהוב באהבה טהורה, יכול אדם גם בלי מכתבים.

איני חפץ לכהר: שכחתיה לגמרי, ודאי, שגם היא שכחתני.

IX.

התעוררו בי זכרונות חיי. בין שהם מצערים אותי בין שהם נעימים עלי — חפץ אני לראות את כל מצבות ימי נעורי.

ואני ירדתי אל העמק, שמה יש צנור מפכה מים חיים מן ההר. זה היה עלי מקום חביב. אוהב הייתי לשמוע המיָתו הענוה; ידיעות מתוך בטן האדמה היה מספר לי; ומפכה הוא והולך, מתפתל ויורד בחריץ צר אל הנהר הקרוב. שם הוא נלחם עוד על עצמיותו, חוצה הוא בין מימי הנהר והולך ביחידות במשבריו שלו, בצבעו שלו, בזרמו שלו — עד שהוא מתבטל בששים ונבלע.

ומפכה הוא גם עכשו, כמו שהיה מפכה אז. כח מקורי יש בו, שאינו פוסק. בולע הוא מי הים, כדרך כל הבארות, אלא שהוא מוציאם בצביונו שלו.

מפכה הוא, כמו שהיה מפכה, אלא שאין בטוי המיתו ברור לאזני עכשו כל־כך.

שקוע אני בהרהורי. זיז קל העירני. לפני עומדת אשה צעירה, וכדה בידה, לשאוב מים מן המקלח באה.

מבטנו נפגשו, נתפתלו... עיניה נמתחו... הזדעזעה... פסיעה לאחור... נפל הכד מידה.

אחר מבט שוקע וחודר הכרתי את „דבורה".

חידה היא גם זו: פני נשתנו הרבה יותר, משהשתנו פניה, ואף־על־פי־כן הקדימה היא להכירני. ודאי, שכח החושים וכשרון־ההכרה משתנה אצל השוטפים בזרמים הזקים יותר מאשר אצל הטובעים בבצת העירות.

והידה היא גם זו, שלא הכרתיה אלא ברגע חרדתה. כשעברו רגעי ההתפעלות, מסתכל הייתי בה, וצריך הייתי להודות, שאיני רואה בה עכשו מה שראיתי בה לפני רגע. ודאי, שסמני־הנפש מתגלים יותר על פני האדם בשעת חרדה והתפעלות. מאמין אני, שאילו הזדמנו לפונדק אחד שני בני־אדם, שלא ראו איש את אחיו עשר שנים, ויישנו בחדר אחד כשני זרים, והעירו אותם מתוך בהלה פתאומית — ודאי שהיו מכירים איש את אחיו כאילו אתמול נפרדו.

שאילת שלום... תמהון... שיחה במקוטעים... היא לא הציעה לפני ללכת עמה; אני לא בקשתיה שתלך עמי. שנינו עקרנו רגלינו והלכנו.

טיול היה זה.

היא ספרה לי בקצרה קורות ימיה: נשואין שהיו על־פי השבון יותר מאשר על־פי נטית־לב. גרושין . . . נשואים שניים על־פי נטית־לב בלא חשבון... מיתת הבעל... שומרת יבם... צער החליצה... המסך נופל מתוך עני ומחסור.

ספרתי לה גם אני והארכתי בספורי.

הרחקנו ללכת. באנו עד לחמוקי ההרים המכוסים ביער. זרם אור רענן נכנס לתוך דברי והפסיקני בשיחתי.

תחת עץ תפוח עמדה דבורה, והסתכלה בי. לא יכלתי לשער את מחשבותיה, מפני שעסוק הייתי במחשבותי שלי. הבטתי על סביבי.

„יחידי הוא התפוח במקום הזה?"

— כן, היא עונה.

— ומי נטעו? אני שואל מתוך ערמימות ונקיפת־לב.

היא זקפה בי שני מבטים וחיוך בתיל, מתבושש, נגלה על פניה.

נדמה לי שאני רואה את „שרה בת כ'" בכל יפיה מבעד לצעיף חורי ומקומט.

ומושכת היא ודוחפת; וגורמת צער ונועם.

מביטה עלינו השמש ממעל מבעד לנביבי הענפים; ומלמטה צללי העלים וכתמי האור מזדזעים, מזדקרים ומתלחשים.

ואנו עומדים ושותקים.

תולעת הילך הדבקה בפיה אל הגזע הרב של התפוח. ימי הגויעה הראשונה היא לה. צריכה היא למות ולהבקע. צפרת־כרמים יפה תצא ממנה. זה הוא מחזה, שהיה חביב עלינו תמיד: אוהב הייתי לנגע בקצה התולעת בימי גויעתה ולראות אותה מתרגשת. שבה לתחיה, ומתחילה מתנועעת הנה והנה בפחיזות נפלאה, כשהיא דבוקה בראשה אל מקומה.

אני נגעתי בקצה התולעת, היא התחילה מתנועעת.

— נסיסה — אומרת דבורה.

— כך, צער גסיסה היא חשה.

קרקור צפרדעים הגיע לאזני מן הבצה הקרובה, לא הכרתי מה הי׳ אומרות: „ישקני מנשיקות פיהו״? או „הבל הבלים אמר קהלת״?

צפרת־כרמים יפה ועליזה הזדקרה ופרפרה לעיני.

היא רמזה לי על ענינים, שלא היתה לי בהם השגה ברורה.

זלמן קמחי.

א.

עד שבא מרדכי קופרמן והקים את טחנתו הענקית בעיר פ., היה שלמה קמחי הטוחן היחידי בעיר. חוכר היה אצל הגרף את טחנת־המים שעל שפת הנהר, והיה מרויח ומפסיד, מפסיד ומרויח; אחר נכיון הפסד מריוח וריוח מהפסד, היה נשאר לו: מחיה לשנה כולה, הלבשה לפי כבוד ביתו, שכר־למוד בשביל שני בניו וקצת „חובות" סתם. פעמים שהוא היה חיב לאחרים, ופעמים — שאחרים היו חיבים לו. המנהל היחידי שבטחנה היה קרובו של שלמה — אברהם חבר, אדם הגון, „כשר לאלהים ולאנשים" ומסוגל לכל ענפי מסחרים שבעולם.

אך פתאם בא מרדכי קופרמן, והקים טחנה ענקית, הבולעת ופולטת בלי הפסקה, וכובשת לעצמה תחומין לקמחה בהרבה עירות מקרוב ומרחוק. צריך היה שלמה לסגור את טחנתו, אלא שלא יכול שלמה לסגרה, מפני שדמי החכירה גופם עולים לו כחמש מאות רובלים לחדש. אם יסגור את הטחנה, הרי זה היזק ברי של חמש מאות לחדש ; אם לא יסגרה, הרי ההפסד עדין בהזקת שמא; והלך והשקיע כספו וכסף זרים בקנית חטים הרבה בשביל טחנתו, הצריכה לעבוד בשנה זו במקום שלש טחנות ולעמוד במלחמת ההתחרות עם ענק זה, שוקף חטם כלפי הרקיע, שופע בעשן ומנסר בשריקות של חוצפא.

ושער החטים עלה מיום־ליום. שלמה הוסיף וקנה מיום ליום. על סכום דמי החכירה נוספו עכשיו שלומי חובות ורבית. הסתבך שלמה בעסקיו, עד שהגיע לידי שמיטת־כספים.

והטחנה הענקית של קופרמן שופעת כל היום בעשן אביב, שורקת ומנסרת, שואפת ומנשמת; כשהיא שואפת היא בולעת טחנות וטוחנים — ומעכלת אותם ; וכשהיא מנשמת, היא מוציאה אוצרות של קמח משובח וכובשת לה שוקים.

אנוס היה להתפשר עם קופרמן, שיסגור את טחנתו העומדת בין־כך

ובין־כך להסגר; ומסר בידו את כל החטים שהיו באוצרו על תנאי „שותפות לרביע", ובלבד שיגן עליו קופרמן מפני בעלי החובות.

לסוף שנה נסתבכו החשבונות; שלמה תבע את חלקו ברוחים; קופרמן תבע חלק של הפסד — שלמה נשאר בחזקת „המוציא מחברו" והלז — בחזקת „האוחז בידו". לא נשאר לו לשלמה, אלא לפול למשכב מתוך כאב־לב ולמות, וכך עשה.

במיתתו של שלמה עבר אברהם הבד לטחנתו של קופרמן.

„יורשים" לא הניח שלמה אחריו, מפני שאין קוראים „יורש" אלא למי, שאביו הניח לו ירושה, ושלמה מת עני כמשמעו. הוא לא הניח אחריו אלא יתומים: שני יתומים ואלמנה אחת. זלמן הבכור היה כבן חמש־עשרה, שמואל הצעיר היה עוד בחזקת קטן ונשאר על אפטרופסותו של זלמן.

בימים הראשונים אחר פטירת אביו, שקד זלמן ללכת בקר וערב לבית־הכנסת, שמר את ה„קדיש" לנשמת אבא העלובה, והשהה את עצמו ביותר על התפלה.

ובתפלותיו התכון להתחנן ולבקש מלפני אב הרחמן, אבי היתומים, שישלח בערה בטחנתו של קופרמן, שתשרף על חטיה, על קמחה ועל כל מה ששיך לה; ובכלל „מה ששיך לה" היתה כונתו אפילו על קופרמן וביתו.

קנאתו התגברה בלבו יותר ויותר; ובה־במדה התחזקה בו תקותו, שסוף־סוף יפנה אלהים לתפלת יתומו, ויחריב את הטחנה על קופרמן.

והטחנה שורקת, מעשנת ומצליחה.

בא הזמן שהפסיק זלמן בתפלותיו ובאמירת הקדיש לגמרי; הוא יצא מבית־הכנסת מזוין בשנאה כבושה ונטירת־איבה לבית קופרמן.

ובכל יום ויום היה הולך סביב לטחנה, מסתכל בבית קופרמן רואה בשלותו ומוסיף אש למדורת קנאתו.

וכשהוא מביט על ארובת הטחנה הזקופה כלפי שמים מעל לעירה הכפופה — נדמה לו שכל אותה העירה, על אנשיה ועל ענייה, התכוצה מפני פחד נאונה של אותה הארובה השרובה, ובטוח הוא זלמן שרוצח הוא קופרמן; לא לבד־רוצחו של אבא, אלא גם של אמו, של אחיו.

ובא הוא לידי החלטה, שלכל לראש צריך הוא להשתדל למצוא איזה סכום של כסף, בסכום זה יסחר וירויח, בוראי ירויח, ושוב יסחר, ושוב ירויח, עד שיגיע למדרגתו של קופרמן, או יבנה לו טחנה, גדולה — גדולה, יביא את קופרמן לידי שמיטת־כספים, ואז, כשיתעלה, ישב בבתים מרוחים, ילבש מלבושי כבוד, ויעשה מה שלבו חפץ.

צריך להשתדל, להרויח כסף, בלי כסף אי אתה עושה כלום.

אבל איך מרויחים כסף? והשאלה הזאת עלתה גם על לב אמו שרה.

עזובה באלמנותה. היא נשארה צפויה לרעב ולמחסור, מטופלת בשני יתומים, בלי שום משען או תקוה למשען.

אחד היה רק אב־להם „חבר“, אשר דאג למצבה, והשתדל לפני קופרמן, שיקיף לה סכום מסוים של שקי קמח באיזו הנחה קלה, כדי שתמצא מחיה לביתה. מתחלה, כשהציע לפניה את הדבר, זקפה בו את עיניה: „מחסדיו של רוצח בעלי אתפרנס?!“ אבל הוא רמז לה על הבנים, על המחסור והרעב, והיא הסכימה לפי־שעה על הדבר, עד שיגדל זלמן שלה קצת, יצא בין אנשים, וימצא לו משלח יד.

ומאז היא משתמשת בכל שעת־הכושר להתקוטט בזלמן, על שהוא הולך בטל, אוכל ואינו עושה; ושכבר הגיעה לו העת לעשות בשבילה, בשביל אמו האלמנה ואחיו היתום.

קשה היה על זלמן לשמוע מפי אמו תוכחות על דבר, שהוא גופו מצטער עליו ומהרהר בו ימים ולילות.

— צריך לבקש עבודה! — חשב זלמן.

אבל אין הוא מוכשר לשום עבודה, ואין שום עבודה מוכשרת להעשיר. והוא הושב עוד: כתיבה יפה יש לו; וגם במלאכת־החשבון אומרים עליו, שהוא הרוץ ומהיר; יכול הוא לפי־שעה לשרת בתור עוזר למנהל ספרי־השבונות. מעוזר פשוט יכול הוא להגיע למדרגת מנהל.

משרת מנהל היא משרה יפה, הגונה ונותנת שכר טוב. הרבה טחנות יכולות להשרף, להחרב ולהסגר, ומנהל יקבור את כולן, וימצא לו מקום חדש.

יודע הוא שהתנאי העיקרי, שבעלי העסקים דורשים מאת עוזריהם הוא „אמון רוח וישרת לב“.

„אמונה ויושר“ יכולים לפתוח לפני אדם דלתים רחבות, אלא שהם מן הדברים, שאינם נקנים אלא מתוך נסיון. הרבה צריך אתה לעסוק באמונה ויושר, עד שיכירו בך בני־אדם את המעלות האלה.

והוא קבל על עצמו לעמוד בנסיון.

מחכה הוא לשעת־הכושר: למקרה שיבא לידו.

פעם אחת כשהלך זלמן בטל הרגיש פתאם נגיעה חמימה של יד רכה על ערפו, ויקפוץ מעל מקומו — מזדעזע. לפניו עמד „חבר“ צוחק על מבוכתו.

— מה לך כי נזדעזעת?

הלז נכלם והחריש.

חבר התחיל מטיף דברי כבושין באזניו: לא נאה לצעיר כמוך, שילך כל ימיו בטל! כלום אינך יכול למצא לך איזו עבודה; הלא קצת כתבן אתה? אביך, עליו השלום, היה מתפאר בך, שאתה מליץ ובעל־חשבון.

— עבודה — התחיל זלמן מגמגם — חפץ הייתי לעסוק באיזו עבודה... ובלבד שתהי... שתהי... שאעסוק באמונה ויושר!

הוא הרגיש שאינו מדבר כענין, וכפף קומתו, נכלם.

— ודאי, ודאי שכן! חוטף „חבד" ומבליע על מבוכת הצעיר; בנו של קמחי יעסוק באמונה ויושר. לדוגמא, בטחנה זו, יכול אתה למצא משרה קבועה באיזה מקצוע; כמו, למשל, לפקח על הסקאים; להכנים ולהוציא שקים רקים; ואולי גם לרשום סכום שקי הקמח, שהסבלים מובילים לחניות וכדומה.

— וקופרמן כלום חפץ הוא לקבלני?

— הן.

— מהיכן אתה יודע?

— כבר דברתי עמו.

— ודאי שאני חפץ!

למחר כבר ישב זלמן ישיבת־קבע בחצר הטחנה, ורשם רשימה לסכום השקים, שנמסר על ידו. כעשר פעמים קרע אותה לקרעים והעתיקה מחדש, לא־מפני שמצא בה טעות אלא מפני, שחביבה היתה כבר עליו המלאכה. עסוק היה בעבודה.

ב.

זלמן שמר את נדרו: הוא עסק בעבודתו, שנמסרה על ידו — בחריצות ובזריזות, שאין כדומה לה. הנער, אשר היה הולך בטל, נהפך בין לילה לצעיר רצין, עסוק, רושם רשימות, סובב בין אוצרות הקמח. עיניו משוטטות בכל. הוא לא חפץ כלל לדעת את הגבול, שהגבילו לו. ורואים כל העוסקים בטחנה, שנער זה חסר היה פה. „חבד" שמח בו מאד. בכל אותם הימים, שהיה רואה את זלמן הולך בטל, היה מצטער עליו הרבה. הוא ידע שסופם של יתומים כאלו: שחיתות המדות. כשהיתה שרה מתאוננת באזניו על בנה, שאינו מתפלל ואינו מניח תפלין, היה מניע עליה ראש:

— על התפלה את דואגת, ועל מעשיו אינך דואגת כלל... הלואי שלא יתפלל, ורק שיהי אדם מנומס וסוחר!

ואז נתן אל לבו להכניס את זלמן בין עוזרי טחנת קופרמן.

מתחלה, כשהציע חבד את הענין לקופרמן, סרב האחרון בדבר. אך חבד הזכיר לו, שמחויב הוא לפחות לעשות עם המנוח חסד זה מפני שהרבה — הרבה הוא אשם בחורבן ביתו. קופרמן, אמנם לגלג בו ואמר, שכך דרך התגרין: זה נופל וזה קם; איש נבנה מחרבנו של רעהו. אך אז השתמש חבד בתחבולה אחרת; הוא העיר שיש בטחנה נחיצות בנער כזלמן.

הרבה הולך לאבוד; הרבה גונבים, הרבה חומסים, מפני שאין האנשים מספיקים להביט על הכל.

ותחבולה זו הועילה. קופרמן נאות להכניס את הנער בשכר קטן.

זלמן מצא חן בעיני קופרמן, אשר ראה, שבכל מקום שזלמן פונה, הוא פונה בפקחות, בזריזות ובזהירות. ביחוד, גדול כבוד זלמן בעיניו מעת שהתחילו הסקאים, הסבלים וכל הפועלים שבטחנה, מתאוננים עליו.

ואז קצב קופרמן לזלמן שכר עשרים רובל לחדש.

זלמן היה מאושר. הוא ידע מפני מה הוסיפו לו על שכרו, והחליט בדעתו להוסיף על אמונתו ועל ישרו, עד שיגיע לאותו המדרגה, שהוא מקוה לה.

ופעולה ממשית אחת כבר הספיק זלמן לעשות בירחים הראשונים; והפעולה הביאה לידי כך, שקפחה נפש אחת מעובדיה:

ישכר־בער הזקן היה פועל קבוע בטחנה בין המַלאים. עבודתם היתה למלאות שקים מתחת האפרכסת ולשאתם על שכמם אל תוך אוצר הקמח. זקן היה ישכר־בר, הולך שחוח. הרבה טחנות שִמש קודם שזכה בו קופרמן. כל ימיו עברו עליו אצל האפרכסת ותחת שקים מלאים. את כל כחו הוציא קמעא־קמעא לתועלת בני־אדם, להכין לחם לרעבים וריוח לכיס בעליו. אם אין שתי העבודות שיכות אליו לגמרי, עכ״פ יש לו בהן חלק הגון.

שמח היה הזקן בעבודתו. הוא לא היה חס־ושלום צר עין: ירויחו להם בני־אדם כמה שירויחו! כלום משלו הם לוקחים? העיקר הוא, שישאר בשבילו ובשביל בני ביתו כדי שתי סעודות ליום וקצת הלבשה, למה לו יותר?

אולם, כחו התדלדל. הוא חדל לעבוד באותה מדה של זריזות, שהיה רגיל בה מנעוריו. נדמה היה לאותו זקן, שהשקים שבדור הזה הם כבדים ממה שהיו לפנים והמדרגות שלפני הפתחים, שהוא צריך לעלות ולרדת מעליהן נעשו יותר רחוקות זו מזו. אחדים לגלגו עליו ואמרו, שכבר הגיעה שעתו לשבת בביהמ״ד ולאמר „תהלים". הן את מכס עבודתו, שאדם חיב לעבוד בחייו בשביל תקון העולם — כבר שלם במדה גדושה. אלא שבני־אדם הם רעבתנים, זוללים. מששים שנות חייו הוא מונה ארבעים וחמש שנות עבודה, ובהן לא עלה בידו להשאיר איזה סכום קטן לכלכל איזה עשר שנות שיבה האחרונות. את הכל אכל בשנות עבודתו. רעבתנים הם, זוללים וסובאים הם הפועלים... וכי על כן אין הזקן יכול להפסיק את עבודתו. יש לו בביתו אשה זקנה ובן־זקונים, נער בן שתים־עשרה. צריך הוא לכלכל אותם. וזלמן נתן בו את עיניו: זקן זה, מלבד שאינו ממלא את חובתו כראוי הוא מפריע עוד את האחרים בעבודתם, מעכבם על דרכם! הוא העיר פעמים אחדות את אזני פטרונו, שאין הטחנה בית־מחסה־לזקנים, ושצריך להרחיק את

הזקן ממקומו ולהעמיד תחתיו איש אחר, יותר זריז. קופרמן נענע לו בראשו, אלא שלא יכול לעשות תיכף כעצת זלמן: הזקן התיחס באיזה צד קורבה למשפחתה של מרת קופרמן, וירא היה קופרמן שמא תפרנסהו אשתו שלא מדעתו. יותר טוב איפוא היה שיעבוד כמה שיעבוד ויבא על שכרו. וזלמן עמד על דעתו, שיותר טוב לשלם לו את שכרו חנם מאשר לתת לו לעבוד באותו אופן שהוא עובד ושעתיד אדם זה להביא הפסד מרובה ואסון על הטחנה:

— קרוב הדבר, שיפול מעל המדרגות ותשבר מפרקתו...

ואחרי ימים מספר נוכח קופרמן, שצדק זלמן בהשערתו: הזקן הלך שחוח תחת שק מלא, שנדמה לו ביום זה כבד פי־שנים מאשר ביום אתמול. הוא עקר את רגלו השמאלית מעל המדרגה הראשונה, נדמה לו שלא מצא את המדרגה השניה על מקומה, רגלו השמאלית התחילה רועדת.

— הי! — קורא אחריו מלאי — פנה דרך! כלום ב„שמונה־עשרה" אתה עומד שם? זקן!

הזקן נפל. השק עבר על ראשו. הוא התגלגל על שקו, שניהם הפילו את המלאי שהלך לפניהם.

אסון לא היה, אלא ששני השקים נקרעו.

והזקן ישב מאז נקי לביתו ועל מקומו בא מלאי אחר, צעיר וזריז, שלא מלא עדיין את מכסת עבודתו בחיים.

הפועלים ידעו, שיד זלמן פה — באמצע, והתחילו—יראים מפניו.

ג.

לקופרמן היתה בת ובת־שבע שמה. היא חוננה בכל הסגלות, שיש בכחן למשוך אליה את לבות צעירי הדור. היא היתה בת־יחידה, שלא מלאו לה עדיין שבע־עשרה שנה. בגדולה וזקיפת קומתה היתה כבת־עשרים. היא היתה יפה ועליזה, בת להורים עשירים, אוהבים ומפנקים את בתם במדה שקוברי בנים יכולים לאהוב שרידה יחידה, אוד מוצל מתשעה שמתו בילדותם. באי הבית, אשר היו תלויים בפרנסתם בחסדי קופרמן, היו מתיחסים אליה בחבה ורצון, כי ידעו שביהום טוב ורצוי לנערה, יקנו גם את לבות ההורים.

בת־שבע ידעה כבר, שהיא עתידה לפול בגורל אחד הצעירים. כבר לפני מספר שנים, כששכרו לה מורים ללמדה שפות ופריטה על הפנסתר, אמרה לה אמה, שאם תלמוד היטב ותדע הרבה, תמצא לה מהר חתן. היא ידעה, שהרבה מן הצעירים מסתכלים בה מתוך דפיקת לב. גם ידעה, שאותו הצעיר, שתעלה בגורלו, יחשוב את עצמו למאושר שבמאושרים. צעיר אחד כבר אמר לה זאת בפירוש, והיא נהנתה מאד לשמוע את הדבר הזה.

זרות היו מונים בה מכיריה בנוגע לתלבשתה: בימי החרף היתה לובשת בגדים קלים ולבנים; בימי הקיץ — שחורים וארוכים מן המדה; על מצנפתה ומנעליה היתה מדקדקת, שיהיו תמיד מצבע אחד; ידוניה וחגורתה צריכות היו להיות מגוון שונה ומהופך לגוון שמלתה. מסרק שערותיה היה דומה לפריעה מסודרת; אבל מה שלבשה ואיך שלבשה היה מוסיף עליה חן מיוחד. דומה היה, שאיזו הרמוניה נפלאה מסתתרת תחת הפריעה הזאת, ורומזת לך: „על אפך ועל חמתך תמשך אחרי״!

בחדרה, מן היריעות הפרושות על הרצפה, הכלים, הספסלים ועד התמונות שעל הכותלות, היה הכל מסודר בסדר, שכשאתה מביט על כל זה אין אתה רואה שום קשר הרמוני; אלא שכל צרוף ופלוגה שבהם הוא קטע של ציור אחד נפלא, הרמוני.

איך שהיו השגותיה של בת־שבע ביופי, ברור הדבר, שהיא חפצה להיות מיוחדת, נבדלת, יוצאה מן הכלל. היא לא חפצה להיות נבדלת מהוץ לבני־אדם, אלא—נבדלת בתוך בני־אדם.

בהתרועעותה היתה מבריחה את עצמה מבנות העשירים. כל מכירותיה היו בנות עניים ובינונים, ודבר זה הוסיף לה חן ושם־טוב בעיר: „ממרקת היא את עריצות אביה״—היו ממליצים עליה: „הרי הוא כפרתה״!

לפעמים, שהיתה למשא על מכירותיה מפני שהיתה שופעת עליהן בעשרת קבין דברים על ענינים, שקראה מתוך ספרים; אולם, יכולה היתה לדבר הרבה בנגות הנשואין עפ״י שיטת טולסטוי, ובה בעת להתפאר, שמציעים לפניה שדוך מפואר ושאפשר שיגמר הדבר בימים האלה. כל מכירותיה כבר הורגלו בה: הלא בת־עשיר היא... מוחלים לבת־עשיר מה שחושבים לחסרון לבת־עניים.

ומשתתפת היתה בת־שבע במעשה־הצדקה. חברה היתה בכל החברות המתיסדות ונחרבות בעירות הקטנות; החברים, החברות היו שמחים בה, מפני שקלה היתה לנתינה עד למדת פזרנות.

ד.

בת־שבע לא ידעה את זלמן קודם שבא אל ביתם; היא שמעה רק שהוא בן אלמנת קמחי, ע״ד האלמנה שמעה פעם אחת איזה דברים באספת החברה. מעת שבא אל ביתם הספיקה לראות אותו פעמים מספר רץ בהצר הנה והנה, רושם רשימות ומתקוטט בפועלים.

הלילה היה אחד מלילות הקיץ היפים ביותר. בת־שבע שכבה במטתה נגד חלון חדרה הפתוח אל הגן. סבכי־שושנים שגדלו סמוך לחלון שלחו אל תוך החדר בדים ירוקים גם ריח הלילה חדר אל החדר. עצי הגן עמדו

צפופים, שקועים ועסוקים בטפוה פרי כמו מתוך שנה. מבין העצים נראה הירח כמתגנב להביט החדרה. הוא נתקל בראי התלוי על הכותל. הראי השיב ירח בתמונה משונה. דומה היה, שאיזה ירח חדש יוצא ומשתכלל מתוך תהו ובהו.

בת־שבע הסתכלה במראה מתוך סקרנות של ילדים; ומכיון, שעברה עליה שעת השנה הראשונה מתוך פכחות, נדדה שנתה מעיניה, ושוב לא יכלה לישון.

רעיונות משלה עלו וצפו על לבה. מאליהם באו, בלי מוקדם ומאוחר:

—הירח הוא בריאה יפה, שקטה. מי ברא אותו?

—אלהים בראו. אלהים הוא בריאה גדולה, נשגבה, שאינה אוהבת אותו. גדול הוא יותר מדאי. אבל יראה היא מפניו.

—אומרים, שאלהים משפיל גאים, מגביה שפלים, נותן חיים ואושר למי, שהוא הפץ לתת.

—צעיר אחד אמר לה פעם, שיכולה היא להגביהו עד למרום פסגת ההצלחה. חיים ואושר יכולה היא לתת לו.

צוחקת היא במחשבה על הדבר.

—שקרן הוא! כלום שפל הוא כל־כך שיהי צריך להגבהה?

חלמן עולה פתאם על לבבה:

—מפני־מה הוא זעיר כל־כך?

ורעיון נדחק ועולה:

—אילו עמדה ונתנה את ידה לצעיר עני זה?... בודאי היתה נותנת לו אושר...

וצחוק התפרץ מתוך פיה לרעיון השובב הזה. בצחקה, העירה את הוריה שבחדר הסמוך. אמה נחפזה אליה בבהלה.

—מה לך בת־שבע?

נכלמה הנערה ותראה כשקועה בשנה.

הרעיון השובב עולה שוב על לבה. היא מרחיקה ללכת:

...היא מספרת לזלמן... זלמן אינו מאמין באשרו... מתעלף מתו־חדוה... עומדת היא תחת החופה... טבעת על אצבע...

ושוב־צחוק.

מכירה היא שאילו עשתה דבר זה, היה בה מעין גדולת־אל. יכולה היא לרומם ברגע אחד אביון מעל אשפתו ולהושיבהו במרום פסגת האושר.

בכל אותם הרומנים, שקראה עד עכשו, לא קראה עדין כעין זה.

בראשונה התלה ברעיונה; ואחרי־כך התחיל הרעיון מהתל בה. היא אינה יכולה להפטר ממנו. כצל הוא רודף אחריה.

וזלמן נעשה ככה למרכז חלומותיה.

כבר עלתה בידה להתודע אליו. בכל יום לפנות־ערב, כשהוא הולך אל ביתו, היא מעכבת אותו ובאה עמו בדברים. מוצאה היא אותו ראוי להיות גבור בדרמה שלה.

על אדות הוריה לא חשבה כלום: יודעת היא, שהם לא ימרו את רוחה. מעולם לא התנגדו לרצונה. ואם יתנגדו תעשה מה שתעשה, שלא לרצונם; כמעט כל הדרמות הולכות ונעשות שלא לרצון ההורים.

לעמוד על רצונו של זלמן גם כן חשבה למותר; אין שום סבה לצעיר זה שיברח מאושר ועושר.

—העיקר הוא האהבה; בשל „אהבה" עושים דברים גדולים מזה. מי יכול להיות אדון על לבבי חוץ ממני?—

כמדומה לה, שאחת הגבורות שברומנים כבר אמרה כעין זה.

—העיקר הוא האהבה ודומה לה, שהיא אוהבת אותו. הוא יפה, מגומם, מדבר בחשאי, זעיר; היא תהיה גדולה ממנו תמיד.

וחפצה היא לגלות לו את הכל פתאם ובבת־אחת. נעים יהיה לה לראות איך תרומם את השפל ברגע אחד עד לרום מדרגה, שלא חלם עליה מעולם.

מחכה היא לשעת־הכשר. ירחים עוברים והיא שוכחת אמנם לפי־שעה, אך היא נזכרת—ומחכה.

ה.

פעם אחת התעורר זלמן משנתו בבקר שלא בעתו וכשבא אל הטחנה, מצא את כל החדרים סגורים. הוא יצא לטייל שעה קצרה על שפת הנהר, וכשעבר על הגן ראה את פתח השער פתוח ונכנס בו. תחת עץ־אגוז עמדו ספסל ושלחן מחוברים לקרקע ומכוסים עלים נושרים ולחים. זלמן נקה את הספסל, קטף עלה־מרורים והפכו על גבחתו, פרסו על הספסל וישב לו נשען אל השלחן. השמש קרע את הענן מעל פני המזרח והביט אל תוך הגן ומבעד לענפי האגוז בבהרות־בהרות זהובות. העלים הכמושים, הרטובים מלח־ליל־האסיף והתלוים עוד בנס על הענפים, התנוצצו לנוכח השמש בפניני־אור. מראה גסיסת־הקיץ התנגש בתחית־הבקר והתלכדו יחדו למזיגה אחת. כל חן העצים הצטמצם עכשיו בחכליל התפוחים, הזוהרים נגד השמש והעומדים להכנס למאכל בני־אדם לימות החרף... קשה לשמוע בהמית גלי הנהר; זה לא קול ששון וגם לא קול עצב. סתומה היא גם צריחת עופות־המסע, המתאספים לעזוב את הארץ.

מראה הטבע השפיע על זלמן השפעה קשה. הוא ישב שקוע ברעיונות לא־ברורים.

שאון קל הגיע לאזניו. הוא התעצל ולא החזיר את ראשו לאחוריו.

—זלמן—שמע קול מאחריו.

הוא התחלחל, קם על רגליו והביט מאחריו.

כעין אלילה עמדה לפניו. שערותיה היו פרועות, שחורות ונוצצות, נופלות על שכמה. עיניה היו מתוחות, בוערות. היא היתה לבושה שמלה ארוכה ורחבה, שלא כסתה על הלובשת אלא כדי לעורר יותר את הסקרנות. זו היתה—בת־שבע.

—זלמן! אתה—יתום! כן? עני! אמת? מקוה אתה לשאת בת־עניים? מנולת? מסתמא?

היא הרבתה בגנותו, כאילו מתכונת להזכירו, שלא יתעה אחר מראה־עיניו.

ומתוך שפעת דבורה נחנה ולחשה לאזנו:

—אני אוהבת אותך. אני אנשא לך. אני בת־יחידה. אתה תהיה עשיר! יורש אבי...

והיא נעלמה.

זלמן עמד נדהם. הוא לא ידע מתי ואיך נעלמה מפה, כמו שלא ידע, מתי נכנסה. הרבה שעות אחרי כן חש עוד את הנגיעה החמימה של הבל פיה על אזנו ועל לחייו, את הנפוף הקל של אחת מתלתליה, שנפלה על מצחו.

הד קול נשיקה עולה עוד באזניו, ואינו מכיר, מתי היה הדבר.

הוא שכח למספר רגעים את חשבון העת: אין הוא יודע מה עכשיו: בקר? ערב? היכן צד מזרח?

כששב הביתה, השתקע על המקרה מתוך כובד־ראש, והשב עליו מכל צדדיו. הוא העלה, שראויה עלמה זו להיות נאהבת: צעירה, יפה, עשירה. יש בה מעלות טובות יותר ממה שצריך לו.

אבל אין ספק בדבר, שזה יהיה מצדו פגם במדת האמונה והיושר, שהוא מטריח את עצמו ומהדר אחריה כל־כך.

יאמרו הבריות:

—הכניס קופרמן יתום לביתו, העמיד אותו על בסיס נכון, והוא נתן עיניו בבת־מטיבו.

וגם קופרמן לא יסכים... אינו יכול להסכים; יגרשהו ממקומו, וחזקת אמונתו תפגם.

הוא החליט בדעתו לנרש מלבו כל הרהור עליה, אלא שלהדיחה מעל פניו גם כן לא מצא לחכמה: יותר יכול הוא למצא לפעמים תועלת בקרבתה אליו, מאשר בשנאתה ורגזה. ומאז הגביל את יחוסו אליה בגדר „שמאל אינה דוחה וימין אינה מקרבת": האיר לה פנים של חבה בגלוי, והבריח את עצמו

מלהפגש עמה ביחידות. מנהג זה הביא לו את פריו: במדה, שהבריח את עצמו ממנה, בה במדה התלקח לב בת־שבע אליו. לילות של נדודי־שנה עברו עליה.

היא הכינה רשת לרגליו כפעם בפעם למשכו הגנה. או אל איזה מקום בודד, עד שבא זלמן לידי חשש, שמא תמשוך על עצמה את עיני ההורים ואז קרוב הדבר, שיטילו עליו את כל האשם, כמנהג ההורים, שאינם יכולים לראות און ביוצאי חלציהם, ואז התחיל להיות זהיר עוד יותר.

ו.

זלמן אמנם סלסל בעצמו במה, שעלה לו לכבוש את יצרו. אף־על־פי־כן התיר לעצמו להרהר בדבר: איך היו המקרים חלים לו היה הולך אחרי נטית־לבו והשפעת־הרגע?

הוא היה הולך לקראתה... נשיקה בעד נשיקה... חבוק בעד חבוק... ראיונות תמידים... פגישות בסתר... הדבר מתגלה... קצת כעס, קצת רגז מצד ההורים... בת־שבע היא בת־יחידה... ההורים מסכימים בעל־כרחם...

הוא אינו אלא מהרהר, אך כשיקרה דבר כזה שנית, שוב יתנהג, כמו שנהג בפעם הראשונה, מהרהר הוא רק באפשרות סבות ומסובבים... ונהנה הוא הנאה משונה מן ההרהורים הללו. כשהוא מרגיש לפעמים צער־חרטה בלב על שמנע מעצמו תענוג סוער ולא הלך אחריה, אז מכיר הוא, שגם זה אינו אלא הרהור, שלא יצא לעולם לידי פעולות. כשהוא יוצא עכשו לפעמים תכופות לטיל בגן, ומקוה לפגוש שם את בת־שבע—הוא עושה זאת בכונה, כדי לעשות שנית מה שכבר עשה.

* * *

ימי הגשמים כבר עברו. חורף קשה בא לגנבות חובו מן העניים, ליסרם ברעב ובקור ולשלם שכר טוב לבעל־הטחנה, שדאג והכין הרבה קמח: בחרף אוכלים הרעבים פי־שנים מאשר בקיץ. השלג כסה את הארץ ואת הגגות הפרוצים שבעיר ועבים בהורים כסו את השמים. אין מלכות שמים נוגעת במלכות הארץ בלא כלום. נפרדות הן זו מזו. קור בעל מדרגה גבוהה התחסד עם העולם וירד וטהר את האויר. בני־אדם נעשו זריזים ורעננים: כשהם הולכים בחוץ אינם הולכים, אלא רוקדים, מפזזים, רצים.

אוהב זלמן לטיל בשעות אלו בחוץ עד לכדי דקירת תנוכיו, וברגע האחרון של כשל סבלנותו—לבא לחדר חם ולשבת אצל התנור.

הוא יצא לפנות ערב וטיל הרבה. מחכה הוא לפגוש את בת־שבע. הוא אינו חפץ, אלא לבוא עמה בדברים, כדי שיכיר איך היא מתיחסת אליו עכשו? אבל בת־שבע לא נראתה. כששב כבר חשך היום. הוא עבר את

חצר הטחנה, הביט על סביביו באקראי וראה שדלתות אוצר־השקים פתוחות. כשקרב לסגור את הדלתות, נדמה לו, שהוא שומע קול צעדים מבפנים.

הוא נכנס. שם גדל כבר החשך, עד שלא הבחין בעיניו כלום; התחיל ממשש אצל הכותלות. וקרב אל השלחן להוציא משם נר וצתות המוכנות בו תמיד לעת־הצרך. נר מצא, אך קופסת הצתות היתה ריקה. בין־כך נדמה לו, שהוא רואה באחת הפנות איזה גוף מתכוץ ומתנועע. לחש של נשמה עצורה הגיע לאזניו.

הוא התחיל רודף אחר המתחבא, נכשל בחבילת־שקים שעל הרצפה ונפל.

כשקם מעל הארץ, נזכר, שמקרה כעין זה קרה לו—זה ימים מרובים. גם אז לא מצא צתות; גם אז נכשל ויפול—ולא יכול לעצור מצחוק.

הוא שם את ידו על הגנב המתחבא, והוציאו החוצה.

זה היה נער קטן נרעש ונפחד, מגמגם קטועי דברים: אנא!... אבי חולה!... בבקשה!... זו הפעם הראשונה!... יותר לא אבוא!...

אחרי חקירות ובדיקות נגלה הדבר, שזה היה בנו של ישכר־בר הזקן. הוא הודה על עונו, שבא לגנוב חבילה של שקים, כדי למכרה ולקנות לחם לאביו החולה.

זלמן שלח את הנער הפשי לביתו. אלא שהטיל חשד על אחד הסקאים, שיצא אחרונה מן האוצר, ועזב את הפתח פתוח. למחר פטרוהו מבית־הטחנה. עוד מחוסר־פרנסה אחד נוסף בעיר.

זלמן שקד במשך ימי החרף על העבודה מתוך חבה יתרה. הוא שם את לבו ללמוד לדעת את צרכי הטחנה והנהלתה בכל מקצעותיה. כמדומה לו, שכבר ראוי הוא לשבת על כסאו של חבד, לנהל את ספרי־החשבונות.

ובשעות הפנויות מעבודה היה אוהב להשתקע בהרהוריו ולהנות מהם. לפי־שעה שמח הוא במצבו. כבר עלתה בידו להפגש עם בת־שבע וכבר נוכח שלא התקררה אליו וכבר החליט שצריך הוא להחזיק במנהגו עמה: להפגש עמה רק במקום, שאין עין־רואים. די בשבילו לראות את עיניה בוערות אליו באש אהבה והוא מתראה מתון ושקט.

חבד ראה אותם פעמים מספר עומדים יחד והרגיש בדבר. וזה הביא תוצאות נכבדות לזלמן.

ז.

חבד היה אחד העובדים השקועים כל־כך בעבדותם לארוניהם, עד שהם שוכחים לגמרי את ביתם ואת עניניהם הקרובים להם. מציאות ביתם אינה אלא אר־עית וטפלה אצל מציאות בית־המסחר, שהם עובדים שמה. ישיבתם בבית־המסחר היא ישיבת־קבע, ולביתם אינם הולכים אלא בשעות

שבית־המסחר סגור. ביתם הוא בבחינת בית־מלון אצלם. כשהם יוצאים בבקר לעבודתם—בניהם עודם ישנים: וכשהם שבים בלילה—בניהם כבר ישנים.

ביתם של אנשים כאלה על־פי־רוב מלא פעוטות; ופתאום, ביום אחד, כשהם באים הביתה, הם מוצאים את הפעוטות שנעשו גדולים בבת־אחת. אז מתחילות דאגות למצוץ את מוח עצמותיהם; וגדול עוד יותר צער הדאגות ע"י זה שבאו בבת־אחת.

יחוס בת־שבע לזלמן, שהרגיש בו חבה, הזכיר אותה, שגם לו יש בת ששמה צביה, שעל פי זכרונו הקלוש כבר מלאו לה, כמדומה שמונה־עשרה ושעל פי קומתה וחיצוניותה בודאי הגיעה לפרקה. הבל שלא הכין עדין בשבילה כלום. הוא אינו יכול למנוע מעצמו הנאת־הדעת, במה שעלתה בידו להרים את זלמן למדרגה הגונה. רואה הוא, שצעיר זה הוא בעל־כשרון, זריז ומצוין בנמוסו, עתידות נכבדות נשקפות לו, ומחליט הוא בדעתו, שצריך הוא לקרב את זלמן לבני־ביתו, להזמינו פעם לשלחנו, ולעשותו לאחד ממבקרי ביתו התמידיים. — הדבר עלה לו בלי טרחה יתרה, וזלמן התודע אל צביה.

צביה היתה אחת מהבנות, שהצניעות העברית הטביעה עליהן את חותמה בכל: יפיה לא משך כל־כך עיני בני־אדם, אבל מכיון שהשקעת בה את עיניך, שוב אינך יכול להסירן מעליה. שמורותיה היו ארוכות ומכסות על חלבון עיניה הגדולות; אבל מכיון שהגביהתן עליך, שוב אינך יכול להביט בהן בלי המית לב. החטם העברי ירד וחצה את הפנים העדינים בצניעות, מתוך גדלות, כאילו אומר: „אין לי בכל עולמכם אלא רשותי שלי". הכל היה בה במדה מצומצמת ורצויה, וגם השכלתה היתה במדה, שלא תפריעה מהיות בעתה אשה אהובה לבעלה ואם רחמניה — לבנים. היא כבר הלמה חלומות על עתידותיה, אבל כל חלומותיה לא עברו הלאה מגבול חלומות. לבה היה מלא אהבה, תקוה, צמאון אל החיים וריק מכל פסל ותמונה.

הצניעות והפקחות העברית למדוה לדעת, שבנוגע לעתידות ונשואין, אין האהבה התנאי היחידי, ומה שהוא כל־כך יפה ומלבב ברומנים, יכול להביא אסון וכעור בחיים. תוצאות הנשואין הן בהכרח: בנים, גדולם, טפוחם, השכלתם. כל זה אינו יכול להיות באופן רצוי, אלא אם הנשוי והנשואה הם מתוך ספירה אחת בעלי דעות יותר או פחות שוות; מצב חמרי פחות או יותר מבוסס, הוא גם כן תנאי הגון לנשואין.

האהבה רחפה בלבה מעל לכל תמונה. חסר היה, שיבוא צעיר הגון לה לכבש את מקומו.

והצעיר לא אחר מבוא. התודעותו של זלמן לצביה עשתה פרי. הפגישה הראשונה עברה עליה בסלודים מתוך צניעות והמית־לב, שאינו יכול לעמוד בהשפעה מרובה, כשהוא מרגיש שהרגע נכבד. גם על זלמן לא נעמה הפגישה הראשונה. במדה שההרהורים היו עולים לו בנקל, כך קשה היה

עליו לעמוד בכפיפה אחת עם נערה, שאתמול היתה זרה לו. כשנפגש בצביה, נראו בו סמני בושה של נערה. אבל לאט־לאט התרגלו איש אל רעהו. ההתודעות עברה למדרגת ידידות.

זלמן שקל בדעתו את שתי הנפשות, את בת־שבע ואת צביה ומצא שהן עומדות אליו בערך מהופך: זו עשירה וזו עניה; אלא שזו רחוקה ממנו על־פי מצב הוריה, וזו — קרובה. זו מקור של חיים סואנים, זורמים בתאוות לבבות ומשפיעה מרוחה גם על אחרים, אלא שהיא שובבה וקלת־הדעת וזו צנועה ומסתפקת במדה זעומה, שיכול אדם ליהנות מן החיים. שתיהן יפות. הוא החליט לפי־שעה לאחוז את החבל בשני ראשיו. מראה הוא התקרבות חובה גם לזו וגם לזו. כמדומה לו, שאינו מרמה אותן: לבו סוער באמת גם לזו וגם לזו. צריך הוא רק לבד לחקור בדבר מנקודת האמונה והיושר. ועל מדוכה זו ישב.

ח.

זה היה בסוף ירח אדר. צביה ובת־שבע היו שתיהן חברות בחברת „מאירת־עינים" ושתיהן קבלו הזמנות לבוא במוצאי־שבת הקרוב אל אספת החברה.

זלמן לוה את צביה עד לבית־האספה והבטיח לשוב בתום שעת האספה ולהביאה אל ביתה.

בת־שבע באה אל האספה במרכבת אביה באחור־זמן. היא לא שמעה איפ׳א את הדברים שנדברו על אדותיה ושלו שמעתם לא היתה נהנית מהם בודאי.

עוד מראשית ימי החורף החליטו החברות לצמצם בהוצאות ולהרבות בהכנסות, כדי שיהי בכחן לפתוח „תנור למצות" בשביל עניי העיר. אבל בימים האחרונים רבתה ההוצאה על ההכנסה ועל זה צריך היה לידון באספה.

— אין כל פלא בדבר — הודיעה היושבת־ראש — שהוצאותינו כל־כך מרובות: בעל הטחנה, האדון קופרמן, משפיע עלינו עניים. כמעט בכל שבוע מקפח הוא פרנסת אחד ומוסיף עלינו מחוסר־פרנסה חדש.

— אתמול נוסף קמחני אחד, שחדלו לתת לו קמח מן הטחנה.

— והסקאי שנרשוהו מן הטחנה?

— כולם נופלים על אוצרנו המדולדל.

— גם קרובו של קופרמן ישכר־בר עודנו מוטל על קופתנו.

— וכשתלכו אל אותו האדון לתבוע ממנו איזו תמיכה, יקיפך בשאלות, בגלגולים ובאחרונה הוא פוסק ואומר: „יש לי לפרנס קרובים עניים".

— צריך לספר לבת־שבע.

— כשתגידי לה, תחשוב את עצמה נעלבת.

— ומה בכך?

— אבל לא היא ולא אביה אינם אשמים בזה—השמיעה נערה אחת את דעתה—הצעיר זלמן קמחי—הוא הוא המקפח את פרנסת הפועלים.

השיחה הופסקה על ידי כניסת חברות חדשות, שבתוכן היתה גם בת־שבע.

השיחה וההרצאה שנפסקה נשנתה בקצור בשביל החברות החדשות. נמנו וגמרו לצאת במלחמה גלויה כנגד זלמן קמחי ולהכריח אותו, שישיב לפחות את הסקאי על מקומו ויבטיח להבא, שלא ישפיע על החברה בעניים מן הטחנה הקפחנית.

צביה הזדעזעה, היא לא האמינה, שזלמן מתאכזר כל־כך עם פועלי הטחנה. ובאותו זמן העסיקה אותה שאלה אחרת; היא פחדה פן יבא זלמן אל הבית בגמר האספה, כמו שהבטיח, ואז תקומנה עליו הנערות במהאות, ויצא מזה זלזול. על כן מהרה להודיע:

— עד כמה, שהדבר תלוי בזלמן קמחי, מקבלת אני עלי לפעול עליו שהוא יעשה מה שבידו לעשות.

בת־שבע הסתכלה בצביה בתמהון ובחשד. היושבת־ראש הביעה את תודתה לצביה בשם החבורה. האספה עברה על שאלת „תנור־למצות“. היושבת־ראש הציעה, שכל חברה תתן בתורת הלואה איזה סכום כסף לפי היכלת ובכסף אשר יקבצו ככה יפתחו את התנור. ההצעה נתקבלה; ובזה תמה האספה.

זלמן כוון את השעה ויבא בעת שהנערות החלו לצאת מן האספה. קשה היה עליו תמיד להמצא בחברת נערות רבות. הוא מצא את צביה נפרדת מיתר הנערות, שמח על הדבר, לקחה והלך עמה בצדי הרחוב.

בת־שבע ישבה אל המרכבה, ששלחו לה מבית־אביה, והביטה אחרי הזוג אשר הלך ונשקע באפלת הליל. וצביה לוחצת היא את ידו של זלמן ונכנעת תחת זלף נעם האהבה השופע עליה מתוך האופל. שניהם הלכו, שתקו ונהנו מן השתיקה הזאת ומן השתיקה שמסביב. הם התמכרו בכל חם לבם לאיזה רגש נעים. המסת השלגים בשרה את קרבת האביב, וקרבת האביב הגדילה בלבות הצעירים את רגש הרך והנעם.

ט.

זלמן שכב על מטתו והתענה בנדודי ליל. רעיונות כהים עלו וטרדו את מחו. מנמנם היה ויחד עם זה נדמה לו שאינו מנמנם אלא עומד ומונה שקי־קמח בטחנה... השקים קמים ומתנועעים... לא שקים הם, בני־אדם סקאים עומדים עליו בקטטות וצעקות... שומע הוא את קולם, ואינו מבחין ברבורם, דומה שהם נובחים... נובחים נביחת כלבים...

כשהתעורר, הגיע לאזניו מן החוץ נביחת־כלבים מרגיזה, מעורבת עם קטועי־קולות רחוקים. הוא הרים את מכסה החלון שאצל מטתו, הביט החוצה והתחלחל:

נחל אדום הגיח ממרומי־רקיע על העירה הישנה. זיקות פרחו ונתזו למעלה!... לשונות של אש לחכו את האויר, הלכו והשתרבבו, הלכו והזדקרו. הוא זכר איזו מלים סתומות, ששמע מפי הסקאי כשפטרהו ממשמרתו:

— יש לאלהים דם ואש ותמרות עשן בשביל הטחנה הקפתנית הזאר, כפי שהוא משער. הבערה היא אצל הטחנה.

הוא קם בחרדה, ועוד בטרם שהספיק פעמון בית־התפלה־לנוצרים לעורר בצלצולו את הנרדמים עמד כבר אצל הטחנה. שם נפעם למראה עיניו: הטחנה בוערת מארבעה ראשים. עמודי־עשן התרוממו, לשונות אש לחכו, הצטרפו והזדקרו. קשה היה לעמוד בפני ההבל והעשן. נסרים וקרשים בוערים נזרקו באויר. הם נפלו על הבתים שבקרבת הטחנה. בינתים הספיקו בני־אדם לבוא, נבהלים ונחפזים. מראה פניהם בין נוגה־האש ובין השכת־הלילה היה כצללים, כחזיונות־חלום.

מצד אחד, נהר חלק, רחב, מלא מים הולך ומפכה; ומִן הצד השני אש שורף ומכלה. שני היסודות, שני האויבים היותר גדולים, הולכים אישי בצד רעהו, כאילו עשו שלום ביניהם, שלא יעכב איש את חברו במלחמותיו עם הישוב.

והנה נשמעה יללת הפעמון.

— בני־אדם! יושבי־הושך! התעוררו!... עמדו על נפשותיכם! הנינו על רכושכם! — כמו צועק הפעמון. וגלי הנהר עונים לעומתם בקול המיה חרישית כאומרים: — שליחי המקום אנו... כך נצטוינו... רצים אנו בדרכנו ואין לנו עסק עם הנעשה סביבנו.

קופרמן וביתו, הצים עירומים, עומדים מבוהלים, קפואים, מביטים בפני אסונם וצועקים מתוך יאוש. מתהלה נחפז קופרמן להציל עד כמה שהיה אפשר לו. הוא צרר שתי חבילות. באחת שם את כל הכסף המזומן, את תכשיטי־הזהב, את השטרות, את פנקסי החשבונות; בחבילה השניה איננו זוכר מה שם. כמדומה, לבנים, בגדים, ומה שבא לידו. זוכר הוא רק, שמסר את שתי החבילות בידי שני בני־אדם, ואינו זוכר מי הם.

הסבלים, הסקאים ויתר פועלי־העירה וענייה, באו אל הטחנה. המה פרצו לאוצר־השקים. הוציאו חבילות חבילות, רטבום בנהר, כסו את גגות הבנינים שמסביב לטחנה. אחדים מהם המציאו סולמות וכדים; שתי שורות אנשים השתרבבו מן הנהר עד למקום השרפה. האחת הספיקה כדים מלאים מיד ליד, והשניה החזירה את הריקים. נמצאו אחרים שהזדינו במפצות וקרדומות. הם קפצו אל תוך האש והרסו ושברו.

מלבד הטחנה נשרפו עוד שני בתים נמוכים, שנשא אליהם הרוח ניצוצים וגחלים בוער־וּת. למחר יכתבו בעליהם בפנקס של החברה „מאירות עינים".

כששב זלמן אל ביתו נפעם, עיף ויגע, בדק את החבילה שמסר קופרמן לידו, ומצא בו חורים רבים. הוא בא לידי חשש, שמא נפל דבר־מה מתוכה, והתיר לעצמו לראות מה שמו בה. מתנחם הוא בראותו שהחפצים ששמו בה גדולים מכפי החורים, שנמצאים בחבילה. „אם לא שמו בה דברים קטנים מאלו לא אבד כלום". בין כל החפצים מצא תכריך גדול. הוא פתחו.

ששת אלפים ושתי מאות כסף מזומן... יותר לא יכול למנות. דומה היה לו, שאיזו יד נעלמה תופפה בחזקה על לבו וארגה ארג שממית על עיניו. הוא לא הכיר ברגע זה ערכו של כסף. כשהביט על אחיו ועל אמו נדמה לו שהם זרים, ושתי הכרות מלאו אז את לבו. מצד אחד: קופרמן אינו זוכר, אנה החביא את הכסף, התכריך יכול היה להפתח מעצמו, ודרך חורי החבילה יכול היה לפול כל הכסף או חלק מהכסף... ומצד שני: כשישיב עכשו את הכסף, הרי הוא זוקף את קומתו על מדרגה ששום איש ממכיריו לא עמד עליה, והן זהו קץ המטרה, שאליה הוא שואף כל ימיו. הוא נמלך בנפשו, אך לסוף לקח את החבילה בידו, קם ויצא.

קשים היו רגעי ההליכה על זלמן, רגליו רעדו. הוא הביט על סביביו, אולי ימצא עגלה לעלות עליה ולנסוע למקום הצריך לו, העגלה נמצאה, הוא רמז לה שתעמיד ויעלה עליה.

— לאן? שאל העגלון.

— „לאן"!? משנן זלמן לעצמו את השאלה.

זרה היתה לו שאלה זו, שלכאורה יש עליה תשובה פשוטה.

אך איזו מחשבה זרה הסתבכה במהו: „לאן"? — שואל הלז, הרבה דרכים יש... אל הטחנה — זוהי דרך אחת, אך יש עוד דרכים והן מובילות למשל, לאמריקה, לקנדה...

— עמוד! — קרא פתאם אל העגלון.

העגלה עמדה, זלמן ירד והלך רגלי, ירא היה לשבת בעגלה.

י.

היזקו של קופרמן לא היה מרובה כל־כך, הטחנה עבדה את עבודתה גם תחת גג־פרוץ, לתקון־הגג לא היה זקוק להוציא כסף משלו, הטחנה היתה בטוחה באחריות.

קופרמן ישב במסבת ביתו משיח עם חבה, ומהרהר בדבר המקרה:

— מקבל זלמן בשכרו עשרים רובל לחדש. אילו היה מעלים את החבילה, כמה רבית היה הכסף מביא לו בכל חודש? שמא תאמר: חושש היה, שסוף־סוף אהיה נזכר, שנתתי לו את החבילה.— הרי יכול היה להשיב מחצית הכסף, ומחציתו השניה היתה בודאי נשארה אצלי בחזקת אבודה, מאחר שהחבילה היתה מחוררה. סכום כזה אצל צעיר כמהו הוא מטמון! הון בטוח! כשהשיב סכום כזה לבעליו, צריך להודות, שבלב צעיר זה יש... יש... אלהים... יש, מה שקוראים, רגש מוסר...

הסתכל בו חבד בשחוק של מנצח, והלז נענע לו בראשו.

לא נתקררה דעתו של קופרמן עד שהפריש חמש מאות רובל, הכניסם בתוך חפיסה וכתב עליה: „הכרת תודה לאדם על ישרו" — והושיטה לזלמן לעת ערב בשעה שיצא מן הטחנה ללכת הביתה. זלמן נתן בו את עיניו נדמה לו, שזה חפץ להריחו מן המקום, שהטרי׳ח עליו כ״כ עד שהגיע אליו. הוא אינו יודע כמה יש בחפיסה; אבל ברי הוא, שיש שם פחות ממה שיכול היה לקחת באותו הלילה. הרי זה כאילו חפץ הלז לקנות ממנו בסלע דבר ששוה מנה.

הוא לא קבל את החפיסה. קופרמן חלבין פנים. ולא עוד אלו שהרגיש את עצמו אשם כנגדו: עלבון גרמתי לצעיר נפלא זה! — הוא מתחרט ומצטער.

בלבו נקבע, שאין זלמן איש פשוט מאנשים הלהוטים אחר ממון, והתחיל נוהג בו כבוד. מבקש הוא דרכים איך לגמול טובה עם צעיר זה באופן, שלא ירגיש בדבר ולא ימאן מלקבל.

ונגמר בדעתו להתיעץ על זה עם חבד.

יא.

כשהתיעץ קופרמן עם חבד על אדות השכר, שהוא חפץ להוסיף לזלמן—נתן לו להלז הרבה חומר למחשבות.

אהב חבד באמת את הצעיר הזה וחפץ באשרו. בבחינה ידועה הרי הוא הביאו לכאן, הוא פעל עליו הרבה. גם רואה הוא בו חתן לבתו. הוא רגיל להביט עליו כעל קנינו; אלא שלבו נוקפו, שמא כשיתעלה זלמן כל־כך — מי יודע? — ימצא לו איזה עשיר, שיתן לו נדה רבה, ואז... כל תקוותי, תעלינה בתהו. אין לו שום צדקה למנוע מאדם בשביל זה את אשרו. אבל קשה עליו הנסיון.

ולפי שעה השמיע בביתו דברי־כבושין, סתם, על הנערות שבזמן הזה שלמודות הן למאן, לסרב, עד שמבריחות מעליהן את אשרן... אינן יודעות איך להתנהג... ואח״כ הן יושבות עד שילבינו שערותיהן. צביה שמעה וידעה

שהדברים אינם יכולים להיות מכונים. לא אל אמא ולא אל האחים הקטנים. אבל כמו כן אינה יודעת כלפי מה הם נאמרים בנוגע אליה? כמדומה לה, שאבא יודע את יחוסה אל זלמן. היא לא הלכה מעולם לבקש את אשרה; אבל מכיון שמצאה אותו, שוב אינה מבריחה אותו. אדרבה, אילו היה זה מן הנימוס, היתה הולכת עמו יחד לעסוק עמו בבית־הטחנה במשך כל היום. כלום יש עוד איזה צל של ספק על אדות היחס שבינה ובינו?! היא כבר השמיעה לו דברים, שכשהיא נזכרת בם עכשו, היא מסתמקת ומתבישת בפני עצמה.

כלפי מה מתכון אבא?

ותשכה גדולה היא מרגישה בלבה. איזה רעיון מסוכסך, בעל הודים ועוקצים נכנס שם ודוקר... ומכאיב... אין מצב נפשה מתאים אל מראה שמש־האביב הזורע נחומים, תקוות וששון על האדמה העירומה. והיא, צביה, לבכות חפצה.

טוב עשה זלמן, שנכנס אליה בערב. בואו אל הבית פזר כרגע את העננים הכבדים אשר נראו על שמי חייה. נדמה לה, שהקיצה מתוך חלום קשה. נדמה לה, שפני זלמן נשתנו פתאם בימים האחרונים: נתעדנו, להייו בולטות... איזו לאות שפוכה עליהן. אבל יחד עם זה מרחפת עליו איזו נחת־רוח, שביעת־רצון, הדוה שקטה. יפה היה אז בעיניה מאד. אלמלא שהתבישה מרעיונותיה, שמלאו זה עתה את לבבה, היתה מחבקת אותו והיתה מאמצת אותו אל לבה. היא שמחה לקראתו, וחפצה להעסיקו בדברים, בכדי לשכוח את הרעיונות המרים, שהכבידו עד עכשו על לבה. נזכרה בהבטחתה, שהבטיחה לחברותיה, להמליץ לפניו על העניים, שנדחו מעל הטחנה והתחילה בדבר.

אבל הוא הפסיקה.

— כבר ספרו לי, שחברת „מאירת־עינים" מזדינת כנגדי. זה אמנם כבודכן, שאתן מקשיבות לשועת עניים; אבל, יקירתי, צריכה את לדעת, שאין הטחנה מוסד של צדקה כזו של „מאירת־עינים"; זהו מוסד מסחרי, שצריך לה ידים זריזות. יכול קופרמן לתת נדבה קטנה או גדולה, להשתתף במעשה הצדקה, אבל אינו יכול להפוך את הטחנה לבית־מחסה לזקנים ועצלים. אם יעשה כך, יבוא אחר ויפתח לו טחנה, שעובדיה זריזים ויקפח את זו של קופרמן. תומה אני, שלא הבנת מעצמך את הדבר. הטחנה אמנם לפי שעה אינה שלי; אבל ישרי ואמונתי ערבים בעד הצלחתה.

נכלמה צביה, והתפלאה על עצמה, איך זה באמת לא הבינה את הדבר מראש? מה חפצות ממנו חברות „מאירת־עינים"?

ונדמה לה באותו יום, שכל מה שהוא אומר, הוא כל־כך מוכח, ישר,

מובן! ונכונה היא להראות לו על עוד מספר עצלים העובדים בטחנה, ולהציע לפניו שירחיקם.

— חברת „מאירת־עינים" — הוסיף זלמן — אין להכחיש, זוכה בקיומה, דואגת לאומללים; אבל טוב היתה החברה עושה, אילו השפיעה על העניים, שלא יהיו עצלים, רמאים וגנבים. צריך להטיב את המצב המוסרי שלהם. במקצוע זה יכולות אתן למצא הרבה משתתפים. גם אני לא הייתי מונע את עצמי מלעזור לכן!

רעיון זה נראה אצלה חדש, יפה, נשגב.

הם ישבו ודברו הרבה. אח״כ טילו ודברו הרבה. ביחוד הרבתה צביה לדבר על כל ועל הכל. פטפטנית נעשתה בשעה זו. בתוך יתר דבריו ספר זלמן לצביה, שקופרמן קצב לו מעתה חמשים רובל לחודש.

יב.

ירחי השביתה תמו לטחנה. מה שהיה צריך לתקן תקנו. המקולקל הוצא ותחתיו הובא חדש. ושוב נשמע שיר הטחנה.

וקיץ של עבודה מרובה עבר על זלמן; קופרמן, מכיון שבא לידי אמונה מוחלטת בישרו של זלמן עמד ונהנה ממנו. הוא הטיל עליו הרבה עבודות חדשות שהיה עושן עד עכשו בעצמו.

וכשנסע קופרמן עם אשתו להויל, במצות הרופאים, הפקיד את כל עניני ביתו בידי שני עובדים זריזים, הרוצים ונאמנים: בידי חבר וזלמן. גם בת־שבע נשארה בבית.

פעם אחת, כשיצא זלמן מחדר עבודתו, עוד נכרו בחוץ זהרורי בין־השמשות. בת־שבע עמדה נשענת על פתח המסדרון. היא חכתה לשעת יציאתו. דעתה לא היתה נוחה ממה שראתה אותו מטיל הרבה עם צביה. הרבה פעמים כבר הכינה את עצמה לדבר עמו. היא חפצה להגיד לו שעוד לא התחרטה, שהוא אינו עוד הפקר לכל הנערות.

היא אמרה לו שהיא חפצה לדבר אתו ותלך הביתה, והוא השיב לה תשובה על דבריה וילך אחריה.

אופל הערב הלך וגבר בחדר, מרגע לרגע, לאט לאט, עד שלא הרגישו בדבר.

היא דברה הרבה. נשימת־פיה רחפה ורפרפה על לחייו. וזלמן נלאה מהר לשמוע את דבריה והושקע במחשבות.

פתאם הרגיש על ערפו יד רכה וחמה. בת־שבע פסקה את שיחתה. היא עצמה את עיניה. מיותרות היו לה עכשו. היא שקעה כמו בחלום,

ולאט לאט נמשכה אחרי תאות־לבה. התנהגותה המהרה הוכיחה לזלמן — שהבהמיות שבה התגלתה בעצם עירומה...

ורעיון בהיר עלה במחו: אם יכבוש עתה את יצרו יהיה הוא הגבור הזה יכול רק להביא לו תועלת... ירויח אח״כ תענוג נפלא לכל הימים! כעין התועלת שמצא בהשבת־הכסף. והוא חש תענוג משונה, שאין ברומה לו, בכבשו את יצרו...

* * *

כשפתחה בת־שבע את עיניה מצאה את עצמה בתוך האופל, יחידה שוכבת שלא כהוגן. לבה עוד לא הדל לסעור.

ואהרי המקרה הזה התחיל זלמן לחשוב מחשבות על בת־שבע ועל, צביה, הוא התחיל לרמוז זו לזו ולסוף בא לידי החלטה, שהאחת שובבה, קלת־הדעת אך מלאה חיים סואנים, והשניה צנועה, בעלת־מדות ונמוסים והוא כמעט נמר כבר בדעתו לבכר את צביה על בת־שבע, אעפ״י שעכשו לעפ״י מצבו אינו כל־כך רחוק מבת־שבע. כך גמר אמנם בדעתו אך אוהב הוא להרהר: איך יכולים הדברים לחול אילו עמד ונשא את בת־שבע? ומהרהר הוא ונהנה מהרהוריו.

יג.

מעשה השנחה ראה חבר, במה שהזמין לו הש״ת ריוח הגון בהסח־הדעת, ריוח שיש בו כדי לסלק נדוניא הגונה לבתו וגם להוצאות החתונה.

קופרמן לא שב עדיין לביתו. השנה נראתה מראשיתה שחונה ונשומה; התבואות נראו יפות. אלא שלפני גמר בשולן גלקו בברד וברבויי־שמים. שער התבואות הלך והתיקר. וחבר חלמן הקדימו את עצמם תסעו לעירה קרובה, קנו שם סכום גדול של חטים בשער היום. חבר מצא לנחוץ להודיע בתלגרם את דבר הקניה לקופרמן. הלז התחלחל מפני המחיר הגבוה, וידעני־המקום הגידו לו את השערתם, שעתיד השער לרדת. הוא קם והודיע לחבר בתלגרם, שהוא מבטל את הקניה. חבר חלמן נסעו אל העירה להפטר באיזה דרך מן הקניה. כסוחר פקח התחכם ולא פרסם את דבר ביאתו. סוחרי העירה, העומדת רחוק ממקומות השוקים, באו במבוכה: הם שערו, שחבר בא שוב לקנות. השער עלה. והמוכר הראה סימני חרטה. חבר התפשר עמו, ללקח שמונה מאות שכר התפשרות. חבר התעסק בשאלה: למי הריוח הזה? הרבה חקר בדבר ומצא לכל לראש שהוא זקוק להם מאוד; אח״כ מצא, שבעיקרו של דבר, הרי האדון משך את ידו מן הענין, דיו שהפקיע את עצמו בלי היזק.

— הריוח שלי.

לא קשה לו כל־כך לפסק הלכה, שגם לזלמן מגיע חלק. סוף־סוף הכול הולך אל מקום אחד.

זלמן לא הסכים מהר על הדבר. זהו אצל חבר פשוט: יודע הוא בו שבעניינים מוסריים הוא קצוני. אין בכך כלום.

— עושה אני את הדבר על אחריות רגשי מוסר שלי.

לקופרמן לא יגלה את כל הענין, ואין לו לזלמן שום חלק בעבירה, ככה לגלג על זלמן.

ובולמוס של מסירת נפש אחז את זלמן: כשבא קופרמן אל ביתו, ספר לפניו את כל הענין לפרטיו. והאדון התחיל מביט על הבד בעיני חשד ונטירת־איבה.

אנשים קרובים לדבר יודעים שהוא מחכה לשעת־הכושר להדיח את הבד ממשמרתו ולהושיב את זלמן על מקומו. ואעפי״כ לא היה קשה על זלמן להתמיד בבקוריו בבית חבד: יודע הוא בנפשו, שלא משנאה או מקנאה עשה מה שעשה; הוא עשה כך, מפני שחש בנפשו נטיה הזקה, דומה לתאוה, לעשות כך.

אך קשה נעשתה ישיבתו של זלמן בבית הבד על צביה. אהבתה אמנם לא נתקררה אליו, אלא שהתחילה להרגיש אליו איזה רגש כבוד דומה ליראה. מכירה היא, שאדם זה אינו כלל מסביבתה. רם ונשא הוא.

כשהוא יושב בחברתה, נדמה לה, שאיזה ענק גדול ממלא את חללו של ההדר; ומתכוצת היא וסולדת בכל תנועה ותנועה שמא תגע בו.

וכשהוא יוצא, לבה נמשך אחריו, נמשך, נמשך עד לידי כאב... לולא התבישה מפניו, היתה רצה אחריו.

יד.

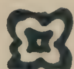
ומקרים הדשים באו ונתנו לענין צורה חדשה. זהירותו של קופרמן בקנין הטים לטחנה עלתה לו בשנה ההיא בדמים מרובים. המקח עלה מיום ליום. הטחנות, אשר מסביב אספו חטים משעת־הזול והוא, קופרמן, צריך היה לקנות בעת, שהיוקר הגיע למרום גבהו. הוא לא יכול לעמוד במלחמת ההתחרות עם בעלי הטחנות. ה„שמאים״ שבעיר התלחשו עליו שהוא יורד מנכסיו.

מצד אחר קם עליו אסון חדש: הגרף הצעיר בא להתנחל באחוזת־אבותיו ועלה בדעתו לבנות טחנה חדשה על מקום החרובה. אין זלמן יודע מי המליץ עליו באזני הגרף; אבל די לו לדעת, שהגרף הזמינו אל ה„חצר״ והציע לפניו שיבוא לנהל את הטחנה החדשה על חשבון אריסות. זלמן בדק את הדבר מכל צדדיו ומצא שיכול הוא לקבל את ההצעה. ואז... כבר הגיעה לו עת, שיבנה בית בישראל...

עכשיו יודע הוא שבת־שבע אינה רחוקה ממנו יותר מצביה. ירידתו של קופרמן ועליתו שלו שתיהן נפגשו באמצע הסולם החברתי.

קרובות אליו עכשיו גם זו וגם זו ומרגיש הוא נטיה בלבו גם לזו וגם לזו. אך איזו מהן צריכה לעלות בחלקו?

והוא עומד לפני סימן־השאלה...

אב ובנו.

א.

כשתדברו עם הזקן ר' אברהם־הירש הורוויץ — אל תדברו בפניו בצער־גדול־בנים; מפני שאין מראים שוט לאדם מוכה.

חמשה בנים ילדה חוה אשתו, וכלם לא הוציאו את שנת העשר. לא לחנם זקוקה היתה חוה למשקפים קודם שמלאו לה שלשים: אור עיניה זלג ויבש בדמעותית.

אסון זה פעל על הבעל ואשתו פעולות הפוכות זו מזו מן הקצה אל הקצה. את לב חוה הרך כדונג והצית בה געגועים ואהבת־אם; יותר שהתקרבה שנת העשר לאיזה מילדיה, יותר התלקחו בה געגועיה ודאגתה אליו; ולב אברהם־הירש, אדרבה, דומה שהתקשה. מכיון שמתו עליו שלשה ילדים בתקופת־ילדות אחת, בחדש אחד וכמעט ביום אחד — בא לידי החלטה מרה, שסבת האסון מונחת בו או בחוה: מנחילים הם לזורעם מחלה ממארת, מצעדת לקבר — והתיאש מזרע של קימא.

ומאז התחיל מרגיל את עצמו להתרחק מילדיו; הוא קבל על עצמו בנדר, שלא לנשק אותם בשום תקופה משנותיהם הקצרות. בכל פעם, שנולד לו בן, השתדל להביא את עצמו לידי הכרה, שזה לא בא אלא להקים קצת שאון נעים בבית, קצת דאגות מהרידות, ולאחר עשר שנים יוסיף אסון על האסונות הנשכחים וישול חלק הגון מאור עיניה ובריות גופה של חוה.

כשהיה רואה את חוה מטפלת בולדה מתוך חבה יתירה ומיפה אותו במלבושים נאים — לא היה מוחה בידה, אלא היה מניע עליה ביד, וזורק דברים כלפי האויר:

— משחק בצעצועים! כאילו לקחה כבר עירבון מן השמים!

והתרגזה עליו חוה, והתחילה בוכה ומתנפלת עליו:

— אכזר! לב אבן! אינו ירא לפתוח פה לשטן!

ואולם אברהם־הירש ידע שלא מתוך אכזריות הוא אומר מה שהוא אומר; אדרבה, הרבה יש בזה מדאגתו וחמלתו על חוה: חפץ הוא להכין אותה לקראת האסון הודאי קמעא קמעא, במדה, שיחסר מתענוגה הערא', כן תקל מעליה הצרה אחרי־כן.

ועיקר טעמו בזה היה — מה שלא הרגיש בו הוא־גופו: חפץ היה להשמיע דברים אלו לעצמו כדי שיעמוד בנסיון ולא ירך לבו.

וחוה ילדה, טפחה, ספרה, קברה, התנחמה — וקותה.

סוף־סוף — השמים אינם של נחשת — זכתה חוה ללדת בן־קימא — את נחמן בנה, ששי לבטן — ופסקה מלדת.

עד עשר שנים עסקה חוה בטפוחו וטפולו של נחמן. מקפיד היה אברהם־הירש, כשהיתה פונה אליו בדרישת עצה על דבר מלבושים או מלמדים: „מה את מטרידה אותי?! — היה גוער בה — עשי מה שלבך חפץ, ובלבד שתניחיני!"

החודש המסוים של שנת העשר לחיי נחמן, החודש המוכן לפורעניות — אין אברהם־הירש יודע איך עבר עליו, מפני שעל־פי מקרה נפל א' למשכב והתהפך בחליו עד גמר השנה.

כשנכנס נחמן לשנת האחת־עשרה, התחילה חוה מודה ומשבחת לאלהים בכל יום; אבל אברהם־הירש גער בה:

— פטפטנית! הסיחי דעתך; או שמא כבר כלו לך תשעה הקבין?

— הוא נעשה קפדן במדה מרובה בימים אלו.

ירא היה אברהם־הירש להכיר בדבר, שכבר יצא מחזקת סכנה, שמא ינכו לו את תענוגו מזכיותיו המצומצמות על גדול בנים.

ולא עוד אלא, שאפילו בתפילתו, כשהגיע למקומות שיש בהם מעין תפלה לרפואה, לאריכות ימים, ל„לא ימושו מפיך ומפי זרעך" — היה מבליע עליהם בחטיפה, ולא השתקע עליהם הרבה.

הוא לא החליף את יחוסו לנחמן; התנהג עמו ב„שמאל לא דוחה וימין אינה מקרבת", כמו שהיה רגיל עד עכשיו, בלי שום התרגשות גלויה הנהוגה אצל ההורים — לא של חבה ולא של קפדנות! וזה הועיל הרבה לחנוכו, שהתחיל היא גופו לחנך את נחמן. במקום אהבה נפרזה, הסתפק רק בפנים מסבירות; במקום קפדנות וכעס — גלוי דעת של אי־הסכמה; במקום פקודות, צואות ואזהרות, שיש בהן על פי הרוב מעין „גזרה היא מלפני", היה אברהם־הירש נוהג בעצות טובות; ובדרך זה הרגיל את בנו, שלא להסתיר מאביו שום נטיה מנטיות לבבו ולשמוע בעצותיו, כמו ששומע בעצת חכם ומנוסה.

נחמן נולד לאברהם הירש בשעה טובה ומוצלחת: מיום שנולד, נתברכו עסקיו של אברהם־הירש, אבל זה ידע לשלוט ברוחו גם בענין זה, שלא ירך לבבו מהתרגשות הוריית, שיכלה לבוא מתוך הכרה בדבר.

איש אמיד היה אברהם־הירש גם מקודם, וכשמלאו לנחמן חמש־עשרה שנים, כבר יצא לו שם עשיר גדול בעירו.

כל עסקו במסחרו קבל צורה יותר קבועה. עד עכשיו היו עסקיו

א־עיים: חכר אדמה היום — כאן, מחר — במקום אחר, קרוב או רחוק מעיר מגורו; עכשיו חכר את כל האחוזה, שסביב לעירו, כדי שיוכל לשבת בביתו ביותר קביעות, וכשחכר — לא הכר על פחות מעשר שנים.

דומה שאברהם־הירש ישב עד עכשיו בספינה צפה ותועה על פני הים; עכשיו היא הולכת אל הנחל.

נחמן שלם להוריו תנחומים בעד סאת היגון, שעלה בחלקם. אם צרות אחרונות משכחות את הראשונות, על־אחת־כמה־וכמה שנחמות ואחרית טובה משכיחות צער העבר. הוא שגשג ועשה חיל בלמודים שלא לפי שנותיו, קנה לו לבבות בנמוסו הרצוי ויהי לברכה; ובדבר זה היה אברהם־הירש מתנפל תמיד על שכנו וידידו נפתלי גולד, אב לבנים הרבה בלתי מנומסים בילדותם:

— סמרטוטים אתם ולא אבות! מחבקים ומנשקים את בניכם, ממש כבהמה זו, שמלקקה את ולדה, ותוך כדי דבור אתם מכים אותם, כאותה הבהמה, שמנגחת את ולדה מתוך לקיקתה. רואים הבנים, שכל מה שאתם עושים, אינכם עושים אלא מתוך השפעת־הרגע, ואיך יכבדו אתכם?! והלא לפיכך אינם שומעים בקולכם! צריך כל אב להשתדל ברוח שקט ובינה ישרה, שדעתו תהי מכרעת אצל הבנים. הביטו על נחמן שלי וידעתם את דרך החנוך הרצוי ביותר.

נפתלי גולד היה שכן קרוב וידיד לאברהם־הירש, אף־על־פי שלפי השקפתו ומנהגו היה קצת יותר אורטודוכסי, יותר חסידי מאברהם־הירש. כידיד נאמן, היה מתנהג עם שכנו בהתגלות, בלי זיופים נמוסיים. רגילים היו שני השכנים הטובים להתוכח, להתקוטט, להפרד מתוך קטטות ולהפגש מחר מתוך רעות וחבה; אבל מכיון שהגיע הויכוח בחנוך־הבנים למקום זה, שאברהם־הירש היה מציג את נחמן לדוגמא, היה נפתלי רגיל לנענע לו בראשו ולקצר בוכוחים, כדי שלא יוציא מפיהו דברים, שיכולים לעורר בלב שכנו צרות נשכחות.

ואברהם־הירש קבל את הנענועים על חשבון הסכמה, ונהנה בהנאתו של מנצח.

נחמן שלם תנחומים להוריו, אבל רק עד תקופה ידועה.

לכאורה לא היתה שום סבה לתסיסת־מלחמה בין האב ובנו. אברהם־הירש היה אדם עומד באמצע הדרכים: הוא היה משכיל בנעוריו, בימים שההשכלה לא התבססה עדין בכלה על תעודות וזכיות. כשנשא אשה, נפסקה השכלתו; אעפ״כ, בין הספרים, שהביא עמו לבית־חותנו, לקחו מקום בראש: העקדה, העקרים, ספר הכוזרי וגם קצת מספרי השכלה החדשים. אבל רצוי היה גם לחסידים: „אדם בר־אורין — היו החסידים אומרים עליו — ובר־קורטוב של אמונה״. נחמן למד תורה מפי מלמד כשר בתשוקה

מצוינת עד תקופה ידועה, ואחר כך התמכר להשכלה וחכמת העולם, ברצון אביו ובהשתדלותו על הדבר.

אבל יש לך תקופה ידועה בחיי הבנים, שאז מתחילים אלו להרגיש את עצמותם מתבססת ומתרכזת לגופה, עוברת מרשות אחרים לרשות עצמה. לא פחות מן הבנים, ואולי עוד יותר מהם, מרגישים בזה האבות. אז מתקשרת מלחמת־פנים בין שני כחות, מלחמה נסתרת, שמתגלה לפעמים בשנוי דעות בשאיפות צעירים ומתינות זקנים, בעניני דת ולפעמים בקטניות, שאינם אלא מעוררים צחוק בעיני מי שאינו נוגע בדבר. נראה לו פתאם לאב, שבנו יושב כפוף יותר מדי או זקוף שלא כרגיל; ולפעמים שנדמה לו פשוט שבנו גס, מגושם, תופס מקום במציאות יותר מכפי שראוי לבנים.

כל זה אינו אלא כסות עינים. בעיקרו של דבר, מרגיש האב, שטפל אחד, שהיה חי עד עכשיו על אפוטרופסות הורים, מתפרנס כביכול ממוהם ומשמש להנאתם כאבר שבגוף — טפל זה נבדל ומתחיל חי על חשבונו ומ־כוו שלו. מקום החתך אינו מעלה גלודה כל־כך מהר.

נחמן הגיע לפרק זה וההתנגשות לא אחרה לבא.

הוא התרועע עם בניו של סמואל וויינשטיין, אדם שע״פ יחוסו ומנהגו בענינים דתיים היה נחשב בעיר ל„פנוס״. התרועעות זו לא היתה רצויה לאביו והעיר על הדבר אחת ושתים את אזן בנו. הלז שמע את ההערה במתינות וקצת תמה; ואף־על־פי־כן לא פסק מבקוריו בבית וויינשטיין.

בערב ההוא היה קרוא לבני וויינשטיין לסעודת משפחה, שהכין שם יוזי הבכור, בן גילו של נחמן. יוזי זה קבל תורה עד עכשיו מפי מורים בביתו; עכשיו נוסע הוא להכנס לאיזו מחלקה בגמנזיון ונפטר מחביריו מתוך סעודה.

נחמן אחר לשבת שם עד שעה מאוחרת בלילה ויצא משם נפגם.

הרהור אחד הסתבך במחו: אילו עלה בדעתו לעזב את הוריו ולנסע להכנס לגמנזיון, לא היו הוריו מסכימים על זה בשום אופן.

ידע הוא סבת הדבר: וויינשטיין מבורך בבנים ובנות, והוא בן יחיד להוריו. אבל תהי הסבה איזו שתהיה, התוצאה אחת היא: הוא אינו מצוי ברשותו, אינו שייך לעצמו. תלוי הוא בכולו שלו בדעת הוריו. תמיד יהיה תינוק כרוך אחרי אמו. כבר שמע הרבה פעמים את הוריו משיחים בו ופוסקים ואומרים: „את נחמן שלנו לא נתן להפרד מעלינו!״ חי הוא על פי איזה „שלחן ערוך״ מחובר בשבילו על ידי הוריות וכל פסיעותיו נמדדות על פי אותו „שלחן ערוך״. אפילו מאכלו ומשתהו ומלבושיו קצובים לו עפ״י „שלחן ערוך״ זה. תמיד מבריאה אותו אמו מה שנעים יותר לחכה ומה שבריא יותר לגופה. היום שאביו הולך לקנות בשבילו בגד חדש הוא כעין יום חג אצלו. מטפל אביו בדבר כמי שעוסק באיזה ענין רב ערך, ולעולם

אינו מעמיד את עצמו הרבה על המקח, אבל כשהוא בוחר, אינו בוחר אלא באותו הגון ובאותו החטיבה, שנראה יפה לפי טעמו שלו. אפילו בבחירת־חברים הם מתערבים.

רואה הוא בימים האחרונים, שהם מדקדקים עמו על הכל. כל מה שהוא עושה, אינו זכאי בעיניהם. ולכל מה שהם עושים, הוא מרגיש בחילת־נפש.

ובא לידי החלטה, שכבר הגיעה העת להעיר להם, שגם לו יש רצון ודעה.

מתוך מחשבות אלו נכנס הביתה. אביו קדם את פניו בדבור קשה:

— היכן התעכבת? אַ, שוב עם רעיך הטובים...

הקיש הבריזל בחלמיש. נחמן העמיד על אביו עינים פקוחות.

— מה לך ולחברי?! כלום מדקדק אני עמך על חבירך?!

אברהם־הירש התחלחל. לנחמן מלאו אז שש־עשרה שנים. דברים כעין אלו הם חוצפא אפילו לגדול ממנו. מעולם לא קוה לשמע מענה כזה מפי בנו.

נחמן נכנס תיכף אל חדרו ואברהם־הירש ישב נרעש ופגוע. כל אותו היום שאחרי כן היו שניהם בודדים, הלומים. צר נעשה להם חדר אחד בשביל שניהם.

בלילה על משכבו התחיל אברהם־הירש חוזר על המאורע, מסדר לעצמו את הדברים כמו שקרו, והוציא הרבה מסקנות:

ראשית־כל העלה, שאצל „ילדים" דעת האב צריכה להיות מכרעת; נחמן שלו עודנו בכלל נער קטן.

ושוב העלה, שאצל „ילדים" יש, שדברים כעין אלו ששמע נחשבים לחכמה. אין ספק, שזה סימן לרעננות ורצון כביר, דבר החסר אצל הרבה „ילדים".

ושוב מצא, שהוא בעצמו אשם בדבר: דורש הוא מבנו להפרד מרעיו, שבחר לו בעצמו, בעוד שהוא, האב, עדיין לא בהר בשבילו רעים יותר הגונים.

ובא לידי מסקנא, שצריך ומחויב הוא להפנות מעסקיו ולבחר בשביל בנו רעים הגונים וכשרים, שיהיו לכבוד ולתועלת: זהו בכלל „ולמדתם".

וכשהתעסק בדבר ובדק במחשבתו אחרי כל נערי העיר, מצא, שהטובים, המלומדים והנומסים שבכל נערי העיר הם בניו של סמואל וויינשטיין. חסרון אחד יש למנות בהם: קלות בעניני דת; אבל אשם בזה האב. הבנים הם ספוג, שסופג את הכל; אלא שאין לו יסוד לשעה, שנחמן ילמד ממעשיהם; אדרבה, בניו של וויינשטיין אפשר שיקלטו הרבה משל נחמן, המצוי תחת השפעת־אב יהודי כשר.

ואנב התחיל בודק במחשבתו אחרי משפחתו של וויינשטיין, והתפלא על אותו הערעור שמערערין עליו בעיר. משפחתו הגונה בין מצדו בין מצד אשתו. בין הסוחרים הוא נוח ורצוי; לצרכי־צדקה הוא תמיד נתבע ונותן. ודאי, ששונאי חנם יש לאיש זה; והרי הדבר ידוע: יותר שהאדם הגון וחשוב, יותר מרובים שונאיו.

בימים אלו נעשה אצלו וויינשטיין נושא קבוע למחשבותיו. מכל צד שהוא מסתכל בו, הוא מוצא בו טעם לשבח.

הרבה היה אברהם־הירש מדקדק אחרי־כן והיה מרבה בשאלות, כשקרה יום אחד, שלא באו בני וויינשטיין אצל נחמן, או כשלא הלך נחמן אליהם.

דומה, שההתנגשות הראשונה לא השאירה אחריה שום רושם על אברהם־הירש. אדרבה, בלבו התחזקה עוד יותר ההכרה, שדעת האב צריכה להיות מכרעת אצל הבנים, ושבנוגע לחנוך, יכול הוא להיות למופת לאבות מישראל.

* * *

רושם יותר מורגש השאירה ההתנגשות על לב נחמן: הוא הכיר בעצמו, שדבורו עם אביו באותו הלילה לא היה מנומס. תשובתו היתה התרסה חצופה. מתחלה יסרוהו כליותיו על הדבר; אך באחרונה בא לידי־החלטה, שצריך היה סוף־סוף לעשות איזה מעשה, להגיד איזו מלה קשה, עד שירגישו ההורים, שיש לבנם רצון חפשי, ושאינו כרוך אחריהם כלל.

עכשיו הוא מרגיש את עצמו חפשי. יכול הוא להכנס אל בית־הוריו ולהגיד להם בהחלט ובכל תקף, שהוא נוסע, למשל, לכרך פלוני כדי להכנס לגמנזיון פלוני. הם יקומו עליו במחאות, בדמעות. אבל מרגיש הוא בעצמו רצון כביר להעמיד את הדבר על דעתו. אלא, שעכשיו נודע לו, שאין לו תשוקה כלל אל אותו הגמנזיון, שנוא עליו אותו הבולמוס, שאחז את נערי העירות לעשות תורתם קרדום לחפר בו. הוא אהב חכמה לשמה. לפי־שעה יכול הוא לקנות לו חכמה ודעת בביתו בעזרת מורים הגונים וספרים טובים.

והוא אמנם התמכר בכל לבו אל התורה והחכמה. מן הספרים שמצא בתוך ארון אביו לא הניח אף אחד; וב„חכמות חיצוניות", כמו שהיה אביו רגיל לאמר, עסק בעזרת מורים.

ומאז התרגל לעשות את הכל על דעת־עצמו. נפשו סלדה בכל השפעה חיצונית, קשה היתה עליו אפילו השפעת ספרים. בכל פעם שמצא בספר איזה רעיון חדש, התעורר בו למפרע רוח התנגדות הידוע בשם „איפכא מסתברא". דומה היה לו, שבעל־הספר מתגנב אל תוך לבו לעקור משם דעות קבועות.

אחר זמן מסוים הודיע נחמן לאביו, שבמורים שישנם בעיר אין לו כבר שום צורך וכי מעתה יפסיק מלשלם בעדו שכר־הוראה.

אברהם־הירש נתן בו את עיניו, כמי שבא עליו אסון פתאומי.
הוא לא יכול להרגיל את עצמו אל הרעיון, שמעתה לא ישלם שכר־למוד בשביל נחמן שלו. לא ישלם?! ומה איפוא יעשה אם לא ישלם!?
אבדה גרולה אבדה לו, ולא אבדה, אלא מקור של חיות נסתם בשבילו.
הרבה חשב על הדבר ביום ההוא, ובאחרונה התנחם לפי־שעה במה שנחמן שלו כל־כך הצליח בלמודים; להבא נתן אל לבו להביא ממרחקים איזה מורה מפורסם בשביל נחמן.
ונחמן לא עמד על מקום אחד. הוא קרא ולמד וחשב.
וכשהתפקר אח״כ לגמרי לא היתה בזה השפעת בית־וויינשטיין. על דעת־עצמו ומתוך הכרתו הפנימית עשה מה שעשה.
והכל הלך אצלו בהדרגה־תמידית, בבטחה־מכרעת, עד שלא הרגישו ההורים שום שנוי נכר בדרכיו, שנוי פתאמי, שיבוא לידי מחאות ותלונות.

ב.

התקרבותו של אברהם־הירש לבית ווינשטין הביאה תוצאות נכבדות: אברהם־הירש הכיר בידידו החדש עסקן חרוץ ונאמן־רוח; וסמואל מצא באברהם־הירש עשיר גדול, סוחר נוח ורצוי לבריות — ויבואו שניהם בברית־שותפות לכל עסקיהם.
התרבו לו לאברהם־הירש שעות הפנאי; מפני שיכול היה להסמך בכל עסקיו על שותפו הזריז, והתחיל תיכף בקוריו בבית שכנו נפתלי.
הדבר היה בחול־המועד של פסח, בשעה שהיהודי מוכשר ביותר לשיחה־בטלה בבית־רעים. בפעם הזאת מצא אברהם־הירש פנים חדשות בבית נפתלי: צעיר אחד מקרוביו שבעיר רחוקה, שמעון סרבר, מורה עברי מן „החדשים", בא לכאן, בתקותו למצוא פה מקום להתגדר. עפ״י יחוסו של נפתלי למפלגת־החסידים לא יכול לחשוב לעצמו כלל לכבוד מה שקרובו הוא מורה צעיר, ולא עוד אלא שהוא גם מורה שפת־עבר. הוא התחיל מתנצל ומשמט את עצמו.
—לי אין צורך בדבר, בתי, רחל׳ה שתחיה, היא נערה, שכבר יצאה מפרק התלמוד; למדה קצת כתיבה — ודי לה! ואלא מאי — לבני? יש להם מלמד הגון, שאיני יכול לדחותו. בנוגע לשאר בתי האבות שבעיר איני מאמין, שתמצא עבודה בבתיהם. יש כאן מ„סחורה זו" יתר על הדרישה, כך דעתי.
הוא נתן עיניו בשכנו בתקותו למצא בו מסיע לדבריו, הפץ היה מאד להפטר מקרובו בו־ביום; אבל במוחו של אברהם־הירש נצנצה מחשבה: „שמא יצלח צעיר זה בשביל נחמן!".
צריך היה לאברהם־הירש יונק, שיינק ממנו את ה„מותרות", צריך

היה לו עוד קשה, שיהדק אליו את בנו. קשה היה עליו להפטר לגמ-י מחובת הבנים.

הוא הביע את מחשבתו.

מכיון שהרגיש נפתלי, שקרובו יכול לבסס לעצמו עמידה בלי עז־תו, נתרכך קצת והרהר בלבו ש„לקלקל אינו מחויב״; אדרבה, הוא גם התחיל מאיר פנים לקרובו והתחיל שואלו לשלום הוריו ולמצבו־שלו. מה הביאו לידי־כך, שיהא אנוס לעסוק בהוראה.

הצעיר העיר במלים מועטות, שלא מפני האונס, אלא — מרצון טוב וחשבון־הנפש בחר לעצמו עבודה זו. ראשית, מפני שהוא מרגיש בעצמו כשרון לאותו דבר, ושנית...

השיחה נפסקה ע״י שלמה הקטן, בנו של נפתלי, בר חמש שנים, שנכנס לחדר־האורחים וטפס ועלה על ברכי אביו. נפתלי התחיל מחבקו, מנשקו ומספר לפני המסובים מחכמותיו של הנשוק, כמנהג ההורים. אברהם־הירש לא היה מסוגל להביט על טפול זה בשויון־נפש. הוא העמיד פני סולד, כמי שריח מרור עלה באפו.

וכוח רגיל, שהיה חביב עליהם, התחדש ביניהם: וכוח בשל חנוך־הבנים.

בתוך כדי וכוחם ירד הנשוק השובב מעל ברכי אביו, טפס על שלחן־הכתיבה והפך בשגגה את הקלמור. הדיו נשפך על הרבה ניירות נחוצים ועל מכתבים, שנתקבלו עכשיו מבית־הדוהר ולא נקראו עדיין.

נפתלי בא לכלל כעס, התחיל בנערות וגמר במריטות לחי.

לראות דבר כעין זה — על־אחת־כמה־וכמה שלא היה אברהם־הירש מסוגל. הוא קם והציל את הבן שסרח, הוציאו מתוך החדר, ואחרי־כך פנה אל אביו בדברי כבושין:

— תמה אני, למה כל אלו הנשיקות, שסופן מריטות לחי באכזריות מרובה כל־כך?! כלום הבנים אשמים בזה?!

— ומי אשם — שאל נפתלי פגוע קצת מדברי שכנו וקצת ממוסר לבבו. הוא הרגיש, שפסות ידיו הרי הן עוד כצרובות מן הסטירות, שחלק לבנו והכניסן לתוך כיסי מכנסיו, כאילו רצה להסתירן מעיני אחרים, ושנה בשאלתו — ומי אשם? שמא אני?!

— בודאי! בנים הם ספוג: מתרועעים עם חברים פראים, שמשפיעים עליהם פראות וקלות־ראש. צריך כל אב להפנות לפרקים מעסקיו ולבחר חברים בשביל בניו. אפילו בבחירת־חברים צריכה דעת האב להכריע. הביטה על נחמן שלי....

— אבל...

— מה אתה מתנצל: „אבל, אבל״! אילו היתה לי שליטה על הדבר

הייתי גוזר על כל צעיר מישראל הבא לשאת אשה, שיבחן מראש, אם יודע הוא פרק בחנוך־הבנים ואם יודע הוא להעמיד את דעתו מכרעת.

חפץ היה נפתלי לענות דבר־מה. אלא שלא נמצאו לו המלים הדרושות לזה. הוא השיב את פניו משכנו מתוך כעס כבוש ומבט מבטל ופנה אל קרובו:

— ובכן, מרגיש אתה בעצמך כשרון למלמדות; כך אמרת; וזה די לך ש...

— ועוד! — הפסיקו הצעיר.

— „מה ועוד" ?

נוכחתי לדעת, שבמקצוע זה חסרים בעמנו עובדים חרוצים, מוכשרים לעבודה קדושה זו.

— קדושה! ? לא יכול נפתלי להתאפק מלעג.

— הלא תודה, שחנוך־הבנים הוא חוב קדוש על כל ישראל.

— נו ? וכלום חסרים אנו מלמדים ?

— מלמדים לשוט — התערב אברהם־הירש.

הוכוח התלקח שוב בין שני השכנים, והמה לא באו גם עכשיו, כמו שלא באו מעולם, לידי פשרה.

„אם מותר ואם צריך המורה המחנך להכות את חניכיו" — זה היה תוכן הוכוח. שניהם פנו אל הצעיר להסתיע בדעתו.

הצעיר הסתמך. נכר היה, שנגעו בנקודה חשובה שבאוצר מחשבותיו; הוא החריש מעט, ואחרי כך אמר:

— לא הגבלתם היטב את שאלתכם, במה אתם נדונים, אם בזכותו של האב והמחנך להכות, לקנוס ולהעניש את המחונך ואם בתועלת שבדבר זה ? באמת אמרו חכמי־החנוך...

והמורה התחיל מרצה לפניהם ומסביר להם מתוך התפעלות והתלהבות, מה שחדשו חכמי־החנוך בהלכה זו והעלה, שבאמת אין למחנך כל רשות להשתמש לתכלית החנוך, שבכל עיקרו אינו אלא תקון לבו ושכלולו הגופני והרוחני של המחונך, באמצעים שפלים ופחותים, כהכאה ושאר עונשין, שאנו דורשים אותם לגנאי אפילו אצל בעלי־חיים.

— הרי זה ממש — המשיל המורה משל — כמי שבא לנקות את הרצפה במטאטא מטונף או כמי שבא לכבות את הבערה בנפט. ומלבד שאתה מרגיל את המחונך על־ידי־כך לשפלות בזויה בפני מי שחזק ממנו, לעריצות ואכזריות על חלש ממנו — עוד אתה ממית בו את עצמיותו בעודו באבו ומביאו לידי בטול גמור.

הצעיר קם מתוך התרגשות והתחיל פוסע לארך החדר. אברהם־הירש הביט אחריו מתוך כוסף. נפתלי העמיד פני מלגלג. הלז שב למקומו והוסיף:

— אבל נגיע בעצמנו, שהבנים הם קנין האבות ושאין לאותם האבות שום נחיצות לבסס את עצמיותם של בניהם; דים רק שילמדו הרבה, וידעו הרבה־הרבה ויהיו מנומסים יותר מהרבה, עד שיהיו לענג, לכבוד ולתפארת להוריהם, לכלי מחזיק קנאה ונקם בשביל השונאים. כלומר: ראה, שכני, ותתפקע בך מררתך! בני טובים מבניך! — נניח שכך יפה וכך ראוי להיות; אבל כלום מביא הענש אל התכלית הנרצה? טועים אנחנו, רבותי. הנסיון והשכל הישר מגידים, שאינו דומה מי שלומד מתוך יראה למי שלומד מתוך אהבה.

— מתוך אהבה?! — תמה עליו נפתלי בלעג גלוי.

— כן, מתוך אהבה, מתחלה — למורה, אחרי כך — לספר ולכל מדה נכונה.

— ומה אתה עושה, למשל, — העביר נפתלי את ידו על זקנו, והעמיד את קצה כלפי הצעיר — אם התלמיד, או, כמו שאתה קורא לו — „החניך" שלך, הוא נער עקש, שאומר: אהבתי את שעשועי, את הבטלה וכל דרך נלוז ואי־אפשי לא בך ולא בספריך?

— שעשועים אינם כלל פגול לילדים, כמו שאתה חושב; אדרבה...

והמורה האריך אף כאן להביא ראיות, שהשעשועים והמשחקים הם אחד מדרכי החנוך היותר רצוים וכל מורה מנוסה יפיק מהם תועלת וברכה מרובה לטובת תלמידיו ולהתפתחות כשרונותיהם מצדי צדדים...

— ולטעמיך — הוסיף המורה לבסוף — מה אתה עושה בנער עקשן, שכבר הרגיל לעונשים, למכות, למריטות, לרצועה ועושה מה שלבו חפץ? שאל את פי המלמדים, ויאמרו לך, שהם יודעים נערים רבים כאלה

הוא נגע שלא במתכון, במקום המנוגע שבלב קרובו; לא היה לו לנפתלי כל צורך לטרוח ולשאל את פי המלמדים. בניו יכולים לשמש לו דוגמא בנדון זה. מעולם לא חשך שבטו מבניו; מתנה הוא למפרע עם המלמדים על ההכאה ועל „פשוט־עורות", ואעפי"כ אינו יכול להתפאר בם לא לענין נמוסם ולא לענין תורתם.

נפתלי החריש מעט, ובסוף פסק ואמר, כמתנצל בעיני עצמו:

— שאלתך אינה שאלה, לפחות עשיתי מה שמוטל עלי.

— לא חביבי, לא עשית מה שמוטל עליך! אלא מה שלבך השיאך מתוך כעס! אילו היה בך חפץ לעשות מה שמוטל עליך, היית חושב ומחפש, שמא יש דרכים אחרים יותר רצויים; כשאדם שרוי בכעס אין בו חשבון ודעת — וממעשים, שיעשו בלי־דעת, לא יצאה מעולם תועלת.

— ואם כן, הרי חכם אתה מכל העולם?

— אין זה מגוף הענין; ואין העולם שלך חכם כל־כך, עד שיהי קשה למצא חכם ממנו; ובכלל אין זה תלוי כל־כך בחכמה כמו בכשרון.

רשות נתונה לך לפקפק בכשרוני לדבר. אבל אנוס אתה להודות, שאין ההורים אפטרופסים לאותו דבר. נגיעה קרובה יותר מדי יש להם בענין בשאלת־החנוך הרי האבות והבנים הם שני נדונים, שכל אחד מהם טוען ונטען.

אברהם־הירש ישב וספג את שמועתו: „פה מפיק מרגליות!" הרהר בלבו בנוסח של חסיד המחזר אחר שמועת רבו.

— אין שום צורך ואין שום זכות — השמיע גם הוא את דעתו — שישתמשו האבות בכח האגרוף. הרי לכם נחמן שלי.

כאן פקעה סבלותו של נפתלי.

— הרף ממנו! — נתן עליו בקול — תמיד אתה משתמש בשעת־הכושר להציג את נחמן שלך לדוגמא! אבל הדוגמא אינה ראויה כלל להיות למופת. נחמן שלך אינו מתפלל, אינו מניח תפילין; גוי גמור הוא!

— נחמן שלי?! מה אתה סח?!

הוא לא יצא לריב עם שכנו, מפני שלא הספיקו לו מלים וכח לדבר. הסתפק רק במה שעזב את הבית בלי „ברכת־פרידה ופסק את בקוריו בבית נפתלי. שניהם נעשו שונאים זה לזה.

* * *

כששב אל ביתו השתקע במחשבותיו על המקרה שקרהו. הוא נזכר באיזה קטעים ומקרים שאשרו את לעז שכנו על בנו.

באמת יש כבר זמן רב, שלא ראה את נחמן מוכתר בתפילין. כשהוא שואל אותו, אם כבר התפלל, עונה הוא לו בצחוק של קלות־ראש: „כבר אכלתי". מקבל הוא תמיד את תשובתו על חשבון בדיחה יפה, אבל אין זה סימן טוב.

נחמן תעה קצת מן הדרך. מוטל עליו להחזירו למוטב.

והחליט בדעתו להתחיל מחר בדבר.

— בחור יפה! — התחיל למחר זורק מלים באויר, ומתכון לנחמן — מעשים יפים מספרים עליך! מרננים אחריך, ש... שבתפלה... ותפלין...

נחמן בא לעזרתו:

— אומרים, שאיני מתפלל, איני מניח תפלין. ואתה מה היית סבור?

— מה אתה סח? תפלה? תפלה היא...

— במקום הקרבנות; ועל הקרבנות גופם כבר הורה הרמב"ם, שלא נתנו אלא על דעתם של פתאים עובדי־אלילים לחצאין.

אברהם־הירש לא זכר אחרי־כך, איך היה הדבר לפרטיו. דעתו נטרפה עליו־לפי שעה. כמדומה לו, שחפץ היה להתנפל על בנו, להכותו בכל אבריו ועל כל אבריו, אלא שלא היו אבריו נשמעים לו באותה שעה.

נזכר הוא עכשיו בתורתו של סרבר: „אין האבות כשרים לדון בשאלת־החנוך, מפני שנגיעתם קרובה יותר מדי!"

וחפץ היה אז לארור, לקלל, אלא שאיזה גוש עלה בגרונו וסתמו לפי־שעה.

מספר ימים אחרי־כן לא דבר עם בנו. הוא מנע את עצמו מלהפגש בו במבטיו. נכר היה, שכל אחד מהם מתאמץ להשכיח מלבו מציאותו של חברו, צר נעשה חדר אחד לשניהם.

ויותר שעבר יום — יותר נזכר בטענותיו של אותו החצוף ביום ההוא. דבר אז על הכל וכפר בכל.

דומה עליו, על אברהם־הירש, שקמו כל ילדיו מקברותם, כדי למות שוב.

ומשתקע הוא לפרקים תכופים במחשבותיו:

בעיקר הדבר, כל מה שפטפט שקין זה אינו חדש אצלו כלל. כלום אינו יודע את דעת הרמב״ם ז״ל באותם הענינים?! כלום אינו יודע כל אותן השאלות?

הרבה התחבט עליהן בימי נעוריו.

אבל מה ענין כל זה לקרקפתא דלא מנח תפלין?

כלום יעלה על הדעת, שהקרשקש, למשל, בעל המאמר „ולואי שלא יתפלל אדם כלום" — היעלה על הדעת, שהוא לא התפלל ולא הניח תפילין?!

טובע הוא בים של צער.

ובין כל אותו הצער נדחק ועולה לו איזה רגש־הגאה במה שה„שקוץ" שלו הוא ידען הגון, כל־כך בקי בספרי הקדמונים.

וכשהוא מכיר בהגאתו, הוא סולד בה ומגרשה מתוך לבו.

תיתי לו, שטרדת עסקיו ודאגות ההכרנים בימי האביב על עצירת־גשמים ועל רבוי־גשמים השכיחו מלבו במקצת את המקרה.

והחליט בדעתו, שכשיפנה מעסקיו ישכור את סרבר, למורה או לחבר מועיל לנחמן, והוא יתקנהו בעצה טובה, איך להתנהג בנדון זה.

הוא לא ידע, שנחמן כבר התודע אל סרבר, ושניהם נעשו ידידים נאמנים איש לרעהו.

ג.

סרבר מצא לו כר נרחב בעיר. הוא פתח שם בית־ספר לילדי ישראל בטפוס חדש. הרבה התחבטו משכילי העיר וציוניה לפתח בית־ספר כזה על יסוד של צדקה, ולא עלתה בידם; וזה בא ופתח בית־ספרו על יסוד של תועלת ושכר לעצמו — והצליח. רובם של תלמידיו הם בני העניים.

ראה נפתלי, שקרובו מרויח סכום הגון של כסף בכל חדש — ונתעלה זה בעיניו; ולפיכך לא נתנו נפתלי לצאת מביתו. הוא הקצה לו חדר אחד בחצרו ומזונות על שלחנו — את זה עשה עפ״י חובת קרבת־משפחה. והתנה עמו שילמד את בניו קצת כתיבה והוית־העולם — את זה תבע מסרבר על חשבון חובתו לקרבת־משפחה.

שכן קרוב נעשה סרבר עם נחמן ומן הנמנע הוא, ששני צעירים רעננים ישבו בקרבת־מקום ולא יתודעו.

התודע שם נחמן גם אל רחל בת נפתלי.

רחל היתה מבנות ישראל אלו, שבמי ילדותן הן צנומות, שדופות וחסרות את החוט של חסד המשוך על פני בנות חוה, וכשהן מגיעות לתקופה ידועה הן מתמלאות ומשתרבבות פתאם ובין חלקי פניהן מתמתחת פתאם הסימטריה, שחוננה בה האשה, עד שנדמה כאילו יצאו אתמול בפעם אחת מתחת יד היוצר בצביונן ושלמותן.

תקופה זו יש שהיא נעלמת מעיני ההורים הרגילים בבתם תמיד; פעמים שהאם מרגישה בה בחוש מיוחד ומתחלת אז להאנח בחשאי ולדאוג לזיווגה של בתה.

נחמן הרגיש בה והיתה בעיניו כחדשה, כאילו הוא רואה אותה בפעם הראשונה בימי חייו. בקוריו נעשו יותר תכופים בבית נפתלי, הולך הוא להראות עם סרבר, לשיח עמו קצת, אלא שבכל פעם הוא נפגש גם בה.

היא הרגישה, שהוא מסתכל בה יותר מדי והתחילה מבריחה את עצמה מעיניו. בבית נפתלי היה נחמן מאז סמל הקנאה בין הבנים. במלבושיו, ביחוסם של הוריו אליו, בשמו הטוב, שרכש לו בעיר — עורר תמיד קנאה בלבות בני נפתלי, נפתלי גופו, כשהיה מוכיח את בניו, היה מרמז לפרקים על שבחו ויתרונו של נחמן עליהם. לקנאה הצטרפה גם השנאה, שבצבצה ועלתה בימים האחרונים בין השכנים. נחמן היה לנושא של שיחות ולשון־הרע בבית נפתלי; ולפיכך לא היה נעים עליה לבא עמו בדברים, וגמרה בדעתה להבריח את עצמה מפגישה עמו. לפעמים, כשחפצה להתנקם בו בשביל אותו צער של קנאה ומוסר־הורים, שיהיר זה גרם לה כל הימים, יצאה להפגש עמו במחשבה תחלה, כדי שיראה אותה, ותעלם מיד.

וכשעלתה על משכבה לישן, נזכרה במבטיו של יהיר מגוהץ זה, האורבים לה מכל פנה ולגלגה עליו במחשבה. אלא שכל הלילה לא יכלה עוד לנום שנתה.

מבטיו של נחמן הזכירו לה, שיש עוד צעיר אחד, המצוי בבית־הוריה, ושמו סרבר; וכמדומה לה, שגם הוא מסתכל בה לפרקים. מבטיו של זה יותר מתונים, אבל יותר צורבים, יותר מעוררים ואינם נוחים להשכח.

סרבר היה רווק שהשתדל ליאש לבו מי הנשואים. שני אחיו הגדולים

ממנו נכשלו בנשים שאינן מהוגנות — ואימת אשה היתה עליו. מאמין היה בעצמו, שלא נברא אלא לחנך בנים של אחרים — כשרון גדול יש לו לכך. וכשנתגלגלו המאורעות ורחל זו באה לידו — לא ידע בעצמו מה היה לו. גדול כח השטן; אין הוא יכול להסיח דעתו ממנה ומרגיש הוא תמיד את מציאותה. „צריך לעקור דירתי מבית זה" — נצנץ הרהור במוחו; אבל הרהור זה לא ניתק לעשה ונדחה מיום ליום.

ורחל הרגישה בכל זאת ולא ידעה מה הם מבקשים ממנה, מה הם רואים בה? אורנים הם עליה רשת של מבטים, כקורי עכביש, עד שקשה להחלץ מהם; ואחרי־כך לבה דופק, כאילו שלטה בה עין־הרע.

ובראשה היא חשה, וחולמת היא בלילה: „נהר... שממיות אורנות עליו נשר... נערות עולות מן הרהצה... יונים מתחבקות ומצפצפות „הרי את מקודשת"...

קשה עליה נחמן בפגישותיו וסרבר — ברושם, שהוא משאיר עליה, בזעזועי־הנפש שהוא גורם לה.

ד.

בשבת לסדר „ואתחנן" כבדו את אברהם־הירש בקלויז בעליה הגונה: קראו אותו לפרשה ראשונה של „קריאת־שמע".

כשגמר את הברכה ושב למקומו, חמד לו לצון אחד משכניו במזרח ולחש באזניו:

— השמעת מה שקראו לפניך? — „ושננתם לבניך".

אברהם־הירש הרגיש בעוקץ, שהטיל בו שכנו. דמו התחיל תוסס בו. הוא נתן את עיניו במעליבו והתחיל מחפש אחר מבטאים דוקרים ביותר:

— טוב למוד לבן... חכם מ... משנון ל... לבנים הדיוטים, כאל ש־ש־שכבניך!

— הדיוטים, אבל מניחים תפילין ומתפללים.

— ומה בכך?

— תפלה — התחילו אחרים מתערבים בדבר — זהו ענין חמור. כל היהדות מונחת בתפלה.

— תפלה אינה אלא במקום קרבנות!

— ואם כך?

דומה היה על אברהם־הירש שכל בני הקלויז קמו עליו.

— ואם כך, הרי אתם עובדי עבודה־זרה! גם הקרבנות לא היו לרצון להקב"ה. „לרצונכם" כתיב!

— אפיקורוס — התחילו מתלחשים עליו.

— אם אני אפיקורס, הרי גם הרמב״ם, גם הקרשקש — אפיקורסים!

אברהם־הירש אינו זוכר עכשיו מה שאמר מתוך כעס, אבל יודע הוא שאמר הרבה, הרבה.

ונדמה לו, שכל אלו הרעיונות הם, בעצמו של דבר, שאובים מתוך אוצר מחשבותיו. תמיד היה הוגה בם, אלא שלא מצא עד עכשיו שעת־הכושר להשמיעם ברבים.

וזוכר הוא גם תוצאות הדברים, כמעט שדחפו אותו מתוך הקלויז, אלא שהקדימם ויצא לו.

למחר שלחו לו את „עמודו״ לביתו, בהסכם רובו של הקלויז.

למותר היתה אותה הטרחה: אברהם־הירש פסק מאליו לבוא בקלויז. מחפש הוא אחר איזה קלויז אחר, אלא שלפי־שעה לא הכריע עדין בדעתו, לאיזה מהם יצטרף ומתפלל הוא בביתו ביחידות.

נדמה לו פתאם, שכל אלו שבקלויז הם גסים, הדיוטים, בחינת עובדי עבודה־זרה. מתפלא הוא על עצמו, מי זה הכריח אותו עד עכשיו להצטרף עמם ל„קדוש־לבנה״ שלהם ל„התרת־נדרים״ וליתר הבליהם.

ואיך זה לא עמד עד עכשיו על הדבר, שכל אלו, בלי יוצא מן הכלל, הם אויביו, שונאיו ומנדיו מבקשי רעתו?

קנאים הם! כל מה שהם מעלילים עליו ועל נחמן אינו אלא מתוך קנאה!

„יש להם במה לקנא בי; נחמן הוא באמת פרי חמד! חבל, שהחמייץ במקצת! אפילו מחלול־שבת אינו נזהר! כופר הוא בהרבה עיקרים! צריך למצוא תחבולה לדבר!...״

וכמדומה לו שמצא.

מאשים את עצמו בזה: ראשית, שלא כהוגן הוא עושה, שאינו בא בחברת צעירים, אלו היה מצוי אצלם יותר, היה יכול להשפיע עליהם.

ושנית, צריך הוא לקנות קצת ידיעה באותם הספרים החדשים של ה„שקצים״ הללו, כדי שיוכל לעמד עליהם בוכוחיהם מתוך ספריהם; הלא באמת מגוחך הדבר, כשהחצוף שלו פותח פה ושופע בדעות ומאמרים מחוכמים, לכאורה, ואבא מרכין ראש, בחינת־תלמיד, ואינו יודע מה להשיב.

במקצת יודע הוא בספרים ההם, כלום לא עסק בהם בימי־חרפו? אלא שעסק אז בדרך „הלכה ואין מורין כן״. לא ידע אז שיבוא יום ויהי צריך לזכור את הכל, כדי שידע מה להשיב לבנו.

* *
*

ביום השני, כשמצא את נחמן יושב שקוע בספר שלפניו, עמד לו מאחורי ערפו והתרים מלים כלפי חללו של החדר בנגינה מיוחדת, שהאבות משתמשים בה בשעה, שהם חפצים להראות לבניהם חבה מתוך נזיפה:

— בספר זה מצאת, שאין יהודי צריך להתפלל ?

— ספר זה לא נכתב בשביל... בשביל בני־אדם, שיש להם עדין ספק בדבר — פסק נחמן ואמר.

— בשביל שוטים, חפצת לאמר! אני מבין, אני מרגיש. אבא הוא שוטה!

נחמן מניע בכתפיו ושותק.

— ומה כתוב בספר זה ?

חוקי הטבע, שהטביע אלהים בעולמו.

— שהטביע אלהים ?

— שהטביע אלהים.

— ויש אלהים גם בספרים אלו ?

— אפילו מלת „תפלה" מתורגמת לכל הלשונות.

— חבל, שאינו כתוב עברית.

— ואילו היה כתוב עברית, היית קורא בו ?

— ויש ספר כזה בעברית ?

למחר הביא לו נחמן ספר „ידיעות הטבע" לברנשטיין.

כדבר בעתו היה לו הספר: שותפו החרוץ הקדימהו תמיד בכל, עד שאברהם־הירש בא תמיד על הגמור והעשוי. פנוי היה אברהם־הירש רובו של יום; ומצד השני, התרחקותו מאנשי הקלויז פעלה עליו לרעה. איזו רקניות הרגיש פתאם בלבו; דומה עליה, שהכנים איזה איש את ידו לתוך לבו ועקר משם חלק הגון, החלל נשאר פנוי. רקניות מזעזעת הוא מרגיש.

הוא התחיל קורא בספר, מתחלה — מתוך קלות־ראש, בכונה למפרע לסתור ולהרוס את הכתוב, ואחר־כך — בשקידה ומתוך עיון.

יש שהוא בא לכלל כעס על אותו המחבר, שמצא בו אפיקורסות כל־כך מרובה, באופן שאין הדעת סובלתו! הכל יוצא אצל אפיקורוס זה פשוט, מוכרח — מחולל!...

אבל סגנון הספר הוא כל־כך קל מושך, מתגנב אל תוך הלב.

אין ספר זה יוצא בכונה מתחלה ללגלג, לפקר, מסיח הוא לפי־תומו.

וכשהוא שונה על הפרק ומסדרו במוחו, הרי הכל יוצא אצלו ברור, ודאי, מוכח, מוכרח!

„נמצא, שאין הלבנה לא פגומה ולא מלאה, אלא שהיא סובבת במצבים שונים נוכח השמש!"

„נמצא, שהרעם והברק הם דבר אחד, ויש חשש ברכה לבטלה כשמברכים עליהם שתי ברכות".

„נמצא, שרבוי הגשמים ומעוטם תלוים בסבות מכריחות".

הוא נתמלא עברה, והשליך את הספר מתוך ידו. אחר שעה קצרה, שב ולקחו.

ושוב משליך ושוב קורא.

קשה היה עליו להסכים על הדבר, שאין חדר לרוחות, שאין מפתחות של גשמים, ושהשמים של הכלת אינם כלום.

דומה עליו, שהסירו מעל ראשו את כובעו, והשאירו אותו בגלוי־ראש, הפקר לקור, לשלג, לברד, לאבני שמים.

אבל הדברים הם כל־כך ברורים! כל־כך מבוארים, כל־כך מחוכמים, עד שאלו לא היו כמו שכתוב כאן, היה קשה על רבש"ע, מפני מה לא ברא את עולמו באופן מחוכם כזה.

כשנגמר את הספר התחיל בו מחדש וכבר ידע הוא בפרק הראשון מה שיבוא בשני, בשלישי וברביעי; הכל משתלב ומתרכס במוחו כשלשלת אחת ארוכה שסופה נעוץ בתחלתה.

קשה עליו בימים אלו לעמוד בתפלה.

ורעיון הבריק במוחו:

„תפלה היא אמנם... ענין שכבר אמר עליו הקרשקש מה שאמר... אבל בוא וראה כמה חיבים אנו להודות, להלל לשבח, לפאר למי שברא עולם כזה בחכמה נשגבה כזאת!"

„בריאה בלי קץ ובחשבון מדויק על משהו. סיסטמות של שמשות... אטומים ומיקרבים... ומסלול החלב... הוי!"

מעין של אהבה נפתח בלבו לקונו; אהבה טהורה, רוממה, בלי קורטוב של יראה.

הוא התפלל שלוש ביום, כמנהגו, אלא כשהגיע למקומות של בקשה הבליע עליהן בהטיפה, השקיע את עצמו ביותר על התשבחות.

יודע הוא בנפשו, שהתפקר לגמרי; המצוות המעשיות אבדו את ערכן בעיניו, אעפ"י שהוא עודנו נזהר בהן. אלא שהוא חש את עצמו יותר עדין, יותר קרוב אל רבש"ע.

נחמן מחליף לו ספר בספר, והוא קורא ומתפקר.

תענוג הוא מוצא כשמזדמנת לו שעת־הכושר להשמיע דעות חפשיות בפני נחמן.

מטייל הוא בחצרו בערבי ירחי אב ואלול, לילות, שזיקי כוכבים מעופפים וחוצים את הרקיע. חוה יושבת על המפתן, קולטת אל תוכה רוך הלילה הקריר, אחרי חום יום קיץ.

כוכב זוקר וחוצה את השמים. חוה מזדעזעת: — „יהי רצון, שלא יהי זה שלי" — היא לוחשת בחרדה.

— פתיה! — הוא זורק מלים כלפי אשתו, ומתכון, שיניעו הדברים

לאזני נחמן — אינה יודעת, שזה אינו אלא כפים! בקיע של כוכב שנשרף באויר! וכלום מה מועיל לך לחשך? מה שצריך להיות אין כל בריה יכולה לשנות!

נחמן העמיד עליו את עיניו בפנים צוחקים ושאל:

— ותפלתך, שאתה מתפלל שלש ביום, מה היא?

— שוטה — הוא עונה לו בהארת־פנים — כלום מתפלל אני?! איני אלא משבח ומפאר את בעל הבירה, שהוא מנהיג את בירתו בחכמה נפלאה כזו.

נחמן החריש. כשנכנס לחדרו, הוציא את פנקס כיסונו ורשם בו:

„שוב ראיה שלבני־אדם יש כשרון לקלוט בלבבם דבר והפכו ובלבד שיצאו זכאים בעיניהם".

כך הוא אוהב תמיד לרשום בתוך פנקסו מסקנות ממה שהוא רואה ושומע.

נחת־רוח עשה אברהם־הירש באחד הימים האלו לבנו: לקח לו מקום בין חברת הצעירים, חברי נחמן, שישבו בביתו, ושתה עמם טה בגלוי־ראש.

הוא חש את עצמו באותו יום נוח, קליל ושמח שלא כרגיל. נדמה לו, שכל אותו המשא של אויר, שעל פי חשבון ספר „ידיעות הטבע" אדם נושא על גבו שלא מדעתו, ניטל מעליו והוקל לו.

הוא היה שמח — אך לחוה היה הדבר למורת־רוח.

הרבה צער בהשאי סבלה אשה זו על בנה, שאינו תמים עם אלהים; אלא שמצאה לה מצדקי יפה כלפי בוראה: אלו השאיר לה בחיים את כל אלה שקברה, לא היה נחמן בן־יחיד וגם להקב"ה היה בו יותר נחת; אבל על בעלה אין לה שום הצטדקות.

— מה רוצה אכזר זה? לעורר על עצמו, חס־ושלום, את הדין!?

היא הרגישה מכבר בבעלה סמני התפקרות, שלא היתה רגילה להם, אלא שהיא כאשה פשוטה וכשרה לא נועזה לקחת לעצמה אפוטרופסות על בעלה בדברים שבקדושה. כלום מה היא יודעת יותר ממנו, שתגיד לו מוסר? אבל פריצות כזו — לשתות טה בפרהסיא בגלוי־ראש ושלא במקום אונס — לא יכלה למחול לו. ולא עוד, אלא שימי ה„כתיבה והחתימה" קרבים ודואגת היא שמא ינכו לה בשמים מזכות גדול בנים.

מחכה היא לשעת־הכושר להתנפל עליו.

ה.

השמש של סוף הקיץ קצר את יומו ונמר בשעות ערבות. המושכות את בני הנעורים החוצה לצרף יום ולילה בטיולים. כל ימות־הקיץ נחבאים בני הישוב מפני החום ובועטים ברוב טובה, שהשפיעה עליהם השמש. אין הם רואים, איך מתרקמות שושנים בגנים, אין הם רואים, איך מתיפות שבלי הקמה בשעת פריחתן ומתגולות כשהן מכינות לחם לרעבים; אין הם רואים את הענג הנשגב שיש בפחד, בשעה שרעמים וברקים מתגלגלים מעל לראשך; את הנחת, שיש בצערו של המורטב ממטרות הקיץ, כשהוא יודע, שלא תשקע השמש, עד שתפיסהו ותיבשהו. אין הם מבינים את התכסיס הנפלא, שיש בין עבי השמים, כשהם יוצאים במערכות לבלוע איש את רעהו; אין הם מבינים שיח הלילה; אין הם שומעים ברדת הטל — התרחקו בני־אדם מן הטבע, עד שאינם יכולים לעמוד ברוב טובתו. דים במה שנשאר בשבילם בסוף ימי הקיץ ובראשית ימי האסיף.

יצאו בני הנעורים לטיל וללקוט שיו־יי רוך ועונג.

בשעה לא טובה יצאה רחל לשוח: היא חכתה למצוא אחת מרעותיה להצטרף אליה; נתרחקה מן הרחוב, נסחפה בזרם המטילים עד לבין שדרות האלונים שמחוץ לעיר ונתקלה בנחמן.

הוא הציע לפניה להצטרף אליה. לא נעים היה עליה הדבר, אלא שלא יכלה להעיז פנים ולסרב: לא למדוה בבית־אביה לסרב ולעשות דבר על פי רצונה.

הם נכנסו בין שדרות העצים. נחמן נקה מקום לשבת לה ולעצמו.

מבעד לאורים שבין העצים נראה ירח כנחלת אש צף ועולה ומאיר אופל הערב. האור שבחוץ הגדיל את האופל שבין העצים. קטיעי קולות של המטילים והמטילות וצחוק של קלות־ראש מגיעים לאזניהם.

רחל הביטה סביבה בחרדה. קשה נעשתה עליה הדממה. מזדעזעת היא לכל זמזום ותנועה שבין צמרות העצים.

והוא שואל אותה לסבת חרדתה; והוא ענתה שלא כענין; ואינה זוכרת, איך נתגלגלו הדברים, עד שהתחילה מתאוננת על העריצות, שאביה נוהג בה: הכל אסור, הכל עבירה, הכל חטא; ויודעת היתה בעצמה, שהרבה הרבה היא מגזמת לדעת. נטיה עזה באה פתאם בלבה לשעה זו להפליג, לברוא עריצות מיוחדת בשבילה, כאילו רוצה היא לזכות בזה לציון טוב.

והוא עמד והבטיח לה, שיוציאנה לגמרי מרשות הוריה.

ועל אדות נשואין דבר...

ועשה מעשה, שלפי דעתה, הוא מגונה: אפילו אביה לא נשק אותה מעולם! ורוצה היתה להתקומם, אלא שכך הוא טבעה: אינה למודה להתקומם. ע־שו צר לה מאד על כל המקרה. היא אינה מרגישה בלבה שום נטיה אל

יהיר זה. אף־על־פי־כן מחזקת היא לו טובה שלא בפניו. על שעורר אותה לחשוב על עתידותיה בדעה יותר צלולה. נגנועים עורר בקרבה לצאת מבית־אביה ולבוא לרשות אחר. ופעמים שהגנגועים האלה נתלים בסרבר...

ו.

נחמן יצא מביתו להראות עם סרבר ונפגש עמו באמצע הדרך. יש לשניהם צורך זה בזה. רצה נחמן להוכיח את רעהו, מפני מה הוא מסיח דעתו מקרובתו רחל ואינו מקדיש בשבילה שעה אחת, להביא בלבה קצת השכלה, להכשירה אל „סביבה“ מושכלת. רוצה הוא לאמר לו, שהוא נכון לשלם לו שכרו בעד לקח זה.

וסרבר רצה לבקש ממנו, אולי יוכל להקצות לו חדר בבית־הוריו. אלא שנמשכו שניהם לתוך שיחה אחרת, עד שהגיעה שעת הלימוד בבית־ספרו של סרבר. רצה סרבר להפרד מרעו, אך נחמן נטפל אליו. הוא נזכר, שזה מכבר יש תשוקה בלבבו לראות את אופן הלמוד של סרבר.

בקושי עלה לו הדבר: אין סרבר נותן רשות לשום בן־אדם לעמוד בבית־ספרו, בשעה שהוא ותלמידיו מצויים שם: קנאי הוא לדבר זה. צר־עין הוא לאותו קורטוב של תשומת לב התלמידים שיכול איש זר לגזול ממנו. ומטעם זה עצמו אין הוא נוהג לתלות תמונות וציורים יתרים על הכתלים. לבות התלמידים הם רכושו וקנינו לשעה זו.

במחלקה הראשונה נכר היה, שרוב התלמידים הם חדשים מקרוב באו, שלא שכחו עדין את ה„חדר“. לכל תנועת יד המורה, בין שהוא עומד קרוב להם בין רחוק, הזדעזעו התלמידים והחביאו לחייהם הקטנות מאחורי כתפם של חבריהם. זוכרים הם, שאין יד הרבי מתנועעת אלא למריטות לחי. חשדנות וערמומית מוקדמת נשקפות מעיניהם, שפתותיהם פתוחות, מוכנות בכל רגע לענות בטרם ישמעו. כל נצוץ של שמש, כל זרם אויר, שנכנם אל חדרם, בהפתח הדלת, מביאם לידי זעזוע, מטביע עליהם חותם של עצבות וגעגועים. נשמות עלובות הן; אסירים קרואי דרור, שאינם מאמינים עדין בחפשם. רובן של שעותיו במחלקה זו אין סרבר מוציא על למודים, אלא מכלה אותן בשיחות וספורים; ממשיך הוא את תלמידיו על־כרחם לתוך שיחותיו, פותח הוא להם פה, ודרך כך הוא גונב את לבבם ו א ת דעתם אליו. דומה סרבר עליהם במקצת כילד זקן.

ישב נחמן והמתין, עד שנכנסו למחלקה השניה.

נפסק השאון הקל, חדלה הלחישה המרפרפת; התלמידים ישבו אל מקומותם, עיניהם מתוחות ונטיות למורם מתוך פנים מאירים.

מתקנא נחמן ברעו. רואה הוא, שכל הלבבות הקטנים הללו דופקים

אליו, אל המורה, צמאים הם לכל מלה שתצא מפיהו. הם אוהבים אותו. אין כל פלא בדבר, שאין פה שליטה לשוט.

— ילדים — שאל המורה בקול מלא ורך — במה נעסוק היום תחלה?

— בהיסטוריה!

— בחשבון!

— הצביעו!

נזקפו אצבעות. ה„היסטוריה" זכתה לרוב דעות.

משתדל סרבר לפתח בלב תלמידיו „רצון־יחידי", וכמו־כן לכבד דעת הרוב.

— ואולי נותן הדין לפתוח ראשונה בלקח „למודי הדת"?

המועט הבטל אחז בהצעת המורה, פשוט, לשם התנגדות למנצחיהם. הצטרף עליהם עוד מעוטו של הרוב — ורוב חדש החזיק בהצעת המורה. שוב לקח לחזוק הרצון ובטולו מפני דעת רבים.

— נוהג אתה „למוד דת" בבית־ספרך? — עמד עליו נחמן בתמיה בשעה ההפסקה.

— כן.

— וכלום מאמין אתה בקדושת הדת?

— האי־מאי?

— הלא מנחיל שקר אתה לנדייך הללו! וכי לא תבוש מפניהם כשיגדלו?!

—מה אתה סח?! כלום איני יכול לחבב את השבת, הנותן לי מנוחה אחר ששת ימי עבודה, אף־על־פי שאיני מאמין בחייבי מיתת בית־דין? כלום איני מוקיר את חג־הפסח אף־על־פי שאני מאמין במאתים והמשים מכות, שהוכו המצריים על הים? וכלום איני יכול לחבב מנהגי עמי, אף־על־פי שאיני מאמין במיתה בידי־שמים?

— ואינך חושד את עצמך, שדעה זו נקבעה בלבך רק מפני שבאופן אחר לא היו האבות מוסרים את בניהם בידך?!

— בדותא! הריני ערב על דעותי! אדרבה דעתך חשודה: התפקרות הדת יש לה היסטוריה שלה: זוהי מחאה המונית נגד העריצות שלה. הדורות הראשונים העמיסו על הצבור נדרים וסיגים בהתרסה הצופה נגד החיים והעבירו על המדה — התפקר הדור גם כן בהתרסה מנוגה, במדה כנגד מדה, בכעין שנאה והתנקמות. חטאו גם הראשונים גם האחרונים. יש שהלב תאב ומתגעגע לפיוטות שבדת, ליציאה מן החולין, לחגים. אם לא תאמין, צא וראה את ה„מתוקנים" שבנו כשהם משתתפים בימי חגי הנוצרים, ונמנים על הזיר מקולס; ואם בעל נפש אתה, תתמלא חמלה על החורגים הללו.

הסתכל בו נחמן, אחר־כך הוציא את פנקסו מכיסו ורשם בו:

„אילו היה לבני־אדם צורך בדבר, ששתי פעמים שנים יעלו חמשה, היו יכולים להביא על זה מופת הותך".

סרבר העיף עין על הכתוב והניע עליו ביד.

— ובמה אתה מתריץ לעצמך את מנהגך, שאתה נוהג בקרובתך רחל? שרוי אחת עמה בכפיפה אחה, ואינך מותר בשבילה שעה אחת להוראה!

— כלום אני האשם? אין אביה חפץ בדבר.

— רצונך לאמר, אין אביה משלם לך בעדה; אבל אני אשלם לך שכרך.

סרבר זקף עליו עינים בוחנות מתוך פנים מתמיהים, חדרו מבטים אל תוך־תוכו, וכאלו שאלו: „שמא נפגע אתה באהבה לנערה זו?" נחמן הבין את מבטיו ונענע לו בראשו. סרבר נפעם והשתקע במחשבות. כשהתעורר מתוך מבוכתו, נפגש במבטי נחמן וחשד בו, שהוא יודע את מחשבותיו.

הוא העמיד פנים ואמר:

— זוהי פרידה טובה, הגונה לך! מברכך אני בהצלחה ונשיאות־חן!

נער המשמר משך בפעמון, צלצולים תכופים הודיעו, שכלתה שעת־ההפסקה, שבו הנערים למקומם, והרעים נפרדו מאמצע שיחתם.

כשיצא נחמן, הרהר אחריו סרבר: „היכן תורתו של יהיר זה? אילו היה באמת כמו שרשם בפנקסו, הייתי צריך לשום לו מכשול על דרכו!" ומלגלג הוא בעצמו: „הלא אנכי כבר משכתי את ידי הימנה!" ומוצא הוא שבאמתו של דבר, אין זווג זה עולה יפה: הדיוטית תהיה בביתו, בסביבה שהוא מצוי בה לא תמצא את ידיה, חסרים לה כל אותם הנמוסים היפים, אפילו אם יתחיל מעכשיו לתת לה הוראה לשעה אחת ביום, אין הוא מאמין, שתוכל להסתגל לחיים חדשים.

ומוצא הוא את עצמו על עונו: „שמא זה גופו אינו אלא טעות, על פי שיטתו של נחמן? שמא אני חושב כך, מפני שכך יפה לי?"

כששב לבית נפתלי מצא את רחל בחדרו. היא השהתה את עצמה בערב זה בחדרו יותר מן הרגיל. בימים האחרונים התחילה מאירה לו פנים של חבה, מצליפה היא עליו מבטים שקשה לו לעמוד בפניהם. מבאר הוא לעצמו, שיד נחמן בזה: את דעתו רוצה היא לגנוב, כדי שיאצל בשבילה שעה להוראה, כדי להכשירה להיות כלה הגונה לנחמו. עד היכן מגיעה אהבת־עצמה של זו! היא נפחתה מאד בעיניו, נדמה לו שבת סוחר זו עושה מסחר באור פניה, ומוציאה לעצמה תועלת ממבטיה על הגברים. „כך גורלי, הרהר סרבר בעצב, נגזר עלי, שכל ימי חיי אהיה כלי־שמוש לאחרים. בני אדם מולידים בנים, ואני צריך לחנכם. רצה יהיר זה לקחת פרידה, שנפלה בתוך ארבע אמותי, ואינו יכול לקחתה, עד שאני גופי אהיה לו כלי־שרת לזה"

ז.

ושוב אביב. יצאו העדרים מאפלת המכלאות לאור האביב על הרים ירוקים ועמקים עטופים. ובני־אדם יצאו משעבוד של חורף לשעבוד העבודה בשדה. אברהם־הירש ושותפו נדברו להשכים למחר אל השדה, להציב גבולין בין חלקות האריסים ובין החלקות שנעבדו על חשבון הבעלים.

אברהם־הירש השכים לצאת יחידי בעגלתו. הוא עבר לפי־שעה בכל המקומות של אחוזת חכירתו. בא בעמק בין עדר הכבשים. עלה בהר שבשכונת יער קטן, נכנס בין נחילי־הדבורים.

הכל כאשתקד, אלא שעכשו הכל בהיר אצלו יותר מאשתקד. ערכים אחרים יש לכל אלו עכשו. בכל הוא רואה פרק שלם מ„ידיעות הטבע". ודע הוא עכשו את סוד הצמיחה היוצא מתוך ה„שרפה" המתונה", או כמו שההדיוטים קוראים אותה: „מתוך רקבון". פניני הטל הנוצצים נגד השמש מזכירות לו הלכתא רבתא של שבירת הניצוצים, של הפריזמא והספקטר. כוסות הפרחים מרמזות על זווג הצמחים, והשמים התכולים... חבל שאינם שמים! הם כל־כך יפים! נדיבים! רכים! והשמש עומדת לה... והארץ סובבת לקראתה בששון וחדוה... ועולים להם הצמחים, ויתושים נכנסים ויוצאים בתוך כוסות פרחי האביב ומתלחשות אשה את רעותה מתוך צניעות להסתיר על דבר, שהכל יודעים למה יתוש זה נכנס, אלא שאין לנבל פה.

ועדרים שורקים וקוראים: „לבשו כרים הצאן ועמקים עטפו דשא!"

חפץ הוא לקרא „ברכי נפשי".

ביותר השהה את עצמו על נחילי־הדבורים. רואה הוא אותן נכנסות יוצאות דרך הצהר הקטן, מכיר הוא בצורתן, שהן דואגות וחושבות סוף מעשה במחשבה תחלה, יודעות הן מה הן עושות. כמדומה, שגאוה יתרה והכרת־עצמן מבצבצת מתוך מבטיהן:

„דבש אנו עושות! בארכיטקטורה אנו עוסקות!" הן מזומזמות כלפי האויר, וחפץ הוא להכיר בין הטומטומין והעובדות. והוא רואה ומביט, מביט ורואה, ונפשו לא שבעה.

„הוי, מה רבו מעשיך אדני! כלם בחכמה עשית!" קרא מתוך לבו.

— הי! ימינה! הלאה! — הגיע לאזניו קול ההולך על מחרשתו ומאריך את המענית.

הוא התעורר, הביט כלפי השמש והבין, שכבר אחר השעה. כשבא אל שדהו כבר לא מצא שם את שותפו. הלז המתין והמתין עד שהלך לו.

כל אותו היום הפשו זה את זה ולא נפגשו בשדה. קצת קלקול יצא מזה: נתאחרה העבודה לשלשה ימים; זה היה בערב שבת. למחר לא יצאו מפני כבוד השבת. למחרתו לא יצאו האריסים הנוצרים, מפני כבוד שבתם שלהם.

לערב מצאה חוה שעת־הכושר להתנפל עליו. היא העמידה פני מצטערת, ועלובה ישבה ושתקה. אברהם־הירש לא יכול לשבת בכפיפה אחת עם אדם מצטער ושלא יקח חלק בצערו. הוא התחיל שואל לסבת צערה.

היא נעצה את מבטי עיניה באיזו פנה שבבית והתחילה מתרסת מלים:

— השד ידע איזו קלפה נכנסה בך, שאתה משתקע ימים ולילות ב„שמות", במיני ספרים, ואת העסקים הפקרת לשותף, שיעשה בהם מה שלבו חפץ! ומה אם יקוב לך חור באזנך?

— שטיא, — עונה הוא בנערה מתוך פיוס — ראשית איני מסיח־דעת כלל מעסקי, כמו שאת חושבת; ושנית, שותפי סמואל הוא אדם ישר, נאמן יותר מאיזה שמואל בעל ירמולקה.

— יותר מדי אתה מאמין בקפוליושים!

— שטיא! סמואל יגנב?! ממי? מכספו של בתו?

— מה אתה סח?

— שערות ארוכות — ועניה בשכל — הניע עליה אברהם־הירש ראשו — כלום לא עמדת עד עכשו על הדבר? נחמן ישא את בלומה ווינשטיין! כלום אינך רואה, עד כמה הוא מרקד לפניה?

חוה פקחה עיני־תמהון. היא לא נתנה עד עכשו את לבה לדבר זה, שאברהם־הירש בנה עליו עולמות למפרע.

השתקעה במחשבות, ולאחרונה התעוררה ואמרה:

— אבל... מה ענין זה ל... לשתית טה בגלוי־ראש? ול...

דברים אלו אמנם נראו לבעלה שלא מן הענין. אבל אצלה היתה כל עיקרה של השיחה במחשבה תחלה לסוף זה.

נדמה לו לאברהם־הירש, שדקרו בשרו בחודו של מחט.

— וגלוי־הראש מהו? וכל אותם המנהגים הטפלים והתפלות האויליות — חושבת את שמסיני נתנו?!

הוא הרים את קולו. דבר בהתמרמרות, במקוטעים ובלי סדר הגיוני. שפך לפני חוה את כל מה שהרה והגה לבו בימים האחרונים בלא יודעים, ומתוך דבורו קפץ והוציא ספר מארון הספרים, והטיחו לפני חוה:

— רצונך לדעת, היכן אלהים? פה בספרים אלו! לא בקלויז! לא אצל הדיוטים כסויי־ראש! פה, פה יש אלהים גדול, נשגב, חכם, טוב — עד לבלי קץ! פה הכל ברור, מובן, מחויב, מחוכם. התביני, אשה? מחוכם!

הוא דבר, הציע, באר ענינים רמים לפני חוה, והיא נעצה בו עיני תמהון והחרישה.

באחרונה עמדה עליו בשאלה:

— וכל אותן השנים, שהיית צריך לרבונו־של־עולם, איך הבנת את הדברים?

הוא הגביה יותר את קולו והתחיל שופע ברעיונות, שלא מן הענין.

— לרבונו־של־עולם אין צורך בקרבנות! אין צורך בתפלות! אפילו בתשבחות אין לו צורך, אלא שהאדם מעצמו חפיץ, משתוקק לפעמים לשבח להקדוש־ברוך־הוא! התביני? זהו מצב־הנפש, שאין את יכולה להבינו! התביני? הכל מודה ומשבח מעצמו להקב״ה! אפילו החי, הצומח, אפילו הדומם!

הוא דבר הרבה־הרבה, והיא לא הבינה מדבריו כלום. ואין זה לפלא בעיניה: הלא אשה היא! כלום יכולה היא להבין בדברים, שהגברים מתקשים עליהם?

הרבה הרויח אברהם־הירש בשיחה זו, מפני שהרבה פנות שבסתר לבבו, שלא היו לו ברורות כל־כך — נעשו לו עכשו ברורות, מחורות.

הוא עמד והתיר לעצמו את הרצועה לגמרי.

ראוי היה מקרה זה להטיל מחלוקת בין הבעל ואשתו. אלא שבא נחמן והסיח את דעתם על צד אחר.

ח.

סרבר הרגיש שנעשה קפדני לתלמידיו בימים האחרונים והצטער על הדבר. מהפך הוא עכשו בזכותם של האבות, כשהם מקלקלים שורת החנוך הטוב, ומענישים את בניהם תחת השפעת־הרגע. אין האבות מוכשרים כלל לחנוך הגון, מחליט הוא בדעתו, מפני שהם טרודים בעסקים רעים ומרגיזים, עד שהם באים לידי הקפדה ורגז מכל דבר, שאין לו יחס ישר אל עסקיהם. מורה־ילדים צריך שיהי פנוי, נעלה ונאצל מכל דבר, שמביא לידי התרגשות.

הוא התחיל משדל את עצמו להשלים עם מצבו: „לכשתרצה, הרי זה היה נסיון בשבילי. כלום בשביל כך באתי לכאן, להתגנות אהבים? הן כבר התיאשתי מן הנשואין. חולין הוא לי כל עסק זה! לפני יש מטרה קדושה: טפוח הדור!"

מודה הוא בינו לבין עצמו, שהוא נפנם בנערה זו, אוהב הוא אותה במדה שלא האמין מעולם, אם מסוגל הוא לכך. מחשבה אחת על אדותיה — על אדות האפשרות לישא אותה — מקרקרת והורסת את כל בית־מקדשו — שקוע הוא בה על־כרחו.

אבל מה־בכך? כשם שהיה אוהב את „בת נפתלי", כך יאהב את „מרת הורוויץ". כלום אינו אוהב נאמן לנחמן? הוא יאהב אותה לא באהבת גברים. גם עכשו, כמדומה לו, שאהבתו כבר טהורה מכל חלאה. הם ילד,

בנים. הוא יפפח בתנוכם. אדרבה, הוא יגיד לה אז בפירוש, שהוא אוהב אותה.

התישבה עליו דעתו, וגמר בלבו להשאר בבית נפתלי לפי־שעה ולתת לה לקח שלא בידיעת אביה, כדי להכשירה במקצת אל נחמן. אין הוא ירא עכשו כלל לעכבה בחדרו שעה יתרה, הן לבו טהור.

אלא שהבהיל עליהם נחמן את השעה. נחמן לא היה אין במעשיו, אבל גם לשקוע הרבה בדמיונות לא אהב.

הוא הביא את הדבר לידי גלוי. נפתלי יצא ידי־חובת סרוב, כמנהג, ואחרי־כך נאות, מפני שבעיקרו של דבר, רצוי היה לו השדוך. אברהם־הירש הסתכל על בנו בתמהון, ובתוך כדי תמיהתו, התבכרה ההסכמה והרצון למפרע. רחל נהיתה לכלה מפני שאינה למודה למאן. חברותיה מקנאות בה, ואומרות לה, שזכתה לאושר גדול, אשר שלא ראתה כמוהו גם בחלום. התחילה גם היא לשמוח בדבר. הרבה שמחה הגיע לה גם מן ההכרה, שסוף־סוף תצא מרשות אביה, תבוא אל רשותה שלה. דעה תהיה לה לעצמה על עצמה.

יושב וממתין היה סרבר, שיכנס הזוג לחופה, ואז ילוה אל ביתם, ויחכה עד שילדו בנים, ויתחיל עוסק בטפוחם. כבר גלה זאת לנחמן, והלז קבל את ההצעה ברצון. בנוגע אל רחל — הסכים בדעתו להסתיר ממנה את מסקנתו עד אחר החתונה.

אלא שביום החופה לא היה נזהר בדבריו. הוא נעשה פטפטני ליום זה, דבר הרבה, העמיד פנים של חדוה יותר מן הרגיל. רחל ישבה בודדת בחדרה ועצבה, כמנהג הכלות ביום זה, ב„בין־השמשות" של שתי תקופות. קצתן עצבות, מפני שהרבה מחברותיה לא באו עדין לשעת הרקורים, קצתן — מפני שתלבשתה אינה הולמת אותה וקצתן — מטעם פשוט: כלה צריכה להיות עצבה.

סרבר נכנס לבדח את דעתה. בדיחותיו עלו לו יפות שלא כדרכו. היא התפרצה בצחוק — שלא כהרגלה. יפה היתה בשעה זו יתר על הרגיל. הוא־גופו אינו יודע, איך נזרקו פתאם הדברים מתוך פיהו:

— הוי, כמה מתמוגג אני באהבתי אליך!

הוא התחלחל מדברי פיהו.

הצחוק נקרש על פני רחל. עיניה נמתחו. אזניה שמעו את דפק לבבה.

ט.

חג חתונתו של נחמן היה אצלו הצעד הראשון למספר צעדים, שגמר בדעתו לעשותם תכופים בזה אחר זה. הוא חשב ומצא, שלא מן הנימוס הוא

ולא ממדת היושר לצעיר בן־זמנו לבנות בית על חשבון אחרים. להטיל את עצמו עם רעיתו על שלחן אביו ונמר בדעתו, ככלות ירח־הזהב, להפרד מעל בית־אביו ולשלח את ידו במסחר. אחרי־כן יעבור גם סרבר אליהם, וימתיק בחברתו את הזרם הרענן של החיים החגיגיים הבאים לזווג אחר החתונה: יותר ינעם עליך אשרך כשאתה יודע, שאדם אחד, שאין לו חלק בו, עומד מן הצד ומביט עליו; ומה גם כשאותו אדם הוא רעך הטוב...

הוא התחיל משמיע את החלטתו לאזני אביו בדברים מקוטעים וראשי־פרקים, כדי להכינו לדבר. אברהם־הירש הרגיש בענין, ונזדעזע בתוך־תוכו. קשה היה עליו להכיר בהכרה ברורה, עד היכן רמזיו של נחמן מגיעים. זה היה באמת אסון גדול מכפי כחו, שיפרד פתאם בנו מעליו. „אם כן, כל אותם המסחרים, כל אותן הטרדות למה הן באות?" — הרהר אברהם־הירש כל אותו הלילה.

בבקר קם משנתו מתוך עצבות. הוא ישב ושתה חמים יחד עם חוה. ה„זוג" ישנו עוד בחדרם. כשכלה לשתות, התמודד, החליק בידו על זקנו, הביאה לנגד עיניו, וזרק מלים כלפי חללו של החדר:

— בלי „עין־הרע", כבר אינני צעיר! הלבן כמעט מרובה על השחור! הוי, כבר כשל כחי!

דברים אלו צריכה היתה חוה לשמוע, והיא שמעה.

— שמא חולה אתה?

— לא, פשוט זקנה.

היא הביטה בו בתמיה.

— אילו היה נחמן שלנו בן הגון, חומל על הוריו, הייתי מוסר בידו את הכל. הוא צעיר, מלא כח־עלומים, ואני שבר־חרס; אשיא לו רק עצות הגונות, ואשב בית. לדירה נקצה לו את הבית שבחצר. משנשכירו לאחרים, מוטב שישב בו הוא.

נחמן היה בן כשר והגון: קבל את הצעת אביו בחפץ לב. הוא היה באמת צריך למקומו. השותף, המנהלים, המשרתים — אופני המכונה — הכל הרגישו פתאם זרם קים, רענן וחזק בא ביניהם, והתחילו מסתובבים סביב למרכז החדש ברעננות וכח חדש.

ואברהם־הירש קנה לו מקטרת, והתחיל מעשן מתוכה. גם משקפים הרכיב על חוטמו, אלא שהוא מסתכל לפעמים ממעל להן.

וכפעם בפעם הוא מחליק את זקנו, ומוצא שהלבן שבו מרובה על השחור. חבל, שאין העולם חולקים לו „כבוד זקנים", אבל מה לו ולהם? יש, שאינו יודע במציאותם כלל, מפני שהתחיל משקע את עצמו יותר ויותר בספרים מחוכמים.

יוצא ונכנס הוא אל בית בנו רק לפרקים רחוקים. אין הוא חפץ

לערבב את הנעם שבחיי הזוג, שאינו מורגש אלא כשהם יושבים ביחידות; כך דעתו בדבר. טינא יש לו בלבו על סרבר הצעיר שלא הרגיש בזה והעתיק את דירתו לשכונתם.

ואין לו שום צורך לבוא אל ביתם, מפני שהם מקדימים ובאים אצלו בכל יום. נחמן בא לבקש ממנו עצה בענ'יני המסחר, ותמיד עולה דעתו כדעת בנו; ורחל'ה אוהבת את סנורה של חמותה. רובו של יום היא כרוכה אחריה. שמח הוא אברהם־הירש בכלתו. בהסח־הדעת נתנה לו בת. אוהב הוא אותה כבת. מחכה הוא, שתלד בנים על ברכיו. גם הוא חפץ לטפל בחנוכם. הוא־נופו ילמדם. הוא ילמדם חכמה. הוא לא יתחיל את התורה מ„בראשית״; הוא יתחיל מן ה„אטום״.

י.

רחל עברה מרשות לרשות ונשתנו גם רגשותיה ויחוסה למכריה. הגורל עלה בראשונה על סרבר. מתחלה הרגישה, שקשה עליה להשאר יחידה עם סרבר בבית. כשהיא נתקלת בו או באה עמו במגע — היא מזדעזעת, דומה, שאיזה זרם זר נכנס לתוך עצמותיה ועורקיה ומכביד שם והיא מרגישה ליאות אברים ומיחוש־ראש. אחר־כך נעשה קשה עליה טפולו ושרותו, שהוא מפריז בהם בשבילה. כועסת היא עליו בלבה, בלי־דעת על מה; וכמדומה לה, שהיא מתחילה שונאה אותו. רוצה היא להגיד לנחמן, שיוציאנו מן הבית, אלא שאין היא רגילה להעמיד דבר על דעתה. סרבר הרגיש בדבר. אין זה אצלו יוצא מגדר הרגיל: כך צריך להיות אצל עבריה בלתי מלומדת כזו. כשרון הידידות נבלע בחום אהבת־ה„מין״. צריך היה להכינה לדבר מראש, להבינה מה בין רגשי ידידות לאהבת־המין, להציל בשבילו זיק אחד של... של אהבה מפשטה.

„יש לה סבה לבלי אהוב אותו. אבל אותה השנאה שהיא מראה לו מהיכן היא? הן חוסר אהבה אינה עדיין סבה לשנאה״.

ונזכר הוא מה שאמר לה ביום החופה. מתוך שכרון־גברות נזרק אז מפיו מה שנזרק. כועס הוא גם עכשו על עצמו. דן הוא על הדבר מתוך שקול־הדעת. דברים כעין־אלו, כששומעת אותם נערה מפי אדם, שאינה אוהבת אותו, אינם מסוגלים לעורר אלא צחוק. בעל־נסיון הוא בענין זה. הרבה נכשל ברעיון זה, עד שבא ספק בלבו, שמא חסר בו אותו הכח המכשיר את הצעיר להתחבב על הנערות. לשנוא על דברים אלו, אין נערה יכולה אלא אם נפגעה מהם.

ונזכר הוא בכמה קטעים מיחוסה אליו בימים האחרונים קודם החתונה. הזכרונות מצטרפים להשערות. ההשערות לודאיות – ובלבו גמלה ההכרה,

שהיא אהבה, או, לפחות, מוכשרת היתה לאהוב אותו, עכשיו ברורה לו סבת שנאתה אליו. כמה אומלל הוא! היה לו שטר־גורל ונשרף — ועתה, לאחר שנשרף, נודע לו פתאום, שנומר זה זכה בסכום היותר גדול.

ובאחד הימים קם סרבר והעתיק את דירתו.

נשתנו רגשותיה של רחל גם אל נחמן. כמדומה לה, שכל מה שהרגישה אליו בהיותה נערה, לא היו אלא זעזועים קפריזיים של ילדות שובבה. עכשו ודאי שהיא אוהבת אותו, — הלא בעלה הוא. מי לך אשה שאינה אוהבת את בעלה?! נחמן ראוי לאהבה, מפני שהוא דואג לה, שומר את צלה, מונה צעדיה, טובע־הוא באהבתו אליה, אלא שהיא שקועה תמיד באיזה יגון שאין לה־גופה הכרה ברורה בו. כשאין נחמן בבית, קשה עליה הישיבה עם מי שיהיה, חמותה היא הנפש היחידה, שהיא מרגישה אליה קרבת־דעת, אוהבת היא לשבת בחברתה; אלא שזו עסוקה תמיד בעניני־הבית.

נחמן משתדל לשמחה, מוליך הוא אותה אל העולם הרחב, אל תוך הסביבה העליזה של מכיריו ומכירותיו. אבל צער־הבדידות קשה עליה שם יותר מבביתה. קשה עליה לסגל לעצמה את הנמוסים, שאינה מרגישה בהם שום טעם, נדמה לה, שדבורה נשמע ביניהם בודד ומובלט ואינו מתערב בשיחתם; ולפיכך היא יראה לפתוח פה. וכשהיא יושבת ושותקת, נדמה לה, ששתיקתה בולטת ונשמעת בין החבורה, שהכל מביטים עליה, ויראה היא להביט עליהם, שמא תפגוש במבטיהם.

יחוס של אונס הוא יחוסה עליהם. אין זו מסבתה. בביה־אביה היתה מצוינת ועולה אפילו על אחיה. בין בנות השכנות היתה היא הידענית, הבקיאה ב„סדור", אותה היו השכנות שואלות מתי חל „שבת שמברכים". היא היתה קוראת קצת בספורים וכותבת אדריסאות ותלגרמות לאביה — ופה, בין מכירי נחמן, היא כהדיוטית.

נחמן אמנם ממתיק לה את המרירות. הוא מתרפס כילד, חי בנשימתה ועל פי דבורה — הוא כולו שלה, אין דבר חסר לו, כשרחל'ה עמו.

מאמינה היא בכל מה שהוא אומר לה בדבר זה; אלא שרעיון אחד התחיל מנקר במוחה! כל אותה החבה הבוערת של נחמן אליה — אולי אינה אלא מפני שהוא בעלה והיא אשתו; אלמלא שכך, איך היה נחמן מתיחס אליה?...

הימים היו ימי חופש לבתי־הספר. יוזי שב לבית־הוריו והביא את פנים חדשות: את העלמה קלרה מוסיונה וויינשטיין, זו היתה שארתו בת־דודו משה וויינשטיין, שגר בעירה סמוכה. משה וויינשטיין היה אדם עשיר והדיוט; בניו גדלו ללא תורה וללא חכמה; יצאה מן הכלל עלמה אמללה זו קלרה, שקרה לה אסון בימי ילדותה: עוסקת היתה באחד הערבים בהעלאת מנו־ת נפט; נשפך עליה הנפט והודלק, לאשרה חשו להצילה, אלא שנצרבו

פניה באופן נורא, מעורר געל־נפש. ראה אביה, שעל סחורה זו לא יהיו קופצים ותהי מונחת בביתו כאבן שאין לו הופכים — עמד ושכר לה מורים והביאה למדרינה גבוהה בהשכלת הבנות כדי למלאות במעלות טובות את חסרונה.

נחמן ורחל באו לבקר לבית וויינשטיין והתודעו לאורחת. הרבה מכירים ומכירות מצאו שם, שישבו ובלו שעת־הערב בשיחת־רעים. שלרחל לא היתה בה השגה ברורה. היא השקיע את עיניה בפני נערה אומללה זו, שהיתה אמנם ה„שאור" שבחבורה: כלם התענגו על נועם מדברה, נמוסה הרצוי והשכלתה הרחבה, ואף־על־פי־כן חשו הכל איזה געל־נפש להביט אל פניה. הכל השתדלו לחפות על רגשותיהם, ואף־על־פי־כן בלטו ונכרו על פניהם. רעיון בא בלבה של רחל: אילו היו פניה צרובים כפני נערה זו, איך היה נחמן מתיחס אליה?

צחוק עלז, שהתפרץ מפיות החבורה מתוך ענין שיחתם – עורר את רחל מתוך מחשבותיה והיא הביטה על סביבה. חשד בה בלבה, שהיא־היא עוררה את הצחוק בשתיקתה, באי־נמוסה — מי יודע עוד במה? לא נעלם מעיניה, שגם נחמן צחק בפה מלא. פניה אדמו וחורו. הרגיש בה נחמן, הרכין אליה ראש ושאל: מה לך? בקושי עצרה בעד דמעותיה.

חולה היתה כל יום המחרת. צערה התחיל מבצבץ ויוצא על פניה. טפה מרה נפלה בכוסו של נחמן. הוא אינו יכול לשבת בכפיפה אחת עם בן־אדם שרוי בצער; מאביו ירש חולשה זו, ובפרט כשבן־אדם זה היא רחל. אנכיותו נפגעה. כמדומה לו, שהוא מרחיק מעליה כל דבר, שיכול לגרום לה צער. משתדל הוא להרבות לה נחת ותענוגים. כלום יכולה היא להתלונן עליו במשהו?

טינא הוא נושא עליה בלבו. כפוית־טובה היא. ממררת חייו בעצבונה. כאילו היא אשה לבעל אכזר, ממרר חיי אשתו. ורוצה הוא לדבר עמה בזה, אלא שהוא דואג, שמא יגרום לה צער. נגמר בדעתו לדבר בזה עם ידידו סרבר, עצה והתערבות ישאל מעמו.

יא.

טיול תענוגים הכין נחמן בשביל חבורה קטנה, שנמנו בה הוא ורחל, סרבר וברתה, יוזי והעלמה קלרה מוסיונה וויינשטיין. טיול חפשי היה זה, שניתן בו רשות לכל אחד לראות את עצמה גורם ועיקר בו. למקום הטיול נבחרה אחוזת חכירתם של השותפים. שם יש גם אגם רחב, מפרה דגים. שם יש גם עמקים, נירות, קמות וכל מה שמסוגל להנעים את הטיול על בני־הישוב, היודעים את השמות הללו מתוך הספר.

נתנה הבכורה למין־היפה לשבת על המרכבה בראש; כנגדן ישבו־צפופים הגברים הנדיבים, המותרים על בכורתם, ויצאו את העיר.

החברים הנעימו את מסעם ב„שיחות־קופצות". דברו, כמנהג, על עננים גבוהים ושאלות מנסרות בקלות ראש מיוחדת לסוג ידוע של צעירים. דומה על יוזי, שנכנס בכלל מטיף ו„שליח" לפקוח עיני עורים בין בני הבצה... ברתה נכנסה כפעם בפעם לתוך דבריו. נפסק הענין מאמצעו — התחילו באחר ומתוכו. המה דברו רוססית מתובלת במלים זרות, שלא לצרך. נחמן נכנס לתוך דבריהם ודבר זרגונית פשוטה. זורק הוא מתוך שיחתו מבטים אל רחל, נכר, שמשתדל הוא לפתוח לה פה ולמשכה לתוך השמחה.

היא הרגישה בדבר, הכירה בקרבנות הגדולים, שנחמן מקריב לפניה; הכירה יותר את קטנותה, את זרותה ואת החובות הכבדים, שנחמן מעמיס עליה ובאה יותר לידי התרגזות־חשאית.

תיתי לה, שיוזי אינו נותן לאחרים לקחת חלק הגון בשיחה; שופע הוא במבול של דברים, ומתבל את השיחה בכל פעם במלות: „יברי. בריקי".

נדמה לה לרחל, שאליה מתכונים בשיחה, ונתאדמה.

— נכר הדבר, שהרבה מזכירים לך שם זה בגימנזיון, עד שאינך יכול לשכחו — שולח בו סרבר חץ.

— לאומי?! — מתלוצץ ושואל יוזי.

— בגמנזיון — נכנסת העלמה קלרה מוסינזה לתוך דבריהם — אין עוסקים בשאלות גמדיות כזו של לאומיות. לנו יש תביעות אחרות, שאיפות יותר הגונות, יותר כוללות. רק בעירות אתה מוצא עוד צעירים הוזים ונערות הדיוטות, חולמות לאומית, חוזרה לאחור. אצלנו הבילוטים הולכים ומטשטשים, נבלעים בכלל.

דבורה שמעה ונתאדמה.

— בכלל הפולט — העיר נחמן.

— אם הצורות מטשטשות כדבריך — אמר סרבר — אין מה לשמוח על הדבר: טובת הכלל הוא, שהיחיד יבסס את יחידותו ויצרפה אל הכלל.

— זה נאמר על היחיד.

— על אחת כמה וכמה על אומה יחידה.

המה דברו למקוטעים, ברפרוף, בלי התעמקות וקשר הגיוני; דברו כדי שלא לשתוק. בין כך נכנסה המרכבה בין שתי שורות קמה מתפתלות ולוחשות. דומה, שהעולם הפתוח פלט אותה אל תוך רשות צרה ומפולשת זו. השתרבבו השבלים וחסמו את הדרך לפניהם ולאחריהם. נדחקו לתוך המרכבה בתנועה ושאון, שיש בו מוקדם ומאוחר, בטוי־הגיוני וצרוף־דבורי, שאין פרושו מובן לבני־אדם.

שאון הקמה הפסיק את השיחה. בעל־כרחם של השומעים נכנס לתוך אזניהם, חדר אל לבותם ונגע שם בשרטת נעימה באיזו מן הפנות. המה נעלמו. לפניהם הלך והשתרבב, הלך והתפתל שביל צר יורד לעמק, עולה ומטפס על ההר, נעלם ונגלה, מקצר ומאריך בתבנית מקורית, שאינה דומה כלל לדרכים הכבושים.

זהו שביל היחיד, ההולך וחוצה את ההרים והעמקים עד למקום, שמכינים שם „מן" לבני־אדם. לעולם לא תלך עליו מרכבת־הקיטור.

וסוף־סוף יצאו מבין השורות ובאו אל תוך עולם חדש, שמים חדשים, עמק רחב חדש. זהו עמק של אחוזת אברהם־הירש. אגם המים, ככוס רויה של איזה ענק, מכסיף ורומז לאורחים מרחוק.

כל העולמות מצטרפים על ידי שבילי־יחיד.

עבודה נעימה המציא נחמן בשביל החבורה: נתן חכה ביד כל אחד מהם לשלות דגים מן היאור. כלם שמחו על ההצעה.

יושבים להם הדיגים על שפת־היאור, עוצרים בנשימתם, שלא ירגישו בהם הדגים, מביט איש־איש אל כפיסו הצף על המקום, שנפלה שמה החכה, תאוה בוערת, בולמוס אחזם לשלות דג חי, מפרפר, מגיע בסנפיריו נגד השמש. כבר רואה איש־איש מהם את דגו בדמיונו.

אין הם עושים זאת לשם רעבתנות, אך, פשוט, אוהבים הם את הדגים, בריאה אלמת זו, שאינה מתרסת, אינה משמיעה מחאה מעולם ולעולם על כל מה שאתה עושה לה.

והיאור חומד לו לצון: העלה אבעבועות אצל אחד הכפיסים... מזדעזע נחמן... עיניו נמתחו... דג עלה בחכתו, הוא מניף בחפזה את החוטר... מוציא את היתר...

טפות מים נוטפות מן הקרס העלוב. הדגים אכלו את פתותי הלחם שעליו. האגם צוחק בענולים, ענולים. בני החבורה עוצרים בכל כחם מצחוק.

והנה מבעבע האגם גם סביב חכתו של סרבר. הוא קם על רגליו, — מניף בידו... אבל קרס חכתו נאחז בקרקעית האגם. מתוך הנפה נכשל סרבר ברגליו ונפל ארצה. בגדיו נרטבו במים.

— הדגה שולה את המורה — מלגלגת החבורה ואינה יכולה עוד להתאפק מצחוק.

שני הזריזים, נחמן וסרבר, עזבו את השליה, מסרו את חכותיהם ביד רחל והלכו לבקש להם ענין אחר יותר מצליח.

על שפת האגם עמדה סירה קשורה אל העץ. נחמן התיר אותה, שניהם הביאו לתוכה שני כסאות ושלחן קטן; פרסו על השלחן מפה, שמו עליו מיני טעימה, מיחם רותח וכוסות, שהכינו בשבילם בבית האקונומיה.

המה נכנסו לתוך הסירה והפליגו.

יפה היתה הסירה מרחוק, דומה ליום־טוב של גליות: בני־אדם יושבים על כסאות, מסובים על שלחן מלא מרחף על המים — ואינם נטבעים!

הביטה עליהם החבורה מרחוק, וקראה עליהם: „הידד, ספנים!"

עיני נחמן פגעו ברחל, כשהיא יושבת על שלש חכותיה עגומה, בדלה. נתקלקלה שורת שמחתו.

הוא פנה אל רעהו, ושפך לפניו את לבו. הלז הרכין ראש וקלט את שמועתו דומם.

— ובכן, מה היא עושה לך?

— מה היא עושה!? לא כלום! אלא שכך היא יושבת תמיד עצבה, בודדה, שקועה בצער.

— ומה איכפת לך?

— איני יכול לשאת, איני יכול להיות שמח, כשהיא...

— יהיר — נתן עליו סרבר בקולו — יהירים! אפילו להצטער אינכם נותנים רשות לאחרים, בשעה ששמחתכם נפגמת מזה. עד שאתה דורש ממנה, שתשמח כדי לשמחך, אני אומר לך, שתשתתף בצערה, מפני ששניכם אומללים. כלום לא יכולת לדעת מראש, שזמורה זר תהיה רחל בסביבה צעקנית זו?

— ומדוע לא הכינות אותה? הלא...

— ולמה דחקת את השעה כל־כך?

הביטה עליהם החבורה מרחוק והתענגה על המראה. המה לא יכלו לשער, ששני הרעים, היפים כל־כך מרחוק, מתקוטטים עכשו.

סרבר שכח את מקומו, קם והתחיל פוסע לאורך הסירה ודברים דוקרים נתזו מתוך פיו.

נתקלקל שווי־המשקל. הסירה נטתה על צדה. שניהם התחלחלו. צעקה הגיעה לאזניהם מעל שפת האגם.

לאשרם נפל נחמן על פניו והכריע לצד השני. הסירה התנועעה הנה והנה, עד שמצאה שוב את משקלה. שניהם נכוו קצת ברותחין, שנשפך מתוך המיחם. כוסו של נחמן נפלה ונשברה.

— ודאי לא שברת כוס תחת החופה! — השתדל סרבר לבדח, כדי להשקיע את הרושם.

נחמן שתק. הם שבו אל החוף ורחל השיבה להם את חכותיהם. הכתו של סרבר העלתה דג. הוא הורידו מעל הקרס והשיבו לתוך האגם.

התחברו הספנים עם הדיגים ושבו העירה.

יב.

רושם מרגיז השאיר הטיול על נחמן; קנאת־גברים זוללת את לבו. ערב הוא אמנם בעד צניעותה של רחל ותומתו של סרבר, אלא שהוא מקנא לרגשי החמלה ושתוף־הצער, שבלב סרבר לרחל. מלמד זה משתתף כל־כך בצערה, עד שבא לכלל כעס... „גם הוא, שלא טבענו אז שנינו באגם". וכמדומה לו, שגם חמלה, והשתתפות בצער הן קניני הבעל, שאין לזר חלק בהם — והוא בא לידי חשש, שמא כבר הרגישה רחל, שהלז מצטער עליה יותר מבעלה. קנאה כעין זו, דוקא, מפני שאינה גסה כל־כך, היא מרגיזה ביותר. היא אינה עלולה לשכר את המקנא במדה של הקנאה הגסה, ולפיכך מרגיש האדם בצערה הרגשה יותר בהירה. זוהי נקודה, שזכיות אדם וזכיות גבר נפגשות בה ביחוסן אל אשה. נחמן גמר בדעתו להציל את זכיותיו. כשהוא מעיין בדבר, מוצא הוא, שמלמד זה לא גלה לו חדשות, הוא־גופו הרגיש מכבר, שמתגעגעת רחל על „סביבתה". סביבה צעקנית זו, יש שגם הוא בוחל בה. ביחוד הוא שונא את בעל־הכפתורים—יוזי. מראה הוא את עצמו מלומד גדול; הלך לרכוש חכמה, ולא רכש אלא כפתורים ומנה יפה של הפקרות ושנאת ישראל; אלא שהוא אינו מתגנע כלל על שום סביבה, דיו, כשרחל'ה יושבת עמו שמחה בכפיפה אחת.

ומוצא הוא שוב, שמלמד זה הגזים הרבה על האסון: כאילו אין לו תקנה, למחר ילך אתה בבקורים לקרוביה, לרעיותיה מכבר, יביאן אל ביתו, ירבה בביתו את יסודה של רחל על היסוד המצוי, הכל יתמזג, הרכבה חדשה יעשה, ומאמין הוא שתעלה יפה.

הנסיון הצליח במקצת, לאט־לאט סר הצל השחור מעל רחל. עסוקה היא בקבלת פני אורחות אהובות עליה ובבקורים לבתי־מכיריה. פטפטנית נעשתה, לפעמים נדמה לה, ששבה לימי נעוריה, חביבות הן עליה עכשיו יותר השעות הפנויות, הנשארות לה בשביל נחמן.

פעמים, שאהב נחמן להטפל אל חבורת רחל ולהכנס בשיחתן. פטפטניות הן; כך דרכן; אבל אינן צעקניות כל־כך; משיחות בענינים זעירים, אבל מבינות אותם לעמקם, לכשתרצה, הרי הן לו אחרי־כך חומר יפה ללגלוגים ושיחות יפות עם רחל. אומרים בעיר על נחמן, שהוא מעורב עם הבריות.

הטיבה יתירה עשה לרחלה שהלך עמה בשבת שחרית להוביל חתן לבית־הכנסת לשבת הכלה, אורח נכבד היה שם נחמן, כבדו אותו בעליה מן המובחר, חומר יפה היה לו גם זה אחר־כך ללגלוגים, דומה רחלה, כאילו קמה מתוך מחלה ארוכה וקשה; זכיותיה מתבססות בביתה, רוח עלז שורה עליה תמיד, נחמן מאושר...

יג.

אורח לפרקים רחוקים היה סרבר בימים האחרונים בבית־נחמן, ואף־על־פי־כן הכיר בשנוי לטובה, שנעשה ברחל. אין הוא מוצא על פניה אותו הצל הכהה, שחשב לעצמו זכות שותף עליו. אין הוא פוגש במבטה אותו הזיק הנגא, זיק של אומללים, המוחה ומאשים את כל העולם. קדושת הבדידות נתחללה עליה, דומה, שהיא שמחה. אור פניה וחיוך פיה יוצאים מתוך הלב ומפזרת היא אותם לכל. רושם רע עשה עליו הדבר: הצער והבדידות היו עד עכשיו המשהו היחידי, שהציל מרחל בשבילו. את גופה הפקיד לנחמן, אך הנשמה, נשמתה של רחל הצטמצמה באותם המבטים העצבים. באותו הצער הנגא, שאין לשום אדם שותפות בו חוץ ממנו. זה כלו שלו. הוא חש בו ומצטער יחד עמה. עכשו אבד ממנו המשהו האחרון. אין לו עכשיו ברחל כלום. וקשים נעשו עליו הבקורים בבית רעו—עמד והפסיק את שעוריו לגמרי. בינתים נפל דבר בבית־נחמן:

רחל'ה חשה בראשה. בימים שעברו, רגילה היתה במיחושים כאלה; אך עכשו, כמדומה לה, שהכאב יותר מורגש. דומה, שאיזה נותר מ'ציק שם בתוך גלגלתה ומבקש לו דרך לצאת דרך הצדעים. למחר התעוררה משנתה שלא בעתה. קשה נעשתה עליה ההליכה. רוצה היא לשוב אל מטתה, אלא שצר לה על הימים הנעימים לבלותם במטה. לבה אומר לה, שמכיון שתשכב לא תקום כל־כך מהר. למחרתו כבר שכבה במטתה, חבושת נאד קרח לראשה. נחמן לא סר מעליה אף רגע.

רופאים נכנסים ויוצאים, מבטיחים, כדרכם, בלשון שנשמעת לשני פנים. נחמן מבין את שניהם. פעמים שהוא נשקע בינון ורואה לעצמו חלומות קשים. ומיד הוא מתנחם ומבאר את דברי הרופאים בפנים אחרים.

המחלה הסתבכה, הרופאים באו לידי מבוכה. ספקות וחלוקי דעות. מדרגת חומה לא היתה גבוהה כל־כך, אלא שעקבות איזו מחלה מסתתרת ואורבת נכרו בה. החולה בעצמה הרגישה את־עצמה במצב מסוכן. היא קראה אליה את בעלה הנרעש:

— בבקשה... תהלים בקלויז... שנוי שם... צדקה... אנה, אל תפקירני למות!

היא דברה בקושי, למקעטים, בקול חלש ומשונה ברכותו; דומה, שקול זה עבר דרך הרבה צינורות מטהרים, עד שהגיע לאזניו בצחצוח משונה. הוא נופל על פניה, ונחל דמעות פריץ מעיניו. אברהם־הירש עמד אצלם; חפץ לנחמם, פשוט — לגעור בם: „בכיה מה זו עושה?". אלא שדמעותיו עלו ועמדו בגרונו. זקן זה נראה בכין, כילד. הוא גופו רץ לקלויז. הרעיש עולמות, העמיד עשרה בטלנים לאמר תהלים, הוסיף עליהם דרדקי־חדרים, שנה את שמה, בא ובשר להולה, שמעכשיו היא נקראה חיה־רחל.

לערב חל המשבר. המחלה הוקלה. נחמן ואברהם־הירש ישבו אצל מטת החולה מזוינים ומסובבים בשעונים מדיקים, בבקבוקי מי־רפואה, במודדי־חום ויתר כלי־זין שרופאים משתמשים בהם. החולה ישנה את שנתה.

אברהם־הירש הרכין ולחש באזני בנו: „אל יהי דבר זה לפלא בעינך! יש, שאיזו סגולה שהיא לא מעלה ולא מורידה. מכיון שהחולה מאמין בתועלתה, הרי היא מוסיפה כח לחולה ליחל. בינתים יביא הטבע גופו את רגע המשבר, שהיה צריך לבא בין־כך ובין־כך".

נחמן שמע ושתק. הוא לא היה מסוגל לרמות את־עצמו. הוא זכר ברוה, שהוא־גופו ישב וחכה לראות פעולת התהלים על החולה. מכיון שהתיאשו הרופאים, ישב וקוה לנס, והאמין שהנס יבוא. זוכר הוא שהוא גופו עמד על מטתה, והתפלל עליה בחשאי. הוא רגיל תמיד, שמעשיו ומחשבותיו יעלו יחד. לרמות את עצמו אינו מסוגל. יודע הוא שלא בשביל לרמות את החולה בלבד, עשה מה שעשה..

חיה־רחל שבה לבריאותה, ממש „בריאה חדשה". כמדומה לנחמן, שהיא יותר יפה משהיתה; לוית־חן נוספה לה. היא יותר עדינה, יותר עליזה. זו אינה רחל, זו „חיה־רחל". מוצא הוא, שענג הישועה הבאה לאדם אומלל גדול פי־שנים מצער האסון.

ונזכר נחמן ב„תהלים" וב„שנוי־השם", והרהר בדבר...

ביום הראשון לחג־הסכות היה הדבר.

הקלויז, שאברהם־הירש היה מתפלל בו לשעבר, חגג את חגו ושפר את חלונותיו בלולבים ואתרוגים, מכורכים במוך וטמונים בקופסות כסף. אתרוגים אלו גדלו בארץ־ישראל, ונתגלגלו ובאו לתוך הגלות בשביל בעלי המזרח שבקלויז. כמה הרפתקאות עברו על אתרוג זה! כמה ידים משמשו בו! ארצות עבר, ימים בקע, מכס לגבולין פרע, במים ובאש בא אלינו, ואף־על־פי־כן נשאר ברכותו, בעדינותו, באצילותו הירוקה, עד שאתה צריך עוד להגן עליו במוך ובחומת־כסף.

יפים הם גם הפנים הנשקפים מתוך אותם החלונות: אלו הם באמת פנים של חגיגה. השמחה והנחת מבצבצות. אינך יכול להכיר עכשו, עד כמה התגולו האצילים הללו מערב יום־טוב בשביל להכין ליום־טוב. מכיר אתה בפיות הללו, שעוד מעט ויאמרו „הלל". הידים הללו לא נבראו לעבודה גסה, אלא למשמש באתרוג, לטול את הלולב ולעשות בהם הקפות. מורגשת השמחה בכל, ואפילו בחצר הקלויז: מעשנים להם שם הבחורים פפירוסות חגיגיות מתוך הרחבת־הדעת, ועמוד־העשן עולה ישר השמימה.

שם נפגשו שני הרעים, נחמן וסרבר, והתברכו בחגא־טבא.

— מה לידידי בביתי? — שאל סרבר חציו תמה וחציו מלגלג.

— שאלה זו כלפי מה? כלום יש לך פה חלק יותר ממני?

— אבל הקלויז? חגים ענינים דתיים?

— ענינים דתיים? אלו הם עניני החיים! בני־אדם צריכים לחגים. אלמלא שהיו–צריכים היינו לקבעם. יש צורך לבני־אדם בימים קבועים מזמן לזמן להתפשטות החולין.

— וכלום מאמין אתה בשכר ועונש?

— איזה שכר ועונש? הרי החג־גופו שכר.

— ואינך חושד את עצמך, שמא אתה חושב כך, מפני שכך יפה לך לחשוב?

— בדותא!

סרבר חפש בכיסונו להוציא את פנקסו ולרשם שם איזה רשימה, אלא שלא היה רגיל לכתוב ב„יום־טוב".

לערב נכנס אברהם־הירש־בחפזון לבית־בנו. ענין נכבד מצא בספר חדש ורוצה הוא להראותו לבנו. מצאו כשהוא עומד עם רחל בסוכה ומקדש על היין...

הזקן מהר לצאת קודם שהרגישו בו ה„בנים". כשהגיע סמוך לפתח ביתו, שהה קצת במקומו, הניח אצבעו על גבי מצחו ועמד כך שעה קלה, עד שנתעורר להכנס לבית.

והרבה מיני הרהורים הרגיזו את שנתו כל אותו הלילה.

3 1761 05250537 7